ڕوونکردنەوەی

ناسراو بە

بُرْدَةُ الْمَدِيح

لِلإمامِ مُحَمَّد الْبُوصِيرِي

دانانی

عبدالله عبدالعزیز هەرتەلی

چاپی یەکەم

ربيع الثاني-(١٤٣٤)ی کۆچی

ڕەشەمێ-(٢٧١٣)ی کوردی

شباط-(٢٠١٣)ی زایینی

مانگی شەوی چواردە

ڕوونکردنەوەی

ناسراو بە

لِلإمام مُحَمَّد الْبُوصِيرِي

دانانی

عبدالله عبدالعزیز هەرتەلی

چاپی یەکەم

ربیع الثانی-(١٤٣٤)ی کۆچی

ڕەشەمێ-(٢٧١٣)ی کوردی

شباط-(٢٠١٣)ی زایینی

ژمارەی سپاردنی (٢٣٤) ساڵی (٢٠١٣) لە بەڕێوەبەرایەتیگشتی کتێبخانە گشتیەکان، دراوەتێ

ناوی کتاب: مانگی شەوی چواردە * ڕوونکردنەوەی (قَصِيدَةُ الْبُرْدَة).
بابەت: ستایشی پێغەمبەرﷺ.
دانەر: عبدالله عبدالعزیز هەرتەلی.
نۆبەتی چاپ: یەکەم.
بەرواری چاپ: (١٤٢٤)کۆچی-(٢٧١٣)کوردی-(٢٠١٣)زایینی.
تیراژ: (٥٠٠٠) دانە.
بڵاوکەرەوە: م: ٠٧٥٠ ٢٤٧١١٩٣
چاپخانە: ڕۆژهەڵات، لە هەولێر.

****

****

دانـراوەکـانـی تری دانـەر:

١- ڕوونکردنەوەی (متن فتح القریب).
٢- ڕوونکردنەوەی (الأربعین النواویّة).
٣- عەقیدەی ئیسلامی لە سەر ڕاڕەوی (أهل السنة والجماعة).
٤- هۆنراوەی (ئیمانو ئیسلام).
٥- چەند گوڵێك لە (گوڵزاری ئیسلام).
٦- ڕوونکردنەوەی (منهاج الطالبین) لە پێنج بەرگدا.
٧- ڕوونکردنەوەی (قطر العارض فی علم الفرائض).
٨- چۆنیەتی (حەج و عومرە).
٩- مێرگ و گوڵزاری بەهار * ژیانی پێغەمبەری ڕێزدارﷺ.
١٠- ڕوونکردنەوەی ﴿العقیدة الطحاویة﴾.

بسم الله الرحمن الرحيم

پێشەكی

اَلْحَمْدُ للّه نَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ، وَنَعُوذُ بِه مِنْ شُرُورِ أَنْفُسنا، مَنْ يَهْدِ اللهُ فَلاَ مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يُضْلِلْ فَلاَ هادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَن لاَّ إِلَهَ إِلاَّاللهُ وَحْدَهُ لاَشَرِيكَ لَهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، اَللَّهُمَ صَلِّ عَلَى مُحَمَّد وَعَلَى آل مُحَمَّد كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْراهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْراهِيمَ فِي الْعَالَمِينَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ، وَسَلِّمْ تَسْلِيماً كَثِيراً.

ئەی موسوڵمانی ڕێزدار، شتێكی ئاشكرایە: پێغەمبەری خۆشەویستمانﷺ لە هەموو دروستكراوێكی خوا گەورەترە، لە لای خوای گەورەش لە گشت ڕێزدارێك ڕێزدارترە، ئیمانی هیچ ئیماندارێكیش تەواو نابێ، تا پێغەمبەریﷺ خۆشتر دەوێ لە خۆی و دایك و باوكی و گشت خەڵكی تر.

جا كەسێك خوای گەورە لە قورئانی پیرۆزدا مەدحی كردبێ، كەسێك گەورەی هەموو پێغەمبەران بێ -صلى الله عليهم أجمعين-، هەموو پێغەمبەران -صلى الله عليهم أجمعين- لە ژێر ئاڵای ئەو دابن لە ڕۆژی قیامەت، كەسێك یەكەم كەس بێ دەرگای بەهەشتی بۆ بكرێتەوە، بێگومان بەندەیەكی هەژار ناتوانێ بە تەواوی مەدحی بكا و مافی گەورەیی بداتێ و باسی ڕێزداریی بكا.

بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا، هەر لە سەردەمی پێغەمبەرەوەﷺ– تا ئێستاش– شاعیرانی ئیسلام بەگوێرەی توانینی خۆیان مەدحی پێغەمبەریان ﷺ كردوە و خۆشویستنی پێغەمبەریانﷺ ئاشكرا كردوە، خوا پاداشتی چاكەیان بداتەوە.

جا یەكێك لەو شاعیرانە: ئیمامی (الْبُوصِيرِي)یە، كە لە (قَصِيدَةالْبُرْدَة)=(بُردَةُالْمَدِيح)=(بُرْدَةُالْبُوصِيرِي)دا زۆر بە ڕێكوپێكی مەدحی پێغەمبەریﷺ كردوەو هەر شتێكیشی لە مەدحی پێغەمبەرﷺ فەرموبێ، بەڵگەی شەرعیی لە سەرە.

جا لەبەر ئەوەی ئیمامی (الْبُوصِيرِي) ئەم (قَصِيدَة)یەی بە دڵێكی بێگەرد داناوە، بۆیێ لە دونیادا بڵاو بۆتەوەو لە ناو دڵی موسڵماناندا جێی خۆی كردۆتەوەو بە ئاوازی جۆراوجۆر لە بۆنەكاندا دەیخوێننەوە.

بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا كەسانێكی دڵ نەخۆش هەنە: ڕقیان لەم (قَصِيدَة)یە دەبێتەوە، هۆیەكەشی ئەمەیە: یان لە واتەكەی تێنەگەیشتون، یان خۆشویستنی پێغەمبەرﷺ

له دڵیاندا جێگیر نەبوە؟ چونکە پێغەمبەریانﷺ بە تەواوی نەناسیوەو لە خەیاڵی خاودا پاڵیان داوەتەوە.

جا هەر ئەوش بووەتە هۆی ئەوەی: ئەوان ئیمامی (الْبُوصِيرِي)ی دانەری ئەم قەسیدەیە، بە (مُشْرِك) دادەنێن، هەم ئەو کەسانەش بە (مُشْرِك) دادەنێن کە ئەم قەسیدەیە دەخوێننەوە، بەڵام لە ڕاستی‌دا ئەوان شیاوترن پێیان بگوترێ: (مُشْرِك)؟ چونکە پێغەمبەرﷺ فەرمویەتی: ﴿إنَّ ممّا أَتَخوَّفُ عَلَيْكُم رَجُلٌ قَرأَ الْقُرْآنَ حَتَّـى إذا رُئِيَتْ بَهْجَتُهُ عَلَيْه، وَكانَ رِداؤُهُ الإسْلامَ إعْتَراهُ إلَى ما شاءَ الله، فَانْسَلَخَ مِنْهُ وَنَبَذَهُ وَراءَ ظَهْرِه، وَسَعَى عَلَى جاره بالسَّيْف وَرَماهُ بالشِّرْك. قُلْتُ-أَيْ الرّاوِي-: يا نَبِيَّ الله، أَيُّهُما أَوْلَى بِالشِّرْكِ، الْمَرْمِيُّ أَمِ الرّامِيُّ؟ قالﷺ: بَلِ الرّامِيُّ﴾ حديث صحيح رواه ابن حبان وأبويعلى بإسناد جيد، وذكره الإمام ابن كثير في تفسير سورة الأعراف، الآية: ١٧٥، بەڕاستی یەکێك لەو شتانەی دەترسێم بێتە سەرتان: پیاوێکە قورئانی خوێندبێ، تا ئەو کاتەی جوانیی قورئانی بە سەردا دەدیترێ‌و ئیسلام دە بێتە پۆشاكو جوانبوونی، چاکەی ئیسلامی بە سەردا دێ تا خوا حەز دەکا، جا پیاوەکە لە ئیسلام دێتە دەرەوەو فڕێی دەداتە پشتەوەی و ڕا ئەکاتە سەر دراوسێی خۆی بە شمشێر و بە (شِرْك) جنێوی دەداتێ= پێی دەڵێ: تۆ (مُشْرِك)ی! (راوی) دەڵێ: گوتم: ئەی پێغەمبەری خواﷺ کامەیان شیاوترە بە (شِرْك) جنێوی بدرێتێ= پێی بگوترێ: (مُشْرِك)، جنێودەرەکە، یان جنێوپێدراوەکە؟ پێغەمبەرﷺ فەرمووی: بەڵکو جنێودەرەکە شیاوترە.

جا بۆ ئەوەی منیش بەرەکەتێکی پێغەمبەرمﷺ پێبگا و بە شەفاعەتی وی شاد ببم لە ڕۆژی قیامەت، هەم بۆ ئەوەی گەلی کوردیش لە واتەی (قَصِيدَة)کە تێبگا و شارەزای ڕێزداریو گەورەیی پێغەمبەرﷺ ببێ، ناوی خوام لێهێنا و دەستم کرد بە ڕوونکردنەوەی (قَصِيدَةالْبُرْدَة)ی ئیمامی (الْبُوصِيرِي)، بە شێوەیەکی کورتی وەها: کە خوێندەواری سەرەتاییش لە مەبەستەکەی تێبگا، بۆیێ ناوم لە ڕوونکردنەوەکەم نا:

﴿مانگی شەوی چواردە، ڕوونکردنەوەی قەسیدەی (الْبُرْدَة)﴾

جا لە بەر ئەوەی جاران ئەم (قَصِيدَة الْبُرْدَة)یە لە (الأَزْهَر)دا دەخوێندرا، بۆیێ تکا لە مامۆستایانی ڕێزدار دەکەم: ئەم ڕوونکردنەوەیە بە قوتابیان بڵێن؟ تاکو زانستی (عَقِيدَة)= بیروباوەڕ و ڕۆشنبیرییان زیاتر ببێ.

جا بۆ ڕوونکردنەوەی ئەم (قَصِيدَةالْبُرْدَة)یە سودم لەم سەرچاوانە وەرگرت:

١- (عصيدة الشهدة ، شرح قصيدَة الْبُرْدَة) للعلامة عمر الخرپوتي.

٢- (شرح قَصِيدَة الْبُرْدَة) للشيخ زاده.

٣- (الزبدة في شرح الْبُرْدَة) للشيخ خالد الأزهري.

٤- (شرح الْبُرْدَة) للامام الباجوري.

٥- (الشرح الفريد في بردة النَّبِيِّ الحَبِيب) للشيخ محمد عيد الحسيني.

٦- (الشرح المتوسط على الْبُرْدَة) للشيخ ابن مقلاش الوهراني.

٧- (النفحات الشاذلية شرح الْبُرْدَة الْبُوصِيرِية) للشيخ حسن الحمزاوي.

٨- (العمدة في شرح الْبُرْدَة) للسيد ابن عجيبة الحسيني.

٩- (بردة الْبُوصِيرِي بين عُقود النَّظم وحُلل التَّحليل) تأليف طارق الرفاعي.

جا ئەو سەرچاوانەش جارى وا هەيە: لە ڕوونكردنەوەكەيان تێك دەكەنەوە، هەندێ جاريش لێك جياوازن، جا بۆ ئەوەى ڕوونكردنەوەكەم زۆر درێژ نەبێ، من تەنها ڕوونكردنەوەى يەكێكيان هەڵدەبژێرم، مەگەر شوێنەكە پێويستى بە زياتر لە ڕوونكردنەوەيەك هەبێ، ئەو كاتە زياترەكەش دەنووسم و باسەكە پێك دێنم.

ئيتر لە خواى گەورە دەپاڕێمەوە: يارمەتيم بدا بۆ تەواوكردنى بە شێوەيەكى ڕاست، بمپارێزى لە هەڵەو لە لادان لە ڕێگەى ڕاست، آمين.

عبدالله عبدالعزيز هەرتەلى

هەولێر - كوردستان

﴿ پێناسەى ئيمامى (الْبُوصِيرِي)و دانانى (قَصِيدَة)كەى ﴾

ئيمامى (الْبُوصِيرِي) ناوى (محمد) كوڕى (سَعيد) كوڕى (حَماد) كوڕى (مُحْسِن) كوڕى (عبدالله)يە، لە ڕۆژى سێشەممە، سەرەتاى مانگى (شوال) ساڵى (٦٠٨) شەش سەدو هەشتى كۆچى، لە (مصر) لە ناوچەى (دَلاص) لە دايك بووە، لە ساڵى (٦٩٤) شەش سەدو نەوەدو چوارى كۆچى لە (الإسكندرية) وەفاتى كردوەو گۆڕەكەشى هەر لە (الإسكندرية)يە.

ئەم بەڕێزە زانايەكى شەرعزان و شاعير بوو، بە پێشەواى شاعيرانى ئيسلام داندراوەو بە (الْبُوصِيرِي) بەناوبانگە -(بُوصِير) شارۆچكەيەكە لە شارۆچكەكانى (مصر)- جا چەند زانايەكى بەناوبانگيش لە لاى ئيمامى (الْبُوصِيرِي) خوێندويانە، وەك:

ئيمام (أبو حيان الأندلسي) خاوەنى تەفسيرە بەناوبانگەكەى (البحر المحيط).

هەم ئیمام (ابن سید الناس) خاوەنی (السیرة)=ژیاننامە بەناوبانگەکەی پێغەمبەرﷺ ناسراو بە (عُیون الأثر).
هەم ئیمام (عزالدّین بن جماعة) قازی و زانا بەناوبانگەکەی مەزهەبی (الشافعی) لە (مصر)...چەند زانای تریش.

﴿ هۆی دانانی (قَصیدَة الْبُرْدَة) ﴾

ئیمامی (الْبُوصیري) فەرمویەتی: پێشتر چەند (قَصیدَة)یەکم لە مەدحی پێغەمبەرﷺ دانابون: وەك (الْمُضَرِیَّة)و (الْهَمْزِیَّة)، ئینجا نەخۆشی (فالج)=ئیفلیجیم تووش بوو و نیوەی جەستەم لە کار کەوت و چارەی نەکرا، جا بۆ چارەی نەخۆشیەکەم بیرم لە دانانی ئەم (قَصیدَة)یە کردەوە، جا کە تەواوم کرد، بە خاتری (قَصیدَة)کە لە خوا پاڕامەوە: شیفام بدا.
جا گریام و شەوێك خەوتم، لە خەونمدا پێغەمبەرمﷺ دیت و دەستە پیرۆزەکانی بە سەر جەستەکەمدا هێنا و پەشتەماڵەکەی لێ وەرپێچام، جا یەکسەر لە خەوەکەم بە ئاگا هاتم و هەستم کرد شیفام بۆ هاتووە و توانای هەڵسانم هەیە.
ئیمامی (الْبُوصیري) فەرمویەتی: جا لە سەرەتای ڕۆژێدا لە ماڵەوەم چومە دەرەوەو لە ڕێگەدا (الشیخ أبوالرجاء)م گەیشتێ-کە پیاوچاکێکی هەژار بوو – پێی گوتم: ئەو (قَصیدَة)یەی لە کاتی نەخۆشیدا داتناوە بمدەیێ. منیش گوتم: چۆن بەم (قَصیدَة)یەت زانیوە؟ گوتی: دوێنێ گوێم لێبوو– واتە: لە خەونمدا– لە لای پێغەمبەرﷺ (قَصیدَة)کە دەخوێندراوەو پێغەمبەریشﷺ خۆی بەم لاو بەو لادا دەهەژاند. ئیمامی (الْبُوصیري) فەرمویەتی: جا منیش (قَصیدَة)کەم دایێ و ئەویش ڕووداوەکەی باس کرد و خەونەکە لە ناو خەڵکیدا بڵاو بۆوەو چەند کەسانێکی تر (قَصیدَة)کەیان بۆ شیفا هاتن بە کار دەهێنا.

﴿ بایەخ پێدانی (قَصیدَة الْبُرْدَة) ﴾

بزانە: ئیمامی (الْبُوصیري) ناوی لە (قَصیدَة)کەی نابوو: (اَلْكَواكِبُ الدُّرِّیَّة فِی مَدْحِ خَیْرِ الْبَرِیَّة)ﷺ. بەڵام لە ناو خەڵکیدا بە ناوی (قَصِیدَة الْبُرْدَة)و (بُرْدَة الْمَدِیح)و (بُرْدَةُ الْبُوصِیرِي) بڵاو بۆتەوە، چونکە لە خەونەکەدا پێغەمبەرﷺ (بُرْدَة)= پەشتەماڵەکەی خۆی لێ وەرپێچاوە، هەروەك باسمان کرد.
جا (قَصیدَة الْبُرْدَة) بە جۆرێکی وەها لە دونیادا بڵاو بۆتەوە: وەرگێڕدراوەتە سەر زمانەکانی ڕۆژهەڵاتو ڕۆژئاوا و ئیفریقی، وەك: (کوردی)و (فارسی)و

(إنگليزى)و (فرنسى)و (إسپانى)و (ألمانى)و (ڕوسى)و (صينى)و (أُردى)و (بربرى)و چەند زمانێكى تر.

هەروەها زۆر لە زانایانى ئاینیش (شَرْح)ى (قَصيدَةالبُرْدَة)یان كردوەو زۆریش كردویانە بە پێنج خشتەكى و بە حەفت خشتەكى، بە جۆرێكى وەها: ژمارەى (شَرْح)ەكانى گەیشتۆتە (١٢٠) سەدو بیست (شَرْح)، بەلاّم من تەنها نۆ (شَرْح)م كردونەتە سەرچاوەى ئەم ڕوونكردنەوەیە.

هەروەها ژمارەى پێنج خشتیەكانى گەیشتۆتە (٧٠) حەفتا، هەم ژمارەى حەفت خشتیەكانى گەیشتۆتە (١٢) دوانزە، هەروەك (طارق الرفاعي) ئەوها ڕوونى كردۆتەوە، خوا پاداشتى چاكەى بداتەوە.

* * *

﴿ ناسنامەیەكى كورتى پێغەمبەرﷺ ﴾

١- نەژادى پێغەمبەرﷺ : ﴿(مُحَمَّد)ﷺ كوڕى (عَبْدالله) كوڕى (عَبْدالْمُطَّلب) كوڕى (هاشِم)...تا دەگاتە (إسْماعِيل) پێغەمبەرﷺ كوڕى (إبْراهِيم) پێغەمبەرﷺ﴾.

٢- دایكى پێغەمبەرﷺ : (آمنَة) كیژى (وَهْب)ى (الزُّهْري).

٣- داپیرەكانى پێغەمبەرﷺ : دایكى باوكى: ناوى (فاطِمَة)یە.

دایكى دایكى: ناوى (بَرَّة)یە.

٤- لەدایكبوونى پێغەمبەرﷺ : ڕۆژى دووشەممەى (١٢) دوانزەى مانگى (رَبيع الأوَّل) ساڵى (فِيل) بەرامبەر (٢٠) بیستى مانگى (نیسان) ساڵى (٥٧١) پێنجسەد حەفتاو یەكى زایینى لە شارى (مَكَّة)دا لە دایك بوو.

٥- بەخێوكردنى پێغەمبەرﷺ : پێغەمبەرﷺ هەر لە زگى دایكیدا بوو باوكى وەفاتى كرد، تەمەنى بووە شەش ساڵ دایكى وەفاتى كرد، تەمەنى بووە هەشت ساڵ باپیرى وەفاتى كرد، جا (أبُوطالِب)ى مامى بەخێوى كرد، ئینجا لە تەمەنى (٢٥) بیستوپێنج ساڵیدا بۆ یەكەم جار ژنى هێنا: كە ناوى (خَدِيجَة)ى كیژى (خُوَيْلِد) بوو.

٦- بوونى بە پێغەمبەرﷺ : كە تەمەنى بووە چل ساڵ، لە ڕۆژى دووشەممەى (١٧) حەڤدەى مانگى ڕەمەزان، بەرامبەر (١) یەكى (شُباط)ى ساڵى (٦١٠) شەشسەدو دەى زایینى، لە ئەشكەوتى (حراء)ى شارى (مَكَّة)، لە لاى خوا قورئانى بە (وَحْي) بۆ هاتو بووە پێغەمبەرﷺ، واتە: یەكەم جار-لە قورئانى پیرۆز- سەرەتاى سورەتى ﴿إقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ...﴾ تا ﴿مَا لَمْ يَعْلَمْ﴾، بە (وَحْي) لە لاى خواوە

بۆی هات، ئینجا بە ماوەی (٢٣) بیستو سێ ساڵان هەموو قورئانی بۆ هات.

٧- (الإسْراء والمعْراج)=شەوڕۆیی پێکردنی و سەرکەوتنی بۆ ئاسمانەکان:
لە شەوی هەینی (٢٧) بیستو حەفتی مانگی (رَجَب) ساڵی دوانزەی پێغەمبەرایەتی، لە بەشێکی شەوێدا، پێغەمبەرﷺ بە گیان و بە جەستەوە بە سواری بوڕاق چووە (اَلْمَسْجِدالأقْصی) لە (فَلَسْطِین)، جا لەوێش بەرز کراوە بۆ هەر حەفت ئاسمانەکانو لە هەمان شەودا گەڕاوە بۆ (مَكّة)ی پیرۆز.

٨- کۆچکردنی بۆ (مَدینَة): پێغەمبەرﷺ سێزدە ساڵان لە (مَكّة)دا پێغەمبەرایەتی کرد، ئینجا لە (٢) دووی مانگی (رَبیع الأوَّل) ساڵی سێزدەی پێغەمبەرایەتی، بەرامبەر (٢٠) بیستی (أيلول) ساڵی (٦٢٢) شەششسەدو بیستو دووی زایینی لە (مَكّة) کۆچی کرد بۆ (مَدینَة)، جا لە ڕۆژی دووشەممەی (١٢) دوانزەی (رَبیع الأوَّل) ساڵی (١)یەکەمی کۆچی، بەرامبەر بە (٣٠) سی (أيلول)ی ساڵی (٦٢٢) شەششسەدو بیستو دووی زایینی گەیشتە (مَدینَة)ی پیرۆز.

٩- وەفاتکردنی پێغەمبەرﷺ: جا (١٠) دە ساڵیش لە (مَدینَة) پێغەمبەرایەتیی کرد، ئینجا لە ڕۆژی دووشەممەی (١٢) دوانزەی (رَبیع الأوَّل) ساڵی (١١) یازدەی کۆچی، بەرامبەر (٨) هەشتی (حزيران) ساڵی (٦٣٣) شەششسەدو سی و سێی زایینی لە شاری (مَدینَة) وەفاتی کرد، جا هەر لە (مَدینَة) لە ماڵەکەی خۆی لە ژوورەکەی حەزرەتی (عائشَة)دا بە خاك سپێردرا، ئێستا ژوورەکەی گۆڕی پێغەمبەرﷺ کەوتۆتە ناو مزگەوتەکەی خۆی لە (مَدینَة)، ئیمام (أبوبکر)و ئیمام (عُمر)ش رضی‌الله عنهما لەو ژوورەدا نێژراون، نێوان ئەو ژوورەو نێوان مینبەرەکەی پێغەمبەرﷺ، پێی دەگوترێ: (الرَّوْضَة) مێرگی بەهەشت.

١٠-تەمەنی پێغەمبەرﷺ: گوتمان: کە تەمەنی بووە چل ساڵ، بووتە پێغەمبەرﷺ، ئینجا (٢٣) بیستو سێ ساڵان پێغەمبەرایەتیی کرد: سێزدە ساڵ لە (مَكّة)، دە ساڵیش لە (مَدینَة)، جا کە وەفاتی کرد تەمەنی (٦٣) شەستو سێ ساڵ بووﷺ.

١١- هاوسەرەکانی پێغەمبەرﷺ: کە پێغەمبەرﷺ وەفاتی کرد، نۆ ژنی لە پاش بەجێمان: حەزرەتی (سَوْدَة)، حەزرەتی (عائشَة)، حەزرەتی (حَفْصَة)، حەزرەتی (أُمُّ سَلَمَة)، حەزرەتی (زَیْنَب)، حەزرەتی (جُوَیْرِیَة)، حەزرەتی (أُمُّ حَبیبَة)، حەزرەتی (صَفِیَّة)، حەزرەتی (مَیْمُونَة)رضی‌الله عنهن.

هەروەها دوو ژنی تریشی هەبون، بەڵام ئەوان لە ژیانی خۆیدا وەفاتیان کرد:

حەزرەتی (خَدیجَة الْكُبْرَى)و حەزرەتی (زَيْنَب بِنْت خُزَيْمَة) رضي الله عنهما.
هەروەها حەزرەتی (رَيْحانَة)و حەزرەتی (مارِيَة الْقِبْطِيَّة)ش-رضي الله عنهما-كەنیزەی بون، جا ئەم (مارِيَة)یە دایکی (إِبْراهِیم)ی کوڕی پێغەمبەرەﷺ.
١٢- منداڵەكانی پێغەمبەرﷺ : سێ کوڕی هەبون: (الْقاسِم)و (عبدالله)، ئەم دووانە لە تەمەنی منداڵیدا لە (مَكَّة) وەفاتیان کرد، هەروەها (إِبْراهِیم)ش لە تەمەنی منداڵیدا لە (مَدینَة) وەفاتی کرد.
هەم چوار کیژی هەبون (رُقَیَّة، زَيْنَب، أُمُّ كَلْثُوم، فاطِمَة)رضي الله عنهن ئەوانەش-جگە لە حەزرەتی (فاطِمَة)- لە سەردەمی پێغەمبەرداﷺ لە (مَدینَة) وەفاتیان کرد، حەزرەتی (فاطِمَة)ش شەش مانگ دوای وەفاتی باوکی، لە (مَدینَة) وەفاتی کرد، جگە لە (إِبْراهِیم) هەموو منداڵەکانی لە حەزرەتی (خَدیجَة) بون، بەڵام (إِبْراهِیم) لە حەزرەتی (مارِيَةالْقِبْطِيَّة) بوو، هەروەك باسمان کردرضي الله عنها.
١٣- شیردەرەكانی پێغەمبەرﷺ: بە بەردەوامی و بە تەواوی: حەزرەتی (حَلیمَة السَّعْدِيَّة)-رضي الله عنها- شیری داوەتێ، ماوەی سێ ڕۆژانیش دایکیخۆی شیری داوەتێ، هەروەها (ثُوَيْبَة)و (عاتِكَة)ش-پێش حەزرەتی (حَلیمَة السَّعْدِيَّة)-چەند ڕۆژێك شیریان داوەتێ.
١٤- خوشكو برایەكانی پێغەمبەرﷺ : لە نەژاددا خوشكو برای نەبون، بەڵام لە شیردا: برا شیریەکەی ناوی (عبدالله)یە، خوشکە شیریەکانی ناویان (شَیْماء)و (أُنیسَة)یە، کە هەرسێکیان منداڵی (حَلیمَة السَّعْدِيَّة)نە، مێردی (حَلیمَة السَّعْدِيَّة) ناوی (الحارث) بوو، کە باوکە شیریی پێغەمبەرەﷺ، ئەوانە هەموویان موسوڵمان بونرضي الله عنهم، هەروەها لە لایەن (ثُوَيْبَة)ش: (مَسْرُوح)ی کوڕی (ثُوَيْبَة)و ئیمام (حَمْزَة)ی مامی خۆی برای شیری بونرضي الله عنهم.
١٥- مامەكانی پێغەمبەرﷺ : دوانزە مامی هەبون: (اَلْحارِث، قُثَم، الزُّبَيْر، حَجْل، ضِرار، اَلْمُقَوَّم، أَبُولَهَب، الْعَبّاس، حَمْزَة، أَبُوطالِب، الْغَيْداق، عَبْدُ الْكَعْبَة). جا لە وانە تەنها ئیمام (الْعَبّاس)و ئیمام (حَمْزَة)رضي الله عنهما موسوڵمان بون.
١٦- خاڵەكانی پێغەمبەرﷺ : یەکەم: (عُمَيْر) کوڕی (وَهْب). دووەم: (عَبْدُ يَغُوث) کوڕی (وَهْب). سێیەم: (الأَسْوَد) کوڕی (وَهْب).
١٧- پورەكانی پێغەمبەرﷺ : خوشكەكانیباوكی: (أُمُّ حَكِیم، عاتِكَة، بَرَّة، أَرْوَى،

أُمَيْمَة، صَفِيَّة). جا لەوانە تەنها حەزرەتی (صَفِيَّة) موسوڵمان بووە رضي الله عنها.

خوشکی دایکی: (فُرِيْعَة بِنْت وَهْب).

١٨- ژمارەی هەموو (صَحابَة)کانﷺ: کە پێغەمبەرﷺ وەفاتی کرد، ژمارەی (صَحابَة)کان-ئافرەتو پیاو-(١٢٤٠٠٠) سەدو بیستو چوار هەزار (صَحابَة) بونﷺ، وەك ژمارەی پێغەمبەرانی خوا عليهم الصلاة والسلام.

١٩- ژمارەی (صَحابَة)کانی حەدیسگێڕەوەﷺ: کە پێغەمبەرﷺ وەفاتی کرد، (١١٤٠٠٠) سەدو چواردە هەزار (صَحابَة)ی حەدیسگێڕەوە لە دوای بەجێمانﷺ، گشتیان گوێیان لە پێغەمبەرﷺ بووەو حەدیسەکانیان گێڕاونەوە، هەروەك ئیمام (ابن الصّلاح) لە (مقدمة علوم الحديث)دا فەرمویەتی.

* * *

﴿ سەڵەوات لێدان لە سەر پێغەمبەرﷺ ﴾

لە بەر ئەوەی لە دوای گشت (بَيْت)ێکی ئەم (قَصِيدَة)یە، سەڵەواتەکەی (مَوْلايَ صَلِّ وَسَلِّمْ دائماً أَبَداً)ی داهاتوو دەگوترێتەوە، بۆیێ پێشەکی باسێکی کورتی سەڵەوات لێدان لە سەر پێغەمبەرﷺ دەنووسم:

خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿إِنَّ اللهَ وَمَلائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾الأحزاب: ٥٦، بەڕاستی خودا و (مَلائِكَة)ی خوا سەڵەوات لە سەر پێغەمبەرﷺ لێدەدەن، ئەی ئەو کەسانەی باوەڕتان هێناوە، سەڵەوات لە سەر پێغەمبەرﷺ لێبدەنو سەلامی لێبکەن.

پێغەمبەرﷺ فەرمویەتی: ﴿رَغِمَ أَنْفُ رَجُلٍ ذُكِرْتُ عِنْدَهُ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيَّ﴾ حديث حسن رواه الترمذي، زەلیل بێ ئەو کەسەی لە لای وی باسم دەکرێ=گوێی لە ناوی من دەبێو سەڵەواتم لە سەر لێنەدا.

هەروەها پێغەمبەرﷺ فەرمویەتی: ﴿اَلْبَخِيلُ الَّذِى مَنْ ذُكِرْتُ عِنْدَهُ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيَّ﴾ حَدِيثٌ صَحِيحٌ رواه الترمذي، بەخیل=ڕەزیل ئەو کەسەیە لە لای وی باسم دەکرێ=گوێی لە ناوی من دەبێو سەڵەواتم لە سەر لێنەدا.

جا بزانە: لە ئایەتەکەدا چۆنیەتیو کاتو شوێنی سەڵەوات دیاری نەکراوە، کەوابوو: لە هەر کاتێكو لە هەر شوێنێکدا-بە دەنگی نهێنی، یان بە دەنگی ئاشکرا- بە هەر ڕستەیەك مرۆڤ سەڵەوات لێبدا، خێری سەڵەواتەکەی دەگاتێو لەو زەمکردنەش ڕزگاری دەبێ، هەروەك زانایانی ئیسلام لە دوای ناوهێنانی پێغەمبەرﷺ نووسیویانە:

(صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ). کەواتە: سەلەواتەکەی (مَوْلايَ صَلِّ وَسَلِّم)ی داهاتووش، هەمان بڕیاری بۆ دەدرێ.

بەڵام ئەم سەلەواتە -کە لە دوای تەحیاتی نوێژ دەگوترێ- لە هەموویان خێرترە: ﴿أَللّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّد وَعَلَى آلِ مُحَمَّد كَما صَلَّيْتَ عَلَى إِبْراهِيمَ وَآلِ إِبْراهِيمَ، وَبارِكْ عَلَى مُحَمَّد وَعَلى آلِ مُحَمَّدٍ كَما بارَكْتَ عَلَى إِبْراهِيمَ وَآلِ إِبْراهِيمَ -فِي الْعالَمِينَ- إِنَّكَ حَمِيدٌ مَّجِيدٌ﴾ رواه الإمام الشافعي والبخاري ومسلم، واللفظ للشافعي إلاّ (في العالَمين) فلمسلم.

﴿ خێری سەلەوات لێدان لە سەر پێغەمبەرﷺ ﴾

پێغەمبەرﷺ فەرمویەتی: ﴿مَنْ صَلَّى عَلَيَّ صَلاةً صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ بِها عَشْراً﴾ رواه مسلم وأصحاب السنن، هەر کەسێك سەلەواتێکم لە سەر لێبدا، خوای گەورە بەو سەلەواتە دە سەلەواتی لە سەر لێدەدا، واتە: دە ڕەحمەتی بۆ سەر دەنێرێ.

هەروەها ﴿عَنْ أُبَيٍّ رضي الله عنه قُلْتُ: يا رَسُولَ اللهِ إِنِّي أُكْثِرُ الصَّلاةَ عَلَيْكَ فَكَمْ أَجْعَلُ لَكَ مِنْ صَلاتِي؟ فَقالَ: مَا شِئْتَ. قُلْتُ: الرُّبُعَ؟ قالَﷺ: مَا شِئْتَ فَإِنْ زِدْتَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكَ. قُلْتُ: النِّصْفَ؟ قالَﷺ: مَا شِئْتَ فَإِنْ زِدْتَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكَ. قُلْتُ: فَالثُّلُثَيْنِ قالَﷺ: مَا شِئْتَ فَإِنْ زِدْتَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكَ. قُلْتُ: أَجْعَلُ لَكَ صَلاتِي كُلَّها. قالَﷺ: إِذًا تُكْفَى هَمَّكَ وَيُغْفَرُ لَكَ ذَنْبُكَ﴾ حديثٌ صحيحٌ رواه الإمام أحمد والترمذي، حەزرەتی (أُبَيّ) رضي الله عنه فەرمویەتی: گوتم: ئەی پێغەمبەری خوا من زۆر سەلەوات لە سەر تۆ لێدەدەم، ئایا چەند لە کاتەکانی زیکر و دوعایەکانم دابنێم بۆ سەلەوات لە سەر تۆ؟ پێغەمبەرﷺ فەرموی: چەندی بەخۆت حەز دەکەی. گوتم: چوارێکی کاتەکانم دابنێم؟ پێغەمبەرﷺ فەرموی: چەندی بەخۆت حەز دەکەی، جا ئەگەر زیادی بکەی ئەوە بۆ تۆ باشترە. گوتم: نیوەی کاتەکانم دابنێم؟ پێغەمبەرﷺ فەرموی: چەندی بەخۆت حەز دەکەی، جا ئەگەر زیادی بکەی ئەوە بۆ تۆ باشترە. گوتم: دوو سێیەکی کاتەکانم دابنێم؟ پێغەمبەرﷺ فەرموی: چەندی بەخۆت حەز دەکەی، جا ئەگەر زیادی بکەی ئەوە بۆ تۆ باشترە. گوتم: هەموو کاتەکانی زیکر و دوعایەکانم دادەنێم بۆ سەلەوات لە سەر تۆ. پێغەمبەرﷺ فەرموی: جا کە وابێ: کاروباری دونیاو قیامەتت دەدرێتێو بۆت جێبەجێ دەبێو لە گوناهت دبوردرێ.

هەروەها سوننەتە: لە شەو و ڕۆژی هەینیدا زۆر سەلەوات لە سەر پێغەمبەرﷺ لێبدا، پێغەمبەرﷺ فەرمویەتی: ﴿إِنَّ مِنْ أَفْضَلِ أَيَّامِكُمْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ...فَأَكْثِرُوا عَلَيَّ مِنَ الصَّلاةِ فِيهِ فَإِنَّ صَلاتَكُمْ مَعْرُوضَةٌ عَلَيَّ، قَالُوا: وَكَيْفَ تُعْرَضُ صَلاتُنا عَلَيْكَ وَقَدْ

أَرَمْتَ؟ فَقَالَ ﷺ: إِنَّ اللهَ حَرَّمَ عَلَى الأَرْضِ أَجْسَادَ الأَنْبِيَاءِ﴾ رواه أبوداود والنسائي وغيرُهُما بأسانيد صحيحة، له هەموو ڕۆژەکانتان گەورەتر: ڕۆژی (جُمُعَة)یە، کەوابوو: لە ڕۆژی (جُمُعَة)دا زۆر سەلەواتم لە سەر لێبدەن، چونکە -لە (جُمُعَة)دا- سەلەواتەکانتان دەهێندرێتە بەرچاوم لە ناو گۆڕەکەمدا گوێم لێدەبێ. گوتیان: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ چۆن سەلەواتەکانی ئێمە دەهێندرێتە بەرچاوت؟ خۆ لاشەی جەنابت لە گۆڕەکەتدا ڕزیوە! پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: خوای گەورە لە زەمینی قەدەغە کردوە: لاشەی پێغەمبەران -عليهمُ الصَّلاةُ والسَّلام- بڕزێنێ.

﴿ سەلەوات لێدان: لە سبەینان و ئێواران و لە دوای نوێژەکان ﴾

١-پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: ﴿مَنْ صَلَّى عَلَيَّ حِينَ يُصْبِحُ عَشْراً، وَحِينَ يُمْسِي عَشْراً، أَدْرَكَتْهُ شَفَاعَتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ﴾ رواه الطبراني بإسناد جيد، هەر کەسێك کە دەگاتە کاتی سبەینە دە سەلەواتم لە سەر لێبدا و کە دەگاتە کاتی ئێوارە دە سەلەواتم لە سەر لێبدا، ئەو کەسە شەفاعەتی منی دەگاتێ لە ڕۆژی قیامەت.

٢-﴿عَنْ فُضَالَةَ ﷺ: دَخَلَ رَجُلٌ فَصَلَّى فَقَالَ: اَللّهُمَّ اغْفِرْلِي وَارْحَمْنِي، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: عَجِلْتَ أَيُّهَاالْمُصَلِّي؟ إِذا صَلَّيْتَ فَقَعَدْتَ، فَاحْمَدِاللهَ بِما هُوَ أَهْلُهُ وَصَلِّ عَلَيَّ ثُمَّ ادْعُهُ﴾ رواه اصحاب السنن بسندصحيح، پیاوێك هاتە مزگەوت و نوێژی کرد و دوعای کرد و گوتی: خوایە لێم خۆش ببەو ڕەحمم پێ بکە. جا پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ئەی نوێژکەر پەلەت کرد، هەر کاتێك نوێژت کرد جا دانیشتی، سوپاسی خوا بکە بەو سوپاسەی شایانی گەورەیی خوایە-وەك (اَلْحَمْدُ للهِ رَبِّ الْعالَمِين)-و سەلەوات لە سەر من لێبدە-وەك (وَالصَّلاةُ وَالسَّلامُ عَلى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَصَحْبِهِ أجمعين)- ئینجا دوعا بکە.

ئینجا بزانە: بە تەنها یەك سەلەوات لە پێش دوعادا فەرمانی ئەو حەدیسە بەجێ دەهێندرێ، بەڵام ئەگەر زیاتر بێ، خێری زۆرترە، چونکە پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: ﴿أَوْلَى النّاسِ بِي يَوْمَ الْقِيامَةِ أَكْثَرُهُمْ عَلَيَّ صَلاةً﴾ رواه ابن حبان والترمذي وقال: حديث حسن، نزیکترین کەس لە من لە ڕۆژی قیامەتدا ئەو کەسەیە: کە زۆرتر سەلەواتم لە سەر لێبدا. کەوابو: بە بەڵگەی ئەم دوو حەدیسە، ئەو دە سەلەواتەی ئێستا لە دوای نوێژەکان لێدەدرێن کارێکی باشە.

ئینجا لە کۆتایی دوعاکردنیشدا: هەم سوپاسی خوا و هەم سەلەواتیش سوننەتن، هەروەك ئیمامی (النّواوي) لە (الأذكار)دا فەرموویەتی.

* * *

﴿ اَلْفَصْلُ الأَوَّلُ: فى الْغَزَلِ وَشَكْوَى الْغَرام ﴾

اَلْحَمْدُ للّه مُنْشِى الْخَلْقِ مِنْ عَدَمِ * ثُمَّ الصَّلاةُ عَلَى الْمُخْتارِ فِى الْقِدَمِ
مَوْلاىَ صَلِّ وَسَلِّمْ دائِماً أَبَداً * عَلَى حَبِيبِكَ خَيْرِ الْخَلْقِ كُلِّهِمِ

﴿ اَلْفَصْلُ الأَوَّلُ: فى الْغَزَلِ وَشَكْوَى الْغَرام ﴾

﴿ بەشى یەكەم: لە باسى پێداهەڵگوتن و سكاڵاى خۆشەویستى ﴾

(اَلْحَمْدُ لِلّه) سوپاس و ستایش بۆ ئەو خوایەى (مُنْشِى الْخَلْقِ) پەیداكەرى ئەم خەڵكەیە (مِنْ عَدَمٍ) لە نەبوونەوە (ثُمَّ الصَّلاةُ) ئینجا درود و رەحمەتى خوا (عَلَى الْمُخْتارِ) برژێتە سەر پێغەمبەرى بژاردە لە ناو پێغەمبەران و-صلى الله عليهم اجمعين-لە ناو خەڵكى تریشدا، پێغەمبەرﷺ فەرمویەتى: ﴿إِنَّ اللهَ اصْطَفَى كِنانَةَ مِنْ وَلَدِ إِسْماعِيلَ، وَاصْطَفَى قُرَيْشاً مِنْ كِنانَةَ، وَاصْطَفَى مِنْ قُرَيْشٍ بَنِى هاشِمٍ، وَاصْطَفانِى مِنْ بنى هاشِمٍ﴾ رواه مسلم والترمذي، خواى گەورە لە نەتەوەكانى (إِسْماعِيل)پێغەمبەرﷺ (كِنانَة)ى هەڵبژارد، لە (كِنانَة)ش (قُرَيْش)ى هەڵبژارد، لە (قُرَيْش)ش (بَنِى هاشِم) هەڵبژاردن، لە (بَنِى هاشِم)ش منى هەڵبژارد.

(فِى الْقِدَمِ) لە پێشتردا، واتە: لە دێرینەوە پێغەمبەرێكى بژاردەیە، هەروەك پێغەمبەرﷺ بەخۆى فەرمویەتى: ﴿كُنْتُ نَبِيّاً وَآدَمُ بَيْنَ الرُّوحِ وَالْجَسَدِ﴾حديث صحيح رواه الإمام أحمد والبيهقي، من لە لاى خوا پێغەمبەر بوم، هێشتا باب (آدَم)ﷺ گیانى نەهاتبووە ناو لاشەكەى.

(مَوْلاىَ) ئەى خوداى من (صَلِّ وَسَلِّمْ) رەحمەت و سەلام بنێرە-(دائِماً أَبَداً) بە بەردەوامى هەتاهەتایى-(عَلَى حَبِيبِكَ) بۆ سەر پێغەمبەرە خۆشەویستەكەتﷺ، پێغەمبەرﷺ فەرمویەتى: ﴿إِنَّ اللهَ اتَّخَذَنِى خَلِيلاً كَما اتَّخَذَ إِبْراهِيمَ خَلِيلاً﴾رواه مسلم، خواى گەورە منى كردۆتە دۆستى خۆى، هەروەكو (إِبْراهِيم) پێغەمبەرىﷺ كردۆتە دۆستى خۆى. واتە: دۆستایەتى بەرزترین پلەى خۆشویستنە.

(خَيْرِ الْخَلْقِ) ئەو پێغەمبەرەى چاكترینى هەموو خەڵكە (كُلِّهِمِ) بە تێكڕایى، پێغەمبەرﷺ فەرمویەتى: ﴿إِنَّ اللهَ خَلَقَ الْخَلْقَ فَجَعَلَنِى فِى خَيْرِ خَلْقِهِ، وَجَعَلَهُمْ فِرْقَتَيْنِ فَجَعَلَنِى فِى خَيْرِ فِرْقَةٍ، وَخَلَقَ الْقَبائِلَ فَجَعَلَنِى فِى خَيْرِ قَبِيلَةٍ، وَجَعَلَهُمْ بُيُوتاً فَجَعَلَنِى فِى خَيْرِهِمْ بَيْتاً، فَأَنَا خَيْرُكُمْ بَيْتاً وَخَيْرُكُمْ نَفْساً﴾حديث حسن أخرجه الإمام أحمد والترمذي والبيهقي، خواى گەورە بوونەوەرى دروست كرد، جا منى خستە ناو چاكترینى

دروستکراوی خۆی، خوای گەورە دروستکراویخۆی کردە دوو چین، جا منی خستە ناو چاکترین چین، خوای گەورە بەرەبابەکانی دروست کردن، جا منی خستە ناو چاکترین بەرەباب، خوای گەورە بەرەبابەکانی کردنە بنەماڵە، جا منی خستە ناو چاکترین بنەماڵە، کەوابوو: من لە هەمووتان چاکترم لە ڕووی بنەماڵەو لە ڕووی کەسایەتیەوە.

جا بزانە: هەر چەند سەرچاوەکان فەرموویانە: ئەو دوو (بَیْت)ەی ڕابردوو، لە (قَصِیدَة الْبُرْدَة) ناژمێردرێن. بەڵام بۆیێ من نووسینمەوە، چونکە لە هەندێ نوسخەی (بُرْدَة)دا هاتون، بۆ نموونە:

یەکەم: ئەو (بُرْدَة)یەی لەگەڵ (دَلائِلُ الخیرات)دا لە (بیروت – لبنان) چاپ کراوە لە (المؤسسة الإسلامية للدّراسات والطباعة).

دووەم: لە (تَخْمِیس)= پێنج خشتەکیەکەی (السيد إبراهيم حقّي الحسيني الموصلي)دا بەم جۆرە:

بِسْمِ اْلإلَهِ مُفِیضِ الْجُودِ وَالْكَرَمِ * بَدْئِی بِمَدْحِي وَتَخْمِیسِي وَمُخْتَتَمِ
اَلْحَمْدُ لِلّهِ ذِی اْلآلاءِ وَالنِّعَمِ * اَلْحَمْدُ لِلّهِ مُنْشِي الْخَلْقِ مِنْ عَدَمِ
ثُمَّ الصَّلاةُ عَلَى الْمُخْتارِ فِي الْقِدَمِ
مَوْلايَ صَلِّ عَلَى مَنْ أظْهَرَ الرَّشَدا * مَحَمَّد الْمُصْطَفَى لِلْعالَمِینَ هَدا
مَوْلايَ سَلِّمْ عَلَیْهِ مَا الصَّباحُ بَدا * مَوْلايَ صَلِّ وَسَلِّمْ دائِماً أَبَدا
عَلَى حَبِيبِكَ خَيرِ الْخَلْقِ كُلِّهِمِ

جا بزانە: هەر کاتێک (قَصِیدَة الْبُرْدَة) بخوێندرێتەوە، پێویستە لە دوای گشت (بَیْت)ێکی (قَصِیدَة)کە ئەم سەلەواتەی (مَوْلايَ صَلِّ وَسَلِّمْ دائِماً أبَداً * عَلَى حَبِيبِكَ خَيْرِ الْخَلْقِ كُلِّهِمِ) بخوێندرێتەوە، چونکە کە ئیمامی (الْبُوصِیرِي) لە خەونەکەیدا ئەم (قَصِیدَة)یەی بۆ پێغەمبەرﷺ دەخوێندەوەو گەیشتە (بَیْت)ی (فَمَبْلَغُ الْعِلْمِ فِیهِ أنَّهُ بَشَرٌ)، پارچەکەیتری بۆ نەهاتو وەستا، جا پێغەمبەرﷺ بۆی تەواو کرد و فەرمووی: (وَأنَّهُ خَیْرُ خَلْقِ اللهِ كُلِّهِمِ).

جا ئیمامی (الْبُوصِیرِي)ش ئەم پارچەیەی تێکەڵی سەلەوتەکەی کرد و لە کۆتایی گشت (بَیْت)ێکدا دووبارەی دەکردەوە.

أَمِنْ تَذَكُّرِ جِيرانٍ بِذِي سَلَمٍ (١) مَزَجْتَ دَمْعاً جَرَى مِنْ مُقْلَةٍ بِدَمِ
أَمْ هَبَّتِ الرِّيحُ مِنْ تِلْقَاءِ كاظِمَةٍ (٢) وَأَوْمَضَ الْبَرْقُ فِي الظَّلْماءِ مِنْ إِضَمِ

ئینجا ئیمامی (الْبُوصِيرِي) دەست بە پێداهەڵگوتن دەکا و باسی خۆشویستنی پێغەمبەرﷺ دەکا، بەڵام ناوی ناهێنێ، بەڵکو ناوی شوێنەوارەکانی پێغەمبەرﷺ دێنێو بەخۆی لەخۆی دەپرسێ: ئایا ئەو شوێنەوارانەی پێغەمبەرﷺ بوینە هۆی ئەو گریانو داماویو ڕەنگ زەردیەی توشت بووە؟ بەشێوەیەکی وەها: وەڵامەکەش لە پرسیارەکە دەفامێتەوەو دەفەرموێ:

(أَمِنْ تَذَكُّرِ) ئایا بە هۆی وەبیرهاتنەوەت (جِيرانٍ) ئەو دراوسێیانەی کە (بِذِي سَلَمٍ) لە شوێنی درەختی (سَلَم)دا بون:

مەبەستی بە دراوسێکان: پێغەمبەرﷺو (صَحابَة)نەﷺ، (ذِي سَلَمٍ)ش: دۆڵێکە لە نێوان (مَكَّة)و (مَدِينَة) لە نزیك (قُدَيْد)، بە درەختی (سَلَم) بەناوبانگە، هەر جارێك پێغەمبەرﷺ لە (مَدِينَة)وە دەڕۆیشتە (مَكَّة)، لەگەڵ (صَحابَة)کانی لە وێ دادەبەزیو لە بن درەختی (سَلَم) دەحەساوە ﴿عَنْ ابن عُمَرَ رضي الله عنهما: أَنَّهُ كانَ يَأْتي شَجَرَةً بَيْنَ مَكَّةَ وَالْمَدِينَةِ فَيَقِيلُ تَحْتَها، وَيُخْبِرُ: أَنَّ النَّبِيَّﷺ كانَ يَفْعَلُ ذلِكَ﴾ رواه البزار، قال الحافظ الهيثمي: ورجاله موثوقون، حەزرەتی (عبدالله)ی کوڕی ئیمامی (عُمَر) رضي الله عنهما دەهاتە لای درەختێك لە نێوان (مَكَّة)و (مَدِينَة)دا، جا لە بن درەختەکە دەخەوتو ڕایدەگەیاند: پێغەمبەرﷺ ئەوهای دەکرد. واتە: لە بن درەختەکە دەخەوتو دەحەساوە.

(مَزَجْتَ) تێکەڵت کرد (دَمْعاً) ئەو فرمێسکەی (جَرَى مِنْ مُقْلَةٍ) لە گلێنەی چاوت هاتە خوارێ (بِدَمِ) لەگەڵ خوێن؟

کەواتە: وەڵامەکەش ئاشکرا بوو: بە هۆی وەبیرهاتنەوەی دراوسێکانی (ذِي سَلَمٍ) ئەوەندە گریای: تا تێکەڵی خوێنت کرد ئەو فرمێسکەی لە چاوت دەڕژا خوارێ.

ئینجا کە ئیمامی (الْبُوصِيرِي) ئامـاژەی کرد: هۆی گریانەکەی وەبیرهاتنەوەی دراوسێکانی (ذی سَلَم) بوو. ئەم جارەش ئامـاژە بۆ دوو هۆکاریتری گریانەکەی دەکاو دەفەرموێ:

(أَمْ هَبَّتِ الرِّيحُ) یان هۆی گریانەکەت ئەو بایە بوو کە هەڵیکرد (مِنْ تِلْقاءِ كاظِمَةٍ) لە لای (كاظِمَة)ی پێغەمبەرﷺ: کە شوێنێکە لە نزیك (مَدِينَة)ی پیرۆز، یان مەبەست (رَوْضَة)ی پێغەمبەرەﷺ: کە دەکەوێتە نێوان گۆڕی پێغەمبەرﷺو مینبەرەکەی.

واته: هەر کاتێك بای (صَبا) لە لای خۆشەویستەوە بێ، ئەوە بیرکردنەوەی (عاشق) دەجولێنێ‌و تووشی شەیدایی‌و گریانی دەکا.

(وَ) یان هۆی گریانەکەت ئەوە بوو: (أَوْمَضَ الْبَرْقُ) بروسك بریسکەی دا (فِي الظَّلْماءِ) لە شەوی تاریکدا (مِنْ إِضَمِ) لە لای کێوی (إِضَم): کە لە نزیك (مَدينَة)ی پیرۆزەو بە زۆری پێغەمبەرﷺ بۆ گەشت کردن دەچووە لای ئەو کێوە ﴿عَنْ عائِشَةَ رضي الله عنها: أَنَّها سُئِلَتْ عَنِ الْبداوَةِ؟ فَقالَتْ: كانَ النَّبيُّﷺ يَبْدُو إِلَى هـذِهِ التِّلاعِ...﴾ الحديث، حديث صحيح رواه أبوداود، لەبارەی دەرچوون بۆ دەرەوەی شار، پرسیار لە حەزرەتی (عائِشَة) رضي الله عنها کرا؟ ئەویش لە وەڵامدا فەرمووی: پێغەمبەرﷺ دەچووە دەرەوە بۆ لای ئەم بەرزاییانەی ئاویان پێدا دێتە خواری.

ئینجا ئیمامی (الْبُوصيرِي) بەخۆی دادگای خۆشەویستی بۆ خۆی دادەنێ‌و لە دادگادا وەك داننەهێنەر ئامادە دەبێ‌و پرسیار لە خۆی دەکا و دەفەرموێ:

(فَما لِعَيْنَيْكَ) چاوەکانت چیان لێهاتووە؟ واتە: ئەگەر دان ناهێنی: کە گریانەکەت بە هۆی خۆشەویستەکەی (ذی سَلَمِ)و (کاظِمَة)و (إِضَم)ە، ئەوە چ شتێك وای لە چاوەکانت کردوە: (إِنْ قُلْتَ) ئەگەر پێیان بڵێی: (اُكْفُفَا) واز لە گریان بێنن، ئەوان گوێڕایەڵت نابن، بەڵکو (هَمَتا) زیاتر فرمێسك دەڕێژنن؟ بێگومان ئەو هەموو فرمێسکە زۆرە ئاسەواری وەبیرهاتنەوەی خۆشەویستەکەتە.

(وَ) هەروەها (ما لِقَلْبِكَ) چ شتێك وای لە دڵەکەت کردوە (إِنْ قُلْتَ) ئەگەر پێی بڵێی: (اسْتَفِقْ) هەشیار ببەوە، ئەویش گوێڕایەڵت نابێ، بەڵکو (يَهِمِ) زیاتر دادەمێنێ‌و لە خۆشەویستی‌دا نقوم دەبێ؟ بێگومان ئەوەش ئاسەواری وەبیرهاتنەوەی خۆشەویستەکەتە.

بۆیێ زۆربەی (صَحابَة)و (تابِعين)رضي الله عنهم کە پێغەمبەریانﷺ وەبیر دەهاتەوە، ئەوان: یان دەلەرزین، یان ڕەنگیان زەرد دەبوو، یان دەگریان ﴿عَنْ أَنسٍ رضي الله عنه: قالَ أَبُوبَكْرٍ لِعُمَرَ رضي الله عنهما بَعْدَ وَفاةِ رَسُولِ اللهِﷺ: انْطَلِقْ بِنا إِلَى أُمِّ أَيْمَنَ نَزُورُها كَما كانَ رَسُولُ اللهِﷺ يَزُورُها. فَلَمَّا انْتَهَيا إِلَيْها بَكَتْ، فَقالا لَها: ما يُبْكِيكِ؟ أَما تَعْلَمِينَ أَنَّ ما عِنْدَ اللهِ خَيْرٌ لِرَسُولِ اللهِﷺ؟ فَقالَتْ: إِنِّي لا أَبْكِي أَنِّي لا أَعْلَمُ أَنَّ ما عِنْدَ اللهِ خَيْرٌ لِرَسُولِ اللهِﷺ وَلكِنْ أَبْكِي أَنَّ الْوَحْيَ قَدِ انْقَطَعَ مِنَ السَّماءِ، فَهَيَّجَتْهُما عَلَى الْبُكاءِ فَجَعَلا

يێكيان مَعَهاﷺ رواه مسلم، لـه دواى وەفـاتى پێغەمبـەرﷺ، ئيمـام (أبـوبكر) بـه ئيمـام (عُمَر)ى-رضي الله عنهما- فەرموو: وەرە به يەكـەوە بچـينه لاى (أُمّ أيْمَـن) سـەردانى بكـەين، هەروەك پێغەمبەرﷺ لە ژيانى‌دا سەردانى دەكرد. جـا كـه چـونه لاى، حـەزرەتى (أُمّ أيْمَـن) رضي الله عنها پێغەمبەرىﷺ هاتـەوە بـير و دەسـتى بـە گريـان كـرد، جـا ئـەوانيش فەرموويان: ئەوە بۆ دەگرييى؟ ئەدى نازانى ئەوەى لە لاى خودايـه بـۆ پێغەمبـەرﷺ باشترە؟ حەزرەتى (أُمّ أيْمَن)ش رضي الله عنها فەرمووى: خۆ من لـه بەر ئەوە ناگرييم كه نازانم ئەوەى لـه لاى خوايه بۆ پێغەمبەرﷺ باشترە، بـەلام بـۆيێ دەگـرييم، چـونكه (وَحْـي) براوەو لـه ئاسمان نايەته خـوارەوە. جـا بـەم وەبيرهاتنەوەيه ئەوانيشـى جولاندنـه سـەر گريان، ئيمام (أبوبكر)و ئيمام (عُمر)ش لـەگەلّ حەزرەتى (أُمّ أيْمَـن)دا رضي الله عنهم دەسـتيان بـه گريان كرد.

حەزرەتى (أُمّ أيْمَن) ئەو ئافرەتەيە: كه پێغەمبەرىﷺ لە كاتى مندالّى‌دا لـه باوەش دەكرد، پێغەمبەريشﷺ وەك دايكى خۆى رێزى لێدەنا.

ئينجـا كـه ئيمـامى (البُوصِـيرِي) لـه دادگـاى خۆشەويسـتى‌دا نـەيتوانى وەلامـى پرسـيارەكەى‌رابـردوو بداتـەوەو بـێ‌دەنـگ بـوو، وەك دادوەرى دادگايەكـە رايگەيانـد: داننەهێنانەت به خۆشەويستى‌دا بێ‌سودەو فەرمووى:

(**أَيَحْسَبُ الصَّبُّ**) ئايـا (عاشـق) وەهـا تێئـەگا: (**أَنَّ الْحُبَّ مُنْكَتِمٌ**) خۆشەويسـتى پەنهان دەبێ‌و دەشاردرێتەوە (**مَا بَيْنَ مُنْسَجِمٍ**) لـه نێـوان ئـەو فرمێسـكەى بـه گـوڕ دەڕژێ (**مِنْهُ**) له چاوەكانى وى، هەم (**وَمُضْطَرِمِ**) له نێوان دلّى داگيرسـاو بـه ئـاگرى خۆشەويسـتى؟ بێگومـان: ئـەو جـۆرە كەسـەى چـاوى بـه فرمێسـكەو دلّـى شـەيداى خۆشەويستەكەيەتى، ئەگـەر دان بـه خـۆشـەويسـتى‌دا نەهـێنى، ئـەوە بـه هـەلّـەدا چـووەو پـێى بـاوەڕ ناكـرێ.

كەوابوو: بە داننەهێنان دەردى وى دەرمان نابێ، بـەلّكو دەرمـانى دەردى وى لـه لاى خۆشەويستەكەيەتى ئەگەر لە دونياش بە خزمـەتى شـاد نـەبوبێ، ئـەوە لـه قيامـەتـدا دەبێتە هاوڕێى وى، هەروەك حەزرەتى (أنس)رضي الله عنه دەگێڕێتەوە: پياوێك پرسيارى له پێغەمبەرﷺ كرد: كەينێ (قِيامَة) دێ؟ پێغەمبەرﷺ فەرمووى: چ كردەوەيـەكت بـۆ ڕۆژى (قِيامَة) ئامادە كردوە؟ پياوەكە گوتـى: هيچم ئامادە نەكردوە، بەلام خوا و

پێغەمبەری خواﷺ خۆش دەوێن. جا پێغەمبەرﷺ فەرمووی: ﴿أَنْتَ مَعَ مَنْ أَحْبَبْتَ﴾ «رواه البخاري ومسلم»، تۆ لە قیامەتدا لەگەڵ ئەو کەسە دەبی کە لە دونیادا خۆشت ویستووە.

ئینجا کە ئیمامی (الْبُوصِيرِي) لە دادگای خۆشەویستیدا بەخۆی ڕایگەیاند: داننەهێنانەکەی هەڵەیەو بێسودە. ئەم جارە وەك دادوەری دادگایەکە بەڵگەی لە سەر ئەو ڕاستییە هێناوەو فەرمووی:

(**لَوْلاَ الْهَوَى**) ئەگەر بە هۆی خۆشویستنی خۆشەویستەکەت نەبوایە، ئەوە (**لَمْ تُرِقْ دَمْعاً**) فرمێسکت نە دەڕژاند (**عَلَى طَلَلٍ**) لە سەر کاولە خانووەکانی وێرانبووی خۆشەویستەکەت.

واتە: ئەو خانووانەی لە (مَكَّة)ی پیرۆزدا بە هۆی کۆچکردنی پێغەمبەرﷺ وەك وێرانبوویان لێهات. یان مەبەستی: شاری (مَكَّة)ی پیرۆزە؟ چونکە ئەویش بە هۆی کۆچکردنی پێغەمبەرﷺ وەك وێرانبووی لێهاتو کەوتە دەست کافرەکان، تا ڕزگار کرا و بووە (دارُالإسْلام)، خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿لا أُقْسِمُ بِهَذا الْبَلَدِ * وَأَنْتَ حِلٌّ بِهَذاالْبَلَدِ﴾ البلد: ١و٢، سوێند دەخۆم بەم شارەی (مَكَّة)، لەو حاڵەتەی تۆ -ئەی پێغەمبەرﷺ- لەم شارەدا نیشتەجێی.

واتە: بۆیێ (مَكَّة) ڕێزدارەو شیاوی سوێند پێخواردنە، چونکە پێغەمبەرﷺ تێیدا نیشتەجێیە، هەروەك لە (تفسيرالبيضاوي)و چەند تەفسیرێکیتردا ئەوها ڕاڤەکراوە.

واتە: هەرچەند شاری (مَكَّة) بە هۆی (كَعْبَة)=(بَيْت الله)و چەند هۆیەکیتر ڕێزدار بووە، بەڵام بە (إجْماع)ی زانایانی ئیسلام: پێغەمبەرﷺ لە (كَعْبَة)=(بَيْت الله) ڕێزدارترە، هەروەك لە ڕوونکردنەوەی (يا أَكْرَمَ الْخَلْقِ)دا بەڵگەی بۆ دێنین، إن شاء الله تعالى.

(**وَ**) هەروەها ئەگەر بە هۆی خۆشویستنی خۆشەویستەکەت نەبوایە (**لا أَرِقْتَ**) لە شەوێدا خەو لە چاوەکانت نە دەڕەوییەوە (**لِذِكْرِ الْبانِ**) بە هۆی وەبیرهاتنەوەی درەختەکەی (الْبان): کە درەختێکی بۆنخۆشەو لە نزیك (مَكَّة)ی پیرۆزە، پێغەمبەرﷺ لە بنی دادەنیشتو قسەی لەگەڵ (صَحابَة)کانرضي الله عنهم دەکرد.

(**وَ**) هەروەها خەو لە چاوەکانت نەدەڕەوییەوە بە هۆی (**الْعَلَمِ**) وەبیرهاتنەوەی کێوە درێژەکەی خۆشەویستەکەت کە کێوی (حِراء)، یان (ثَوْر)، یان (أَبُوقُبَيْس)ە، کە

فَكَيْفَ تُنْكِرُ حُبّاً بَعْدَما شَهِدَتْ (٦) بِهِ عَلَيْكَ عُدُولُ الدَّمْعِ وَالسَّقَمِ
وَأَثْبَتَ الْوَجْدُ خَطَّيْ عَبْرَةٍ وَضَنَى (٧) مِثْلَ الْبَهارِ عَلَى خَدَّيْكَ وَالْعَنَمِ

هەرسێکیان لە (مَكّة)ی پیرۆزن، یان کێوی (أُحُد)ە لە (مَدينَة)ی پیرۆز، چونکە پێغەمبەرﷺ فەرمویەتی: ﴿أُحُدٌ جَبَلٌ يُحِبُّنا وَنُحِبُّهُ﴾ رواه البخاري ومسلم، (أُحُد) کێوێکە ئێمەی خۆش دەوێ‌و ئێمەش ئەومان خۆش دەوێ.

ئینجا کە ئیمامی (الْبُوصِيري) لە دادگای خۆشەویستی‌دا هەر سوورِ بوو لە سەر داننەهێنان بە خۆشەویستی‌دا، وەك دادوەری دادگا لەخۆی توند کرد و لۆمەی خۆی کرد لە سەر سووربوون‌و نکۆڵی کردن، جا ئەم جارە دادوەر هیچ مۆڵەتێکی‌تری نەدایێ‌و بڕیاری دادگای بە سەردا سەپاند و فەرمووی:

(فَكَيْفَ) چۆن ئەم جارە (تُنْكِرُ حُبّاً) ئینکاری ئەو خۆشەویستی‌یە بەهێزە دەکەی (بَعْدَمَا شَهِدَتْ) پاش ئەوەی شاهیدی‌دا (بِهِ) بەو خۆشەویستی‌یە (عَلَيْكَ) لە سەر تۆ شاهیدی‌ی دا (عُدُولُ) شاهیدە دادپەروەرەکانی (الدَّمْعِ) فرمێسك‌و هەم (وَالسَّقَمِ) شاهیدە دادپەروەرەکانی نەخۆشی‌ی بەردەوام.

واتە: دوو شاهیدی دادپەروەر-کە لە فرمێسکی چاوەکانت‌و لە نەخۆشی‌ی بەردەوامت وەرگیراون- شاهیدن لە سەر تۆ: کە تۆ عاشقی، مەرجی شاهیدەکانیش هاتۆتەجێ، کە خوای گەورە دەفەرمووێ: ﴿وَأَشْهِدُوا ذَوَيْ عَدْلٍ مِنْكُمْ﴾الطلاق:٢، دوو کەسی دادپەروەر لە خۆتان بکەنە شاهید.

کەوابوو: تۆ-وەك داوالێکراو- ئەگەر سوێندیش بخوێ، داننەهێنانەکەت سودی نیەو بەو دوو شاهیدانە سوێندەکەت ڕەد دەکرێتەوەو بڕیاری دادگا بە سەرتدا دەسەپێندرێ، چونکە پێغەمبەرﷺ فەرمویەتی: ﴿الْبَيِّنَةُ عَلَى الْمُدَّعِي وَالْيَمِينُ عَلَى مَنْ أَنْكَرَ﴾ حديث حسن رواه البيهقي، هێنانی شاهێد لە سەر داواکارە-جا ئەگەر داواکار شاهیدی نەهێنا، ئەو کاتە- سوێند لە سەر ئەو لێکراوەیە کە دان ناهێنێ.

ئینجا کە ئیمامی (الْبُوصِيري) بە دوو شاهیدی دادپەروەر بڕیاری خۆشەویستی‌ی لە سەر درا، بڕیارەکەشی لە دادگادا تۆمار کرا، دادوەر پێی ڕاگەیاند: جگە لەم دوو شاهیدانەش، بەڵگەی‌تریش هەنە: کە تۆ عاشقی‌و ناتوانی نکوڵی بکەی، بەڵگەکانیش ئەمەنە:

(وَأَثْبَتَ الْوَجْدُ) ئەو غەمباریەی تۆ بە هۆی خۆشەویستی، جێگیری کرد (خَطَّيْ

عَبْرَةٍ) دوو هێڵی فرمێسك (وَ) هەروەها جێگیری كرد (ضَنیً) ئاسەواری لاوازیو بێهێزی كە زەردی ڕووەكانتە، جا ڕەنگە زەردەكەت (مِثْلَ البَهَارِ) وەك كڵوكە زەردەكەی (البَهَار)ە، كە لە وەرزی بەهاردا پەیدا دەبێ، هەم دوو هێڵەكەی فرمێسكیش (عَلَى خَدَّيْكَ) لە سەر هەر دوو كوڵمەكانتە (وَ) ڕەنگی هێڵەكانیش: وەك (العَنَمِ) لكە سوورەكانی درەختی (العَنَم)ن. واتە: بێگومان لاوازیو ڕەنگ زەردیو فرمێسكی چاوەكان، هەمووی نیشانەی خۆشەویستین.

ئیمامی (الثعلبي)و ئیمامی (الواحدي) گێڕاویەتیانەوە: ﴿حەزرەتی (ثَوْبان ﷺ)ی خزمەتكاری پێغەمبەر ﷺ، زۆری پێغەمبەر ﷺ خۆش دەویا، جا ڕۆژێك هاتە خزمەت پێغەمبەر ﷺ غەمباری لە ڕووەكانی دیار بوو، ڕەنگی گۆڕا بوو، جەستەی لاواز بوبوو، جا پێغەمبەر ﷺ لێی پرسی: ﴿یا ثَوْبانُ ما غَيَّرَ لَوْنَكَ؟﴾ ئەی (ثَوْبان) چ شتێك ڕەنگی گۆڕیوی؟ حەزرەتی (ثَوْبان)یش ﷺ فەرمووی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ، من هیچ زیانو هیچ ئازارێكم نیە، بەڵام هەر كاتێك نەتبینم زۆر دڵتەنگ دەبم تا دەتبینم، ئینجا بیرم لە قیامەت كردەوەو دەترسم لەوێ نەتبینم؟ چونكە تۆ لەگەڵ پێغەمبەران-علیهم الصلاة والسلام- لە بەهەشتە بەرزەكاندا دەبی، منیش ئەگەر بچمە بەهەشت، لە خوارەوە دەبم، ئەگەر نەچمە بەهەشت، ئەوە هەرگیز ناتبینم؟ جا خوای گەورە ئەم ئایەتەی ناردە خوارەوە: [وَمَنْ يُطِعِ اللهَ وَالرَّسُولَ فَأُولَئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَئِكَ رَفِيقًا] النساء: ٦٩، هەر كەسێك گوێڕایەڵی خواو پێغەمبەر ﷺ بێ: فەرمانیان بەجێ بێنێ و خۆی لە قەدەغەكراوەكانیان بپارێزی، ئەوانە لە بەهەشتدا لەگەڵ ئەو كەسانەدا دەبن كە خوا نیعمەتی داونێ و پلەیان بەرزە: وەك پێغەمبەرانو -صلى الله عليهم أجمعين- ڕاستگۆیان و شەهیدەكانو پیاوچاكان، ئای ئەوانە بۆ هاوڕێیەتی چەند جوانن!﴾.

ئینجا ئیمامی (البُوصيرِي) لە دادگادا هیچ دەسەڵاتی نەما و نەیتوانی بدوێ، چونكە وەك شاهیدەكەی حەزرەتی (يُوسُف) پێغەمبەر ﷺ ﴿وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ أَهْلِهَا﴾ شاهیدێك لە خزمو كەسی خۆی شاهیدیی دا.

واتە: نە فرمێسكو نە لاوازی هیچیان بێگانە نەبون، بۆیێ- لە دوای ئەو هەموو بینەو بەردەیە — بە ناچاری دانی بە دەردی خۆشەویستیدا هێنا و فەرمووی:

نَعَمْ سَرَى طَـيْفُ مَنْ أَهْوَى فَأَرَّقَنِي (٨) وَالْحُبُّ يَعْتَرِضُ اللَّـذّاتِ بِالْأَلَمِ
يَا لائِمِي فِي الْهَوَى الْعُذْرِيِّ مَعْذِرَةً (٩) مِنِّي إِلَيْكَ وَلَوْ أَنْصَفْتَ لَمْ تَلُمِ

(نَعَمْ) بەڵێ، ڕاست دەکەی ئەی دادوەری دادپەروەری دادگای خۆشەویستی، دەردی من دەردی خۆشەویستییە، هۆی وەبیرهاتنەوەی خۆشەویستەکەشم ئەوە بوو: (سَرَى) شەوڕۆیی کردە لای من (طَيْفُ مَنْ) خەیاڵو یادی ئەو کەسەی کە (أَهْوَى) من خۆشم دەوێ، واتە: لە خەونمدا یادی خۆشەویستەکەم کردەوەو خەیاڵی وی هاتە لام (فَأَرَّقَنِي) جا ئەو خەیاڵە خەوی لێ ڕەواندمەوە.

واتە: بە هۆی ئەو خەیاڵە خۆشە لە خەو ڕاپەڕیم، جا کە زانیم ئەوە خەیاڵەو ڕاستی نیە، غەمباری هێرشی بۆ هێنامەوەو خەوم نەهاتەوە.

جا لێرەدا ئیمامی (الْبُوصِيرِي) وشەی (سَرَى)ی بە کار هێناوە، تاکو شەوڕۆیی پێغەمبەری خۆشەویستمانﷺ وەبیر بێتەوە، کە خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلاً مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى﴾الإسراء: ١، پاکو بێ عەیبی بۆ ئەو خوایەی شەوڕۆیی کرد بە بەندەی خۆی- (مُحَمَّد)ﷺ- لە بەشێکی شەوێدا لە (الْمَسْجِدِالْحَرَامِ)وە بۆ (الْمَسْجِدِالْأَقْصَى).

جا ئیمامی (الْبُوصِيرِي) پاساو بۆ ڕەوینەوەی خەوەکەی دێنێو دەفەرموێ: (وَالْحُبُّ) خۆشەویستی تەبیعەتی ئەوهایە (يَعْتَرِضُ اللَّذّاتِ) خۆشیەکان لەناو دەبا (بِالْأَلَمِ) بە ئازاری خۆشەویستی. واتە: ئەو خۆشیانەی لە خەونمدا دیتم، هیچیان نەمان بە هۆی خەو ڕەوینەوەم لە داخی نەگەیشتنم بە خۆشەویستەکەم.

ئینجا کە ئیمامی (الْبُوصِيرِي) دانی بە خۆشەویستیدا هێنا، هەستی کرد لۆمەکارێك لۆمەی دەکا، جا ئەویش گلەیی لە لۆمەکارەکە دەکا و دەفەرموێ:

(يَا لائِمِي) هۆ لۆمەکاری من (فِي الْهَوَى الْعُذْرِيِّ) بە هۆی ئەو خۆشەویستیەی وەك خۆشەویستی (بَنِي عُذْرَة)یە. (بَنِي عُذْرَة): هۆزێکە لە (يَمَن)، زۆر بە توندی توشی (عشق) دەبنو زۆرینەیان بە دەردی خۆشەویستی دەمرن.

(مَعْذِرَةً) عوزر دێنمەوە (مِنِّي) لە لای خۆمەوە (إِلَيْكَ) بۆ لای تۆ، عوزرەکەم قبوڵ بکە، چونکە خۆشەویستیەکەم لە دەستەڵاتی خۆمدا نیە، کە وابوو: (وَلَوْ أَنْصَفْتَ) ئەگەر دادپەروەریو ویژدانت هەبوایە (لَمْ تَلُمِ) لۆمەت نەدەکردم، چونکە نابێ مرۆڤ لە سەر شتێك لۆمەی بکرێ: کە لە دەسەڵاتی خۆیدا نەبێ.

کەوابوو: ئافرەتەکانی سوڕەتی (یُوسُف)ش عليه السلام ناهەق بون کە لۆمەی (زُلَیخَة)یان کرد: لە سەر خۆشویستنی حەزرەتی (یُوسُف) پێغەمبەر عليه السلام؟ چونکە ئەوان چاویان بە حەزرەتی (یُوسُف) پێغەمبەر عليه السلام کەوت، بە تەنها دیتنێك ئاگایان لەخۆیان نەما و دەستی خۆیان بڕی، جا (زُلَیْخَةَ)ش دابەزیە سەریان‌و گلەیی لێکردن‌و گوتی: ﴿فَذَلِكُنَّ الَّذِي لُمْتُنَّنِي فِيهِ وَلَقَدْ رَاوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ فَاسْتَعْصَمَ﴾ یوسف:٣٢، ئەوەیان ئەو لاوەیە: کە ئێوە بە هۆی وی لۆمەتان کردم، من پەلاماری ئەویم دا، بەلام ئەو خۆی لە من پاراست‌و بێ شەرعیی قبولْ نەکرد.

واتە: (زُلَیْخَة) بە هۆی خۆشویستنی حەزرەتی (یُوسُف) پێغەمبەر عليه السلام دەسەلاتی بە سەر خۆیدا نەبو، بۆیێ خۆی بۆ نەگیرا و پەلاماری دا، جا بێ شەرمانە ڕاستیەکەی ئاشکرا کرد و دانی بە تاوانی خۆیدا هێنا.

بەلام ئاگادار بە: خۆشویستنی (زُلَیْخَة) حەز لێکردنی دونیاییە، خۆشویستنی ئیمامی (البُوصیرِي)ش بە گەورە دانان‌و ڕێزلێنانی ئاینییە.

ئینجا ئیمامی (البُوصیرِي) تکای بەزەیی پێداهاتن لە لۆمەکارەکەی دەکا، تاکو عوزرەکەی قبولْ بکا، جا دوعای بۆ دەکا و دەفەرموێ:

(**عَدَتْكَ حالِيَ**) حالی منت لێ تێبپەڕێ -ئەی لۆمەکار-، واتە: دەردی منت نەگاتێ، چونکە دەردی من دەردێکی گرانە.

جا وەك لۆمەکارەکە لێی بپرسێ: حالی تۆ چ حالێکە؟ ئەویش وەلام دەداتەوەو دەفەرموێ: (**لا سِرِّي بِمُسْتَتِرٍ**) نهێنیی من شاراوەو داپۆشراو نیە (**عَنِ الْوُشاةِ**) لە دووزمانەکان. دووزمان: ئەو کەسەیە -بە درۆ- قسە لە نێوان خۆشەویستەکاندا دێنێ‌و دەبا، تاکو نێوانیان تێك بدا.

(وَ) هەروەها (**لا دائِي**) دەردی من ئەو جۆرە دەردە نیە، کە (**بِمُنْحَسِمٍ**) ببڕێ‌و کۆتایی بێ، بەلکو دەردی من دەردی خۆشەویستییەو چارەی ناکرێ.

مەبەستی ئەوەیە: دلدار خۆشەویستیەکەی لە لای دووزمانەکان ئاشکرا ناکا و دەیشارێتەوە، نەوەك دووزمانەکان نێوانی ئەوی‌و خۆشەویستەکەی تێك بدەن، جا ئەگەر دەردەکەی درێژەی بداتێ، ئەو کاتە لە لای دووزمانەکان‌و لە لای خەلکی‌تریش دەردەکەی‌و ئاشکرا دەبێ‌و نهێنیەکەی بلاو دەبێتەوە، چونکە عادەت ئەوەهایە:

مَحَّضْتَنِی النُّصْحَ لَكِنْ لَسْتُ أَسْمَعُهُ (١١) إنَّ الْمُحِبَّ عَنِ الْعُذّالِ فِی صَمَمِ
إِنِّی اتَّهَمْتُ نَصِيحَ الشَّيْبِ فِی عَذَلٍ (١٢) وَالشَّيْبُ أَبْعَدُ فِی نُصْحٍ عَنِ التُّهَمِ

ئەگەر مرۆڤ ڕەوشتێكی هەبێ، ئەگەر ئاشرایشی نەكا، خەڵك هەر دەیزانێ، هەروەك پێغەمبەرﷺ فەرمویەتی: ﴿إِنَّ لِلّه مَلائِكَةً فِی الأَرْضِ تَنْطِقُ عَلَى أَلْسِنَةِ بَنِی آدَمَ بِما فِی الْمَرْءِ مِنَ الْخَيْرِ وَالشَرِّ﴾رواه البيهقي في شعب الإيمان بإسناد حسن، خوای گەورە هەندێك (مَلائِكَة)ی لە زەوی‌دا هەنە لە سەر زوبانی ئادەمیزادان دەدوێن بەو ڕەفتارەی لە مرۆڤدا هەیە: لە چاكەو لە خراپە.

ئینجا كە ئیمامی (الْبُوصِيرِي) تكای بەزەیی پێداهاتنی لە لۆمەكارەكە كرد، وەك لۆمەكارەكەش بەزەیی پێدا هاتبیێو پیێ گوتبێ: لۆمەكردنی من ئامۆژگاری بوو بۆ تۆ، تاكو واز لە خۆشویستنەكەت بێنیو بحەسێیەوەو چیتر لەو دەردەدا نەمێنیەوە.

جا ئیمامی (الْبُوصِيرِي)ش وەلامی دەداتەوەو دەفەرمووێ:

(مَحَّضْتَنِی النُّصْحَ) ڕاست دەكەی بە بێگەردی ئامۆژگاریت كردم: تاكو واز لە خۆشەویستی بێنم (لَكِنْ) بەلام (لَسْتُ أَسْمَعُهُ) من گوێم لە ئامۆژگاریەكەت نیە.

واتە: ئامۆژگاریەكەت وەرناگرم؟ چونكە خۆشەویستەكەی من حەزرەتی (مُحَمَّد الْمُصْطَفَى)یەﷺ، جا ئەگەر هەموو خەڵكیش لۆمەم بكا، هەر گوێ نادەمێ؟ چونكە (إِنَّ الْمُحِبَّ) بەڕاستی خۆشویست بە هۆی خۆشویستنی خۆشەویستەكەی (عَنِ الْعُذّالِ) لەبارەی ئامۆژگاریو لۆمەی لۆمەكاران (فِی صَمَمِ) لە كەڕی‌دایەو گوێ ناداتە قسەی لۆمەكاران، هەروەك پێغەمبەرﷺ فەرمویەتی: ﴿حُبُّكَ الشَّیْءَ يُعْمِی وَيُصِمُّ﴾رواه ابوداود بسند حسن، خۆشویستنت شتێك، كوێرت دەكا لە دیتنی خراپەكانیو كەڕت دەكا لە ئامۆژگاریو لۆمەی گشت لۆمەكارێك.

ئینجا كە ئیمامی (الْبُوصِيرِي) بە لۆمەكارەكەی گوت: گوێم لە ئامۆژگاریەكەت نیەو وەریناگرم. وەك لۆمەكارەكەش گلەیی لێبكا و لێی بپرسێ: چۆن گومانت لە ئامۆژگاریەكەم هەیەو تۆمەتبارم دەكەی؟ خۆ ئامۆژگاریەكەم بۆ بەرژەوەندی تۆیە!

جا ئیمامی (الْبُوصِيرِي)ش وەلامی دەداتەوەو پیێ دەڵێ: تەنها تۆ بە تۆمەتبار دانانێم، بەڵكو (إِنِّی اتَّهَمْتُ) من تۆمەتبارم كردوە (نَصِيحَ الشَّيْبِ) مووە سپیەكەی ئامۆژگاریكارم (فِی عَذَلٍ) لە ئامۆژگاری خۆمدا.

واتە: گومانم لە ئامۆژگاری گشت ئامۆژكارێك هەیە، بە جۆرێكی وەها: مووە

فَإِنَّ أَمَّارَتِي بِالسُّـــوءِ مَا اتَّعَظَتْ (١٣) مِنْ جَهْلِهَا بِنَذِيرِ الشَّـــيْبِ وَالْهَـــرَمِ

سپیەکەشم تۆمەتبار دەکەم، لە کاتێکدا (**وَالشَّيْبُ**) مووی سپی (**أَبْعَدُ**) لە هەموو شتێك دورترە (**فِى نُصْحٍ**) لەبارەی ئامۆژگاریکردن (**عَنِ التُّهَمِ**) لە گشت تۆمەتێك.

واتە: چونکە مووی سپی ڕاست دەکا: کە ئامۆژگاریم دەکا و دەڵێ: من نیشانەی مردنم، کەوابوو: خۆت ئامادە بکەو بارگەکەت بپێچەوە، چونکە کاتی بارکردن هاتووەو دەگەڕێیەوە لای خودا، هەروەك خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿أَوَلَمْ نُعَمِّرْكُمْ مَا يَتَذَكَّرُ فِيهِ مَنْ تَذَكَّرَ وَجَاءَكُمُ النَّذِيرُ﴾ فاطر: ٣٧﴿عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رضىالله عنهما: يَعْنِي الشَّيْبُ﴾ رواه البخاري فى الرقائق والقرطبي وابن كثير فى تفسيريهما، ئایا ئەوەندە تەمەنمان نەدابووە ئێوە: لە ماوەی ئەو تەمەنەدا بترسێ و پەند وەربگرێ ئەو کەسەی دەیەوێ بیر بکاتەوەو بترسێ، هەم ترسێنەریش هاتە لاتان. واتە: ئەو ترسێنەرە مووی سپییە.

﴿ اَلْـفَـصْلُ الثَّانى : فِى التَّحـذير مِـنْ هَـوَى الـنَفْس ﴾

﴿ بەشی دووەم: باسی ئاگادارکردنەوەو ترساندن لە هەوەسی (نَفْس) ﴾

ئینجا ئیمامی (الْبُوصِيرِي) بەخۆیدا دێتەوەو (نَفس)ی خۆی بە تاوانبار دادەنێ؟ چونکە لە (بَيْت)یڕابردوودا ئامۆژگاری مووی سپیی قبوڵ نەکرد و تۆمەتباریشی کرد، لەگەڵ ئەوەشدا لە ئایەتیڕابردوودا خوای گەورە مووی سپیی بە ترسێنەری مردن داناوە، جا پەشیمانیخۆی ئاشکرا دەکا و دەفەرموێ:

(**فَإِنَّ أَمَّارَتِي**) بەڕاستی (نَفس)ی فەرمانکارم، کە زۆر فەرمانم پێدەکا (**بِالسُّوءِ**) بە خراپەکردن (**مَا اتَّعَظَتْ**) پەند و ئامۆژگاریی وەرنەگرت (**مِنْ جَهْلِهَا**) بە هۆی نەزانینی خۆی (**بِنَذِيرِ الشَّيْبِ**) بە ترسێنەری مووی سپیو هەم (**وَالْهَرَمِ**) بە ترسێنەری پیری.

واتە: مووی سپیو پیری—هەردووکیان— نیشانەی مردنن، کەوابوو: پێویستە مرۆڤ لەو تەمەنەدا پەند وەربگرێو خۆی بۆ مردن ئامادە بکا، چونکە پێغەمبەر ﷺ فەرمویەتی: ﴿أَعْمَارُ أُمَّتِي مَابَيْنَ السِّتِّينَ إِلَى السَّبْعِينَ وَأَقَلُّهُمْ مَنْ يَجُوزُ ذَلِكَ﴾رواه الترمذي بسند حسن، بە ئەغلەبی تەمەنەکانی ئوممەتم لە نێوان شەست تا حەفتا ساڵدایە، کەمترەکەیان لە حەفتا ساڵ تێدەپەڕێ.

جا ئەگەر مرۆڤ لەو تەمەنەدا بەخۆیدا نێتەوەو تۆبە نەکا، ئەوە مرۆڤێکی خراپەو

گوێڕایەڵی (نَفْس)ی فەرمانکارە بە خراپە. **جا بزانە:** (نَفْس) سێ جۆری هەنە:

یەکەم: (النَّفْسُ الْأَمّارَة)، (نَفْس)ی فەرمانکار، ئەو (نَفْس)ەی فەرمان بە خراپە دەکاو نایەتە سەر ڕێگەی ڕاست. ئەمەیان بەهێزترین دوژمنی مرۆڤە، خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ﴾یوسف:٥٣، بەڕاستی (نَفْس)– واتە: (نَفْس)ی خراپ– زۆر فەرمان بە خراپە دەکا.

دووەم: (النَّفْسُ اللَّوّامَة)، (نَفْس)ی لۆمەکار، ئەو (نَفْس)ەی ئەگەر تاوانێکی کرد، پەشیمان دەبێتەوەو لۆمەی خۆی دەکا و تکای لێخۆشبوون لە خوای گەورە دەکا. ئەمەیان مامناوەنجی‌یە. خوای گەورە دەفەرمووێ: ﴿وَلا أُقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوّامَةِ﴾ القیامە:٢، سوێند ئەخۆم بە (النَّفْس اللّوّامَة) لۆمەکار.

سێیەم: (النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّة)، (نَفْس)ی دڵنیا، ئەو (نَفْس)ەی لە سەر ڕێگەی ڕاستەو خۆی لە گوناه دەپارێزێو لەگەڵ (اَلنَّفْسُ الْأَمّارَة) لە ململانەدایە، جا ئەمەیان لە پلەی هەرە بەرزدایە، خوای گەورە دەفەرمووێ: ﴿يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ * ارْجِعِي إِلَى رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً﴾الفجر:٢٧ و ٢٨، هۆ (نَفْس)ی دڵنیا، بگەڕێوە لای خوای خۆت، تۆ ڕازی‌ی بە نیعمەتی خوا، لێڕازی‌بووی لە لایەن خوا.

ئینجا هەروەك ئیمامی (الْبُوصِيرِي) لە (بَيْت)یڕابردوودا (نَفْس)ی خۆی تاوانبار کرد و گلەیی لێکرد، چونکە ئامۆژگاری مووی سپی‌ی قبوڵ نەکرد، ئەم جارەش (نَفْس)ی خۆی بە تاوانبار دادەنێ؟ چونکە گوێڕایەڵی فەرمانکاری چاکە نابێو دەفەرموێ:

(وَلا أَعَدَّتْ) هەروەها (نَفْس)ی فەرمانکارم ئامادەی نەکرد **(مِنَ الْفِعْلِ الْجَمِيلِ)** لە کردەوەی جوانو چاك: وەك **(قِرَى)** زیافەتو میوانداری بۆ **(ضَيْفٍ)** ئەو میوانە ڕێزدارەی **(أَلَمَّ)** دابەزیوە **(بِرَأْسِي)** لە سەری خۆمدا، واتە: میوانەکە مووی سپی‌یەو لە سەری خۆمدا پەیدا بووە **(غَيْرَ مُحْتَشَمٍ)** لە حاڵەتێکدا میوانەکە هیچ شەرمی لێناکرێو ڕێزی لێناندرێ.

جا لێرەدا مەبەستی بە زیافەتو میوانداری: کردەوەی چاکەیە، چونکە مووی سپی میوانی دوا تەمەنە، کەوابوو: پێویستە لە کۆتایی تەمەندا مرۆڤ زۆر بایەخ بە کردەوەی چاكو جوان بدا و شەرم لە مووە سپیەکەی بکا و خۆی لە خراپە دور بخاتەوە، جا ئەگەر کەسێك بە کردەوەی چاك ڕێز لەو میوانە بەڕێزە نەنێو شەرمی

لێنەکا و هەر لە سەر خراپە بەردەوام بێ، ئەوە لە لای خوای گەورە هیچ عوزرێکی لێ قبوڵ ناکرێ، هەروەك پێغەمبەرﷺ فەرمویەتی: ﴿أَعْذَرَ اللهُ إِلَى امْرِئٍ أَخَّرَ أَجَلَهُ حَتَّى بَلَّغَهُ سِتِّينَ سَنَةً﴾رواه البخاري، خوای گەورە هیچ عوزرێکی نەهیشتۆتەوە بۆ ئەو کەسەی نەیمراندوەو تەمەنی درێژ کردوە، تا گەیاندویەتیە شەست ساڵ.

جا ئیمامی (الْبُوصِيرِي) لە (بَيْت)ی ڕابردوودا ئەوەی ڕوون کردەوە: مووی سپی میوانێکی ڕێزدارەو پێویستە شەرمی لێ بکرێو ڕێزی لێ بندرێ. بەڵام کە دیتی ڕەفتاری خەڵك بە پێچەوانەیەو مرۆڤی پیریش شەرم لە مووی سپی ناکا، بە ناچاری خەفەتباری خۆی ئاشکرا دەکا و دەفەرمووێ:

(**لَوْ كُنْتُ أَعْلَمُ**) ئەگەر من پێشتر دەمزانی (**أَنِّي ما أُوَقِّرُهُ**) کە بەڕاستی من ڕێز لە میوانەکەم نانێم: بە کردەوەی چاك، هەم شەرمی لێناکەمو واز لە خراپە ناهێنم، ئەوە (**كَتَمْتُ**) هەر لە زووەوە دەمشاردەوەو پەنهانم دەکرد (**سِرّاً**) ئەو نهێنیەی (**بَدا**) ئاشکرا بوو (**لِي**) بۆ من (**مِنْهُ**) لە مووی سپی. واتە: ئەو نهێنیەم دەشاردەوە (**بِالْكَتَمِ**) بەو ڕەنگەی تێکەڵی خەنە دەکرێو مووی سپی‌ی پێ ڕەنگ دەکرێ.

مەبەستی بە نهێنیەکەی مووی سپی: ترساندنیەتی بە نزیکبوونەوەی مردن، واتە: کردەوەی خراپ لە لایەن مرۆڤی پیر، ناشیرینترە لە خراپەی مرۆڤی گەنج، جا ئەگەر دەمزانی لە ترسی مووی سپی تۆبە لە ڕابردووم ناکەمو لە شەرمی مووی سپی واز لە خراپە ناهێنم، ئەوە ڕەنگی مووەکانم بە ڕەنگی کەتەم دەگۆڕی، تاکو مووی سپیم پەنهان ببێو پیریم لێ دیار نەبێ.

جا بۆیێ ئیمامی (الْبُوصِيرِي) وشەی (الْكَتَمِ)ی هەڵبژارد، چونکە پێغەمبەرﷺ فەرمویەتی: ﴿إِنَّ أَحْسَنَ ما غُيِّرَ بِهِ هَذا الشَّيْبُ الْحِنّاءُ وَالْكَتَمُ﴾ رواه اصحاب السنن بسند صحيح، جوانترین ڕەنگ کە ئەو مووە سپیەی پێ بگۆڕدرێ: خەنەو کەتەمە. چونکە ئەو دووانە تێکەڵ کران دەبنە ڕەنگی قاوەیی.

ئینجا وەك کەسێك پرسیار لە ئیمامی (الْبُوصِيرِي) بکا: بۆچی (نَفْس)ی فەرمانکارت ئامۆژگاری مووی سپی‌ی قبوڵ نەکرد و ڕێزی لەو میوانە شکۆمەندە نەنا؟ ئەویش وەڵام دەداتەوەو دەفەرموێ:

(نَفْس)ی فەرمانکارم—وەك وڵاغی شەموسی سەرکێشە— گوێڕایەڵم نابێ، کەوابوو:

مَنْ لِي بِرَدِّ جِــماحٍ مِنْ غَــوايَتِها (١٦) كَما يُرَدُّ جماحُ الْخَيْلِ بِاللُّــجُمِ
فَلا تَرُمْ بِالْمَعاصِي كَسْــرَ شَهْوَتِها (١٧) إِنَّ الطَّعامَ يُقَــوِّي شَــهْوَةَ النَّهِمِ

(**مَنْ لِي**) کێ دەبێتە زامینی من کەفالەتم بۆ بکا (**بِرَدِّ جِماحٍ**) بۆ گەڕاندنەوەی (نَفْس)ە سەرکێشەکەم (**مِنْ غَوايَتِها**) لە گومڕاییو تاوانکاریەکەی، واتە: بە پەند و ئامۆژگاری، (نَفس)ە سەرکێشەکەم بۆ بگەڕێنێتەوە سەر ڕێی ڕاست (**كَما يُرَدُّ**) هەروەك دەگەڕێندرێتەوە (**جِماحُ الْخَيْلِ**) ئەسپەکانی سەرکێش (**بِاللُّجُمِ**) بە لغاوەکانیان.

بێگومان هەموو دەردێك دەرمانی هەیە، دەرمانی گوناهیش تۆبەیە، کەوابوو: پێویستە مرۆڤ (نَفْس)ی خۆی پاکو بێگەرد بکا: بە تۆبە و بە هاوڕێیەتی پیاوی چاكو لەخواترس، چونکە خوای گەورە دەفەرمووێ: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ﴾التوبە:١١٩، هۆ ئەو کەسانەی ئیمانتان هێناوە، لە کردار و لە گوفتاردا لە خوا بترسنو لەگەڵ ڕاستگۆیاندا بن.

جا بە هاوڕێیەتی پیاوچاکان مرۆڤ بەرە بەرە لە خراپە دور دەکەوێتەوەو (نَفْس)ی پاك دەبێتەوەو لە خوا نزیك دەبێتەوە، بۆیێ خوای گەورە دەفەرمووێ: ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا﴾الشمس:٩، بەڕاستی بەختەوەر و سەرفراز بوو ئەو کەسەی (نَفْس)ی خۆی لە چڵکی تاوان پاك کردۆتەوە.

ئینجا کە ئیمامی (الْبُوصِيرِي) لە (بَيْت)یڕابردوودا پرسیاری کرد: کێ (نَفْس)ی سەرکێشم بۆ دەگەڕێنێتەوە سەر ڕێی ڕاست؟ وەك بیری لەوە کردبێتەوە: کەسێکی لێنەزان ڕێنموونیی بکا و بڵێ: بە زۆر لێکردن (نَفْس)ی خۆت لە گوناهکردن قەدەغە مەکە، چونکە لە ئەنجامدا قەدەغەکە دەشکێنیو دێتەوە سەر گوناهکردن، کەوابوو: (نَفْس)ی خۆت ئیزن بدە: تاکو بە حەزکردنیخۆی گوناه بکا، ئینجا کە لە گوناهکردن تێر بوو، ئەو کاتە بەخۆی واز لە گوناهکردن دێنێ! جا ئیمامی (الْبُوصِيرِي) ئەو ڕێنموونیەی بە هەڵەیەکی ناشیرن دانا و فەرمووی:

(**فَلا تَرُمْ**) ئومێد مەکەو چاوەڕوان مەکە (**بِالْمَعاصِي**) بە یارمەتی گوناهەکان (**كَسْرَ شَهْوَتِها**) تامەزرۆیی (نَفْس)ت بشکێنی، چونکە ئەگەر (نَفْس) لە گوناهکردن ڕابهێندرێ، ئەو کاتە زیاتر حەز لە گوناهکردن دەکا و گوناه لە دوای گوناه دەکا و وەڕەز نابێ تا دڵی مرۆڤ بە ژەنگی گوناه ڕەش دەبێ، هەروەك (**إِنَّ الطَّعامَ**) بەڕاستی خواردەمەنیی خۆشو بە لەزەت (**يُقَوِّي**) بەهێز دەکا (**شَهْوَةَ النَّهِمِ**)

تامەزرۆیی مرۆڤی نەوسنی زۆر خۆر. بەڵام ئەگەر خواردنەکەی لێ لابەی، ئەو کاتە هیچی دەست ناکەوێو لە خواردنی زیاتر بێئومێد دەبێ.

هەر وەهاش: ئەگەر (نَفْس) لە گوناهکردن قەدەغە بکرێ، ئەویش بێئومێد دەبێو دەگەڕێتەوە سەر خواپەرستیو دڵی مرۆڤ ڕۆشن دەبێ، هەروەك پێغەمبەرﷺ فەرمویەتی: ﴿إنَّ الْعَبْدَ إذا أَذْنَبَ ذَنْباً كانَتْ نُكْتَةٌ سَوْداءُ في قَلْبه، فَإنْ تابَ وَنَزَعَ وَاسْتَغْفَرَ مِنْها صُقِلَ قَلْبُهُ، وَإنْ زادَ زادَتْ حَتَّى يَعْلُوَ قَلْبَهُ، فَذلكَ الرَّيْنُ الَّذي ذَكَرَهُ اللهُ تَعالى: (كَلاَّ بَلْ رانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَّا كانُوا يَكْسِبُونَ)المطففين:١٤﴾حديث صحيح رواه الإمام أحمد والترمذي، بەڕاستی هەر کاتێك بەندە گوناهێکی کرد، پەڵەیەکی ڕەش لە دڵیدا دروست دەبێ، جا ئەگەر لە گوناهەکە تۆبەی کرد: وازی لێهێنا و تکای لێخۆشبوونی گوناهەکەی لە خوا کرد، ئەوە دڵی لووسو ڕۆشن دەکرێتەوە، وە ئەگەر زیاتر گوناه بکا، پەڵەکەش زیاد دەکا، تا بە سەر دڵیدا زاڵ دەبێو دایدەپۆشێ، جا ئەوە ئەو دڵڕەشبوونەیە کە خوای گەورە لە قورئاندا دەفەرموێ: (قسەی کافرەکان دەرهەق قورئان ڕاست نیە، بەڵکو ئەو کردەوەی ئەوان دەیکەن ژەنگی گوناهی هێناوەتە سەر دڵەکانی ئەوانو دایپۆشیوە).

ئینجا کە ئیمامی (الْبُوصیرِي) لە (بَیْت)ی ڕابردوودا فەرمووی: (نَفْس) لە گوناهکردن وەڕەز نابێ، هەروەك مرۆڤی نەوسن لە خواردن تێر نابێ. ئەم جارەش ئەوەمان بۆ ڕوون دەکاتەوە: (نَفْس)ی مرۆڤ لە دەست خۆیدایەو دەتوانێ لە گوناهکردن قەدەغەی بکا و دەفەرموێ:

(**وَالنَّفْسُ**) ئارەزووی مرۆڤ (**كَالطِّفْلِ**) وەك منداڵە (**إِنْ تُهْمِلْهُ**) ئەگەر واز لە منداڵ بێنیو فەرامۆشی بکەی، ئەو کاتە (**شَبَّ**) منداڵەکە گەورە دەبێو سووڕ دەبێ (**عَلَى حُبِّ الرَّضاعِ**) لە سەر خۆشویستنی شیرخواردن، واتە: بە گەورەییش حەز لە شیرخواردن دەکا، ئەوەش–وەك گوناهکردن– بە پێچەوانەی دانانی خوایە، کە دەفەرموێ: ﴿وَالْوالِداتُ يُرْضِعْنَ أَوْلادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كامِلَيْنِ لِمَنْ أَرادَ أَنْ يُتِمَّ الرَّضاعَةَ﴾ البقرە: ٢٣٣، دەبێ دوو ساڵی تەواو دایکان شیر بدەنە منداڵەکانیان، ئەو فەرمانە بۆ ئەو کەسەیە کە بیەوێ شیردانەکە تەواو بکا.

بەڵام (**وَإِنْ تَفْطِمْهُ**) ئەگەر منداڵەکە لە شیرخواردن بیچڕێنی، ئەو کاتە (**يَنْفَطِمِ**) هەتا

هەتایی لە شیرخواردن دەپچڕێو ناگەڕێتەوە سەر شیرخواردنو بەرەبەرە بەرەو ڕەفتاری مرۆڤایەتی سەردەکەوێ.

واتە: (نَفْس)ش وەك منداڵە: ئەگەر فەرامۆشی بکەی بە ئارەزووی خۆی گوناه بکا، ئەوە لە گوناهکردن ڕادێ، بەڵام ئەگەر لە گوناهکردن قەدەغەی بکەی، ئەو کاتە بەسەریدا زاڵ دەبیو ئەویش ئارەزووی گوناهکردنی نامێنێو ناگەڕێتەوە سەر گوناهکردنو بەرە بەرە بەرەو پلەی بەختەوەری سەردەکەوێ، جا ئەمەیان ئەو تۆبە نەسوحەیە کە خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿يَاأَيُّهَاالَّذِينَ آمَنُوا تُوبُوا إِلَى اللهِ تَوْبَةً نَصُوحاً﴾ التحريم:٨، هۆ ئەو کەسانەی باوەڕتان هێناوە، بۆ لای خوا تۆبە لە گوناهەکانتان بکەن بە تۆبەیەکی نەسوح. واتە: هەتاهەتایی نەگەڕێنەوە سەر گوناهکردن.

ئینجا کە ئیمامی (الْبُوصِيرِي) لە (بَيْت)یڕابردوودا، فەرمووی: (نَفْس) وەك منداڵ وایە پەروەردە قبوڵ دەکا و لە گوناهکردن قەدەغە دەکرێ. ئەم جارەش لە چۆنیەتی پەروەردەکردنەکەیدا دەفەرموێ:

(فَاصْرِفْ) قەدەغە بکە (نَفْس)یخۆت (هَوَاهَا) لە ئارەزووی خۆی (وَحَاذِرْ) بترسەو ئاگادار بە (أَنْ تُوَلِّيَهُ) لەوەی (نَفْس)ی خۆت بکەیە کاربەدەستو سەرداری خۆتو بە ئارەزووی (نَفْس) ڕەفتار بکەی، چونکە خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿وَلا تَتَّبِعِ الْهَوَى فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللهِ﴾ ص:٢٦، شوێن هەواو ئارەزووی (نَفْس) مەکەوە، نەوەك لە ڕێگەی خوا لاتبدا و گومڕات بکا.

(إِنَّ الْهَوَى) بەڕاستی ئارەزووی (نَفْس) ستەمکارێکی ئەوهایە: (مَاتَوَلَّى) ئەگەر ببێتە کاربەدەستی مرۆڤ، ئەوە (يُصْمِ) یان مرۆڤەکە دەکوژێ (أَوْ يَصِمِ) یان عەیبداری دەکا و پلەی مرۆڤایەتیی دادەبەزێنێ، پێغەمبەرﷺ فەرمویەتی: ﴿الْكَيِّسُ مَنْ دَانَ نَفْسَهُ وَعَمِلَ لَما بَعْدَ الْمَوْتِ، وَالْعاجِزُ مَنْ أَتْبَعَ نَفْسَهُ هَواهَا وَتَمَنَّى عَلَى اللهِ الْأَمانِيَّ﴾حديث صحيح رواه الإمام أحمد والترمذي، مرۆڤی عاقڵو لێزان ئەو کەسەیە: لێپێچانەوە لەگەڵ (نَفْس)ی خۆی بکا و بە سەر (نَفْس)ی خۆیدا زاڵ بێو کردەوەی چاك بۆ دوای مردن بکا، مرۆڤی گێلو تەمبەڵیش ئەو کەسەیە: (نَفْس)ی خۆی فەرامۆش بکا و وەشوێن ئارەزووەکەی بێخی و خۆزگەی لێبووردنیش لە خوا بکا.

ئینجا کە ئیمامی (الْبُوصِيرِي) لە (بَيْت)ی ڕابردوودا فەرمووی: (نَفْس)ی خۆت قەدەغە

بکە لە ئارەزووی خۆی. لەوانەیە کەسێك وا تێبگا: ئەگەر (نَفْس) ئارەزووی خواپەرستیش بکا، هەر قەدەغە بکرێ؟ جا ئیمامی (البُوصِيرِي) ئەو حاڵەتەش ڕوون دەکاتەوەو دەفەرموێ:

(**وَراعِها**) چاودێری (نَفْس)ی خۆت بە و ئاگات لێی بێ (**وَهِيَ**) لەو حاڵەتەی (نَفْس)ەکەت (**فِي الْأَعْمالِ**) لە کردەوەی چاكو خواپەرستی سوننەتدا (**سائِمَةٌ**) دەلەوەڕێ.

واتە: کە (نَفْس)ەکەت وازی لە خراپە هێنا و دەستی بە خواپەرستی واجبو سوننەت کرد، ئەو حاڵەتەش حاڵەتێکی ترسناکە، کەوابوو: (**وَإِنْ هِيَ**) ئەگەر (نَفْس)ی خۆت (**اسْتَحْلَتِ الْمَرْعَى**) لەوەڕگەی خواپەرستنو کردەوەی سوننەتی لە لا شیرین بوو، بە جۆرێکی وەها: زۆر بایەخی بە کردەوە سوننەتەکان دەدا، تاکو خەڵك بە چاکە باسی بکا و ناوبانگی بڵاو ببێتەوە، ئەو کاتە (**فَلا تُسِمِ**) مەیلەوەڕێنە.

واتە:–جگە لە واجبەکان– لە کردەوەکانیتر قەدەغەی بکە، چونکە ئەو جۆرە کردەوەیەی بۆ خوا نیە، بەڵکو بۆ (رِياء)=نیشاندانی خواپەرستی دەیکا، ئەمەش بە (الشِرْكُ الْأَصْغَر)= هاوبەشدانانی بچوك بۆ خوا، دادەندرێو خوا قبوڵی ناکا، هەروەك پێغەمبەرﷺ فەرمویەتی: ﴿إِنَّ أَخْوَفَ ما أَخافُ عَلَيْكُمْ الشِّرْكُ الْأَصْغَرُ. قالُوا: وَما الشِّرْكُ الْأَصْغَرُ يارَسُولَ اللهِ؟ قالَ: الرِّياءُ، يَقُولُ اللهُ عَزَّوَجَلَّ إِذا جَزَى النّاسَ بِأَعْمالِهِمْ: إِذْهَبُوا إِلَى الَّذِينَ كُنْتُمْ تُراؤُونَ فِي الدُّنْيا فَانْظُرُوا هَلْ تَجِدُونَ عِنْدَهُمْ جَزاءً؟﴾حديث صحيح رواه الإمام احمد و الطبراني، بەڕاستی ئەوەی لە هەموو شتێك زیاتر لێی دەترسم بێتە سەرتان: (الشِّرْكُ الأَصْغَر)= هاوبەشدانانی بچوکە بۆ خوا. گوتیان: هاوبەش دانانی بچوك چییە؟ پێغەمبەرﷺ فەرمووی: (رِياء)= نیشاندانی خواپەرستییە، لە ڕۆژی قیامەت کاتێ خوای گەورە پاداشتی کردەوەکان دەداتە خەڵك، دەفەرموێ: بڕۆنە لای ئەو کەسانەی لە دونیادا کردەوەکانتان نیشانی ئەوان دەدا، تەماشا بکەن: ئایا هیچ پاداشتێکتان لە لای ئەوان دەست دەکەوێ؟.

جا تکایە: ئەم باسە بە وردی لە (إِحْياء عُلُومُ الدِّين) لە باسی (رِياء)دا بخوێنەوە، چونکە باسێکی زۆر مەترسیدارە، والله أعلم.

ئینجا کە ئیمامی (البُوصِيرِي) لە (بَيْت)ی ڕابردوودا فەرمووی: لە ترسی (رِياء)

كَمْ حَسَّنَتْ لَذَّةً لِلْمَرْءِ قَاتِلَةً (٢١) مِنْ حَيْثُ لَمْ يَدْرِ أَنَّ السُّمَّ فِي الدَّسَمِ
وَاخْشَ الدَّسَائِسَ مِنْ جُوعٍ وَمِنْ شَبَعٍ (٢٢) فَرُبَّ مَخْمَصَةٍ شَرٌّ مِنَ التُّخَمِ

(نَفْس)ی خۆت له کردەوەی سوننەت قەدەغە بکە. لەوانەیە کەسێك پێی سەیر بێو بڵێ: چۆن ڕەوایە خواپەرستی قەدەغە بکرێ؟! جا ئیمامی (الْبُوصِيرِي) لە وەڵامدا ئاماژە بۆ ئەوە دەکا: نابێ مرۆڤ متمانە بە (نَفْس)ی خۆی بکا، چونکە (نَفْس) فێڵبازەو مرۆڤ لە ناو دەبا، بەڵگەش ئەمەیە:

(**كَمْ حَسَّنَتْ**) زۆر جار (نَفْس)ی مرۆڤ ڕازاندویەتیەوەو بە جوانی داناوە (**لَذَّةً**) تامو چێژێك: کە (**لِلْمَرْءِ قَاتِلَةً**) تامو چێژەکە بکوژی مرۆڤە: وەك تامو چێژی (رِياء)= نیشاندانی خواپەرستیو لەخۆڕازیبوونو خۆ بەزلزانین (**مِنْ حَيْثُ**) لەو ڕووەوە مرۆڤ دەکوژێ: کە (**لَمْ يَدْرِ**) مرۆڤەکە نەیزانیوە (**أَنَّ السُّمَّ**) ژەهری کوشندە (**فِي الدَّسَمِ**) لە ناو خواردنی چەوردایە.

واتە: تامو چێژی (رِياء)=نیشاندانی خواپەرستیو لەخۆڕازیبوون ژەهرێکی کوشندەیە، تێکەڵی خواپەرستی دەبێو خواپەرستنەکەش تێك دەدا و مرۆڤیش بەهیلاك دەدا، کەوابوو: پێویستە مرۆڤ ئاگای لە خۆی بێو خواپەرستنەکەی بە بێ گەردی خوا بێ، تاکو بەختەوەر ببێو ڕەنجەڕۆ نەبێ، خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاها * وَقَدْ خابَ مَنْ دَسَّاها﴾الشمس:٩و١٠، بەڕاستی بەختەوەر و سەرفراز بوو ئەو کەسەی (نَفْس)ی خۆی بە خواپەرستی پاك کردۆتەوە لە چڵکی گوناهەکان، سەرشۆڕ و بێهیوا بوو ئەو کەسەی (نَفْس)ی خۆی لە ناو گوناهەکاندا پەنهان کردوەو خۆی بەهیلاك داوە.

جا کە ئیمامی (الْبُوصِيرِي) فەرمووی: چاودێری (نَفْس)ی خۆت بە لە حاڵەتی خواپەرستندا. ئەم جارەش لە خراپەی (نَفْس) ئاگادارمان دەکاتەوە: لە حاڵەتی تێریو برسیەتیدا و دەفەرموێ:

(**وَاخْشَ الدَّسَائِسَ**) بترسە لەو فێڵانەی (نَفْس) پەنهانیان دەکا (**مِنْ جُوعٍ**) لە برسیەتیو (**وَمِنْ شَبَعٍ**) لە تێریەتی، چونکە مرۆڤ بە هۆی برسیەتی: بێهێز دەبێو وەڕەز دەبێو توندوتیژ دەبێو ڕەوشتی تێك دەچێو تووشی داڵغەی پڕوپوچ دەبێ، هەروەها بە هۆی تێری: دڵی تاریك دەبێو لەخوا بێئاگا دەبێو بۆ خواپەرستیش تەمبەڵ دەبێ، کەوابوو: پێویستە مرۆڤ لە تێریو لە برسیەتیدا مامناوەنجی بێو لە

سنور دەرنەچێ، هەروەك خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلا تُسْـرِفُوا﴾ الأعراف: ٣١، بخۆنو بخۆنەوە، زیادەڕۆی مەکەن.

جا لەوانەیە کەسێك بڵێ: برسیەتی سودی هەیەو وەك تێری زیانی نیە؟ لە وەڵامدا فەرمووی:

(**فَرُبَّ مَخْمَصَةٍ**) هەندێ جار برسیەتی‌ی بەهێز (**شَرٌّ**) خراپترە (**مِنَ التُّخَمِ**) لەو زۆر تێربوونەی گەدە تێك دەدا، چونکە برسیەتی دەبێتە هۆی بێ هێز بوون لە خواپەرستیدا، بۆیێ پێغەمبەرﷺ دوعای دەکرد و دەیفەرموو: ﴿اَللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْجُوعِ فَإِنَّهُ بِئْسَ الضَّجِيعُ﴾ رواه أبوداود والنسائي بسند صالح، خودایە خۆم دەپارێزم بە تۆ لە برسیەتی، چونکە برسیەتی پاڵکەوتووێکی خراپە، کە لەگەڵ مرۆڤ پاڵ دەداتەوە.

ئینجا کە ئیمامی (الْبُوصِيرِي) لە (بَيْت)ی ڕابردوودا فەرمانی کرد: کردەوەکانمان بە بێ گەردی بۆ خوا بێو (رِياء)ی تێدا نەبێ، ئەم جارە هانمان دەدا بۆ تۆبەکردنو دەفەرموێ:

(**وَاسْتَفْرِغِ الدَّمْعَ**) هەموو فرمێسکی تۆبەکردن بڕژێنە دەرەوە (**مِنْ عَيْنٍ**) لەو چاوەی کە (**قَدْ امْتَلَأَتْ**) پڕ بووە (**مِنَ الْمَحارِمِ**) لە کردەوە حەرامەکان: وەك (نَظَر)= تەماشاکردنی نامەحرەم، واتە: تەماشاکردنی نامەحرەم بۆ پیاو و بۆ ئافرەت –بێ جیاوازی– حەرامە، پێغەمبەرﷺ لە حەدیسی (قُدْسي)دا فەرمویەتی: ﴿اَلنَّظْرَةُ سَهْمٌ مَسْمُومٌ مِنْ سِهامِ إِبْلِيسَ﴾ رواه الطبراني والحاكم بإسناد صحيح، تەماشاکردنی نامەحرەم تیرێکی ژەهراوی‌یە لە تیرەکانی شەیتان. واتە: بە تیشکی شەیتان لە چاوی تەماشاکەرەکە دەدا و کار لە ئایینو لە ئابڕووی دەکا:

عارە بۆ عاقڵ لە بەر بێ کەڵکی * تەماشای شەرم و ناموسی خەڵکی
خوا ئەمری داوە بە پیاو و ژنان * کەسیان نەڕوانن بۆ لەشی ئەویان
هەرگیز مەڕوانە لە بۆ نامەحرەم * حەسرەتە بۆ دڵ دینیش ئەکا کەم
چەند کەسی شێت کرد مەراقی (نَظَر)* چەندی (مُبْتَلى) بە دەردی جگەر
بۆیێ فەرموویە حەزرەتی ڕەئیسﷺ * (نَظَر) تیرێکە لە تیری (إِبْلِيس)

لە (بەهارو گوڵزار)و (إقبالنامە)ی مامۆستا (عبدالکریم المدرس) گوڵبژێر کراوە.

ئینجا کە لە گوناهەکانت پەشیمان بویەوەو لە ترسی خوا گریای، بە تەنها گریان واز

مەهێنە، بەڵکو تۆبەکەت ڕابگرەو (وَالْزَمْ) بەردەوام بە (حِمْيَةَ النَّدَمِ) لە سەر پاراستنی پەشیمانی لە هەموو گوناهێکی گەورەو بچوك، چونکە مەرجەکانی تۆبەی بەڕاستی ئەمەیە:

واز لە گوناهەکە بێنیٚ، پەشیمان ببێتەوە لە کردنی گوناهەکە، بڕیار بدا لەمەودوا نەگەڕێتەوە سەر گوناهەکە، ئەگەر گوناهەکە مافی ئادەمیزاد بوو، مافەکەی بداتەوە.

جا هەر کاتێك تۆبەکەی ئەو مەرجانەی لێهاتنەجیٚو بە فرمێسکی پەشیمانی چاوەکانی پاك کردنەوە، ئەو کاتە خوای گەورە -لە گەورەیی خۆی- تۆبەی قبوڵ دەکا و سزای نادا، هەروەك پێغەمبەرﷺفەرمویەتی: ﴿لايَلِجُ النّارَ رَجُلٌ بَكَى مِنْ خَشْيَةِ اللهِ حَتّى يَعُودَ اللَّبَنُ فِي الضَّرْعِ﴾رواه الترمذي بسند حسن، ناچێتە ناو ئاگری دۆزەخ ئەو کەسەی لە ترسی خوا گریاوە، تا شیر دەگەڕێتەوە ناو گوان.

ئینجا کە مرۆڤ تۆبەیەکی بێگەردی کرد، (نَفْس)و شەیتان بۆی دێنە مەیدان، تاکو تۆبەی پیٚ بشکێننو بیگەڕێننەوە سەر گوناهکاری، بۆییٚ ئیمامی (الْبُوصِيرِي) ئامۆژگاری دەکا و دەفەرمویٚ:

(وَخالِفِ النَّفْسَ) دژایەتی (نَفْس)ی خۆت بکەو بە قسەی مەکە، چونکە فەرمانی خراپەت پیٚدەکا، کەواتە: بەردەوام بە لە سەر تۆبەو لەخواترسان، خوای گەورە دەفەرمویٚ: ﴿وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَى * فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَى﴾ النازعات: ٤٠و٤١، ئەو کەسەی لە وەستانی بەردەست خوای گەورە -لە ڕۆژی قیامەت- دەترسیٚو (نَفْس)ی خۆی قەدەغە دەکا لە هەوا و هەوەسی حەرام، بەڕاستی بەهەشت هەوارگەو شوێنی حاوانەوەی ئەوە لە ڕۆژی دواییدا.

(وَ) هەروەها (الشَّيْطانَ) بە قسەی شەیتانیش مەکە، چونکە لە سەردەمی باب(آدَم)وەﷺ تا دونیا وێران دەبیٚ، شەیتان دوژمنێکی درۆزنو فێڵبازە، خوای گەورە دەفەرمویٚ: ﴿إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا﴾فاطر:٦، ئەی خەڵکینە، شەیتان دوژمنێکی بەردەوامی ئێوەیە، کەوابوو: ئێوەش بە دوژمنی خۆتانی دابنێنو دژایەتیی بکەن.

(وَاعْصِهِما) گوێڕایەڵی (نَفْس)و شەیتان مەبە: لە هیچ فەرمانێكو لە هیچ قەدەغەکردنێك (وَإِنْ هُما) ئەگەر (نَفْس)و شەیتان (مَحَّضاكَ النُّصْحَ) بە بێگەردیش

ئامۆژگارییان بۆ تۆ کرد (**فَاتَّهِمِ**) تۆ هەر تۆمەتباریان بکەو ئامۆژگاریەکەیان لێ وەرمەگرە، چونکە هیچ کاتێك دوژمن بەرژوەندی تۆی ناوێ.

بۆیێ پێشینەکان گوتویانە: (**لايَغُرَّنَّكُمْ شَمْسُ الشِّتاءِ وَوَعْدُ النِّساءِ وَنَصِيحَةُ الأَعْداءِ وَمُصاحَبَةُ الأُمَراءِ**) فریوتان نەدا: **ڕۆژی زستان، گفتی ئافرەتان، ئامۆژگاری دوژمنان، هاوڕێیەتی سەرکردەکان.**

ئینجا کە ئیمامی (البُوصِيري) لە (بَيْت)ی ڕابردوودا فەرمووی: (نَفْس)و شەیتان تۆمەتبار بکەو ئامۆژگارییان لێ وەرمەگرە. ئەم جارە فەرموودەکەی ڕابردووی بەهێزتر دەکا و دەفەرموێ:

(**وَلاتُطِعْ**) گوێڕایەڵ مەبە (**مِنْهُما**) لە لایەنی (نَفْس)و شەیتان، واتە (**خَصْماً**) گوێڕایەڵی کێشەچیەکەیان مەبە و هەم (**وَلا حَكَماً**) گوێڕایەڵی ناوبژیکارەکەشیان مەبە، چونکە (نَفْس)و شەیتان —وەك دوو جووتە گورگی برسی— هێرش دێننە سەر عەقڵی مرۆڤ بۆ ئەوەی توشی خراپەی بکەن؟ چونکە عەقڵ فەرمان بە چاکە دەکا، ئینجا جارێك (نَفْس) کێشەی لەگەڵ دەکا و شەیتان دەبێتە ناوبژیکار، جارێکیش شەیتان کێشەی لەگەڵ دەکا و (نَفْس) دەبێتە ناوبژیکار، جا لە هەردوو حاڵەتدا تۆ دژایەتی هەردووکیان بکەو گوێڕایەڵیان مەبە، چونکە (**فَأَنْتَ تَعْرِفُ**) تۆ دەزانی (**كَيْدَ الْخَصْمِ**) فێڵی کێشەچیو هەم (**وَالْحَكَمِ**) فێڵی ناوبژیکار.

بۆ وێنە: شەیتان، یان (نَفْس) کێشە لەگەڵ عەقڵی مرۆڤ دەکا و داوای لێ دەکا: گوناهێك بکا، یان چاکەیەك نەکا، جا عەقڵ بە قسەی ناکا و کێشەکەیان دێننە لای شەیتان، یان لای (نَفْس)، جا بێگومان: (نَفْس)و شەیتان دۆستی یەکترینو دوژمنی مرۆڤن، کەوابوو: هەر کامیان ببێتە دادوەر، ئەوە بڕیار لە دژی مرۆڤ، بۆ بەرژەوەندی خۆی دەدا و پێت دەڵێ: خۆ ئەگەر گوناهەکەش بکەی هیچت لێنایێو دەرگەی تۆبە کراوەیەو خودا (غَفُور)و (رَحِيم)ە. ئا بەم جۆرە هەردووکیان فێڵت لێ دەکەن.

تەماشا بکە: شەیتان چۆن فێڵی لە باب (آدم)ﷺ دایکە (حَوّاء) کرد و سوێندی بە درۆی بۆ خواردنو لە بەهەشت دەریکردنە دەرەوە، خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿وَقَاسَمَهُمَا إِنِّي لَكُمَا لَمِنَ النَّاصِحِينَ * فَدَلَّيهُمَا بِغُرُورٍ﴾الاعراف: ٢١و٢٢، شەیتان سوێندی بۆ (آدَم)و (حَوّاء) خوارد و گوتی: من بۆ ئێوە ئامۆژکارم، جا بەم سوێندە

أَسْـــتَغْفِرُ اللهَ مِنْ قَوْلٍ بلا عَـــمَلٍ (٢٦) لَقَدْ نَسَـــبْتُ بِهِ نَسْلاً لذِى عُـــقُمٍ
أَمَرْتُكَ الْخَـــيْرَ لَكِنْ مَا ائْتَمَرْتُ بِهِ (٢٧) وَمَا اسْتَقَمْتُ فَما قَوْلِي لَكَ اسْتَقِمِ

هەردووكیانی فریودانو توشی خواردنی درەختەكەی كردنو لە بەهەشت دەركران.
بۆیێ خوای گەورە ئامۆژگاریمان دەكا و دەفـەرموێ: ﴿يَا بَنِي آدَمَ لا يَفْتِنَنَّكُمُ الشَّيْطَانُ كَمَا أَخْرَجَ أَبَوَيْكُمْ مِنَ الْجَنَّةِ﴾الاعراف:٢٧، هـۆ نەتـەوەی (آدم) ئاگـاداری خۆتـان بـن: شەیتان فریوتان نـەدا، وەك بـاوكو دایكـی ئێـوە-(آدم)و (حَـوّاء)ی- فریـودانو لـە بەهەشت دەری‌كردنە دەرەوە.
ئینجا كە ئیمامی (الْبُوصِيرِي) ئەو ئامۆژگاریانەی‌ڕابردووی كردن، لەوە ترسا: بـەخۆی ڕەفتار بەو ئامۆژگاریانە نەكا، بۆیێ دەفەرموێ:
(أَسْتَغْفِرُ اللهَ) تكای لێخۆشبوون لە خوا دەكەم (مِنْ قَوْلٍ) لـە گوتـەیـەكی وەهـا: كـە (بِلاعَمَلٍ) كـرداری لەگەڵـدا نـەبێ، چـونكە گوتــەی بـێ‌كردار تاوانـە، خـوای گـەورە دەفەرموێ: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لا تَفْعَلُونَ كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللهِ أَنْ تَقُولُوا مَا لا تَفْعَلُونَ﴾الصف: ٢و٣، هۆ ئەو كەسانەی باوەڕتان بە خواو پێغەمبەرﷺ هێناوە، بۆچـی بە زوبانتان قسەیەك دەكەنو بە كرداریش نایكەن، ئـەوە ڕق لێبـوونێكی گەورەیـە لـە لای خوا: كە قسەیەك بكەنو بە كردار نەیكەن.
جا ئەگەر ئامۆژگاری بە چاكە بكـەمو بـەخۆم پیـاوی چـاك نـەبم، وەك ئەوەیـە (لَقَدْ نَسَبْتُ) بێگومان خستبێتمە پاڵ (بِهِ) بەو گوتەیەم (نَسْلاً) نـەژادێك (لِذِي عُقُمٍ) بـۆ نەزۆكێك، واتـە: ئەگـەر ئامۆژگـاری بـە چاكە بكـەمو بـەخۆم چاكەم نـەبێ، ئـەوە وا ئەگەیەنێ كە بە درۆ چاكەم دابێتە پاڵ خۆم، وەك ئەوەی بە درۆ منداڵێك بدەمە پـاڵ مرۆڤێكی نەزۆكو بڵێم: ئـەم منداڵـە لـە نـەژادی ئـەو نەزۆكەیـە. بێگومـان: نـەزۆكیش منداڵی نیە.
ئینجا ئیمامی(الْبُوصِيرِي) بۆ بەهێزكردنو ڕوونكردنەوەی (بَيْت)ی‌ڕابردوو دەفـەرموێ:
(أَمَرْتُكَ الْخَيْرَ) فەرمانی چاكەم بە تـۆ كـرد (لَكِنْ) بـەڵام (مَا ائْتَمَرْتُ بِهِ) بـەخۆم چاكەم نەكرد، بێگومان ئـەوەش ڕەفتـارێكی خراپـەو ڕەوشـتی جولەكەكانـە، چـونكە خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنْسَوْنَ أَنْفُسَكُمْ﴾البقرة:٤٤، ئایا ئێـوە- ئەی جولـەكەكان- فەرمانی چاكە بە خـەڵك دەكـەنو خۆتـان لـەبیر دەكـەنو چـاكە ناكەن؟ بێگومان ئەوە كارێكی ناشیرینە.

(وَ) هەروەها (مَا اسْتَقَمْتُ) بەخۆم ڕاستەڕێو بەردەوام نەبوم لە سەر چاکە، فەرمانی خوام بەجێ نەهێنا، کە دەفەرموێ: ﴿فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ﴾هود:١١٢، ئەی پێغەمبەرﷺ بەردەوام ڕاستەڕێ بمێنەوە لە سەر ئەو ئایینە، وەك لە لایەن خواوە فەرمانت پێکراوە، خۆت و ئەو کەسانەی تۆبەیان کردووە و لەگەڵ تۆ ئیمانیان هێناوە.

جا ئەگەر بەخۆم بەردەوام نەبم، ئەو کاتە (فَمَا قَوْلِي) سودی چی یە گۆتەی من (لَكَ) بۆ تۆ، کە پێت بڵێم: (اسْتَقِمْ) تۆ ڕاستەڕێو بەردەوام بمێنەوە لە سەر کردار و گوفتاری چاك؟ بێگومان ئەو ئامۆژگاریە سودی نیەو هیچ بەرهەمێکی نابێ و خاوەنەکەشی بە دۆزەخ سزا دەدرێ، پێغەمبەرﷺ فەرمویەتی: ﴿يُؤْتَى بِالرَّجُلِ يَوْمَ الْقِيامَةِ فَيُلْقَى فِي النّارِ فَتَنْدَلِقُ أَقْتابُ بَطْنِه فَيَدُورُ بِها كَما يَدُورُ الْحِمارُ بِالرَّحَى، فَيَجْتَمِعُ إِلَيْهِ أَهْلُ النّارِ فَيَقُولُونَ: يا فُلانُ مَالَكَ؟ أَلَمْ تَكُنْ تَأْمُرُ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَى عَنِ الْمُنْكَرِ؟ فَيَقُولُ: بَلَى قَدْ كُنْتُ آمُرُ بِالْمَعْرُوفِ وَلا آتِيهِ وَأَنْهَى عَنِ الْمُنْكَرِ وَآتِيهِ﴾رواه البخاري ومسلم، لە ڕۆژی قیامەت پیاو دەهێندرێو فڕێ دەدرێتە ناو ئاگر، جا ڕێخۆڵەکانی لە زگی دێنە دەرەوەو بە دەورەیاندا دەسوڕێ، وەك کەر بە دەورەی ئاشدا دەسوڕێ، جا خەڵکی دۆزەخ لە لای کۆ دەبنەوەو دەڵێن: فلانەکەس ئەوە چیتە؟ ئەدی تۆ فەرمانت بە چاکە نەدەکرد و خراپەت قەدەغە نەدەکرد؟ ئەویش دەڵێ: بەڵێ، فەرمانم بە چاکە دەکرد و بەخۆم چاکەکەم نەدەکرد، خراپەم قەدەغە دەکرد و بەخۆم خراپەکەم دەکرد.

جا ئەم حەدیسە هەڕەشەیە بۆ ئەو وتارخوێنانەی گۆتەیان هەیەو کردەوەیان نیە، أعاذنا الله تعالى.

ئینجا ئیمامی (الْبُوصِيرِي) ئاخ و پەشیمانی خۆی ئاشکرا دەکا، چونکە لە تەمەنی ڕابردووی‌دا زۆر چاکەی نەکردون و دەفەرموێ:

(وَلا تَزَوَّدْتُ) زاد و زەخیرم ئامادە نەکردوە (قَبْلَ الْمَوْتِ) لە پێش مردنم، واتە: پێش وەڕێکەوتنم بۆ سەفەری ڕۆژی قیامەت (نَافِلَةً) لە زاد و زەخیرەی کردەوە سوننەتەکان، چونکە سوننەتەکان: هەروەك پلەی مرۆڤ لە بەهەشتدا بەرز دەکەنەوە، ناتەواوی واجبەکانیشی لە قیامەتدا بۆ پڕ دەکەنەوە، پێغەمبەرﷺ فەرمویەتی: خوای گەورە لە ڕۆژی قیامەتدا دەفەرموێتە (مَلائِكَة)ی خۆی: ﴿اُنْظُرُوا فِي صَلاةِ

عَبْدِى أَتَمَّها أَمْ نَقَصَها؟ فَإِنْ كانَتْ تامَّةً كُتِبَتْ لَهُ تامَّةً، وَإِنْ كانَ انْتَقَصَ مِنْها شَيْئاً، قالَ: اُنْظُرُوا هَلْ لِعَبْدِى مِنْ تَطَوُّعٍ؟ فَإِنْ كانَ لَهُ تَطَوُّعٌ، قالَ: أَتِمُّوا لِعَبْدِى فَرِيضَتَهُ مِنْ تَطَوُّعِه. ثُمَّ الزَّكاةُ مِثْلُ ذَلِكَ، ثُمَّ تُؤْخَذُ الْأَعْمالُ عَلَى حَسَبِ ذَلِكَ﴾رواه أبوداود بسند حسن،

تەماشای ناو نوێژی بەندەی من بکەن: ئایا نوێژەکەی بە تەواوی کردوە، یان بە ناتەواوی؟ جا ئەگەر نوێژەکەی تەواو بوو، ئەوە بە تەواوی بۆی دەنووسرێ، وە ئەگەر شتێکی لە نوێژەکەی ناتەواو کردبوو، خوای گەورە دەفەرموێ: تەماشا بکەن ئایا بەندەی من سوننەتی هەنە؟ جا ئەگەر سوننەتی هەبن، خوای گەورە دەفەرموێ: ناتەواوی نوێژە واجبەکە بۆ بەندەی من لە نوێژە سوننەتەکەی تەواو بکەن. ئینجا زەکاتیش وەکو نوێژە، ئینجا کردەوەکانیتریش هەر بەو گوێرەیە وەردەگیرێن.

مەبەست بە (فِى صَلاةِ عَبْدِى): ناتەواوی ناو نوێژەکەیە کە نەیزانیوە، چونکە ئەگەر مەبەست خودی نوێژە نەکراوەکە بوایە، ئەوە دەیفەرموو: (إِلَى صَلاةِ عَبْدِى).

(وَلَمْ أُصَلِّ سِوَى فَرْضٍ) جگە لە نوێژە واجبەکان نوێژی سوننەتم زۆر نەکردون و هەم (وَلَمْ أَصُمِ) ڕۆژووی سوننەتیشم زۆر نەگرتون. بێگومان: ئەوەش دەبێتە هۆی دابەزینی پلەی مرۆڤ و دواکەوتنی لە کاروانی پیاوچاکان.

کەوابوو: ئەگەر موسوڵمان بیەوێ ببێتە دۆستی خوا و لە خوا نزیک ببێتەوە، پێویستە -لەگەڵ واجبەکاندا- سوننەتەکانیش بکا، پێغەمبەر ﷺ فەرمویەتی: ﴿إِنَّ اللهَ تَعالَى قالَ: مَنْ عادَى لِى وَلِيّاً فَقَدْ آذَنْتُهُ بِالْحَرْبِ، وَما تَقَرَّبَ إِلَيَّ عَبْدِى بِشَيْءٍ أَحَبَّ إِلَيَّ مِمَّا افْتَرَضْتُهُ عَلَيْهِ، وَلا يَزالُ عَبْدِى يَتَقَرَّبُ إِلَيَّ بِالنَّوافِلِ حَتَّى أُحِبَّهُ...﴾الحديث رواه البخاري، خوای گەورە فەرمویەتی: هەرکەسێك دوژمنایەتی دۆستێکی من بکا، ئەوە بەڕاستی ئاگادارم کردەوە: من جەنگی لەگەڵ دەکەم، بەندەی من بە هیچ شتێکی خۆشەویستر لە لای من لە من نزیك نابێتەوە، وەك بە کردنی ئەو کردارەی لە سەرم واجب کردوە لێم نزیك دەبێتەوە، بەندەی من واز ناهێنێ و بەردەوام بە کردنی سوننەتەکان خۆی لە من نزیك دەکاتەوە، تا خۆشم دەوێ.

﴿ اَلْفَصْلُ الثَّالِثُ: فِى مَدْحِ النَّبِيِّ ﷺ ﴾

﴿ بەشی سێیەم: لە باسی ستایشی پێغەمبەر ﷺ ﴾

ئەم باسە مەبەستی ئەم قەسیدەیە، بەڵام ئیمامی (الْبُوصِيرِي) خۆی بە شیاوی ئەوە

ظَلَمْتُ سُنَّةَ مَنْ أَحيَا الظَّلامَ إلَى (٢٩) أَن اشْتَكَتْ قَدَماهُ الضُّـــرَّ مِنْ وَرَمٍ
وَشَدَّ مِنْ سَغَب أَحْشاءَهُ وَطَوَى (٣٠) تَحْتَ الْحجارَةِ كَشْحاً مُتْرَفَ الأَدَمِ

دانەنا: کە مەدحی ئەو پێغەمبەرە گەورەو ڕێزدارە بکاﷺ تا (نَفس)ی خۆی شکاند و دانی بە تاوانەکانی خۆیدا هێنا و تکای لێخۆشبوونی لە خوا کرد، ئینجا هاتە بەر دەرگەی پێغەمبەرﷺو خۆی بە کەمتەرخەم دانا و فەرمووی:

(ظَلَمْتُ) ستەمم کرد و وازم هێنا لە (سُنَّةَ مَنْ) ڕێبازی ئەو پێغەمبەرەیﷺ کە (أَحْيَا الظَّلامَ) شەوی تاریکی زیندوو کردەوە بە نوێژکردن، واتە: پێغەمبەرﷺ شەوێ نەدەخەوتو هەر شەونوێژی دەکرد، جا پێغەمبەرﷺ لە شەونوێژەکەیدا ئەوەندە لەپێوە ڕادەوەستا و قورئانی دەخوێند (إلَى أَنْ اشْتَكَتْ قَدَماهُ) تا هەردوو پێیەکانی سکاڵایان کرد (الضُّرَّ) لەو ئازارەی توشیان دەبوو (مِنْ وَرَم) بە هۆی هەڵاوسانو ئەستووربوونیان ﴿عَنِ الْمُغيرَةِ رضي الله عنه: قامَ النَّبيُّ ﷺ حَتَّى تَوَرَّمَتْ قَدَماهُ، فَقيلَ لَهُ: غَفَرَ اللهُ لَكَ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَما تَأَخَّرَ؟ قالَ: أَفَلا أَكُونُ عَبْداً شَـــكُوراً﴾رواه البخاري ومسلم، پێغەمبەرﷺ ئەوەندە لە شەونوێژدا لەپێوە ڕادەوەستا، تا هەردوو پێیەکانی هەڵاوسان، جا پێی گوترا: خوای گەورە لە ڕابردوو و داهاتووی گوناهت خۆش بووە، بۆچی ئەوەندە خۆ ماندوو دەکەی؟ پێغەمبەرﷺ فەرمووی: ئایا نەبمە بەندەیەکی سوپاسکار بۆ خوای گەورە؟!.

ئینجا کە ئیمامی (الْبُوصيرِي) باسی خواپەرستنی پێغەمبەری کردﷺ، ئەم جارەش باسی دونیانەویستیی پێغەمبەرﷺ دەکا و دەفەرموێ:

(وَ)هەروەها ستەمم کرد لە ڕێبازی ئەو پێغەمبەرەیﷺ کە (شَدَّ) پێچا بوی (مِنْ سَغَبٍ) بە هۆی برسیەتی (أَحْشاءَهُ) هەناوەکانی خۆی ﴿عَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه: جِئْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَوْماً فَوَجَدْتُهُ جالساً مَعَ أَصْحابِه وَقَدْ عَصَبَ بَطْنَهُ بِعِصابَةٍ، فَقُلْتُ: لِـــمَ عَصَـــبَ رَسُولُ اللهِ بَطْنَهُ؟ فَقالُوا مِنَ الْجوُعِ...﴾الحديث، رواه مسلم، ڕۆژێك چومە خزمەت پێغەمبەرﷺ، دیتم لەگەڵ (صَحابَة)کانی دانیشتووەو زگی خۆی بە پەڕۆکێك پێچابوو، منیش گوتم: بۆچی پێغەمبەرﷺ زگی خۆی پێچاوە؟ گوتیان: بە هۆی برسیەتی.

(وَ)هەروەها ستەمم کرد لە ڕێبازی ئەو پێغەمبەرەیﷺ کە (طَوَى) وێکی هێنابۆوە (تَحْتَ الْحِجارَةِ) لە بن بەردەکاندا (كَشْحاً) کەلەکەیەکی وەها: کە (مُتْرَفَ الأَدَمِ) پیستەکەی نەرمو ناسکە ﴿عَنْ جابرٍ رضي الله عنه –في حَديثِ حَفْرِ الْخَنْدَقِ–: عَرَضَتْ كُدْيَـــةٌ

وَراوَدَتْهُ الْجبالُ الشُّــمُّ مِنْ ذَهَب (٣١) عَنْ نَّفْســه فَأَراهَا أَيَّما شَــمَــمِ
وَأَكَّدَتْ زُهْـــدَهُ فـــيهَا ضَـــرُورَتُهُ (٣٢) إِنَّ الضَّرُورَةَ لا تَعْدُو عَلَى الْعِصَمِ

شَديدَةٌ، فَقالَ ﷺ: أَنَا نَازِلٌ. ثُمَّ قامَ ﷺ وَبَطْنُهُ مَعْصُوبٌ بِحَجَرٍ، وَلَبِثْنَا ثَلاثَةَ أَيَّامٍ لانَذُوقُ ذَوَاقاً...﴾الحديث، رواه البخاري ومسلم، له هەڵکەندنی (خَنْدَق)دا پارچە بەردێکی توندی ڕەق هاتە پێشمان، جا پێغەمبەر ﷺ بەخۆی دابەزیە ناو (خَنْدَق)، لە بەر برسیەتی بەردی لە سەر زگی خۆی بەستبوو، ماوەی سێ ڕۆژان هیچمان تام نەکردبوو.

ئینجا لەوانەیە کەسێك وا تێبگا: ئەو برسیەتیەی پێغەمبەر ﷺ بەهۆی هەژاریو نەبوونی بوبێ، نەك بە هۆی دونیانەویستی، جا ئیمامی (الْبُوصِيرِي) ئەو تێگەیشتنە هەڵەیە ڕەد دەکاتەوەو دەفەرمووێ:

(**وَراوَدَتْهُ**) خواستی پێغەمبەری ﷺ کرد (**الْجِبالُ الشُّمُّ**) چیا بەرزەکانی (مَكَّة)ی پیرۆز، واتە: داوایان لێکرد: (**مِنْ ذَهَبٍ**) کە بۆی ببنە زێڕ (**عَنْ نَفْسِهِ**) لە بەر خودی پێغەمبەر ﷺ ئەگەر بیەوێ، بەڵام پێغەمبەر ﷺ ئەو زێڕەی نەویست، بەڵکو (**فَأَراهَا**) وازهێنانی لە دونیا، نیشانی چیایەکان دا (**أَيَّما شَمَمِ**) وازهێنانێکی وەها بەهێز: کە هیچ کەسێك لە توانای‌دا نەبێ.

پێغەمبەر ﷺ فەرمویەتی: ﴿عَرَضَ عَلَيَّ رَبِّي لِيَجْعَلَ لِي بَطْحاءَ مَكَّةَ ذَهَباً، فَقُلْـتُ: لا، يارَبِّ...﴾الحديث، رواه الإمام أحمد والترمذي وقال: حديث حسن، وفى حديث آخر: ﴿أَتُحبُّ أَنْ أَجْعَلَ هذه الْجِبالَ ذَهَباً؟...﴾ رواه الطبراني بسند حسن، والقاضى عياض فى الشفا ورواه البيهقى فى الدلائل، وابن المنذر وابن منده وأبونعيم فى قصة ثعلبة بلفظ آخر، خوای گەورە ئاراستەی کردم تاکو خاك و لمی (مَكَّة) بۆ من بکاتە زێڕ؟ منیش گوتم: نا، خودایە نامەوێ.

لە حەدیسێکی‌تردا فەرمویەتی: (ئایا پێت خۆشە ئەم کێوانە بۆ تۆ بکەمە زێڕ؟...)، واتە: پێغەمبەر ﷺ ئەو زێڕەی نەویست، چونکە دونیانەویست بوو.

ئینجا کە ئیمامی (الْبُوصِيرِي) بەڵگەی هێناوە لە سەر دونیانەویستی پێغەمبەر ﷺ، دەگونجێ کەسێکی نەفامو ناتێگەیشتوو بڵێ: پێغەمبەر ﷺ، ئەوەندە دەوڵەمەند و هەبوویی بوو، بۆیێ کێوەکانی زێڕی نەویستن. جا ئیمامی (الْبُوصِيرِي) ئەوەش ڕەد دەکاتەوەو دەفەرموێ:

(**وَأَكَّدَتْ**) بەهێزی کردوە (**زُهْدَهُ**) دونیانەویستی‌و وازهێنانی پێغەمبەر ﷺ (**فِيهَا**) لە کێوەکانی زێڕ (**ضَرُورَتُهُ**) ناچاریو پێویستی‌ی پێغەمبەر ﷺ. واتە: بەڵگەی

دونیانەویستی پێغەمبەرﷺ بەوە بەهێزتر دەبێ: کە پێغەمبەرﷺ ناچاری ڕووی تێدەکرد و پێویستیەکانی ژیانی دەست نەدەکەوتن، ئەوجا کێوەکانی زێڕیشی قبوڵ نەکردن ﴿عَنْ عائشَةَ رضي الله عنها: تُوُفِّيَ رَسُولُ اللهِﷺ وَدِرْعُهُ مَرْهُونَةٌ عِنْدَ يَهُودِيٍّ في ثَلاثِينَ صاعاً مِنْ شَعِيرٍ﴾ رواه البخاري ومسلم، پێغەمبەرﷺ وەفاتی کرد، لەو حاڵەتەی زرێیەکەی لە لای جولەکەیەك بە بارمتەی سی ڕبە جۆ داندرابوو. واتە: پارەی نەبو، بۆیێ بە قەرز کڕیبوی.

(إِنَّ الضَّرُورَةَ) بەڕاستی ناچاری (لا تَعْدُو) زاڵ نابێ (عَلَى الْعِصَمِ) بە سەر ئەو کەسانەدا: کە خوا لە دونیاویستن پاراستونی. واتە: هەر چەند زۆریش پێویستیان هەبێ، پێویستی وایان لێناکا دونیایان بوێ ﴿عَنْ ابْنِ عُمَرَ رضي الله عنهما: خُيِّرَ رَسُولُ اللهِﷺ بَيْنَ الدُّنْيا وَالآخِرَةِ، فَاخْتارَ الآخِرَةَ﴾ حديث حسن رواه الطبراني والبيهقي، پێغەمبەرﷺ لە لایەن خواوە کرا سەر پشك: لە نێوان دونیا و قیامەت؟ جا پێغەمبەرﷺ قیامەتی هەڵبژارد، واتە: دونیای نەویست.

ئینجا کە ئیمامی (الْبُوصِيرِي) فەرمووی: ناچاری زاڵ نابێ بە سەر پێغەمبەرداﷺو وای لێناکا دونیای بوێ. فەرموودەکەی خۆی بەهێز دەکا و دەفەرموێ:

(وَكَيْفَ) چۆن (تَدْعُو) داوا لە پێغەمبەرﷺ دەکا: (إِلَى الدُّنْيا) کە دڵی بە لای دونیادا بچێ (ضَرُورَةُ مَنْ) ناچاریی ئەو پێغەمبەرەیﷺ (لَوْلاهُ) ئەگەر لە بەر خاتری ئەو پێغەمبەرە نەبوایەﷺ (لَمْ تُخْرَجِ الدُّنْيا مِنَ الْعَدَمِ) دونیا لە نەبوونەوە نەدەهێندرا هەبوون.

واتە: ناچاری وا لە پێغەمبەرﷺ ناکا: دونیای بوێ، چونکە دونیا لە بەر خاتری وی دروست کراوە. هەروەك لە باسی قبوڵکردنی تۆبەی باب (آدم)ﷺ لە حەدیسێکی (صَحِيح)دا پێغەمبەرﷺ فەرمویەتی: ﴿لَمَّا اقْتَرَفَ آدَمُ الْخَطِيئَةَ، قالَ: يا رَبِّ أَسْأَلُكَ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ لَمَا غَفَرْتَ لِي، فَقالَ اللهُ: يا آدَمُ وَكَيْفَ عَرَفْتَ مُحَمَّداً وَلَمْ أَخْلُقْهُ؟ قالَ: يارَبِّ لأَنَّكَ لَمَّا خَلَقْتَنِي بِيَدِكَ وَنَفَخْتَ فِيَّ مِنْ رُوحِكَ، رَفَعْتُ رَأْسِي فَرَأَيْتُ عَلَى قَوائِمِ الْعَرْشِ مَكْتُوباً: (لاإِلَهَ إِلاَّاللهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللهِ)، فَعَلِمْتُ أَنَّكَ لَمْ تُضِفْ إِلَى اسْمِكَ إِلاَّ أَحَبَّ الْخَلْقِ إِلَيْكَ، فَقالَ اللهُ صَدَقْتَ يا آدَمُ إِنَّهُ لَأَحَبُّ الْخَلْقِ إِلَيَّ، اُدْعُنِي بِحَقِّهِ فَقَدْ غَفَرْتُ لَكَ، وَلَوْلا مُحَمَّدٌ ما خَلَقْتُكَ﴾ أخرجه الحاكم في المستدرك بإسناد صحيح، والحافظ السيوطي

في الخصائص النبوية وصححه، وصححه القسطلاني والزرقاني في المواهب اللدنية، وجاء من طريق آخر بلفظ: ﴿فَلَوْلا مُحَمَّدٌ مَا خَلَقْتُ آدَمَ وَلاالْجَنَّةَ وَلاالنَّارَ﴾رواه الحاكم بإسناد صحيح، وصححه الإمام البلقيني في فتاواه، ونقله الإمام إبن كثير في البداية والنهاية، له کاتێکدا باب (آدم)ﷺ به هۆی خواردنی له دارەکەی بەهەشت توشی تاوان بوو، له خوا پاڕاوەو گوتی: (خوایه بۆ خاتری (مُحَمَّد)ﷺ له گوناهم خۆش ببه). خوای گەورە فەرمووی: (چۆن (مُحَمَّد)ت ناسیوه، خۆ هێشتا دروستم نەکردوە؟). باب (آدم)ﷺ فەرمووی: خوایه کە منت دروست کرد و گیانت هێنا ناو لاشەکەم، سەرم بەرزکرد و دیتم: لە سەر پێچەکەکانی (عَرْش) نووسراوە (لاإلـهَ إلاالله مُحَمَّـدٌ رَسُولُ الله)، ئینجا زانیم: هیچ ناوێك لەگەڵ ناوی پیرۆزی خۆت کۆ ناکەیەوە، تەنها ناوی خۆشەویسترین خەڵکی خۆت نەبێ، ئینجا خوای گەورە فەرمووی: ڕاست دەکەی: (مُحَمَّد)ﷺ خۆشەویسترین خەڵکە بە لامەوە، بە خاتری (مُحَمَّد)ﷺ لێم بپاڕێتەوە، بێگومان ئەوا لێت خۆش بووم، ئەگەر لە بەر (مُحَمَّد)ﷺ نەبوایە: تۆم دروست نەدەکرد.

—له حەدیسێکی تردا فەرمویەتی: [ئەگەر لە بەر (مُحَمَّد)ﷺ نەبوایە: نە (آدَم)و نە بەهەشتو نە دۆزەخم دروست نەدەکردن].

هەم بە وشەی (الدُّنْیا) لە حەدیسێکی بێهێزدا هاتووە: ﴿إنَّ رَبَّكَ یقُولُ: لَـوْلاكَ—یامُحَمَّدُ— مَاخَلَقْتُ الدُّنْیا﴾رواه الديلمي في الفردوس وابن عساكر في تأريخ دمشق، وسنده واهٍ جداً، خوای تۆ دەفەرموێ: ئەگەر لە بەر خاتری تۆ نەبوایە—ئەی مُحَمَّدﷺ— دونیام دروست نەدەکرد.

لە مەدحی پێغەمبەرﷺ، (عاجز) فەرمویەتی:

نوری بناغەی عالەمە * بۆ (أَنْبِیا)یان خاتەمە

(آدَم) لە بەر وی ئادەمە * (تَحْقِیق) بکەن گوفتاری من

ئینجا کە ئیمامی (الْبُوصِیرِي) ئەو هەموو ستایشەی پێغەمبەریﷺ کرد، ئەم جارە بە ئاشکرایی ناوی دێنێو دەفەرموێ:

(مُحَمَّدٌ)ﷺ ئەو پێغەمبەرەی ئەو هەموو سیفەتە باشانەی هەبون، ناوی (مُحَمَّد)ەﷺ کە پێغەمبەری خوایەو (سَیِّدُ الْکَوْنَیْنِ) گەورەی هەردوو بوونەوەرە، واتە: دونیا و قیامەتو گشت بوونەوەرێکی ناو دونیا و قیامەتیش، هەم (وَالثَّقَلَیْنِ)

گـەورەی هـەردوو گرانکـەرەکانی سـەر زەمینـە: کـە ئـادەمیزاد و جنۆکەنـە، هـەم (**وَالْفَرِيقَيْنِ**) گەورەی هەردوو تیپەکانـە: (**مِنْ عُرْبٍ**) کـە عەڕەبـەکانو (**وَمِنْ عَجَمِ**) گەلەکانی‌تری سەر زەمینن جگە لە عەرەبەکان.

پێغەمبەرﷺ فەرمویەتی: ﴿أَنَا سَيِّدُ النّاسِ يَوْمَ الْقِيامَةِ﴾رواه البخاری ومسلم، من گـەورەی هەموو خەڵکم لە ڕۆژی قیامەتدا.

هەم ﴿عَن أَبِي مُوسَى الأَشْعَرِيّ رضي الله عنه فِي قِصَّةِ سَفَرِهِﷺ مَعَ عَمِّهِ إِلَـى الشّـامِ...فَأَخَـذَ الرّاهِبُ بِيَدِهِﷺ وَقالَ: هذا سَيِّدُ الْعالَمِينَ هذا رَسُولُ رَبِّ الْعالَمِينَ...﴾حديث حسن رواه الترمذي والبيهقي، وقال الحاكم: حديث صحيح، کە پێغەمبەرﷺ لەگەڵ مامی‌خۆی بە سەفەر چووە (شام)، ڕاهیبەکە دەستی پێغەمبەریﷺ گرت‌و گوتی: ئەمە گـەورەی هـەموو عالـەمـە، ئەمـە پێغەمبـەری پـەروەردگاری عالەمــە. واتـە: بـە (إجمـاع)ی زانایـانی ئیسـلام: پێغەمبەرﷺ لە هەموو عالەم= دروستکراوێکی خوا گەورەترە.

ئینجا کە ئیمامی (الْبُوصِيرِي) بە ئاشکرایی نـاوی پێغەمبـەری هێنـاﷺ، ئـەم جـارە شانازی بەوە دەکا: کە ئێمە ئۆممەتی ئەو پێغەمبەرەین‌و دەفەرموێ:

(**نَبِيُّنَا**) ئەو پێغەمبەرە گەورەو ڕێزدارەی ناوم هێنا، پێغەمبەری ئێمەیـەﷺ (**الآمِرُ**) بـە بڕیـاری خـودا فەرمانـدەری چاکەیەو (**النّاهِي**) ڕێگری خراپەیـە، خـوای گـەورە دەفـەرموێ: ﴿وَمَا آتاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَـاكُمْ عَنْـهُ فَـانْتَهُوا﴾الحشر:٧، هـەر فەرمانێکی پێغەمبەرﷺ بە ئێوەی کرد، وەری‌بگرن، هـەر شـتێکی لێ‌ی قەدەغـەکردن مەیکەن.

(**فَلا أَحَدٌ**) جا هیچ خەڵکێك نیە (**أَبَرَّ**) ڕاستگۆتر بێ (**فِي قَوْلِ لا**) لە گۆتنی نـا (**مِنْهُ**) لە پێغەمبەرﷺ، هەم (**وَلا نَعَمِ**) هیچ خەڵکێکیش لە پێغەمبـەرﷺ ڕاستگۆتر نیـە لـە گوتنی بەڵێ.

واتە: هیچ خەڵکێك لە پێغەمبەرﷺ ڕاستگۆتر نیە، لەو کاتەی لە قەدەقـەکردنی خراپـەدا دەفەرموێ: نـا، مەیکە. یـان لـە فـەرمان بـە چاکەدا دەفـەرموێ: بـەڵێ، بیکـە. چـونکە هەردووکی بە بڕیاری خودایە، خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَى * إِنْ هُـوَ إِلاَّ وَحْيٌ يُوحَى﴾النجم: ٣و٤، پێغەمبەرﷺ بە هەواو هەوەس— لە کاروباری ئایینـدا— گوفتـار ناکا، بەڵکو گشت گوفتارێکی ئایینی لە لای خوا بە (وَحْي) بۆی هاتووە.

هەروەها لە کاروباری دونیاییشدا پێغەمبەرﷺ لە هەموو خەڵکێك ڕاستگۆترە ﴿عَنْ جابر رضي الله عنه: ما سُئِلَ النَّبِيُّ ﷺ عَنْ شيْءٍ قَطُّ فَقالَ: لا﴾ رواه البخاری ومسلم، پێغەمبەرﷺ هەر شتێکی لێ داوا کرابا، هەرگیز نەیدەفەرموو: نا. واتە: ئەگەر داواکراوەکەی پێ جێبەجێ کرابا، دەیفەرموو: بەڵێ، ئەگەر نا، بێدەنگ دەبوو.

ئینجا ئیمامی (الْبُوصِيرِي) بەڵگە لە سەر گەورەیی پێغەمبەرﷺ دێنێتەوەو دەفەرموێ:

(**هُوَ الْحَبِيبُ**) ئەو پێغەمبەرەﷺ خۆشەویستی خوایە، کەوابوو: واجبە ئێمەش خۆشمان بوێو شوێنی بکەوین، خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللهُ﴾ آل عمران:٣١، ئەی پێغەمبەرﷺ بەم خەڵکە بڵێ: ئەگەر ئێوە خواتان خۆش ئەوێ، وەرن شوێن من بکەون، تا خوای گەورە ئێوەی خۆش بوێ.

(**الَّذِي**) ئەو پێغەمبەرە خۆشەویستەیەﷺ: کە (**تُرْجَى شَفَاعَتُهُ**) ئومێدو چاوەڕوانی شەفاعەتی وی دەکرێ: (**لِكُلِّ هَوْلٍ**) لە بۆگشت مەترسیەك (**مِنَ الأَهْوَالِ**) لە مەترسیەکانی ڕۆژی قیامەت (**مُقْتَحَمِ**) لەوکاتەی مرۆڤ دەکەوێتە ناو مەترسی.

جا لە بەر ئەوەی پێغەمبەرﷺ خۆشەویستی خوایە، خوای گەورە دڵی ناشکێنێو لە ڕۆژی قیامەت شەفاعەتەکەی قبوڵ دەکا، پێغەمبەرﷺ فەرمویەتی: ﴿لِكُلِّ نَبِيٍّ دَعْوَةٌ مُسْتَجَابَةٌ، فَتَعَجَّلَ كُلُّ نَبِيٍّ دَعْوَتَهُ، وَإِنِّي اخْتَبَأْتُ دَعْوَتِي شَفَاعَةً لِأُمَّتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ، فَهِيَ نَائِلَةٌ -إِنْ شَاءَ اللهُ- مَنْ مَاتَ مِنْ أُمَّتِي لاَ يُشْرِكُ بِاللهِ شَيْئًا﴾ رواهُ البُخاری ومُسْلِم، هەر پێغەمبەرێك دوعایەکی قبوڵکراوی هەیەو لە دونیادا دوعاکەیەی خۆی کردوە، منیش دوعایەکەی خۆم هێشتۆتەوە تاکو ببێتە شەفاعەت بۆ ئوممەتم لە ڕۆژی قیامەت، ئەم شەفاعەتەی من -إِنْ شاءَ الله- گشت کەسێك لە ئوممەتم ئەگرێتەوە بەو مەرجەی بە ئیمانەوە مردبێو هاوبەشی بۆ خوا دانەنابێ.

إِنْ شاءَالله ئەو شەفاعەتە ئێمەش دەگرێتەوە، آمین.

ئینجا کە ئیمامی (الْبُوصِيرِي) لە (بَيْت)ی ڕابردوودا فەرمووی: پێغەمبەرﷺ ئەو خۆشەویستەیە چاوەڕوانی شەفاعەتی دەکرێ. ئەم جارە باسی ئەوەمان بۆ دەکا: ئەو کەسانە چاوەڕوانی شەفاعەتی پێغەمبەرﷺ دەکەن: کە باوەڕیان پێ هێناوەو دەستیان بە ئایینی ئیسلامەوە گرتووە، جا دەفەرموێ:

دَعَا إِلَى اللهِ فَالْمُسْتَمْسِكُونَ بِهِ (٣٧) مُسْتَمْسِكُونَ بِحَبْلٍ غَيْرِ مُنْفَصِمِ
فَاقَ النَّبِيِّينَ فِي خَلْقٍ وَفِي خُلُقٍ (٣٨) وَلَمْ يُدَانُوهُ فِي عِـلْمٍ وَلاَ كَرَمِ

(دَعَا) ئەو پێغەمبەرە خۆشەویستەﷺ بانگەوازی کرد، واتە: جنۆکەو ئادەمیزادی بانگ کردن **(إِلَى اللهِ)** بۆ ئایینی خوا: کە ئایینی ئیسلامە، چونکە خوای گەورە فەرمانی پێکردوەو دەفەرموێ: ﴿اُدْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ﴾ النحل:١٢٥، ئەی پێغەمبەرﷺ بانگەوازی بکە بۆ ئایینی خوای خۆت، بە کارلەجێیی و بە پەندی جوان.

کەوابوو: **(فَالْمُسْتَمْسِكُونَ بِهِ)** ئەوانەی دەستیان بە ڕێبازی پێغەمبەرەوەﷺ گرتووە، واتە: بانگەوازیەکەی پێغەمبەریانﷺ قبوڵ کردوەو دەستیان بە ئایینی ئیسلامەوە گرتووە، ئەوانە **(مُسْتَمْسِكُونَ بِحَبْلٍ)** دەستیان بە گوریسێکەوە گرتووە، کە **(غَيْرِ مُنْفَصِمٍ)** هەرگیز نابچڕێ، چونکە گوریسەکە زۆر بەهێزەو بە دەست پێوەگرتنی گوریسەکە دەگەنە مەبەستی خۆیان: کە بەختەوەری دونیاو قیامەتە.

مەبەستیش بە گوریسە نەپچڕاوەکە: شەریعەتی ئیسلامە.

خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَى لاَانْفِصَامَ لَهَا وَاللهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾ البقرة: ٢٥٦، هەر کەسێك کوفر بە (طاغوت) بکا و شوێنی نەکەوێ و باوەڕیش بە خوا بێنێ و دەست بە ئایینی خواوە بگرێ، ئەوە بەڕاستی دەستی بە دەستپێوەگرێکی پتەو و بەهێزەوە گرتووە، هەرگیز پچڕانی نیە، خوای گەورە بیسەر و زانایە.

جا بزانە: (طاغوت) بە شەیتانو بە گشت سەرکردەیەکی گومڕایی دەگوترێ.

ئینجا کە ئیمامی (البُوصِيرِي) لە (بَيْت)ی ڕابردوودا فەرمووی: پێغەمبەرﷺ بانگەوازی بۆ ئایینی خوا کردوە. بیری لەوە کردەوە: کەسێك بۆی هەیە بڵێ: خۆ هەموو پێغەمبەرانی خواﷺ بانگەوازییان کردوەو ئینکاری ناکرێ. جا ئەویش لە وەڵامدا تایبەتیەکانی پێغەمبەرﷺ باس دەکا و دەفەرموێ:

(فَاقَ النَّبِيِّينَ) پێغەمبەری گەورەو خۆشەویستمانﷺ پلەی لە هەموو پێغەمبەران- عليهم الصلاة والسلام- بەسەرەوەترە **(فِي خَلْقٍ)** لە ڕووی جوانی جەستەی و هەم **(وَفِي خُلُقٍ)** لە ڕووی ڕەوشت جوانی. لەبارەی ڕەوشتە جوانەکەی پێغەمبەرﷺ، خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿وَإِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ﴾ القلم:٤، ئەی (مُحَمَّد)ﷺ بەڕاستی تۆ لە سەر ڕەوشتێکی گەورەی.

هەم لەبارەی جوانی جەستەی پێغەمبەریشﷺ: ﴿عَنِ الْبَــراءِ رضي الله عنه: كَــانَ رَسُــولُ اللهِﷺ أَحْسَنَ النّاسِ وَجْهاً وَأَحْسَــنَهُمْ خُلُقــاً﴾رواه البخاري، پێغەمبەرﷺ لــە هــەموو مرۆڤێك ڕووی جوانتر بوو، لە هەموو مرۆڤێك ڕەوشتی جوانتر بوو.

جا وشەی (النّاسِ) پێغەمبەرانیش-عليهم الصلاة والسلام- دەگرێتــەوە، بۆیێ دەفــەرموێ: (وَلَمْ يُدانُوهُ) پێغەمبەران-صلى الله عليهم اجمعين- هەر چەند هــەموویان گــەورەو ڕێــزدارن، بــەڵام لــە پلەی پێغەمبەرﷺ نزيك نابنەوەو نايگەنێ (فِي عِلْمٍ) نە لە زانستو (وَلاَ كَرَمٍ) نە لــە بەخشندەیی‌و نە لە ڕەوشتەكانی‌تریش.

جا ئەوەش دانانی خوایەو خوا دەفەرموێ: ﴿تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْــضٍ﴾ البقرة: ٢٥٣، ئەو پێغەمبەرانە-صلى الله عليهم اجمعين- هەندێكمان لە هەندێكيان گەورەتر كردون.

﴿عَنِ ابْنِ عَباسٍ رضي الله عنهما: كانَ رَسُولُ اللهِﷺ أَجْوَدَ النّاسِ...﴾الحديث رواه البخاری ومسلم، پێغەمبەر لە هەموو خەڵك بەخشندەتر=سەخی‌تر بوو.

جا ئاگادار بە: باسی زانستی‌پێغەمبەرﷺ، لە باسی(وَمِنْ عُلُومِكَ عِلْمُ اللَّوْحِ وَالْقَلَمِ) ڕوون دەكەينەوە إن شاء الله تعالى.

ئینجا كە ئیمامی (الْبُوصِيري) لە (بَيْت)ی‌ڕابردوودا فەرمووی: پێغەمبەران-عليهم الصلاة والسلام- ناگەنــە پلــەی پێغەمبــەرﷺ لــە زانســتدا. ئــەم جــارە ئــەوەمان بــۆ بــاس دەكــا: كــە پێغەمبەران-عليهم الصلاة و السلام- پێويستييان بە زانستی پێغەمبەرﷺ هەيەو دەفەرموێ: (وَكُلُّهُمْ) هەموو پێغەمبەران-عليهم الصلاة و السلام- (مِنْ رَسُولِ اللهِ مُلْتَمِسٌ) لــە پێغەمبــەری خوا –مُحَمَّدﷺ–تكا دەكەن‌و وەردەگــرن (غَرْفاً) كۆلمێــك (مِنَ الْبَحْرِ) لــە دەريــای زانستی پێغەمبەرﷺ (أَوْ رَشْفاً) يــان قومێــك (مِنَ الدِّيَمِ) لــە بارانــە بەردەوامەكــەی پێغەمبەرﷺ كە ڕەوشتە جوانەكانی پێغەمبەرەﷺ.

واتە: هەر پێغەمبەرێك-صلى الله عليهم- بە ئەندازەيــەك پێويســتی بــە زانســتی پێغەمبــەرﷺ هەيە لە ڕۆژی قيامەت، پێغەمبەرﷺ فەرمويــەتی: ﴿يَجِيءُ النَّبِيُّ يَوْمَ الْقِيامَــةِ وَمَعَــهُ الرَّجُلُ، وَيَجِيءُ النَّبِيُّ وَمَعَهُ الرَّجُلانِ، وَيَجِيءُ النَّبِيُّ وَمَعَهُ أَكْثَرُ مِنْ ذَلِكَ، فَيُدْعَى قَوْمُــهُ فَيُقالُ لَهُمْ: أَبَلَّغَكُمْ هَذا؟ فَيَقُولُونَ: لا. فَيُقالُ لِلنَّبِيِّ: أَبَلَّغْتَهُمْ؟ فَيَقُولُ: نَعَمْ. فَيُقالُ لَهُ: مَنْ يَشْهَدُ لَكَ؟ فَيَقُولُ: مُحَمَّدٌﷺ وَأُمَّتُهُ. فَيَشْهَدُونَ: أَنَّهُ قَدْ بَلَّغَ. فَــذَلِكَ قَوْلُــهُ تَعــالَى: (وَكَذَلِكَ جَعَلْناكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَداءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا)

البقرة:١٤٣﴾ حديث صحيح، رواه الإمام أحمد والنسائي، لە ڕۆژی قیامەت پێغەمبەری وا هەیە: کە دێتە مەیدانی مەحشەر، تەنها یەك پیاوی لەگەڵدایە، هەیە: تەنها دوو پیاوی لەگەڵدانە، هەیە: زیاتری لەگەڵدانە، جا ئوممەتی پێغەمبەرەکە بانگ دەکرێن‌و پێیان دەگوترێ: ئایا ئەم پێغەمبەرە ئایینی خوای بە ئێوە ڕاگەیاند؟ ئەوانیش دەڵێن: نا. جا بە پێغەمبەرەکە دەگوترێ: ئایا ئایینی خوات بە ئوممەتەکەت ڕاگەیاند؟ پێغەمبەرەکەش دەفەرموێ: بەڵێ. جا پێی دەگوترێ: کێ شاهیدی بۆ تۆ دەدا کە ڕاتگەیاندوە؟ پێغەمبەرەکە دەفەرموێ: (مُحَمَّد)و ئوممەتەکەی شاهێدیم بۆ دەدەن. جا شاهیدیی بۆ دەدەن: کە ئەم پێغەمبەرە ئایینی خوای بە ئوممەتەکەی ڕاگەیاندوە. جا ئەمە مەبەستی ئایەتەکەیە، کە خوای گەورە لەبارەی ئوممەتی (مُحَمَّد)ﷺ دەفەرموێ: (هەروەك ئێوەمان کردۆتە موسوڵمان، ئەوهاش ئێوەمان کردۆتە ئوممەتێکی دادپەروەر، تا ببنە شاهید لە سەر ئوممەتەکانی‌تر، هەم پێغەمبەریش‌ﷺ لە سەر ئێوە ببێتە شاهید.

مەبەست ئەوەیە: پێغەمبەرﷺ زانستی‌ڕابردوو و داهاتووی لە لایە، بۆیێ شاهیدی دەدا، چونکە ئەگەر کەسێك زانستی بە شتێك نەبێ، ناتوانێ شاهیدی لەبارەی بدا.

ئینجا کە ئیمامی (الْبُوصِيرِي) لە (بَيْت)ی‌ڕابردوودا باسی کرد: پێغەمبەران-صلی‌الله علیهم اجمعین- لە قیامەتدا پێویست بە زانستی پێغەمبەرن‌ﷺ، ئەم جارەش ئەوەمان بۆ باس دەکا: کە پێغەمبەرﷺ پێشەوای هەموویانەو دەفەرموێ:

(وَواقِفُونَ) پێغەمبەران-علیهم الصلاة والسلام- هەموویان ڕادەوەستن **(لَدَيْهِ)** لە لای پێغەمبەرﷺ **(عِنْدَ حَدِّهِمِ)** لە کن پلەو سنووری خۆیان **(مِنْ نُقْطَةِ الْعِلْمِ)** سنوورەکەشیان نوختەیەکی زانستی پێغەمبەرەﷺ **(أَوْ مِنْ شَكْلَةِ الْحِكَمِ)** یان سەر و بۆر و ژێرێکی کارلەجێیی پێغەمبەرەﷺ.

جا لە بەر ئەوەی خوای گەورە زانستی پێغەمبەری‌ﷺ زیاتر کردوە لە زانستی پێغەمبەرەکانی‌تر-علیهم الصلاة و السلام-، بۆیێ لە شەوی (مِعْراج) لە (الْمَسْجِد الْأَقْصَى)دا هەر یەکەیان لە سنوری خۆیدا ڕاوەستا و پێغەمبەرﷺ پێشنوێژی بۆ کردن، هەروەك لە قیامەتیش پێغەمبەرﷺ دەبێتە پێشەوای ئەوان‌و لە بن ئالای پێغەمبەرداﷺ ڕادەوەستن، پێغەمبەرﷺ فەرمویەتی: ﴿إذا كانَ يَوْمُ الْقِيامَةِ كُنْتُ إِمامَ النَّبِيِّينَ وَخَطِيبَهُمْ وَصاحِبَ شَفاعَتِهِمْ غَيْرَ فَخْرٍ﴾حديث صحيح رواه الإمام أحمد والترمذي، کە ڕۆژی

قیامەت هات، من دەبمە پێشەوای پێغەمبەران، دەبمە وتارخوێنی پێغەمبەران، دەبمە خاوەنی شەفاعەتی پێغەمبەران، بێ شانازی.
لە حەدیسێکی‌تردا پێغەمبەرﷺ فەرمویەتی: ﴿أَنَا سَيِّدُ وَلَد آدَمَ يَوْمَ الْقيامَة وَلا فَخْرَ، وَبِيَدي لِواءُ الْحَمْدِ وَلا فَخْرَ، وَما مِنْ نَبِيٍّ يَوْمَئذ آدَمَ فَمَنْ سِواهُ الاّ تَحْتَ لِـوائي...﴾ رواه الترمذي بسند حسن، من گەورەی نەتەوەی باب (آدَم)م لە ڕۆژی قیامەتدا، بە شانازی وا نالێم، ئالآی سوپاس تەنها لە دەست مندایە، بە شانازی وا نالێم، هەر پێغەمبەرێك هەیە لە ڕۆژی قیامەتدا—باب (آدَم)و ئەوانی‌تریش-عليهم الصلاة و السلام- گشتی لە بن ئالآی منن.
ئینجا کە ئیمامی (البُوصِيري) باسی گەورەیی پێغەمبەریﷺ کرد، ئەم جارە باسی ئەوەمان بۆ دەکا: کە ڕەوشتە جوانەکانیشی هەموویان تەواون‌و دەفەرموێ:
(فَهُوَ الَّذي) پێغەمبەرﷺ ئەو جۆرە پێغەمبەرەیە: کە (تَمَّ مَعْناهُ) واتەکەی تەواو بووەو هەم (وَصُورَتُهُ) وێنەکەیشی تەواو بووە، واتە: ڕەوشتەکانی پەنهانی‌و ئاشکرایی‌و دەرون پاکی‌و ڕێك‌و پێکی جەستەیی پێغەمبەرﷺ گشتی تەواوەو ناتەواوی نیە، چونکە پێغەمبەرﷺ بەخۆی فەرمویەتی: ﴿إِنَّما بُعِثْتُ لِـأُتَمِّمَ مَكـارِمَ الْأَخْلاَق﴾ حديث صحيح رواه الإمام أحمد والبيهقي واللفظ لَـهُ، من هەر بۆ ئەوە کراومە پێغەمبەر تاکو ڕەوشتە ڕێزدارەکان لە ئیسلامدا تەواو بکەم.
(ثُمَّ) ئینجا سەرەڕای ئەوەی پێغەمبەرﷺ ڕەوشتە بەرزەکانی تەواون، پلەو پایەی زۆر بەرزتریشی لە لای خوا هەیە: چونکە (اصْطَفَاهُ حَبِيباً) لە ناو هەموو دروستکراوێکی خۆی هەڵیبژارد و کردیە خۆشەویستی خۆی (بارِئُ النَّسَمِ) ئەو خوایەی دروستکاری گیانەکانی گیانلەبەرانە، پێغەمبەر فەرمویەتی: ﴿إِنَّ اللهَ اتَّخَذَني خَليلاً كَما اتَّخَذَ إِبْراهِيمَ خَليلاً﴾ رواه مسلم، خوای گەورە منی کردۆتە دۆستی خۆی، هەروەکو (إِبْـراهِيم) پێغەمبەریﷺ کردۆتە دۆستی خۆی. بێگومان دۆستایەتی بەرزترین پلەی خۆشویستنە.
ئینجا لەوانە کەسێك بڵێ: خۆ پێغەمبەرەکانی‌تریش-عليهم الصلاة و السلام- هەموویان جەستەو ڕەوشتیان جوان‌و تەواوە. جا بێگومان: ئەوەش گوتەیەکی ڕاستە، بەڵام لە بەر ئەوەی پێغەمبەرەکانی‌تر-عليهم الصلاة و السلام- ناگەنە پلەی پێغەمبەرﷺ، بۆیێ ئیمامی (البُوصِيري) دەفەرموێ:

مُنَزَّهٌ عَنْ شَـــرِيكٍ فِي مَحاسِـــنِه (٤٢) فَجَوْهَرُ الْحُـــسْنِ فِيه غَيْرُ مُنْقَـــسِمٍ
دَعْ مَا ادَّعَتْهُ النَّصارَى فِي نَبِيِّهِمِ (٤٣) وَاحْكُمْ بِما شِئْتَ مَدْحاً فِيهِ وَاحْتَكِمِ

(**مُنَزَّهٌ**) پێغەمبەرﷺ دوورە (**عَنْ شَرِيكٍ**) لەوەی کە هاوبەشی هەبێ (**فِي مَحاسِنِه**) لە جوانیەکانی جەستەییو ڕەوشتی، واتە: هەر چەند پێغەمبەرەکانی تریش-علیهم الصلاة والسلام- جوانی جەستەییو ڕەوشتییان هەیەو ئەوانیش پێغەمبەرن، بەڵام: نە لە ئەندازەی ئەو جوانیانەو نە لە پلەی پێغەمبەرایەتی ناگەنە پێغەمبەرﷺ، هەروەك لە حەدیسەکەیڕابردوودا (البَراء) فەرمووی: ﴿كانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ أَحْسَنَ النّاسِ وَجْهاً وَأَحْسَنَهُمْ خُلُقاً﴾رواه البخاري ومسلم، پێغەمبەرﷺ لە هەموو مرۆڤێك ڕووی جوانتر بوو و لە هەموو مرۆڤێك ڕەوشتی جوانتر بوو.

کەوابوو: (**فَجَوْهَرُ الْحُسْنِ**) گەوهەری جوانیو پلەی پێغەمبەرایەتی (**فِيهِ**) لە پێغەمبەرداﷺ (**غَيْرُ مُنْقَسِمٍ**) دابەش نابێو قبوڵی هاوبەشی ناکا، چونکە هەندێك تایبەتی هەنە، خوای گەورە داویەتیە پێغەمبەرﷺ، پێغەمبەرەکانیتر هاوبەشیی ناکەن، وەك: (مِعْراج)و (قورئان)و (ترسانی دوژمن لە دوری مانگێك)و (شەفاعەتە گەورەکەی قیامەت)و (وەستانی پێغەمبەران-علیهم الصلاة والسلام- لە بن ئاڵای ئەودا)و چەند تایبەتمەندیەکیتر لە دونیا و لە قیامەتدا کە گشتی حەدیسی (صحیح)ی لەبارە هاتووەو لە بەر درێژی نەمنووسین.

ئینجا کە لە (بَيْت)یڕابردوودا ئیمامی (البُوصِيرِي) فەرمووی: پێغەمبەرﷺ لە جوانیەکانیدا هاوبەشی نیە. بیری لەوە کردەوە نەزانێك وا تێبگا دروست بێ: لە مەدحکردندا پێغەمبەرﷺ بەرز بکرێتەوە بۆ پلەی خوایەتی-نعوذُ بِالله-.جا ئەم تێگەیشتنە هەڵەیەی ڕەد کردەوەو فەرمووی:

(**دَعْ**) واز بێنە بەو گوتەیە مەدحی پێغەمبەرﷺ مەکە: کە (**مَا ادَّعَتْهُ النَّصارَى**) گاورەکان= دیانەکان بە ناهەق دەیانگوت (**فِي نَبِيِّهِمْ**) لە مەدحی حەزرەتی (عِیسَى)ی پێغەمبەری خۆیانﷺ کە دەیانگوت: (عِیسَى) کوڕی خوایە.

کەوابوو: نابێ لە مەدحی پێغەمبەرداﷺ لە سنور تێبپەڕینو بەرزی بکەینەوە بۆ پلەی خوایەتی، چونکە مرۆڤ بەوە کافر دەبێ، بۆیێ پێغەمبەرﷺ فەرمویەتی: ﴿لا تُطْرُونِي كَما أَطْرَتِ النَّصارَى ابْنَ مَرْيَمَ، فَإِنَّما أَنَا عَبْدٌ، فَقُولُوا: عَبْدُاللهِ وَرَسُولُهُ﴾ رواه البخاري، لە سنووری خۆم گەورەترم مەکەن وەکو گاوروەکان حەزرەتی (عیسی

ابْن مَرْيَم)یانﷺ لە سنوری‌خۆی گەورەتر کرد و گوتیان: کوڕی خوایە. من بەندەی خوام، کەوابوو: پێم بڵێن: بەندەی خوا و پێغەمبەری خوا.

جا ئەگەر لە مەدحکردندا پێغەمبەرﷺ بەرز نەکەیەوە بۆ پلەی خوایەتی، ئەو کاتە (وَاحْكُمْ) بڕیار بدە (بِما شِئْتَ) بە دروستی هەر باسکردنێکی خۆت حەز دەکەی (مَدْحاً) لە ڕووی مەدحەوە (فِيه) لەبارەی پێغەمبەرﷺ، واتە: جگە لە پلەی خوایەتی، بە هەر باسکردنێك مەدحی پێغەمبەرﷺ دەکەی، ئەوە دروستەو بیکە، بەڵام (وَاحْتَكِمِ) لە مەدحکردندا ژیر و کارلەجێ بە، بە قسەی سوكو نەشیاو مەدحی پێغەمبەرﷺ مەکەو گوتەی نەشیاو مەڵێ.

ئینجا کە لە (بَيْت)یڕابردوودا ئیمامی(الْبُوصِيرِي) فەرمووی: لە مەدحی پێغەمبەرﷺ گوتەی دیانەکان مەڵێ، جا هەر چۆنێك حەز دەکەی مەدحی پێغەمبەرﷺ بکە. ئەم جارە بۆ بەهێزکردنی فەرموودەکەی، دووبارە دەفەرموێ:

(وَانْسُبْ إِلَى ذاتِه) لە مەدحکردنی پێغەمبەرداﷺ نیسبەت بدە پاڵ جەستەی پێغەمبەرﷺ (ماشِئْتَ) هەر مەدحێکی حەز دەکەی (مِنْ شَرَفٍ) لە پایەبەرزیو ڕێزداری، چونکە جەستەی پێغەمبەرﷺ لە جەستەی گشت مرۆڤێکیتر جوانتر و ڕێكوپێکترە (وَ) هەروەها (انْسُبُ إِلَى قَدْرِهِ) نیسبەت بدە پاڵ پلە بەرزەکەی پێغەمبەرﷺ (ماشِئْتَ) هەر مەدحێکی حەز دەکەی (مِنْ عِظَمٍ) لە سیفەتە گەورەکان، چونکە هیچ مرۆڤێك لە سیفەتە بەرز و ڕێزدارەکاندا ناگاتە پلەی پێغەمبەرﷺ.

جا بۆ سەلماندنی ئەم فەرموودەیە، ئایەتی ﴿وَإِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ﴾القلم:٤، دێنینەوە، واتە: -ئەی پێغەمبەرﷺ- بەڕاستی تۆ لە سەر ڕەوشتێکی گەورەی.

جگە لەمەش: حەزرەتی (ابن عباس)-رضی‌الله عنهما- فەرمویەتی: (خوای گەورە بە دوو ناوی خۆی ناوی لە پێغەمبەرﷺ ناوە).

ئیمام (الحسین بن الفضل)ش فەرمویەتی: جگە لە پێغەمبەرﷺ خوای گەورە بۆ هیچ پێغەمبەرێکیتر دوو ناوی خۆی کۆ نەکردۆتەوە، خوای گەورە دەرهەق پێغەمبەرﷺ دەفەرموێ: ﴿بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ﴾التوبة: ١٢٨، پێغەمبەرﷺ لەگەڵ ئیمانداران بەبەزەییو میهرەبانە.

واتە: ئەو دوو ناوانە هەردووکیان ناوە پیرۆزەکانی خوای گەورەنە، هەروەك خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿إِنَّ اللهَ بالنّاسِ لَرَءُوفٌ رَحِيمٌ﴾البقرة:١٤٣، خوای گەورە لەگەڵ خەڵکی بە بەزەیی و میهرەبانە. بڕوانە تەفسیرەکانی (زائد المسير)و (القرطبي).

جا لەوانەیە کەسێك بڵێ: ئەگەر لە مەدحی پێغەمبەرداﷺ گوتەی دیانەکان= گاورەکانیش نەڵێی، تۆ ناتوانی لە مەدحی پێغەمبەرداﷺ بێسنوور مەدحی بکەی؟

جا ئیمامی (الْبُوصِيرِي) ئەم بۆچوونە ڕەد دەکاتەوەو دەفەرموێ:

(فَإنَّ فَضْلَ رَسُولِ اللهِ) چونکە گەورەیی پێغەمبەرﷺ، واتە: جگە لە گوتەی دیانەکان -کە پلەی خوایەتی‌یە- بە هەموو مەدحێکی‌تر مەدحی پێغەمبەرﷺ بکە، چونکە گەورەیی پێغەمبەرﷺ (لَيْسَ لَهُ حَدٌّ) سنوورێکی وەهای نیە: کە (فَيُعْرِبَ عَنْهُ ناطِقٌ) بەندەیەکی گۆیندە بتوانێ مەدحەکەی بە تەواوی بڵێ و ئاشکرای بکا (بِفَمٍ) بە هیچ زوبانێك.

واتە: جگە لە خوای‌گەورە هیچ کەسێك سنووری گەورەیی پێغەمبەرﷺ نازانێ، بۆیە هیچ مرۆڤێك ناتوانی بە تەواوی مەدحی پێغەمبەرﷺ بکا.

بەڵێ، چۆن ئێمە دەتوانین گەورەیی پێغەمبەرﷺ سنووردار بکەین، لە کاتێکدا خوای گەورە ناوی ئەوی لەگەڵ ناوی خۆیدا دەڵێ، خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿وَرَفَعْنا لَكَ ذِكْرَكَ﴾سورةالشرح:٤، ئەی پێغەمبەرﷺ ناوهێنانی تۆم بەرز کردۆتەوە.

پێغەمبەرﷺ لە تەفسیری ئەم ئایەتەدا فەرمویەتی: ﴿قالَ اللهُ تَعالَى: إذا ذُكِرْتُ ذُكِرْتَ مَعِي﴾حديث صحيح رواه الإمام الطبرى وابن جرير وصححه ابنُ حبّان، خوای گەورە دەفەرموێ: هەر کاتێك ناوی من بگوترێ، ناوی تۆش -ئەی پێغەمبەرﷺ- لەگەڵ من دەگوترێ.

جا لەم بارەیەوە، شاعیری پێغەمبەرﷺ حەزرەتی (حسّان بن ثابت)رضي الله عنه فەرمویەتی:

وَضَمَّ الْإلَهُ اسْمَ النَّبيِّﷺ إلَى اسْمه * إذْ قالَ في الْخَمْسِ الْمُؤَذِّنُ: أَشْهَدُ
وَشَقَّ لَهُ مِنْ اسْمه لِيُجِلَّهُ * فَذُو الْعَرْشِ مَحْمُودٌ وَهَذا مُحَمَّدُﷺ

خوای گەورە ناوی پێغەمبەری وەگەڵ ناوی خۆی داوە، ئەو کاتەی بانگدەر لە هەر پێنج نوێژەکاندا دەڵێ: (أَشْهَدُ أَنْ لاّ اِلَهَ اِلاَّ اللهُ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللهِ).

خوای گەورە–بۆ پێغەمبەرﷺ– ناوێکی لە ناوی خۆی دەرهێناوە، چونکە خودای خاوەن (عَرْش) سوپاسکراوە، پێغەمبەریشﷺ سوپاسکراوە.

واتە: لە ڕۆژی قیامەت پێغەمبەرﷺ سوپاسی دەکرێ، هەروەك پێغەمبەرﷺ فەرمویەتی: ﴿فَيَوْمَئذ يَبْعَثُهُ اللهُ مَقَامًا مَحْمُودًا يَحْمَدُهُ أَهْلُ الْجَمْعِ كُلُّهُمْ﴾رواه البخاري فی الزكاة، جا لە ڕۆژی قیامەت خوای گەورە پێغەمبەری خۆی–مُحَمَّدﷺ– ئەباتە شوێنێکی سوپاسکراو کە خەڵکی مەحشەر بە تێکڕایی سوپاسی ئەکەن.

جا کە ئیمامی (الْبُوصِيرِي) لە (بَيْت)ی ڕابردوودا فەرمووی: گەورەیی پێغەمبەرﷺ سنورێکی وەهای نیە: کەسێك بتوانێ بە تەواوی مەدحی بکا. ئەم جارە باسی ئەوە دەکا: کە (مُعْجِزَة)کانو نیشانەکانی پێغەمبەرایەتی پێغەمبەرﷺ ناگەنە گەورەیی پێغەمبەرﷺ، جا دەفەرموێ:

(لَوْ ناسَبَتْ قَدْرَهُ) ئەگەر هاوێنە بووانە لەگەڵ گەورەیی پێغەمبەرﷺ **(آياتُهُ)** نیشانەکانی پێغەمبەرایەتیی کە ئەو (مُعْجِزَة)نە: خوای گەورە لە سەر دەستی وی هێناینە جێ، جگە لە (معْراج)و قورئانی پیرۆز **(عظَماً)** لە گەورەییدا.

واتە: ئەگەر (مُعْجِزَة)کانی پێغەمبەرﷺ –جگە لە (معْراج)و قورئانی پیرۆز– لە گەورەییدا وەك گەورەیی پێغەمبەرﷺ بووانە، ئەو کاتە **(أَحْيَا اسْمُهُ)** ناوهێنانی پێغەمبەرﷺ زیندووی دەکردەوە **(حِينَ يُدْعَى)** لەو کاتەی کەسێك بە خاتری وی لە خوای گەورە دەپاڕاوە: تا زیندوو بکاتەوە **(دارِسَ الرِّمَمِ)** ئەو ئێسقانە ڕزیوانەی وردو خاش بوینە.

واتە: خوای گەورە ئەو جۆرە (مُعْجِزَة)ی نەداوەتە پێغەمبەرﷺ: کە ئەگەر (تَوَسُّل) بە ناوی وی بکرێو تکا لە خوا بکرێ، خودا مردووێك زیندوو بکاتەوە.

جا هەرچەند ئەو (مُعْجِزَة)ی نەدراوەتێ، بەڵام خوای گەورە ئەو (كَرامَة)ی داوەتە پیاوچاکانی ئوممەتی پێغەمبەرﷺ: کە بە دوعاکردنو پاڕانەوەی ئەوان، خوای گەورە مردوو زیندوو بکاتەوە: هەم لە سەردەمی پێغەمبەرﷺ، هەم لە دوای وەفاتیشی، جا ئەو (كَرامَة)ی ئوممەتیش دەبێتە (مُعْجِزَة) بۆ پێغەمبەرﷺو دەبێتە نیشانەی ڕاستی ئایینەکەی، هەروەك زانایانی (العقيدة) فەرموویانە.

حەزرەتی (أَنَس)ی خزمەتکاری پێغەمبەرﷺ دەگێڕێتەوە: ﴿لە سەردەمی

پێغەمبەرداﷺ کوڕی پیرەژنێکی موسوڵمان وەفاتی کرد، جا پیرەژنەکە لە خوا پاڕاوەو گوتی: خودایە، مـن موسـوڵمان بویمـەو کۆچـم کـردوە بـۆلای پێغەمبەرەکـەتﷺ، خودایـە، ئـەم موسـیبەتەم لـێ بـار مەکـە. جـا یەکسـەر کوڕەکـەی زینـدوو بـۆوەو خواردنیشمان لەگەڵی خوارد﴾ ئیمامی (البیهقي) گێڕاویەتیەوەو ئیمامی (ابن كثیر)ش فەرمویەتی: بإسناد رجاله ثقات، لكن فيه انقطاع.

هەروەها: ﴿لە سەردەمی ئیمامی (عُمـر)داﷺ پیاوێـك لـە (یَمَـنْ)ـەوە (مَدِینَـة)ی پیرۆز– هات تاکو بچێتە غەزا، جا لە ڕێگەدا کەرەکەی= گوێدرێژەکەی مرد، جا لـە خوا پاڕاوەو گوتی: خودایە من بۆ ئەوە هاتوم لە ڕێگەی تۆ غەزا بکەم، خودایـە لێـت دەپاڕێمەوە گوێدرێژەکەم زیندوو بکەوە. جا یەکسەر کەرەکەی زیندوو بـۆوە﴾ ئیمامی (البیهقی بإسناد صحیح) گێڕاویەتیەوە، ئیمام (ابن كثیر)ش–لە (البدایة والنهایة) لە باسی (مُعْجِزَة)کانی پێغەمبەرﷺ–ئەو دوو (کَرامَة)ی گێڕاونەوە.

جا کە ئیمامی (البُوصِیرِي) فەرمووی: گەورەیی پێغەمبەرﷺ سنوورێکی وەهای نیـە ئێمە بیزانینو لە (مُعْجِزَة)کانیشی گەورەترە. لەوانەیە یەکێك وا تێبگـا: بـە هـۆی ئـەو گەورەییە پێغەمبەرﷺ گوێ ناداتە ئوممـەتی خـۆیو شـەریعەتێکی تونـدو بـەهێزیان بەسەردا دەسەپێنێ؟ جا ئەم تێگەیشتنە ڕەد دەکاتەوەو دەفەرموێ:

(**لَمْ يَمْتَحِنَّا**) پێغەمبەرﷺ ئێمەی تاقی نەکردۆتەوە (**بِمَا**) بە داواکردنـی ئەنجامـدانی شەریعەتێکی وەها: کە (**تَعْيَا**) بێتوانا ببێ (**الْعُقُولُ**) تێگەیشـتنەکانی ئێمـە (**بِهِ**) بـە هـۆی ئـەو شـەریعەتە، بـەڵکو داوای شـەریعەتێکی ئاسـانی لـە ئێمـەکردوەو توانـای ئەنجامدانیشـمان هەیـە، هـەروەك پێغەمبـەرﷺ فەرمویـەتی: ﴿بُعِثْـتُ بِالْحَنِيفِيَّـةِ السَّمْحَةِ﴾ حديث حسن رواه الإمام أحمد والطبراني، من لە لای خوا نێـردراوم بـە شـەریعەتێکی یەکخواپەرستیو ئاسان.

جا کە پێغەمبەرﷺ شەریعەتێکی ئاسانی بۆ ئێمە هێناوە (**حِرْصاً**) لـە بـەر ئەوەیـە بایەخی بـە ئێمـە داوەو سووڕە (**عَلَيْنَا**) لـە سـەر بەختـەوەریو سـەرفرازیی ئێمـە، کەوابوو: (**فَلَمْ نَرْتَبْ**) ئێمە نەکەوتینە گومان لە فـەرموودەکانی پێغەمبـەرﷺ، هـەم (**وَلَمْ نَهِمِ**) سـەرمان لـێ نەشـێوا، چـونکە ئـایینی پێغەمبـەرﷺ ئـایینێکی ڕوونو ئاشکرایە، هەروەك پێغەمبەرﷺ فەرمویەتی: ﴿قَدْ تَرَكْتُكُمْ عَلَـى الْبَيْضَـاءِ، لَيْلُهَـا كَنَهَارِهَا﴾حديث صحيح رواه الإمام أحمد وابن ماجه، من ئێوەم هێشتۆتەوە لە سـەر شـەریعەتێکی

أَعْيَا الْوَرَى فَــهْمُ مَعْنَاهُ فَلَيْسَ يُرَى (٤٨) لِلْقُرْبِ وَالْبُعْدِ مِنْهُ غَــيْرُ مُنْفَــحِمِ
كَالشَّمْسِ تَظْهَــرُ لِلْعَيْنَيْنِ مِنْ بُعُدٍ (٤٩) صَغِيرَةً وَّتُكِلُّ الطَّــرْفَ مِنْ أَمَــمِ

سپیو ئاشکرا، شەوەکەی وەکو ڕۆژەکەیەتی.

ئینجا کـە ئیمـامی (الْبُوصِـيرِي) لـە (بَيْـت)یڕابـردوودا فـەرمووی: پێغەمبـەرﷺ شـەریعەتێکی ئاسـانی بـۆ ئێمـە هێنـاوەو گومـان نیـە. لەوانەیـە کەسـێك وا تێبگـا: تێگەیشتنو زانینـی گـەورەیی پێغەمبـەرﷺ وەکـو شـەریعەتەکەی ئاسـانە. جـا ئـەم تێگەیشتنە ڕەد دەکاتەوەو دەفەرموێ:

(**أَعْيَا الْوَرَى**) خـەڵکی بـێتـوانـا کـردوە (**فَهْمُ مَعْنَاهُ**) تێگەیشـتنی واتـەی گـەورەیی پێغەمبەرﷺ، واتە: خەڵك ناتوانێ لە واتەی گـەورەیی پێغەمبـەرﷺ تێبگا، چونکە ئـەو نهێنـیو تایبەتیانـەی خـوایگـەورە داویەتیـە پێغەمبـەرﷺ، نەیداوەتـە پێغەمبەرەکانیتر -عليهم الصلاة و السلام- بەڵکو لە پێش دروستکردنی هـەموو پێغەمبـەران-عليهم الصلاة والسلام- ئەوی کردۆتە پێغەمبەرﷺ، هەروەك پێغەمبەرﷺ فەرمویەتی: ﴿إِنِّي عِنْـدَ اللهِ لَخاتَمُ النَّبِيِّينَ، وَإِنَّ آدَمَ لَمُنْجَدِلٌ فِي طِينَتِهِ﴾ وفي رواية: ﴿وَآدَمُ بَيْنَ الرُّوحِ وَالْجَسَدِ﴾ حديث صحيح رواه الإمام أحمد والبيهقي، من لە لای خوا کۆتایی پێغەمبـەران بـوم هێشـتا بـاب (آدم)ﷺ لە لاشە قوڕەکەیدا بوو و گیانی نەهاتبووە ناو لاشەکەی.

جا لە بـەر ئـەوەی خـەڵك لـە گـەورەیی پێغەمبـەرﷺ تێناگا، بۆیێ (**فَلَيْسَ يُرَى**) نادیترێ (**لِلْقُرْبِ**) لە حاڵەتی نزیکیو (**وَالْبُعْدِ**) لە حاڵەتی دوری (**مِنْهُ**) لە پێغەمبـەرﷺ (**غَيْرُ مُنْفَحِمٍ**) جگە لە بینەرێکی بێدەنگبوو.

واتە: هەر کەسێك لـە دورەوە، یـان لـە نزیکـەوە پێغەمبـەرﷺ ببینـێ، ئـەوە تـەنها بێدەنگبـوونی بـۆ دەمێنێتـەوەو لـە واتـەی گـەورەیی پێغەمبـەرﷺ تێناگـا، چـونکە ناتوانێ بە تەواوی تەماشای پێغەمبەرﷺ بکا ﴿عَنْ عُرْوَةَرضي الله عنه فِي حَدِيثِ الْحُدَيْبِيَــةِ: ...وَما يُحِدُّونَ النَّظَرَ إِلَيْهِ تَعْظِيماً لَهُ﴾ رواه البخاري، (صَحابَة)کـان بـە تـەواوی تەماشـای پێغەمبەریانﷺ نەدەکرد، لە بەر گەورەیی پێغەمبەرﷺ.

ئینجا لەوانەیە کەسێك بڵێ: چۆن نە لە دور و نـە لـە نزیـك مـرۆڤ نـاتوانێ بـە تـەواوی تەماشای پێغەمبەرﷺ بکا و لێی تێبگا؟ جا ئیمـامی (الْبُوصِـيرِي) وەڵام دەداتـەوەو دەفەرموێ:

(**كَالشَّمْسِ**) پێغەمبەرﷺ وەکو ڕۆژ وایە (**تَظْهَرُ**) ڕۆژ کە وەدەردەکەوێ (**لِلْعَيْنَيْنِ**)

له چاوەکانی خەڵك (مِنْ بُعْدٍ) له دورەوه (صَغِيرَةً) به بچوکی وەدەردەکەوێ، بەڵام (وَتُكِلُّ الطَّرْفَ) ڕۆژ چاوی تەماشاکەرەکە بێهێز و بێتوانا دەکا (مِنْ أَمَمٍ) له نزیکەوه، چونکه تیشکەکەی زۆر بەهێزە، بۆیێ حەزرەتی (اَلرُّبَيِّع بَنْت معوّذ) له مەدحی پێغەمبەرداﷺ فەرمویەتی: ﴿لَوْ رَأَيْتَ الشَّمْسَ طَالِعَةً﴾ رواه الطبراني فى الكبير والأوسط بسند موثوق، ئەگەر ڕۆژ له کاتی هەڵاتندا ببینی، پێغەمبەرﷺ ئەوها بوو.

هەروەها حەزرەتی (أَبُوهُرَيْرَةَ)رضي الله عنه فەرمویەتی: ﴿مَا رَأَيْتُ شَيْئاً أَحْسَنَ مِنْ رَسُولِ اللهﷺ كَأَنَّ الشَّمْسَ تَجْرِى فِى وَجْهِهِ﴾ رواه الإمام أحمد والترمذي، وقال: حديث غريب، هیچ شتێکم نەدیتووە له پێغەمبەرﷺ جوانتر بێ، وەك ڕۆژ به ناو ڕوویدا بڕوا، ئەوها بوو.

هەر لەم بابەتەش شێخ (مَعْرُوف)ی نۆدەهی له (قَطْرِ الْعارِض)دا فەرمویەتی:

(بَلْ كُلُّ مَنْ شاهَدَهُ بِعَيْنِهِ * حُجِبَ عَنْ إِبْصارِ كُلِّ حُسْنِهِ)

بەڵکو هەر کەسێك به چاوی خۆی پێغەمبەریﷺ دیتبا، ئەو کەسه قەدەغه دەکرا له دیتنی هەموو جوانیەکەی پێغەمبەرﷺ.

ئینجا که ئیمامی (اَلْبُوصِيرِي) له دوو (بَيْت)ی ڕابردوودا فەرمووی: خەڵك بێتوانایه له تێگەیشتنی گەورەیی پێغەمبەرﷺ. ئەم جارە ئەوەمان بۆ باس دەکا: ئەم تێنەگەیشتنە–تەنها– له دونیایه، نەك له قیامەت. جا دەفەرموێ:

(وَكَيْفَ يُدْرِكُ فِى الدُّنْيَا) چۆن له دونیادا به تەواوی تێدەگا (حَقِيقَتَهُ) له هەموو گەورەیی پێغەمبەرﷺ به ڕاستی و دروستی (قَوْمٌ نِيامٌ) کەسانێکی خەوتوو= بێئاگا، چونکه کەسانێك هەنه له دونیادا وەك مرۆڤی خەوتوو بێئاگانه، هەروەك ئیمامی (عَلِي)رضي الله عنه فەرمویەتی: ﴿اَلنّاسُ نِيامٌ، فَإِذا ماتُوا انْتَبَهُوا﴾ خەڵك خەوتوونه، جا کاتێ مردن هەشیار دەبنەوه.

جا ئەو کەسانەی بێئاگانه (تَسَلَّوْا) قەناعەتیان کردوه (عَنْهُ) له ناسینی پێغەمبەرﷺ (بِالْحُلُمِ) به خەونەکانیان. واته: که له دونیادا کەسانێکی ئاگادار و نزیك له پێغەمبەرﷺ، به تەواوی له گەورەیی پێغەمبەرﷺ تێنەگەن، چۆن کەسانێکی بێئاگا–که هەر به خەیاڵ پێغەمبەریانﷺ ناسیوه– لێی تێدەگەن؟

بێگومان ئەم جۆرە کەسانه ناگەنه (صَحابَة)ی پێغەمبەرﷺ، ئەوجا (صَحابَة)ش رضي الله عنهم– به تەواوی– له گەورەیی پێغەمبەرﷺ تێنەگەیشتون؟ بەڵکو به هۆی شکۆمەندیی پێغەمبەرﷺ، (صَحابَة)ش رضي الله عنهم نەیاندەتوانی به تەواوی تەماشای بکەن– به بەڵگەی

هەرسێك حەدیسەكانی‌ڕابردوو- هەم ﴿عَنْ أُسامَة بن شَريكﷺ: كُنّا جُلُوسـاً عِنْـدَ النَّبِيِّﷺ، كَأَنَّمَا عَلَى رُؤُوسنا الطَّيْرَ، مَا يَتَكَلَّمُ مِنّا مُـتَكَلِّمٌ...﴾ رواه الطبراني ورجالهُ رجال الصحيح، ئێمە لە خزمەت پێغەمبەرﷺ دانیشتبوین، وەك باڵندە لـە سـەر سـەرمان بـێ. واتە: نەدەجولاین‌و هیچ كەسێك لە ئێمە قسەی نەدەكرد.

جا بزانە: لە قیامەتدا كە لە مەیدانی مەحشەردا هیچ پێغەمبەرێك ناتوانێ شـەفاعەت بكا، ئـەو كـات موسـوڵمانەكان‌و كافرەكـان ڕێـزداری‌و گـەورەیی پێغەمبـەریانﷺ بـۆ ئاشكرا دەبێ‌و هەردوو تیپ سوپاسـی دەكـەن، هـەروەك پێغەمبـەرﷺ فەرمویـەتی: ﴿...فَيَشْفَعُ لِيُقْضَى بَيْنَ الْخَلْقِ، فَيَمْشِي حَتَّى يَأْخُذَ بِحَلَقَةِ الْبَاب، فَيَوْمَئذ يَبْعَثُهُ اللهُ مَقَامًا مَحْمُودًا يَحْمَدُهُ أَهْلُ الْجَمْعِ كُلُّهُمْ﴾رواه البخاري في‌الزكاة، جـا پێغەمبـەرﷺ لـە لای خـوا تكایان بۆ ئەكا تا دەست بە دادكردن بكرێ، جا پێغەمبەرﷺ دەڕوا تـا دەسـت بـە ئاڵقـەی دەرگای بەهەشتەوە ئـەگرێ، ئینجـا لـەم ڕۆژەدا خـوای گـەورە پێغەمبـەری خـۆی ئەباتـە شوێنێكی سوپاسكراو كە خەڵكی مەحشەر بە تێكڕایی سوپاسی ئەكەن. واتە: چونكە بـە بـێ جیاوازی لە لای خوا تكای بۆ كردون.

جا لەوانەیە كەسێك بڵێ: چۆن هیچ كەسێك پێغەمبـەریﷺ بـە تـەواوی نەناسیوە؟ خۆ لە ئیسلامدا مرۆڤی زانـا و پلـە بـەرز زۆر هـەبون، جـا ئیمـامی (الْبُوصِيرِي) وەڵام دەداتەوەو دەفەرموێ:

(فَمَبْلَغُ الْعِلْمِ) كۆتـایی زانسـتی خـەڵك (فِيـهِ) لـەبارەی ناسـینی پێغەمبـەرﷺ، هـەر ئەوەندەیە (أَنَّهُ بَشَرٌ) پێغەمبەرﷺ ئادەمیزادە، واتە: (مَلائكَة) نیەو ناشكاتە پلـەی خوایەتی، خوای گـەورە دەفـەرموێ: ﴿قُلْ إِنَّمَا أَنَـا بَشَـرٌ مِـثْلُكُمْ﴾الكهف:١١٠، ئـەی پێغەمبەرﷺ بڵێ: من هەر ئادەمیزادێكم وەكو ئێوە.

(وَ) هەروەها (أَنَّهُ) پێغەمبەرﷺ (خَيْرُ خَلْقِ اللهِ) چاكتریی هـەموو دروسـتكراوێكی خوایە (كُلِّهِمِ) بە تێكڕایی، پێغەمبـەرﷺ فەرمویـەتی: ﴿إِنَّ اللهَ خَلَقَ الْخَلْقَ فَجَعَلَنِـي مِنْ خَيْرِهِمْ...﴾الحديث حسن، رواه الإمام أحمد والترمذي واللفظ له، بەڕاسـتی خـوای گـەورە بوونەوەری دروست كرد، جا منی كردە چاكترینی بوونەوەرەكان.

ئینجـا كـە ئیمـامی (الْبُوصِيرِي) فـەرمووی: پێغەمبـەرﷺ چـاكترینی دروسـتكراوی خوایە. بێگومان ئەو بڕیارە وا ئەگەیێنێ: پێغەمبەرﷺ لە پێغەمبەرانیش-عليهم الصلاة و السلام- گەورەترە. جا ئەم بڕیارەش جێگیر دەكا و دەفەرموێ:

(وَكُلُّ آيٍ) گشت نیشانەیەکی پێغەمبەرایەتی: کە (مُعْجِزَة)یەو **(أَتَى الرُّسْلُ الْكِرامُ بِها)** پێغەمبەرە ڕێزدارەکان هێنابێتیان، ئەوانە **(فَإنَّما اتَّصَلَتْ)** کە گەیشتونەتە ئەو پێغەمبەرانە، تەنها **(مِنْ نُورِهِ)** لە نوری ئاینی پێغەمبەرەوەﷺ **(بِهِمْ)** گەیشتونەتە ئەوان عليهم الصلاةوالسلام، چونکە پێغەمبەرﷺ پێغەمبەری هەموو پێغەمبەرانو ئۆممەتەکانیانە، خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿وَإِذْ أَخَذَ اللهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ لَمَا آتَيْتُكُمْ مِنْ كِتَابٍ وَحِكْمَةٍ ثُمَّ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهِ وَلَتَنْصُرُنَّهُ﴾ آل عمران:٨١، باسی ئەوە بکە کە خوای گەورە بەڵێنی لە پێغەمبەران-عليهم الصلاة والسلام- وەرگرت — هەرچەند زانستو پێغەمبەرایەتیم داوەتە ئێوە-: ئەگەر پێغەمبەرێکتان بۆ هات کە ناوی (مُحَمَّد)ەﷺ، ئەبی ئیمانی پێ بێنن‌و یارمەتیشی بدەن. ▯

ئیمام (عَلِي)و حەزرەتی (ابن عبّاس)رضي الله عنهم لە تەفسیری ئایەتەکەدا فەرموویانە: (خوای گەورە هەر پێغەمبەرێکی ناردبێ، بەڵێنی لێ وەرگرتووە: ئەگەر ئەو زیندوو بوو و حەزرەتی (مُحَمَّد)ﷺ نێردرا بە پێغەمبەر، ئەبی ئیمانی پێ بێنێ‌و یارمەتیشی بدا، هەم بەڵێنیش لە ئۆمەتەکەی خۆی وەربگری: ئەگەر ئەوانیش زیندوو بونو حەزرەتی (مُحَمَّد)ﷺ کرایە پێغەمبەر، ئەبی ئیمانی پێ بێنن‌و یارمەتی‌ی بدەن).

هەروەها پێغەمبەریشﷺ فەرمویەتی: ﴿وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَوْ أَنَّ مُوسَىﷺ كَانَ حَيّاً مَا وَسِعَهُ إِلاَّ أَنْ يَتَّبِعَنِي﴾ حسن بكثرة طرقه رواه الإمام أحمد والطبراني والبزار، سوێندم بەو خوایەی گیانی منی بە دەستە: ئەگەر (مُوسَى) پێغەمبەرﷺ زیندوو بوایە، هیچی پێ نەدەکرا تەنها دەبوا شوێن من بکەوێ.

جا بزانە: بۆیێ فەرمووی: (اتَّصَلَتْ مِنْ نُورِهِ بِهِمْ) نیشانەکانی پێغەمبەرایەتی لە نوری ئاینی پێغەمبەرەوەﷺ گەیشتۆتە پێغەمبەرەکانی تر-عليهم الصلاة والسلام- چونکە (مُعْجِزَة)ی پێغەمبەران-عليهم الصلاة والسلام-نیشانەی ڕاستگۆیی خۆیان‌و ڕاستی‌ی ئاینەکەیانە، بنچینەی ئاینەکەی ئەوانیش خودی بنچینەی ئاینی پێغەمبەرەﷺ: کە (التَّوْحِيد)= یەکخواپەرستی‌یە، هەروەك خودای گەورە دەفەرموێ: ﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَّسُولٍ إِلاَّ نُوحِي إِلَيْهِ أَنَّهُ لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنَا فَاعْبُدُونِ﴾الأنبياء:٢٥، لە پێش تۆوە ئەی (مُحَمَّد)ﷺ هەر پێغەمبەرێکمان ناردبێ، وەحیمان هەر بۆ ناردوە: کە جگە لە خۆم هیچ خوایەك نیە، کەوابوو: بمپەرستن.

بەڵام لە شەریعەتدا پێغەمبەران-علیهم الصلاة والسلام- جیاوازییان هەیە، هەروەك لە (بَیْت)ی داهاتوودا ئاماژەی بۆ کردوە.

ئینجا کە ئیمامی (البُوصِیري) لە (بَیْت)ی ڕابردوودا ئاماژەی بۆ ئەوە کرد: کە پێغەمبەر ﷺ پێغەمبەری هەموو پێغەمبەرانەو-علیهم الصلاةوالسلام-پێش ئەوەی پێغەمبەر ﷺ بێتە دونیا، ئەوان بەڵێنیان لێ وەرگیراوە: کە ئیمانی پێ بێننو یارمەتیی بدەن. جا ئەم جارە بە ڕێگەی (تَشْبیه)=وێچواندن ئاماژە بۆ ئەوە دەکا: کە شەریعەتی پێغەمبەر ﷺ شەریعەتی پێغەمبەرەکانیتری-علیهم الصلاة والسلام- (نَسْخ) کردۆتەوە، واتە: لایبردوە. جا دەفەرمویٚ:

(**فَإِنَّهُ**) پێغەمبەر ﷺ (**شَمْسُ فَضْلٍ**) ڕۆژی گەورەیییە، واتە: خوای گەورە لە گەورەیی خۆی ئەو پێغەمبەرەی ﷺ ناردوە: کە وەك ڕۆژ بە ئایینەکەی خۆی دونیا ڕوناك دەکاتەوە (**هُمْ**) پێغەمبەرەکانیتریش-علیهم الصلاة والسلام- (**کَواکِبُها**) ئەستێرەکانی ئەو ڕۆژەنو ڕوناکی لەو ڕۆژە وەردەگرن، جا (**یُظْهِرْنَ أَنْوارَها**) ئەستێرەکان ڕوناکی خۆیان ئاشکرا دەکەن (**لِلْخَلْقِ**) بۆ بەندەکانی خوا (**فِي الظُّلَمِ**) لە تاریکیەکاندا: لەو کاتەی ڕۆژ لەو شوێنەدا هەبوونی نیە.

واتە: هەروەك لە تاریکی شەویٚدا ئەستێرەکان ڕوناکی دەدەنە خەڵك، ئەوهاش: هەر پێغەمبەرێك لە پێغەمبەرەکان-علیهم الصلاة و السلام- لە تاریکی (کُفْر)دا ڕوناکیی ئایین دەداتە گەلەکەی خۆیو ئەیانهێنێتە سەر ڕێگەی ڕاست.

هەروەها چۆن ئەگەر ڕۆژ دەربکەویٚ، ئەستێرەکان لە بەرچاو ون دەبن، ئەوهاش: کە پێغەمبەر ﷺ بووە پێغەمبەر ﷺ، شەریعەتی گشت پێغەمبەران-علیهم الصلاة و السلام- بە شەریعەتی پێغەمبەر ﷺ (نَسْخ) بۆوەو لابرا، خوای گەورە شەریعەتی وی کردە یاسایەکی سەرتاسەریی بەردەوام لەم دونیایەدا، هەروەك خوای گەورە دەفەرمویٚ: ﴿وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾ آل عمران:٨٥، هەر کەسێك جگە لە ئیسلام ئایینێکیتری بویٚ–واتە: بە بەرنامەی خواپەرستیو ژیانی دابنیٚ– ئەوە لیٚی وەرناگیریٚو لە ڕۆژی دواییشدا لە زەرەرمەندەکانە.

جا ئەم (نَسْخ)=لابردنەش تەنها شەریعەت دەگرێتەوە، نەك بنچینەکانی ئایین، هەروەك پێغەمبەر ﷺ فەرمویەتی: ﴿الأَنْبِيَاءُ إِخْوَةٌ مِنْ عَلاَّتٍ وَأُمَّهَاتُهُمْ شَتَّى، وَدِينُهُمْ وَاحِدٌ﴾

أَكْــرِمْ بِخَــلْقِ نَبِيٍّ زانَهُ خُــلُــقٌ (٥٤) بالْحُــسْنِ مُشْتَمِلٌ بالْبِشْرِ مُتَّسِمِ
كَالزَّهْرِ فِي تَرَفٍ وَالْبَدْرِ فِي شَــرَفٍ (٥٥) والْبَحْرِ فِي كَرَمٍ وَالدَّهْرِ فِي هِمَمِ

رواهُ مُسْلِم، پێغەمبەران زرِ برای یەکترین دایکیان لێك جیایە، ئایینیان یەك ئایینە.
واتە: بنچینەی ئایینیـان یـەك بنچینەیە: کـە یەکخواپـەرستیـیـە، بـەڵام لـە لقـەکانی ئاییندا لێك جیانە. جا لەم بارەیەوە (عاجز) فەرمویەتی:

(نـائـب)ی وی بـون (مُـرْسَـلِـین) * هــەر یەك بـۆ قـەومیٚ داوەریـن
ئەمـمـا ئـەوی بـۆ (عالَـمـِین) * بە عام هەنارد (غـفّـار)ی من

ئینجا کە ئیمامی (الْبُوصِيرِي) لەچەند (بَيْـت)ێکی ڕابردوودا مـەدحی پێغەمبـەریﷺ کرد، هەست ئەکا: کـە نـاتوانیٚ مـافی خـۆی بـداتیٚو بـە تـەواوی مـەدحی بکـا، بـۆییٚ سەرسوڕمانی خۆی ئاشکرا دەکا و دەفەرمویٚ:
(أَكْـرِمْ) ئـای جێگـەی سەرسـوڕمانە ! ئـەو ڕێزداریـەی (بِخَلْـقِ نَبِـيٍّ) خـوای گـەورە داویەتیـە جەسـتەی ئـەو پێغەمبـەرەیﷺ کـە (زانَـهُ) ئـەو جەسـتەی جـوانتر کـردوە (خُلُقٌ) چەندەها ڕەوشـتی جـوان، کـە خـوای گـەورە بـەو ڕەوشـتە جوانانـە مـەدحی کردوەو دەفەرمویٚ: ﴿وَإِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ﴾القلم: ٤، بەڕاستی ـئەی پێغەمبەرﷺ ـ تـۆ لە سەر ڕەوشتێکی گەورەی.
(بِالْحُسْنِ مُشْتَمِلٌ) پێغەمبەرﷺ جوانیی کردۆتـە بـەرگی خـۆیو هـەموو جەسـتەی خۆی بەو جوانیە پۆشیوە، واتە: هـیچ جوانیـەك نـەماوە، پێغەمبـەرﷺ نەیـدرابێتیٚ، بۆییٚ پێغەمبەرﷺ دوعای دەکرد و دەیفـەرموو: ﴿اَللَّهُمَّ حَسَّــنْتَ خَلْقِــي فَحَسِّــنْ خُلُقِي﴾ حديث صحيح رواه الإمام أحمد و ابن حبان، خودایە جەستەی منت جوان کردوە، خودایـە ڕەوشتیشم جوان بکە.
(بِالْبِشْرِ) پێغەمبەرﷺ بە ڕووخۆشیو زەردەخەنـەیی (مُتَّسِم) نیشـانەدارە ﴿عَــنْ جابرؓ فِي صِفَةِ رَسُولِ اللهﷺ: رَأَيْتُ أَطْلَقَ النّاسِ وَجْهاً وَأَكْثَرَهُمْ ضَحْكاً وَأَحْسَنَهُمْ بِشْراً﴾رواه البزار بسند حسن، من پێغەمبەرمﷺ بینی: لە هەموو کەسێك ڕووکراوەتر بـوو، لە هەموو کەسێك زەردەخەنەی زۆرتر بوو، لە هەموو کەسێك ڕووخۆشتر بوو.
ئینجا ئیمـامی (الْبُوصِيرِي) لـە دوای سەرسـوڕمانەکەی زیـاتر مـەدحی پێغەمبـەرﷺ دەکا و دەفەرمویٚ:
(كَالزَّهْرِ) پێغەمبەرﷺ وەك کڵوکە (فِي تَرَفٍ) لە نەرمیو درەوشانەوەدا، حـەزرەتی

(أنس)ﷺ فەرمویەتی: ﴿كانَ رَسُولُ اللهِﷺ أَزْهَرَ اللَّوْنِ كَأَنَّ عَرَقَهُ اللُّؤْلُؤُ إذا مَشَى تكفَأَ، وَما مَسَسْتُ حَرِيراً وَلا دِيباجاً أَلْيَنَ مِنْ كَفِّ رَسُولِ اللهِﷺ﴾ رواه مسلم، پێغەمبەرﷺ ڕەنگی ڕوخساری وەك كلۆكی سپی دەدرەوشاوە، ئارەقەی وەك (لُؤلُؤ) جوانو بێگەرد بوو، كاتێ دەڕۆیشت بەم لا و بەو لادا مەیلی دەكرد، دەستم لە هیچ ئاوریشمێك نەداوە، كە لە لەپەدەستی پێغەمبەرﷺ نەرمتر بێ.

(وَالْبَدْرِ) پێغەمبەرﷺ وەك مانگی شەوی چواردەیە (فِی شَرَفٍ) لە بەرزی پلەو پایەو تەواوی ڕوناكیدا، واتە: هەروەك مانگی شەوی چواردە لە هەموو ئەستێرەكان ڕۆناكترەو ڕێزدارترە، ئەوهاش: پێغەمبەرﷺ لە هەموو خەڵك جوانترەو ڕێزدارترە، حەزرەتی (البراء)ﷺ فەرمویەتی: ﴿كانَ وَجْهُ رَسُولِ اللهِﷺ مِثْلَ الْقَمَرِ﴾رواه البخاري، ڕووی پێغەمبەرﷺ وەك مانگ بوو.

(والْبَحْرِ) پێغەمبەرﷺ وەك دەریایە (فِی كَرَمٍ) لە بەخشندەییدا، واتە: هەروەك دەریا بە لێهەڵێنجان مەترسی كەمبوونی ئاوی لێناكرێ، ئەوهاش پێغەمبەرﷺ شت دەبەخشێو لە نەبوونی ناترسێ. حەزرەتی (أنس)ﷺ فەرمویەتی: ﴿پێغەمبەرﷺ پڕ بە نێوان دوو كێو بزنو مەڕی دانە پیاوێك، جا پیاوەكە گەڕاوە لای گەلەكەی خۆی و گوتی: [يا قَوْمِ أَسْلِمُوا فَإنَّ مُحَمَّداًﷺ يُعْطِي عَطاءً لا يَخْشَى الْفاقَةَ] رواه مسلم، هۆ گەلی من موسوڵمان بن، چونكە (مُحَمَّد)ﷺ بەخشینێكی وەها دەبەخشێ: لە نەبوونی ناترسێ﴾.

(وَالدَّهْرِ) پێغەمبەرﷺ وەك ڕۆژگاری هەمیشەییە (فِی هِمَمٍ) لە ویستی بەهێز و لە ورەی بەرزیدا، بەڵگەش ئەوەیە: لە بێهێزترین حاڵەتدا: لەو كاتەی خۆیو (صَحابَة)كانیﷺ لە (مَكّة)دا ئازار دەدران، پێغەمبەرﷺ وازی لە بەشێكی كەمی بەرنامەی ئیسلام نەهێنا، بەڵكو فەرمووی: ﴿يا عَمِّ لَوْ وَضَعُوا الشَّمْسَ فِي يَمِيني وَالْقَمَرَ فِي يَسارِي عَلَى أَنْ أَتْرُكَ هَذا الْأَمْرَ ما تَرَكْتُهُ حَتّى يُظْهِرَهُ اللهُ أَوْ أَهْلَكَ فِي طَلَبِهِ﴾ أخرجه ابن اسحاق، ئەی مامە، ئەگەر ڕۆژ لە ڕاستەم دابنێنو مانگ لە چەپەم دابنێن، من واز لەم كارەی ئیسلام ناهێنم، تا خوای گەورە ئاشكرا و سەركەوتووی دەكا، یان تا لە پێناویدا لەناو دەچم.

ئینجا كە ئیمامی (الْبُوصِيرِي) باسی ورە بەرزی پێغەمبەریﷺ كرد، ئەم جارە

كَأَنَّهُ وَهْـوَ فَـرْدٌ مِنْ جَـلالَتِه (٥٦) فِي عَسْكَرٍ حِـينَ تَلْقاهُ وَفي حَـشَمِ
كَأَنَّمَا اللُّؤْلُؤُ الْمَكْنُونُ فِي صَدَفٍ (٥٧) مِنْ مَعْـدِنَيْ مَـنْطِقٍ مِنْهُ وَمُبْتَسَـمِ

باسی ئازایەتی‌و شکۆمەندی‌ی پێغەمبەرﷺ دەکا و دەفەرموێ:

(كَأَنَّهُ) پێغەمبەرﷺ (وَهُوَ فَرْدٌ) لەو حاڵەتەی کە بە تەنهایەو هیچ کەسێکی لەگەڵدا نیە (مِنْ جَلالَتِهِ) بە هۆی شکۆمەندی‌و پایەداری خۆی، بەرامبەر کافرەکان ئەوەندە ئازا و نەترسە، وەك ئەو حاڵەتەیە: کە (فِي عَسْكَرٍ) لە ناو لەشکرێکی گەورەدا بێ (حِينَ تَلْقاهُ) لەو کاتەی تۆ دەیگەیی‌و دەیبینی، هەم (وَفِي حَشَمٍ) وەك لە ناو خزمەتکارەکانی‌دا بێ.

واتە: پێغەمبەرﷺ لە حاڵەتی بە تەنهایی‌دا بەرامبەر بە دوژمنانی ئیسلام ئەوەندە ئازا و نەترسە: وەك لە ناو لەشکر و خزمەتکارەکانی خۆی‌دا بێ‌و ئەوان بەرگری‌ی لێبکەن. حەزرەتی (البراء)ﷺ فەرمویەتی: ﴿لەو کاتەی لە غەزای (حُنَيْن)دا (صَحابَة)کانﷺ لە دەورەی پێغەمبەرﷺ نەمان‌و کافرەکان لە پێغەمبەرﷺ نزیك بونەوە، پێغەمبەرﷺ خۆی پێ ناساندن‌و فەرمووی: [أَنَا النَّبِيُّ لا كَذِب، أَنَا ابْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِب] رواه البخاري ومسلم، وفي رواية: [فَطَفِقَ يَرْكُضُ بَغْلَتَهُ قِبَلَ الْكُفّارِ]، من پێغەمبەرم‌ﷺ هیچ درۆ نیە، من کوڕی (عَبْدالْمُطَّلِب)م. جا پێغەمبەرﷺ بە سواری هێسترەکەی بەرەو کافرەکان غاری دەدا﴾.

جا ئەوەش ئەو پەڕی نەترسی‌و ئازایەتی‌یە: سەرکردەی لەشکر بە تەنهایی بمێنێتەوەو دوژمن دەورەی بدا، ئەوجا بە تەنهاییش هەڵمەت ببا و ناوی خۆیشی ئاشکرا بکا، فَصَلَّى اللهُ عَلَيْهِ فِي الدُّنيا وَالآخِرَة.

جا کە ئیمامی (الْبُوصيري) باسی ئازایەتی پێغەمبەری‌ﷺ کرد، لەوانەیە کەسێك وا تێبگا: پێغەمبەرﷺ بە هۆی ئازایەتیەکەی دڵڕەق‌و قسەی توندە؟ جا ئەم تێگەیشتنە ڕەد دەکاتەوەو دەفەرموێ:

(كَأَنَّما) وەك بڵێی (اللُّؤْلُؤُ الْمَكْنُونُ) ئەو گەوهەرەی پارێزراوە (فِي صَدَفٍ) لە ناو بەرگی خۆی‌دا (مِنْ) هاتۆتە دەرەوە لە (مَعْدِنَيْ مَنْطِقٍ مِنْهُ) شوێنی گوفتاری پێغەمبەرﷺ (وَمُبْتَسَمِ) لە شوێنی زەردەخەنەی پێغەمبەرﷺ.

جا بزانە: لێرەدا وێچواندنی ئاوەژووی بەکار هێناوەو مەبەستی ئەوەیە: فەرموودەکانی پێغەمبەرﷺ کە لە دەمی موبارەکی دەردەچن‌و ددانە پیرۆزەکانیشی دەردەکەون،

وەك گەوهەری پارێزراوە لە ناو بەرگی خۆیدا. جا ئەمەش ئاماژە بۆ حەدیسەکەی (أُمِّ مَعْبَد) دەکا، کە لە مەدحی پێغەمبەرداﷺ فەرمویەتی: ﴿كَأَنَّ مَنْطِقَهُﷺ خَرَزَاتُ نَظْمٍ يَنْحَدِرْنَ﴾رواه الطبراني والبيهقي وصححه الحاكم، گوفتاری پێغەمبەرﷺ وەك گەوهەرەکانی داوڕیزکراو بوو: کە لە سەرەوەڕا شۆڕ دەبنە خوارەوە.

ئینجا کە ئیمامی (البُوصِيرِي) مەدحی پێغەمبەریﷺ کرد لە حاڵەتی ژیانیدا، ویستی مەدحێکی دوای وەفاتیشی بکا و فەرمووی:

(**لاطِيبَ**) هیچ بۆنێکی خۆش نیە کە (**يَعْدِلُ**) یەکسان بێ لەگەڵ (**تُرْباً**) بۆنی ئەو گڵەی کە (**ضَمَّ أَعْظُمَهُ**) ئێسقانەکانی پێغەمبەریﷺ وە ناوەخۆ گرتووە، واتە: دەورەی لە جەستە پیرۆزەکەی پێغەمبەرﷺ داوەو بە هۆی بۆنە خۆشەکەی پێغەمبەرﷺ، گڵەکە بۆنخۆش بووە.

حەزرەتی (أنس)رضي الله عنه فەرمویەتی: ﴿مَا شَمَمْتُ رائحةً أَطْيَبَ مِنْ رِيحِ رَسُولِ اللهِﷺ﴾ رواه البخاري ومسلم، هیچ بۆنێکم بون نەکردوە لە بۆنی پێغەمبەرﷺ خۆشتر بێ.

هەروەها ﴿عَنْ ابْنِ عُمَررضي الله عنهما: لَمَّا قُبِضَ رَسُولُ اللهِﷺ دَخَلَ عَلَيْهِ أَبُوبَكْرٍ فَوَضَعَ فَاهُ عَلَى جَبِينِ رَسُولِ اللهِﷺ يُقَبِّلُهُ وَيَقُولُ: بِأَبِي وَأُمِّي طِبْتَ حَيّاً وَمَيِّتاً﴾رواه البزار بسند صحيح، کە پێغەمبەرﷺ وەفاتی کرد، ئیمامی (أبوبکر)رضي الله عنه هاتە ژوورەوەو دەمی خۆی لە سەر نێوچاوانی پێغەمبەرﷺ دانا و ماچی دەکرد و دەیفەرموو: بە باوکم و دایکمەوە بە فیدات بم، بە زیندوویی و بە مردوویی بۆنت خۆشە.

(**طُوبَى**) خۆشی و شادی (**لِمُنْتَشِقٍ مِنْهُ**) بۆ ئەو کەسەی بۆنی گلی گۆڕی پێغەمبەرﷺ دەکا و (**وَمُلْتَثِمِ**) ڕووی خۆی پێدا دێنێ و ماچی دەکا.

وا دیارە لە لای ئیمامی (البُوصِيرِي) دروستە: گۆڕی پێغەمبەرﷺ ماچ بکرێ، هەروەك چەند زانایەکیش ڕێگەیان داوە، بەڵام بە مەزهەبی ئیمامی (الشافعي): ماچکردن و دەست پێداهێنانی دیواری گۆڕی پێغەمبەرﷺ ناپەسەندە، هەروەك ئیمام (النواوی) لە (المجموع)دا فەرمویەتی.

جا بزانە: بە (إجْماع)ی زانایانی ئیسلام: ئەو خاکەی دەورەی لە جەستە پیرۆزەکەی پێغەمبەرﷺ داوە، لە (كَعْبَة)ش گەورەترەو هەم زیارەتی گۆڕی پێغەمبەریش سوننەتە، بەو شێوەی لە (مێرگ و گوڵزاری بەهار)دا ڕوونم کردۆتەوە.

أَبانَ مَوْلِدُهُ عَنْ طِيبِ عُنْصُرِهِ (٥٩) يا طِيبَ مُبْتَدَإٍ مِنْهُ وَمُخْتَتَمِ

جا لێرەدا ئیمام (ابن قُدامَة)و ئیمامی (النَّواوي)و ئیمام (ابن كثیر) گێڕاویەتیانەوە: (اَلْعُتْبِي) فەرمویەتی: جارێك لە خزمەت گۆڕی پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم دانیشتبوم، عەرەبێك هاتو گوتی: (السَّلامُ عَلَيْكَ يا رَسُولَ الله)، بیستومە خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ جاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللهَ تَوّاباً رَحِيماً﴾النساء:٦٤، ئەگەر ئەوان ستەمیان لە خۆیان كرد: بە تاوانكردن جا هاتنە لای تۆ- ئەی پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم- جا لە خوا پاڕانەوە تاكو لە گوناهیان خۆش ببێ‌و پێغەمبەریش صلى الله عليه وسلم بۆیان پاڕاوە، دەبینن خوای گەورە تۆبەیان قبوڵ دەكاو ڕەحمیان پێ دەكا.

ئینجا عەرەبەكە گوتی: وا هاتمە لای تۆ-ئەی پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم- لە خوا دەپاڕێمەوە: لە گوناهم خۆش ببێ، تۆش دەكەمە تكاكار لە لای خوای گەورە. جا عەرەبەكە ئەم شیعرانەی گوتن:

يا خَيْرَ مَنْ دُفِنَتْ بِالْقاعِ أَعْظُمُهُ * فَطابَ مِنْ طِيبِهِنَّ الْقاعُ وَالأَكَمُ
نَفْسِي الْفِداءُ لِقَبْرٍ أَنْتَ ساكِنُهُ * فِيهِ الْعَفافُ وَفِيهِ الْجُودُ وَالْكَرَمُ

(اَلْعُتْبِي) فەرمویەتی: ئینجا عەرەبەكە ڕۆیشت، منیش خەوتمو پێغەمبەرم صلى الله عليه وسلم لە خەونمدا بینی‌و فەرمووی: ﴿ئەی (اَلْعُتْبِی) موژدە بدە عەرەبەكە خوای گەورە لێی خۆش بوو﴾. بروانە (تفسير ابن كثير) النساء (٦٤) و(مغنى ابن قدامة) ب(٣) ل(٥٩٩-٦٠٢) و(الأذكار لِلإمام النّواوي) ل(٩٧و١٧٤).

جا بزانە: ئەم دوو (بَيْت)ەی ڕابردوو لە سەر دیواری گۆڕی پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم نووسراونەوەو تا كاتی نووسینی ئەم ڕوونكردنەوەیەش نووسینەكە هەر ماوە، وَالْحَمْدُ لِلّه الّذى أرْسَلَهُ رَحْمَة لِلْعالَمين، وَصَلّى اللهُ عَلَيه دائماً فِى الدُّنيا وَيَومِ الدِّين.

﴿ اَلْفَصْلُ الرّابِعُ: فِى مَوْلِدِهِ صلى الله عليه وسلم ﴾

﴿بەشی چوارەم: لە باسی لەدایكبوونی پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم﴾

پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم لە ڕۆژی دوو شەممە (١٢) دوانزەی مانگی (ربيع الأول) ساڵی (فيل)، بەرامبەر(٢٠) بیستی (نیسان)ی ساڵی (٥٧١) پێنج سەدو حەفتاو یەكی زایینی، لە شاری (مَكَّة)ی پیرۆز لەدایك بووە، جا لە شەوی لەدایكبوونیدا چەند نیشانەیەكی سەیر ڕوویاندا، ئیمامی (الْبُوصيري) باسی هەندێكیان دەكا و دەفەرموێ:

(أبانَ) ئاشكرای كرد (مَوْلِدُهُ) نیشانەكانی لەدایكبوونی پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم (عَنْ طِيبِ

يَوْمٌ تَفَرَّسَ فِيهِ الْفُرْسُ أَنَّهُمُ (٦٠) قَدْ أُنْذِرُوا بِحُلُولِ الْبُؤْسِ وَالنِّقَمِ
وَبَاتَ إِيوانُ كِسْرَى وَهْوَ مُنْصَدِعٌ (٦١) كَشَمْلِ أَصْحابِ كِسْرَى غَيْرَ مُلْتَئِمِ

عُنْصُرِهِ) پاكىو بێگەردى وەچاخو بنچینەى پێغەمبەرﷺ. واتە: بە ڕووداوەكانى شەوى لەدایكبوونى پێغەمبەرﷺ خواى گەورە ئاشكراى كرد كە بنچینەو نەژادى پێغەمبەرﷺ پاكو بێگەردە، هەر لە باب (آدَم)وەﷺ تا دەگاتە (عبدالله)ى باوكى.

(يا طِيبَ مُبْتَدَإٍ) ئاى چەند پاكو بێگەردە لاى سەرەتاى: كە باب (آدَم)ەﷺ **(مِنْهُ)** لە نەژادى پێغەمبەرﷺ، هەم **(وَمُخْتَتَمٍ)** لاى كۆتایى نەژادیشى: كە (عبدالله)ى باوكیەتى، پێغەمبەرﷺ فەرمویەتى: ﴿إِنِّي خَرَجْتُ مِنْ نِكاحٍ وَلَمْ أَخْرُجْ مِنْ سِفاحٍ﴾حديث حسن رواه البيهقي، من بەردەوام لە مارەبڕینێكى حەلاڵەوە دەرهاتوم، لە جیماعى حەڕام دەرنەهاتوم.

لەم بارەیەوە (عاجز) فەرمویەتى:

(نُور)ى لە (آدَم) پشت بە پشت * هەتا بە (عبدالله) گەیشت
هەم (آمنة)ى حۆرى سروشت * (مَحْفُوظ) بوو (طُرَّة)دارى من

ئینجا بەو پێنج (بَيْت)ەى داهاتوو، ئیمامى (الْبُوصيري) چەند ڕووداوێكى سەیر باس دەكا: كە لە شەوى لەدایكبوونى پێغەمبەرداﷺ بە سەر دەوڵەتى فارسەكاندا هاتونو دەفەرموێ:

(يَوْمٌ) كاتى لەدایكبوونى پێغەمبەرﷺ ئەو كاتە بوو: كە **(تَفَرَّسَ فِيهِ الْفُرْسُ)** فارسەكان هەستیان كرد و بۆیان ئاشكرا بوو **(أَنَّهُمْ)** ئەوان **(قَدْ أُنْذِرُوا)** بەڕاستى ئاگاداركراونەوەو ترسێندراون **(بِحُلُولِ الْبُؤْسِ)** بە هاتنى دڵتەنگىو **(وَالنِّقَمِ)** سزادان، واتە: بە نیشانەكانى شەوى لەدایكبوونى پێغەمبەرﷺ، فارسەكان ئاگاداركرانەوە: كە لە سەردەستى ئەو پێغەمبەرەﷺو (صَحابَة)كانى ویﷺ دەوڵەتیان لەناو دەچىو توشى دڵتەنگىوماڵوێرانى دەبن.

(وَ) هەروەها: لە شەوى لەدایكبوونى پێغەمبەرداﷺ **(باتَ إِيوانُ كِسْرَى)** تاقى (كِسْرَى) وەهاى لێهات **(وَهْوَ مُنْصَدِعٌ)** قەڵشتو لەت بوو.

تاقى (كِسْرَى): دەكەوێتە شارۆچكەى (مَدائِن)، لە باشورى (بَغْداد)، پاشاى فارسەكان لەوێ دادەنیشتو وڵاتى بەڕیوە دەبرد، جا لە شەوى لەدایكبوونى پێغەمبەرداﷺ هەژاوەو لەت بوو و چواردە بەرهەیوانى لێ كەوتنە خوارەوە. جا ئەم لەتبوونەى

وَالنّارُ خامِـــدَةُ الْأَنْفاسِ مِنْ أَسَفٍ (٦٢) عَلَيْهِ وَالنَّهْرُ ساهِي الْعَيْنِ مِنْ سَــدَمِ
وَسَاءَ ساوَةَ أَنْ غاضَتْ بُحَــيْرَتُها (٦٣) وَرُدَّ وارِدُها بِالْغَــيْظِ حِينَ ظَمِــي
كَأَنَّ بِالــنّارِ مَابِالْــماءِ مِــنْ بَلَلٍ (٦٤) حُــزْناً وَّبِالْماءِ ما بِالنّارِ مِنْ ضَــرَمِ

تاقی (کِسْرَی) یەکتریی نەگرتـەوە (کَشَمْلِ أَصْحابِ کِسْرَی) هـەروەك هاوڕێکـانو لەشکری (کِسْرَی)ش پەرت بونو (غَیْرَ مُلْتَئِمٌ) یەکترییان نەگرتەوە.

واتە: لە سەردەمی ئیمامی (عُمر)دا‌ﷺ بە سـەرکردایەتی حـەزرەتی (سـعد بـن أبـی وقاص‌ﷺ)و‌ بە بەشداری (٥٠٠٠) پێـنج هـەزار کـورد-کـە لـە سـەر دەسـتی حـەزرەتی (جابان)ی کوردی‌ﷺ موسوڵمان بوبون- تەختو بەختی (کِسْرَی) تێك شکێندرا.

جا ئەم باسەم بە درێژی لە (مێرگو گوڵزاری بەهار)دا ڕوون کردۆتەوە.

(وَ) هـەروەها لـە شـەوی لـەدایکبوونی پێغەمبـەرداﷺ (النّـارُ) ئـاگری فارسـەکانی ئاگرپەرست (خامِدَةُ الْأَنْفاسِ) بلێسەی نەما و کوژاوە (مِنْ أَسَفٍ) بە هۆی نیگـەرانیو خەفەتباری (عَلَیْـهِ) لە سەر لەدایکبوونی پێغەمبەرﷺ، جا ئەو ئـاگرە لـە پـێش ئـەو شەوەدا هەزار ساڵ بوو، نەکوژابۆوەو ئاگرپەرستەکان ئەیانپەرست.

(وَ) هەروەها لە شەوی لەدایکبوونی پێغەمبەرداﷺ (النَّهْرُ) ڕوباری (الْفُرات): کـە لـە ڕێی (سُـوریَة)وە دێتـە عێـراق (سـاهِی الْعَـیْنِ) چـاوەکەی غافـڵو بـێ‌ئـاگا بـوو و لـە ڕۆیشتنەکەی‌دا هەڵەی کرد و ڕێگەی خۆی گۆڕی و بـەرەو دەشـتی (سَـماوَة)ی عێـراق لای‌دا (مِنْ سَدَمٍ) بـە هـۆی دڵگیربـوونو سـوێڵێبوونەوەی ئـەو ئایینـە پووچـەی لـەو شوێنەدا ئەنجام دەدرا و بە هاتنی پێغەمبەرﷺ لەناو دەچێ.

جا تا ئێستاش ڕێگۆڕیەکەی ڕوباری (الْفُرات) هەر ماوەو لە دەشـتی (سَـماوَة) بـووەتـە دوو بەشو لە نزیك شاری (سَماوَة) تێك دەکەنەوە.

(وَ) هەروەها لە شەوی لەدایکبوونی پێغەمبەرداﷺ (سَاءَ ساوَةَ) دانیشـتووانی شـاری (ساوَة)ی دڵگیر و خەفەتبار کرد (أَنْ غاضَتْ بُحَیْرَتُها) ڕووچوونی ئاوی دەریاچـەکەی، واتە: بە وشکبوونی ئاوی دەریاچەکەیان خەفەتبار بون، چونکە هیچ ئـاوی تێدا نـەما و (وَرُدَّ وارِدُها) ئاوهێنەکەشی گەڕێندراوە (بِالْغَیْظِ) بە ڕقو قینـەوە (حِینَ ظَمِـی) لـەو کاتەی تینوو بوو، چونکە هیچ ئاو لە دەریاچەکەدا نەمابو بیخواتەوە.

جا کوژانەوەی ئاگری ئاگرپەرستەکانو وشکبونی دەریاچەی (سـاوَة) بـە شێوەیەکی وەهـا بـوو: (کَـأَنَّ بِالنّـارِ) وەك بڵـێی: شـوێنی ئـاگرە کوژاوەکـە ئـەوها تـەڕ بـووە (مابِالْماءِ مِنْ بَلَلٍ) وەك ئەو تەڕایەتیەی لە ئـاودا هەیـە (حُزْنـاً) بـە هـۆی غـەمباری،

هەم (وَبِالْماءِ) شوێنی ئاوی دەریاچەکەش ئەوها گەرم بووە **(ما بِالنّارِ مِنْ ضَرَمِ)** وەك ئەو گەرمیەی لە بڵێسەی ئاگردا هەیە.

جا بەڵگەی ئەو نیشانانەیڕابردوو ئەمەیە: ﴿عَن مَخْزُوم بن هانِئِ الْمَخْزُومِيِّ عَن أَبِيه: لَمَّا كانَت اللَّيْلَةُ الَّتِي وُلِدَ فِيها رَسُولُ اللهﷺ ارْتَجَّ إِيوانُ كِسْرى وَسَقَطَتْ مِنْـهُ أَرْبَـعَ عَشْرَةَ شُرْفَةً، وخَمَدَتْ نارُ فارِسَ وَلَمْ تَخْمُدْ قَبْلَ ذلكَ بِأَلْفِ عـامٍ، وَغاضَـتْ بُحَيْـرَةُ ساوَةَ، وَرَأَى الْمُوبِذانُ إِبِلاً صِعاباً تَقُودُ خَيْلاً عِراباً قَدْ قَطَعَتْ دِجْلَةَ وَانْتَشَرَتْ فِي بِلادِها ...ثُمَّ ذَكَرَ قَوْلَ سَطِيحٍ: إِذا كَثُرَت التِّلاوَةُ وَظَهَرَ صاحِبُ الْهِراوَةِ وَفاضَ وادي السَّماوَةَ وَغاضَتْ بُحَيْرَةُ ساوَةَ وَخَمَدَتْ نارُ فارِسَ، فَلَيْسَ الشّامُ لِسَطِيحٍ شـاماً-وَزادَ فِيرِوايَةٍ-: فَلَيْسَتْ بابِلُ لِلْفُرْسِ مُقاماً...﴾رواه بتمامه الحافظان: الخرائطي والبيهقي، وذكره الحافظ ابن كثير في البداية والنهاية، والإمام الحلبي في سيرته، لەو شەوەی پێغەمبەرﷺ لەدایك بوو: تاقی (كِسْرى) هەڒاوەو چواردە بەر هەیوانی لێ کەوتنە خوارەوە، ئاگری ئاگرپەرستەکانی (فارس) کوژاوە، کە لە پێشدا هەزار ساڵ بوو نەکوژابۆوە، ئاوی دەریاچەی (ساوَة) ڕوچووە خوارەوەو وشك بوو، (الْمُوبِذان)=گەورەی دادوەرەکانی ئاگرپەرستەکان لـە خەونـدا دیتی: چەند وشترێکی خۆشنەکراو چەند ئەسپێکی عەرەبییان ڕادەکێشانو لە ڕووباری (دِجْلَـة)ی عێـراق پەڕینـەوەو لـەو وڵاتـەدا بـڵاو بونـەوە-مەبەسـت (صَحابَة)ی پێغەمبەرنﷺ- ...ئینجا (سَطِیح)ی (کاهِن)ش گوتی: هەر کاتێك خوێنـدنی قورئـان زۆر بوو، خاوەنی دارعەسایەکەش-کە پێغەمبەرەﷺ- ئاشکرا بوو، دۆڵی (سَماوَة)ش لافاوی لێهەڵسا-واتە: بە هۆی لادانی ڕوباری (فُرات)، کە باسمـان کـرد- دەریاچـەی (ساوَة)ش وشك بوو، ئاگری (فارس) کوژاوە، ئەو کاتە (شام) وڵاتـی (سَطِیح) نیـەو (بابِل)ش شوێنی مانەوەی فارسەکان نیە.

جا بزانە: (ساوَة) شارۆچکەیەك بوو لە ئێران لە نێوان (قُم)و (هَمْذان)، تـا سـەرەتای سەدەی حەفتەمی کۆچی هەر ئاوەدان بوو، دانیشتووەکانی هەمووی لە سـەر مەزهـەبی ئیمامی (الشافعی) بون، جا کەوتنە بەر هێرشی (تَتَر)و هەموو دانیشتووەکانیان کوشتنو شارۆچکەکەشیان وێران کرد، إنا لِلّهِ وَإنّا إِلَيْهِ راجِعُونَ.

ئینجا هەر لە شەوی لەدایکبوونی پێغەمبـەرداﷺ **(وَالْجِنُّ تَهتِفُ)** جنۆکـە هاواریـان دەکرد و بە دەنگی بەرز دەیانگوت: ئەم شەو پێغەمبـەرﷺ لـەدایك بـوو ﴿عَنْ أَسْماءَ

بِنْت أبي بَكْر رضي الله عنهما: أَنَّ وَرَقَةَ بنَ نَوْفَلٍ وَزَيْدَ بنَ عَمْرو أَتَيا النَّجاشيَّ، فقالَ وَرَقَةُ: أَيُّها الْمَلَكُ أَنِّي قَدْ بِتُّ عِنْدَ وَثَنٍ لَنا، إذْ سَمِعْتُ مِنْ جَوْفِه هاتفاً يَقُولُ:

(وُلِدَ النَّبيُّ فَذَلَّتِ الْأَمْلاكُ * وَنَأى الضَّلالُ وَأَدْبَرَ الْإِشْراكُ)

ثُمَّ انْتَكَسَ الصَّنَمُ عَلَى وَجْهِه﴾رواه الحافظ الخرائطي، وذكره الحافظ ابن كثير في البداية والنهاية،

(وَرَقَة) به (النَّجاشِي)ى گوت: ئەى پاشا من شەوێك لە لاى بتێكى خۆمان مابومەوە، لە ناكاو گوێم لێبوو لە ناو بتەكەدا دەنگێكى بەرز دەیگوت: (پێغەمبەرﷺ لەدایك بوو، پاشایەكان زەلیل بون، گومڕایی دور كەوتەوە، هاوبەشدانان بۆ خوا پشتی دا و ڕۆیشت)، ئینجا بتەكە بە سەر ڕووىدا كەوت.

جا بزانە: لەو كاتەى (وَحْي)شى بۆ هات و بووە پێغەمبەرﷺ، جنۆكە هاواریان كردو هەواڵى پێغەمبەرایەتییان ڕاگەیاند، هەروەك لە (صَحیح البُخارِي) لە باسى موسوڵمانبوونى ئیمام (عُمرﷺ) گێڕاویەتیەوە.

(وَ) هەر لە شەوى لەدایكبوونى پێغەمبەرداﷺ (**الأنْوار**) ڕۆناكیەكان (**ساطِعَةٌ**) ئاشكرا دەبون و ئەو خانووەى پێغەمبەرﷺ تێىدا لەدایك بوو، گشتى ڕۆناك بۆوە، هەروەك ئیمامى (البیهقى) گێڕاویەتیەوە.

هەم (العِرْباض بن سارِیة)ﷺ فەرمویەتى: ﴿إنَّ أُمَّ رَسُولِ اللهِﷺ رَأَتْ حينَ وَضَعَتْهُ نُوراً أَضاءَتْ لَهُ قُصُورُ الشّامِ﴾سنده صحيح رواه الإمام أحمد والطبراني، دایكى پێغەمبەرﷺ لە كاتى دانانى پێغەمبەرداﷺ نورێكى دیت، تەلارەكانى (شام)ى ڕۆناك كردنەوە.

جا بزانە: دوو جار (آمِنَة) دیتى (نُور)ێكى لێ هاتە دەرەوەو تەلارەكانى (بُصْرَى)ى ڕۆناك كردنەوە:

یەكەم: ﴿لە شەوى لە دایكبوونى پێغەمبەداﷺ (آمِنَة) دیتى (نُور)ێكى لێ هاتە دەرەوەو تەلارەكانى (بُصْرَى)ى ڕۆناك كردنەوە﴾.

دووەم: هەم لە حەدیسێكىترى (صحیح)دا هاتووە: ﴿لەو شەوەى (آمِنَة) پێغەمبەرىﷺ وەزگ كەوتووە-بە هەمان شێوە-(نُور)ێكى ئەوهاى دیتووە﴾.

واتە: لە كاتى وەزگكەوتنى پێغەمبەرداﷺ لە خەوندا (نُور)ەكەى دیت، بەڵام لە شەوى لەدایكبوونى پێغەمبەرداﷺ بە ئاشكرایی بە چاوىخۆى دیتى (نُور)ەكەى لێ هاتە دەرەوە. هەروەك ئیمام (ابن كثیر) فەرمویەتى.

لە بارەى ئەو نیشانە گەورەیە (أحمد شَوْقِي) دەڵێ:

عَمُوا وَصَمُّوا فَإِعْلانُ الْبَشائِرِ لَمْ (٦٦) تُسْمَعْ وَبارِقَةُ الإِنْذارِ لَمْ تُشَمِ

مِنْ بَعْدِ ما أَخْبَرَ الْأَقْوامَ كاهِنُهُمْ (٦٧) بِأَنَّ دينَهُمُ الْمُعْوَجَّ لَمْ يَقُمِ

وُلِدَ الْهُدَى فَالْكائِنَاتُ ضِياءُ * وَفَمُ الزَّمانِ تَبَسُّمٌ وَثَناءُ

اَلرُّوحُ وَالْمَلأُ الْمَلائِكُ حَوْلَهُ * لِلدِّينِ وَالدُّنْيا بِهِ بُشَراءُ

ڕێنموونی—کە پێغەمبەرﷺ—لە دایك بوو، جا هەموو بوونەوەر ڕۆناکی‌یەو دەمی ئەو کاتەش زەردەخەنەو مەدحی پێغەمبەرەﷺ، حەزرەتی (جُبْرائِیل)و کۆمەڵی (مَلائِكَة)ش لە دەورەی وی بۆ ئەم دینو دونیایە بە وی موژدەدەرن.

(وَالْحَقُّ) ڕاستیی هاوارکردنی جنۆکە کە دەیانگوت: پێغەمبەرﷺ لەدایك بوو (يَظْهَرُ) ئاشکرا دەبێ (مِنْ مَعْنىً) لە واتەی قورئانو (وَمِنْ كَلِمِ) لە وشەکانی قورئان، چونکە سورەتی ﴿قُلْ أُوحِيَ إِلَيَّ﴾ بەڵگەیە: کە بە هۆی هاتنی پێغەمبەرﷺ جنۆکەکان لە چوونە ئاسمان قەدەغە کران.

جا لەوانەیە کەسێك پرسیار بکا: ئەگەر ڕاستیی گوتەی جنۆکە قورئان ئاشکرای بکاو ڕۆناکی بڵاو بوبێتەوە، بۆچی کافرەکان باوەڕیان بە پێغەمبەرﷺ نەدەکرد؟ جا ئیمامی (الْبُوصِيرِي) لە وەڵامدا دەفەرموێ:

(عَمُوا) کافرەکان کوێر بوبونو (وَصَمُّوا) کەڕ بوبون، بۆیێ (فَإِعْلانُ الْبَشائِرِ) ئاشکراکردنی هەواڵەکانی مژدەدەرەکان (لَمْ تُسْمَعْ) نەبیسترا، واتە: قبولْ نەکرا، جا هەندێك لەو مژدەدەرانە جنۆکە بون، کە باسمان کردن، هەم حەزرەتی (عیسَى) پێغەمبەریشﷺ مژدەی هاتنی پێغەمبەریﷺ داوەو فەرمویەتی: ﴿وَمُبَشِّراً بِرَسُولٍ يَأْتِي مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدُ﴾الصف: ٦، هۆ (بَنِيإِسْرائِيل)...من مژدەدەرم بە پێغەمبەرێك لە دوای من دێ ناوی (أَحْمَد)ەﷺ.

کەواتە: هەروەك کافرەکانی (مَكَّة) گوێیان نەدا مژدەی جنۆکەکان، ئەوهاش گاورەکان= دیانەکان گوێیان نەدا مژدەی حەزرەتی (عیسى)ی پێغەمبەری خۆیانﷺ. هەم (وَبارِقَةُ الإِنْذارِ) بروسکەی ترساندنو ئاگادارکردنەوە لە هاتنی پێغەمبەرﷺ (لَمْ تُشَمِ) تەماشای نەکرا و نەدیترا.

جا کەسێك بۆی هەیە بڵێ: ئەوە زانیمان مژدەدەرەکان کێنە، ئەدی ترسێنەرەکان کێ بون؟ جا ئیمامی (الْبُوصِيرِي) ترسێنەرەکانیش ڕوون دەکاتەوەو دەفەرموێ:

(مِنْ بَعْدِ ما) بروسکەی ترساندن گوێی نەدرایێ، پاش ئەوەی (أَخْبَرَ الْأَقْوامَ) هەواڵی گەیاندە کافرەکان (كاهِنُهُمْ) هەواڵگۆی نادیارەکانی ئەوان، واتە: ئەو

فاڵچیانەی دەیانگوت: ئێمە (غَیب)=زانستی نادیار دەزانین، چونکە کافرەکان زۆر متمانەیان بە قسەکانی هەواڵگۆی نادیارەکان هەبوو، دەبوا ئەو هەواڵەشیان باوەڕ کردبا، کە هەواڵگۆیەکە پێی گوتن: (بِأَنَّ دِينَهُمُ الْمُعْوَجَّ) ئایینە چەوتو پوچەڵەکەی ئەوان (لَمْ يَقُمِ) جێگیر نابێء نامێنێ.

﴿عَنْ عائشَةَ-رضي الله عنها-: كانَ يَهُوديٌّ يَتَّجرُ في مَكَّة، فَلَمَّا كانَت اللَّيْلَةُ الَّتي وَلدَ فيها رَسُولُ اللهِ ﷺ، قالَ في مَجْلس منْ قُرَيْش: وُلدَ هَذه اللَّيْلَةَ نَبيٌّ هذه الْأُمَّة الْأَخيرَة... فَلَمّا ذَهَبُوا مَعَهُ إلَى آمنَةَ وَنَظَرَ الْيَهُوديُّ إلَى شامَة النُّبوَّة وَقَعَ مَغْشيّاً عَلَيْه، فَلَمّا أفاقَ قالَ: ذَهَبَت النُّبُوَّةُ منْ بَنى إسْرائيلَ، يا مَعْشَرَ قُرَيْشٍ أَمَا وَاللهِ لَيَسْطُوَنَّ بكُم سَطْوَةً يَخرُجُ خَبَرُها منَ الْمَشْرق وَالْمَغْرب﴾ رواه ابن سعد والحاكم والبيهقي، جولەکەیەك لە (مَکَّة)دا بازرگانی دەکرد، جا لە شەوی لەدایکبوونی پێغەمبەردا ﷺ لە دانیشگەیەکی (قُرَیْش)دا گوتی: ئەم شەو پێغەمبەری ئەم ئۆممەتەی ئاخیر زەمان لەدایك بوو...جا کە لەگەڵی چونە لای (آمِنَة)، جولەکەکە تەماشای نیشانەی پێغەمبەرایەتی کرد، یەکسەر بێهۆش بوو، جا کە وەهۆش هاتەوە، گوتی: پێغەمبەرایەتی لە (بَنِی إِسْرائِیل) ڕۆیی، هۆ گەلی (قُرَیْش) بەو خوایە ئەم پێغەمبەرە کارێکتان پێ دەکا، هەواڵەکەی دەڕواتە ڕۆژهەڵاتو ڕۆژئاوا.

جا بزانە: هەر چەند جارجارە هەواڵگۆی نادیارەکان هەواڵێکی ڕاستیان ڕادەگەیاند و لە سەردەمی پێش ئیسلامدا خەڵك باوەڕی پێدەکردن، بەڵام لە ئیسلامدا حەڕامە باوەڕیان پێبکرێ، چونکە پێغەمبەر ﷺ فەرمویەتی: ﴿مَنْ أَتَى عَرّافًا فَسَأَلَهُ عَنْ شَيْءٍ، لَمْ تُقْبَلْ لَهُ صَلاةُ أَرْبَعينَ لَيْلَةً﴾ رواهُ مُسْلِم، هەر کەسێك بچێتە لای فاڵچیو پرسیاری لە شتێك لێبکا، ئەوە خێری نوێژی چل شەوی بۆ نانووسرێ. وفى رواية الإمام أحمد: ﴿مَنْ أَتَى عَرَّافًا أَوْ كَاهِنًا فَصَدَّقَهُ بِمَا يَقُولُ، فَقَدْ كَفَرَ بِمَا أُنْزِلَ عَلَى مُحَمَّدٍ ﷺ﴾: هەر کەسێك بچێتە لای فاڵچی، یان لای ئەو کەسەی زانستی نادیار ئەڵێ، باوەڕیشی پێ کرد، بەڕاستی ئەوە کوفری کردوە بەو قورئانەی بۆ پێغەمبەر ﷺ هاتۆتە خوارەوە.

(وَ) هەروەها بروسکەی ترساندن گوێی نەدرایێ (بَعْدَما عايَنُوا) پاش ئەوەی کافرەکان بە چاوی خۆیان دیتیان (فِى الْأُفُقِ) لە بەرزاییەکانی ئاسمان (مِنْ شُهُبٍ) ئەو بڵێسە ئاگرەی لە ئەستێرەکانی ئاسمانەوە دەهاویشترا شەیتانەکان.

واتە: پێش لەدایکبوونی پێغەمبەرﷺ شەیتانەکان سەردەکەوتن بۆ ئاسمان‌و گوێیان لە قسەکانی (مَلائِكَة) دەگرت‌و لە ناو خەڵکی‌دا بڵاویان دەکردەوە، جا کە پێغەمبەرﷺ لەدایك بوو، هەندێ ڕێگەی ئاسمانیان لێ‌قەدەغەکرا و بڵێسە ئاگری ئەستێرەکانیان بۆ دەهاویشترا، ئینجا کە پێغەمبەرﷺ (وَحْي) بۆ هات‌و بووە پێغەمبەرﷺ بە یەکجاری لە هەموو ئاسمانەکان قەدەغە کران‌و دەسوتێندران.

جا لەم بارەیەوە خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿وَأَنَّا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا مَقَاعِدَ لِلسَّمْعِ فَمَنْ يَسْتَمِعِ الْآنَ يَجِدْ لَهُ شِهَابًا رَصَدًا﴾الجن:٩، جنۆکە گوتیان: پێشتر ئێمە لە هەندێك شوێنەکانی ئاسمان دادەنیشتین بۆ گوێگرتن لە قسەی (مَلائِكَة)، جا هەر کەسێك ئێستا گوێ لە قسەی (مَلائِكَة) بگرێ، ئەوە بڵێسەی ئاگری ئەستێرەی دەست دەکەوێ بۆی ئامادەکراوەو دەیسوتێنێ.

(**مُنْقَضَّةٍ**) ئەو بڵێسە ئاگرەی ئەستێرەکان دادەڕژێتە خوارەوە بۆ سەر شەیتانەکان (**وِفْقَ مافِي الْأَرْضِ**) وەك ئەو داڕژانەی لە زەمیندا هەیە (**مِنْ صَنَمٍ**) لە کەوتنە خوارەوەی بت‌و سەنەمەکان، لە شەوی لەدایکبوونی پێغەمبەرداﷺ، هەروەك لە گێڕانەوەی (وَرَقَة)دا ڕابرا.

هەم (عَبْدالْمُطَّلِب)ی باپیری پێغەمبەرﷺ فەرمویەتی: ﴿كُنْتُ فِي الْكَعْبَةِ فَرَأَيْتُ الْأَصْنامَ سَقَطَتْ وَخَرَّتْ سُجَّداً وَسَمِعْتُ صَوْتاً مِنَ الْكَعْبَةِ يَقُولُ: وُلِدَ الْمُصْطَفَى الْمُخْتارُ...﴾ ذكره الامام الحلبي في سيرته، وذكره الحافظ ابن كثير في البداية والنهاية بلفظ آخر، من لە (كَعْبَة)دا بوم، دیتم سەنەمەکان کەوتنە خوارەوەو سوجدەیان برد، گوێم لێبوو دەنگێك لە (كَعْبَة) دەیگوت: پێغەمبەری بژاردە لەدایك بووﷺ.

جا ئیمامی (الْبُوصِيرِي) باسی شەیتانەکان دەکا: کە لە ترسی داڕژانی بڵێسەی ئەستێرەکان هەڵدەهاتن، دەفەرموێ:

(**حَتّى غَدا**) بە شێوەیەکی وەها شەیتانەکان بە بڵێسەی ئەستێرەکان دەسوتێندران، تا وای لێهات: وازی هێنا (**عَنْ طَرِيقِ الْوَحْيِ**) لە ڕێگەی (وَحْي)، واتە: وازی لە چوونە ئاسمان هێنا (**مُنْهَزِمٌ مِنَ الشَّياطِينِ**) هەڵاتووی شەیتانەکان، جا بە شێوەیەکی وەها هەڵدەهات (**يَقْفُو إِثْرَ مُنْهَزِمٍ**) هەڵاتووەکە شوێن هەڵاتووێکی‌تر دەکەوت، واتە: جگە لە هەڵاتن هیچ کارێکی‌تریان لە ئاسمان دەست نەکەوت، بۆیێ

كَأَنَّهُـــمْ هَـــرَباً أَبْطـــالُ أَبْرَهَـــةَ (٧٠) أَوْ عَسْكَرٌ بِالْحَصَى مِنْ رّاحَتَيْهِ رُمِي
نَبْذاً بِهِ بَعْـــدَ تَسْـــبِيحٍ بِبَطْنِهِـــما (٧١) نَبْذَ الْمُسَـــبِّحِ مِنْ أَحْـــشاءِ مُلْتَقِمِ

كە شەيتان بلێيسەی ئەستێرەكانی دیت دادەڕژانە خوارەوە، تێگەیشت كار لە كار ترازاوەو گوتی: ﴿لَقَدْ وُلِدَ اللَّيْلَةَ وَلَدٌ يُفْسِدُ عَلَيْنا أَمْرَنا﴾ أخرجه ابن أبي حاتم في تفسيره، بێگومان ئەم شەو كوڕێك لەدایك بوو، كارەكەمان لێ تێك دەدا.

جا ئیمامی (الْبُوصِيرِي) شێوەی هەڵاتنی شەیتانەكان بە دوای یەكتردا باس دەكا و دەفەرموێ:

(**كَأَنَّهُمْ هَرَباً**) وەك بڵێی شەیتانەكان لە هەڵاتنـدا (**أَبْطالُ أَبْرَهَةَ**) وەك پاڵەوانەكانی لەشكری (أَبْرَهَة) بون، كە لە ساڵی لەدایكبوونی پێغەمبەرداﷺ هاتبون (كَعْبَة)ی پیرۆز بڕوخێنن، جا ﴿وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْراً أَبابِيلَ * تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ مِنْ سِجِّيلٍ﴾ الفيل:٣و٤، خوای گەورە باڵندەی (أبابِيل)ی نارده سەریانو بەردبارانیان كردن. جا بە دوای یەكتردا هەڵدەهاتنو تەفروتونیان كردن.

(**أَوْ عَسْكَرٌ**) یان لە هەڵاتندا وەك لەشكری كافرەكان بون: كە (**بِالْحَصَى**) بە وردە بەرد (**مِنْ راحَتَيْهِ**) لە لەپەدەستەكانی پێغەمبەرەوەﷺ (**رُمِي**) بۆیان دەهاویشترا و بە دوای یەكتردا هەڵاتن، هەروەك لە غەزای (بَدْر) پێغەمبەرﷺ چەنگە گڵو وردە بەردێكی بڕژاندە لەشكری كافرەكان، جا كافرەكان بەزینو هەڵاتن، خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿وَما رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللهَ رَمَى﴾ الانفال:١٧، ئەی پێغەمبەرﷺ تۆ ئەو چەنگە گڵو بەردەت نەهاویشت، بەڵام خوای گەورە هاویشتی. واتە: گەیاندیە ناو چاوی كافرەكان.

هەروەها لە غەزای (حُنَيْن)ش ﴿أَخَذَ رَسُولُ اللهِﷺ حَصَياتٍ فَرَمَى بِهِنَّ وُجُوهَ الْكُفّارِ، ثُمَّ قالَ: انْهَزَمُوا وَرَبِّ مُحَمَّدٍﷺ﴾ پێغەمبەرﷺ هەندێك وردە بەردی هاویشتنە ڕووی كافرەكان، ئینجا فەرمووی: كافرەكان هەڵاتن سوێندم بە خوای (مُحَمَّد)ﷺ.

جا كە ئیمامی (الْبُوصِيرِي) هەڵاتنی شەیتانەكانی وێچواندە هەڵاتنی لەشكری كافرەكانو لەو وێچواندنەشدا (مُعْجِزَة)یەكی پێغەمبەرایەتیی لە وردە بەردەكاندا باس كرد. ویستی (مُعْجِزَة)یەكی‌تریش لە هەمان ڕەگەزی وردە بەردەكان باس بكا و فەرمووی:

(**نَبْذاً بِهِ**) پێغەمبەرﷺ ئەو وردە بەردانەی بە هاویشتن فڕێدانە لای لەشكری كافرەكان، جا ئەو فڕێدانەش (**بَعْدَ تَسْبِيحٍ**) لە دوای تەسبیحاتكردنی وردە بەردەكان

بوو (بِبَطْنِهِما) لە ناو بەرە دەستەکانی پێغەمبەرداﷺ. واتە: تەسبیحاتی وردە بەردەکان، لە (مُعْجِزَة)یەکیتردا بوو، کە ئەمەیە: ﴿عَنْ أبی ذَرٍّ رضي الله عنه: كانَ النَّبيُّ ﷺ جالساً وَحْدَهُ، فَجاءَ أبُوبَكْرٍ ثُمَّ عُمَرُ ثُمَّ عُثْمانُ رضي الله عنهم فَتناوَلَ النَّبيُّ سَبْعَ حَصَياتٍ فَسَبَّحْنَ فِي يَدِهِ ﷺ، وَيَسْمَعُ تَسْبِيحَهُنَّ مَنْ فِي الْحَلَقَةِ...﴾ الحديث، سنده حسن رواه البزار والطبراني والبيهقي، پێغەمبەرﷺ بە تەنهایی دانیشتبوو، جا ئیمام (أبوبكر) هات، ئینجا ئیمام (عُمر)، ئینجا ئیمام (عُثْمان) رضي الله عنهم، جا پێغەمبەرﷺ حەفت وردە بەردی دانانە ناو دەستی خۆی، جا وردە بەردەکان گوتیان: (سُبْحانَ الله). ئەوەی لەو دانیشگەدا بوو، گوێی لە تەسبیحاتکردنی وردە بەردەکان بوو.

(نَبَذَ الْمُسَبِّح) فرێدانی وردە بەردەکانو تەسبیحاتەکەیان وەك فرێدانی حەزرەتی (یُونُسْ) پێغەمبەر بووﷺ (مِنْ أَحْشاءِ مُلْتَقِمِ) لە هەناوی ماسیە قوتدەرەکەوە، لە دوای تەسبیحاتکردنی لە ناو زگی ماسیەکەدا.

واتە: هەروەك حەزرەتی (یُونُس) پێغەمبەرﷺ لە ناو زگی ئەو ماسیەدا کە قوتی دابوو، تەسبیحاتی دەکرد و دەیفەرموو: ﴿لا إِلَهَ إِلا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّی كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ﴾ الأنبياء:٨٧، ئینجا بە فەرمانی خوا ماسیەکە فڕێیدا دەرەوە، تەسبیحاتی وردە بەردەکانیش لە ناو دەستی پێغەمبەرداﷺ هەمان تەسبیحاتی خودا بوو و هەر بە فەرمانی خوداش: پێغەمبەرﷺ وردە بەردەکانی فڕێدان.

ئینجا بزانە: جگە لە وردە بەردەکان، خواردەمەنیش تەسبیحاتی کردوە ﴿عَنْ عَبْدالله رضي الله عنه...فَلَقَدْ رَأَيْتُ الْماءَ يَنْبُعُ مِنْ بَيْنِ أَصابِعِ رَسُولِ اللهِ ﷺ وَلَقَدْ كُنّا نَسْمَعُ تَسْبِيحَ الطَّعامِ وَهُوَ يُؤْكَلُ﴾ رواه البخاري، دیتم ئاو هەڵدەقوڵا لە نێوان پەنجەکانی پێغەمبەرﷺ، وە ئێمە گوێمان لە تەسبیحاتکردنی خواردەمەنی دەبوو، لەو حاڵەتەی خواردەمەنیەکە لە لای پێغەمبەرﷺ دەخورا.

﴿ اَلْفَصْلُ الْخامِسُ: فِی مُعْجِزاتِهِ ﷺ ﴾

﴿ بەشی پێنجەم: لە باسی (مُعْجِزَة)کانی پێغەمبەرﷺ ﴾

پێناسە: (مُعْجِزَة)=بێتواناکردن، کارێکە لە سنووری توانای ئادەمیزاددا نیە، خوای گەورە لە کاتی مەیدان خواستنەوەدا، لە سەر دەستی پێغەمبەرانی خۆی ئەیهێنێتە جێ، تاکو باوەڕیان پێبکرێ، کە ئەڵێ: (من پێغەمبەری خوامە).

وەکو نەسووتانی (إِبْراهِيم) پێغەمبەرﷺ، دارعەسای (مُوسى) پێغەمبەرﷺ، مردوو زیندووکردنەوەی (عِيسَى)پێغەمبەرﷺ، هەروەها: لەتکردنی مانگ بە ئاماژەی پێغەمبەرمانﷺو هەڵقوڵانی ئاو لە نێوان پەنجەکانی پیرۆزی...هتد.

ئینجا بزانە: (مُعْجِزَة) لە بەهێزی بەڵگەیی‌دا ئەگاتە ئەو پلەیە، کە خوای گەورە بفەرموێ: ﴿صَدَقَ عَبْدِي فِي كُلِّ ما يُبَلِّغُهُ عَنِّي﴾ بەندەی من ڕاست ئەکا لە هەموو ڕاگەیاندنێکی لە لای منەوە.

جا بزانە: گەورەترین (مُعْجِزَة)ی پێغەمبەرﷺ: قورئانی پیرۆزە، کە بە بەردەوامی لە ناو خەڵکدا دەمێنێ‌و هیچ پێغەمبەرێك-وەك پێغەمبەری ئێمە-عليهم الصلاة والسلام- (مُعْجِزَة)ی بەردەوامی نیە، هەروەك ئیمامی (الغزالی) لە (إِحْياء الْعُلُوم)دا فەرمویەتی.

ئینجا کە لە (بَيْت)ی ڕابردوودا ئیمامی (الْبُوصِيرِي) تەسبیحاتی وردە بەردەکانی وێچواندە تەسبیحاتی حەزرەتی (يُونُس) پێغەمبەرﷺو باسی فڕێدانە دەرەوەیشی کرد، بەم باسکردنەش ئاماژەی بۆ (مُعْجِزَة)یەکی حەزرەتی (يُونُس) پێغەمبەرﷺ کرد، لەو کاتەی لە زگی ماسی فڕێدرا دەرەوە، خوای گەورە درەختێکی کولەکەی بۆ ڕواند تاکو سێبەری لێبکا. ئەم جارە ئیمامی (الْبُوصِيرِي)ی ویستی باسی ئەوەش بکا: کە هەمان (مُعْجِزَة)ی درەخت، خوای گەورە-بە شێوەیەکی‌تر- داویەتیە پێغەمبەرمانﷺ، جا دەفەرموێ:

(**جَائَتْ**) هاتن (**لِدَعْوَتِهِ**) بە هۆی بانگکردنی پێغەمبەرﷺ (**الأَشْجارُ**) درەختەکان (**ساجِدَةً**) بە سوجدەبردن (**تَمْشِي إِلَيْهِ**) درەختەکە بۆ لای پێغەمبەر دەڕۆیشت (**عَلَى ساقٍ**) لە سەر باقێکی وەها: کە (**بِلا قَدَمٍ**) بێ پێ بوو.

واتە: بە بێ پێ درەختەکە دەڕۆیشت ﴿عَنْ ابن عَباس-رضي الله عنهما-: جاءَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي عامِرٍ إِلَى رَسُولِ اللهِﷺ-وَحَوْلَ رَسُولِ اللهِﷺ أَعْذاقٌ وَشَجَرٌ- فَقالَﷺ: هَلْ لَكَ أَنْ أُرِيَكَ آيَةً؟ قالَ: نَعَمْ. فَدَعاﷺ عِذْقاً مِنْها فَأَقْبَلَ يَخُدُّ الأَرْضَ وَيَسْجُدُ وَيَرْفَعُ رَأْسَهُ حَتَّى وَقَفَ بَيْنَ يَدَيْهِﷺ ثُمَّ أَمَرَهُ فَرَجَعَ، فَخَرَجَ الْعامِرِيُّ وَهُوَ يَقُولُ: وَاللهِ لا أُكَذِّبُهُ بِشَيْءٍ يَقُولُهُ أَبَداً﴾ حديث صحيح رواه البيهقي وأبو يعلى، پیاوێك هاتە لای پێغەمبەرﷺ، ئەو کات هەندێك دارخورما و درەخت لە دەورەی پێغەمبەرﷺ بون، جا پێغەمبەرﷺ فەرمووی: ئایا (مُعْجِزَة)یەکت نیشان بدەم؟ پیاوەکەش گوتی: بەڵێ. جا پێغەمبەرﷺ

بانگی دارخورمایەکی کرد، جا دارخورمایەکە بەرەو لای پێغەمبەرﷺ هات‌و هێڵی بە زەوی‌دا دەکێشا و سوجدەی دەبرد و سەری خۆی لە سوجدە بەرز دەکردەوە، تا لە بەر دەستەکانی پێغەمبەرﷺ ڕاوەستا، ئینجا پێغەمبەرﷺ فەرمانی بە دارخورمایەکە کرد: گەڕاوە شوێنەکەی خۆی، جا پیاوەکەش ڕۆیشت‌و هەر دەیگوت: واللهِ هیچی‌تر پێغەمبەرﷺ بە درۆ ناخەمەوە لە هەر شتێکی بیلێ، هەتاهەتایی.

هەروەها وشتریش سوجدەی بۆ پێغەمبەرﷺ بردوە، هەروەك حەزرەتی (أنس رضي الله عنه) لە حەدیسە درێژەکەی وشترەکەدا فەرمویەتی: ﴿...فَلَمّا نَظَرَ الْجَمَلُ إِلَى رَسُولِ اللهِﷺ أَقْبَلَ نَحْوَهُ حَتَّى خَرَّ ساجداً بَيْنَ يَدَيْهِ...فَقالَ لَهُ أَصْحابُهُ: يارَسُولَ الله هذه بَهِيمَةٌ لا تَعْقِلُ تَسْجُدُ لَكَ! فَنَحْنُ أَحَقُّ أَنْ نَسْجُدَ لَكَ؟ فَقالَﷺ: لا يَصْلُحُ لِبَشَرٍ أَنْ يَسْجُدَ لِبَشَرٍ، وَلَوْ صَلَحَ لِبَشَرٍ أَنْ يَسْجُدَ لِبَشَرٍ لَأَمَرْتُ الْمَرْأَةَ أَنْ تَسْجُدَ لِزَوْجِها...﴾ حديث صحيح رواه الإمام أحمد بإسناد جيد، کە وشترەکە تەماشای پێغەمبەریﷺ کرد، هاتە لای‌و لە بەر دەستەکانی پێغەمبەرداﷺ کەوتە سوجدە بردن...جا (صَحابَة)کانرضي الله عنهم فەرموویان: ئەی پێغەمبەری خواﷺ ئەمە ئاژەڵێکە عەقڵێشی نیەو سوجدە بۆ تۆ دەبا! ئێمە شیاوترین سوجدە بۆ تۆ ببەین؟ جا پێغەمبەرﷺ فەرمووی: ناگونجێ ئادەمیزاد سوجدە بۆ ئادەمیزاد ببا، ئەگەر گونجابا ئادەمیزاد سوجدە بۆ ئادەمیزاد ببا، فەرمانم دەدا: ژن سوجدە بۆ مێردی خۆی ببا.

هەروەها لە حەدیسێکی بێ‌هێزدا هاتووە: مەڕ و بزن سوجدەیان بۆ پێغەمبەرﷺ بردوە، هەروەك ئیمام (ابن كثير) لە (البداية والنهاية)دا هێناویەتی.

ئینجا بزانە: بۆیێ ئیمامی (البُوصِيرِي) فەرمووی: (الأشْجار) درەختەکان، چونکە (مُعْجِزَة)ی هاتنی درەختەکان زیاتر لە سێ جاریش ڕووی داوە، هەروەك ئاماژەش بۆ هاتنی درەختێکی‌تر دەکا و دەفەرموێ:

(**كَأَنَّما سَطَرَتْ**) درەختەکە-کە هاتە لای پێغەمبەرﷺ- وەك بڵێی هێڵێکی کێشا (**سَطْراً**) هێڵێکی ڕاست وەکو پێنووس (**لِما كَتَبَتْ**) بە هۆی ئەو نووسینەی (**فُرُوعُها**) لقەکانی نووسیبوی (**مِنْ بَدِيعِ الْخَطِّ**) بە نووسینێکی جوان‌و ڕاست (**بِاللَّقَمِ**) لە ناوەندی ڕێگەکە.

واتە: درەختەکە-بێ خواروخێچی-ڕاست‌وڕاست بە ناوەندی ڕێگەدا هاتە لای

پێغەمبەرﷺ، شوێنی لقەکانیشی لە ڕێگەدا دیار بوو. جا ئەمەش ئاماژەیە بۆ ئەم حەدیسە: ﴿عَنِ ابْنِ عُمَرَرضي الله عنهما: كُنّا مَعَ رَسُولِ اللهِﷺ في سَفَرٍ، فَأَقْبَلَ أَعْرابِيٌّ، فَقالَ لَهُ النَّبِيُّﷺ: ...تَشْهَدُ أَن لاّ إِلَهَ إِلاّاللهُ وَحْدَهُ لاشَرِيكَ لَهُ، وَأَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ؟ قالَ: مَن شاهِدٌ عَلَى ما تَقُولُ؟ قالَﷺ: هذه الشَّجَرَةُ. فَدَعاها رَسُولُ اللهِﷺ فَأَقْبَلَتْ تَخُدُّ الأَرْضَ خَدّاً فَقامَتْ بَيْنَ يَدَيْهِﷺ فاسْتَشْهَدَها ثَلاثاً، فَشَهِدَتْ: أَنَّهُ كَما قالَﷺ. ثُمَّ رَجَعَتْ إِلَى مَنْبَتِها...﴾حديث صحيح رواه الطبراني والبزار و البيهقي بإسناد جيد، لەگەڵ پێغەمبەرﷺ لە سەرفەرێکدا بوین، عەرەبێکی دەشتاوی هاتە لامان، جا پێغەمبەرﷺ پێی فەرموو: شایەدی ئەدەی: کە جگە لە (اَللّٰه) هیچ پەرستراوێك نیەو خوا تەنهایە هاوبەشی نیە، هەم (مُحَمَّد) بەندەو پێغەمبەری خوایە؟ عەرەبەکە گوتی: کێ شاهیدە لە سەر ئەو قسەی تۆ دەیلێی؟ پێغەمبەرﷺ فەرمووی: ئەم درەختە. جا پێغەمبەرﷺ بانگی درەختەکەی کرد، جا درەختەکەش هاتو هێڵی لە زەوی‌دا دەکێشا، جا لە بەر دەستەکانی پێغەمبەرﷺ ڕاوەستا، جا پێغەمبەرﷺ سێ جار داوای شاهیدی‌ی لە درەختەکە کرد، درەختەکەش هەر سێك جاران شاهیدی دەدا: ڕاستی وەك ئەو ڕاستیەیە کە پێغەمبەرﷺ فەرمویەتی. ئینجا درەختەکە گەڕاوە شوێنی لیڕوانی خۆی.

ئینجا کە ئیمامی (الْبُوصِيرِي) باسی (مُعْجِزَة)ی درەختەکەی کرد، –کە (مُعْجِزَة)یەکی زەمینی‌یە– ویستی ئەو (مُعْجِزَة)یە وێبچوێنێتە (مُعْجِزَة)یەکی‌تری ئاسمانی‌و دەفەرموێ:

(مِثْلَ الْغَمامَةِ)، هاتنی درەختەکە بۆ لای پێغەمبەرﷺ، وەك ڕۆیشتنی پارچە هەورەکەی سەر پێغەمبەر بووﷺ کە **(أَنَّى سارَ)** پێغەمبەرﷺ بۆ هەر شوێنێك ڕۆیشتبا **(سائِرَةً)** لەو حاڵەتەدا هەورەکەش بە سەری‌دا دەڕۆیشتو سێبەری لێدەکرد، بەو سێبەرە **(تَقِيه)** پێغەمبەریﷺ دەپاراست **(حَرَّ وَطِيسٍ)** لە گەرمایی ڕۆژ –کە وەك تەندور بوو– **(لِلْهَجِير)** کە لە کاتی نیوەڕۆدا **(حَمِي)** گەرم دەبوو.

﴿عَنْ أَبِي مُوسَى الأَشْعَرِيِّ رضي الله عنه في قِصَّةِ سَفَرِهِﷺ مَعَ عَمِّهِ إِلَى الشّامِ، حِينَ خَلَّفُوهُﷺ في رِعْيَةِ الإِبِلِ، قالَ بَحِيرا: أَرْسِلُوا إِلَيْهِ فَأَقْبَلَﷺ وَعَلَيْهِ غَمامَةٌ تُظِلُّهُ، فَقالَ بَحِيرا: أُنْظُرُوا الَيْهِ عَلَيْهِ غَمامَةٌ تُظِلُّهُ!...﴾حديث حسن رواه الترمذي والبيهقي وصححه الحاكم، کە پێغەمبەرﷺ لەگەڵ مامی خۆی چووە (شام) لە ڕێگەدا (بَحِيرا)ی(راهِب) میوانداری‌ی

كردن، جا پێغەمبەریانﷺ بۆ لەوەڕاندنی وشترەكان بەجێ هێشتبوو، (بَحِيرا) گوتی: بە دوایدا بنێرن با ئەویش بێتە میوانداریەكەم. جا كە پێغەمبەرﷺ هات، پارچە هەورێك لە سەرەوەڕا سێبەری لێدەكرد، جا (بَحِيرا) گوتی: تەماشای بكەن، وا پارچە هەورێك لە سەرەوەیەتی سێبەری لێدەكا!.

هەروەها كە پێغەمبەرﷺ بۆ بازرگانی (خَدِيجَة)ش چووە (شام) دوو (مَلائِكَة) لە گەرمایی نیوەڕۆدا سێبەریان لێدەكرد. ئیمام(ابن اسحاق)و ئیمام(ابن سعد) گێڕاویەتیانەوە.

ئینجا ئیمامی (الْبُوصِيرِي) ئاماژە بۆ (مُعْجِزة)یەكی تری ئاسمانی دەكا و دەفەرموێ:

(أَقْسَمْتُ) سوێند دەخۆم (بِالْقَمَرِ الْمُنْشَقِّ) بە خوای ئەو مانگەی بە ئاماژەی پێغەمبەرﷺ دوو لەت بووە ﴿عَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه: أَنَّ أَهْلَ مَكَّةَ سَأَلُوا رَسُولَ اللهِ ﷺ أَنْ يُرِيَهُمْ آيَةً؟ فَأَرَاهُمُ الْقَمَرَ شِقَّتَيْنِ، حَتَّى رَأَوْا حِرَاءَ بَيْنَهُمَا﴾رواه البخاري ومسلم، كافرەكانی (مَكَّة) داوایان لە پێغەمبەرﷺ كرد بەڵگەیەكی پێغەمبەرایەتییان نیشان بدا و مانگ لەت بكا؟ جا پێغەمبەرﷺ مانگی نیشان دان بووە دوو لەت، تا كێوی (حِراء)یان لە نێوان هەردوو لەتەكەدا بینی...جا خوای گەورە سەرەتای ئەم سورەتەی ناردە خوارەوە: ﴿اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ...﴾القمر: ١و٢، دونیا وێرانبوون نزیك بوو و مانگ لەت بوو.

جا بزانە: (أَقْسَمْتُ بِالْقَمَرِ) لێرەدا وەك (وَاسْأَلِ الْقَرِيَةَ)یە، واتە: هەروەك لە ئایەتەكەدا (مُضاف)=(أَهْل) نەگوتراوە، ئەوەهاش لێرەدا (مُضاف)=(رَبّ) نەگوتراوە؟ چونكە دروست نیە: سوێند بە دروستكراوی خوا بخورێ، هەروەك لە شەرحی (وَاسْمُهُ قَسَمٌ مِنْ أَعْظَمِ الْقَسَمِ) ڕوونی دەكەینەوە، إن شاء الله تعالى.

جا ئیمامی (الْبُوصِيرِي) وەڵامی سوێندەكە ئاشكرا دەكا و دەفەرموێ:

(إِنَّ لَهُ) بەڕاستی ئەو مانگە لەتبووە هەیەتی (مِنْ قَلْبِهِ) لەگەڵ دڵی پێغەمبەرﷺ (نِسْبَةً) وێچوونێكی هەیە. واتە: هەروەك مانگ دوو لەت بووە، ئەوەهاش دڵی پێغەمبەرﷺ دوو لەت كراوە (مَبْرُورَةَ الْقَسَمِ) من لە سوێندخواردنەكەم ڕاستم گوتووەو سوێندم لێناكەوێ، چونكە لەو كاتەی پێغەمبەرﷺ لە لای (حَلِيمَةَ السَّعْدِيَة) شیری دەخوارد، لەوێ دڵی دوو لەت كراوە ﴿عَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه: أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ أَتَاهُ

جبْرِيلُ عليه السلام وَهُوَ يَلْعَبُ مَعَ الْغِلْمانِ فَأَخَذَهُ فَصَرَعَهُ فَشَقَّ عَنْ قَلْبِه فَاسْتَخْرَجَ مِنْهُ عَلَقَةً سَوْداءَ وَقالَ: هذا حَظُّ الشَّيْطانِ، ثُمَّ غَسَلَهُ فِي طَسْتٍ مِنْ ذَهَبٍ بِماءِ زَمْزَمَ ثُمَّ لَأَمَهُ﴾ رواه مسلم، وزاد أحمد بسند حسن: ﴿وَخَتَمَ عَلَى قَلْبِي بِخَاتَمِ النُّبُوَّةِ﴾ لەو حاڵەتەی پێغەمبەر ﷺ لەگەڵ منداڵان یاری‌ی دەکرد، حەزرەتی (جُبْرائِيل) عليه السلام هاتە لای‌و گرتی‌و لە سەر پشت درێژی کرد و سینگی لەت کرد و دڵی لێ‌دەرهێنا و لەتی کرد و پارچە خوێنێکی ڕەشی لێ‌دەرهێناو فڕێ‌ی دا و فەرمووی: ئەمە بەشی شەیتانە. ئینجا دڵەکەی لە ناو تەشتێکی زێڕدا بە ئاوی (زَمْزَم) شوشت، ئینجا دڵەکەی لە شوێنی خۆی داناوەو سینگیشی پێك وەناوەو مۆری پێغەمبەرایەتیشی لە سەر دڵی دا.

لەم بارەیەوە (عاجز) فەرمویەتی:

چەند جار مەلائیکەی خودا * شەقیان کرد سینەی (اَلْهُدَى)
(حَظّ)ی شەیتانیان کرد جودا * کردیانە گوڵی گوڵزاری من

ئینجا ئیمامی (الْبُوصِيرِي) باسی چەند (مُعْجِزَة)یەکی کۆچکردنی پێغەمبەر ﷺ دەکا و دەفەرموێ:

(**وَما حَوَى الْغارُ**) یەکێکی‌تر لە (مُعْجِزَة)کانی پێغەمبەر ﷺ ئەوەیە: کە ئەشکەوتەکەی (ثَوْر) وەناوەخۆی گرتبوو (**مِنْ خَيْرٍ**) لە چاکترینی هەموو خەڵك: کە پێغەمبەرە ﷺ، هەم (**وَمِنْ كَرَمِ**) لە ڕێزدارترینی ئوممەتی پێغەمبەر ﷺ، کە ئیمام (أَبُوبَكْر)ە رضي الله عنه، جا بۆیێ وشەی (كَرَم)ی بۆ ئیمام (أَبُوبَكْر) بە کار هێنا، چونکە لە سەفەری کۆچکردندا ئیمام (أَبُوبَكْر) رضي الله عنه گیانی خۆی‌و ماڵ‌و منداڵی خۆی هەموو لە خزمەت‌و لە پاراستنی پێغەمبەردا ﷺ بە کار هێنا و قارنانی بە هیچێك لەوانە نەکرد.

جا بزانە: کە پێغەمبەر ﷺ بۆ کۆچکردن لەگەڵ ئیمام (أَبُوبَكْر) رضي الله عنه لە (مَكَّة)ی پیرۆز چووەنە دەرەوە، ماوەی سێ شەوان لە ئەشکەوتی (ثَوْر)دا مانەوە –کە دەکەوێتە خوارەوەی (مَكَّة)– تا کافرەکان نەیانبیننەوە، جا کافرەکان بە دوایاندا هاتن‌و شوێنهەڵگریشیان لەگەڵدا بوو و گەیشتنە دەورەی ئەشکەوتەکە، بەڵام خوا وای کرد پێغەمبەریان ﷺ نەدیت، هەروەك دەفەرموێ:

(**وَكُلُّ طَرْفٍ**) گشت چاوێك (**مِنَ الْكُفّارِ**) لە چاوی کافرەکان (**عَنْهُ**) لە دیتنی پێغەمبەر ﷺ (**عَمِي**) کوێر بوو و نەیاندیت.

فَالصِّـــدْقُ فِي الْغارِ وَالصِّدِّيقُ لَمْ يَرِمَا (٧٧) وَهُمْ يَقُولُــونَ مَا بِالْغارِ مِنْ أَرِمِ
ظَنُّوا الْحَمامَ وَظَنُّوا الْعَنْكَــبُوتَ عَلَى (٧٨) خَيْرِ الْبَرِيَّةِ لَمْ تَنْسُجْ وَلَمْ تَحُــمِ

جا لەو کاتەی کافرەکان دەورەی ئەشکەوتەکەیان دا، ئیمام (أَبُوبَكْر)ﷺ فـەرمووی: ئەی پێغەمبـەری خـواﷺ ﴿لَوْ أَنَّ أَحَدَهُمْ نَظَرَ تَحْتَ قَدَمَيْــهِ لأَبْصَــرَنا، فقــالﷺ: ماظَـــنُّكَ –يا أَبابَكْرِ– بِاثْنَيْنِ اللهُ ثالِثُهُما﴾رواه البخاري، ئەگەر یەکێك لە کافرەکان لە بن پێی خۆی تەماشامان بکا دەمانبینێ. پێغەمبەرﷺ فەرمووی: ئەی (أَبُوبَكْر) گومانـت چۆنە بەرامبەر دوو کەسان کە خوای گەورە سێیەمیانە.

جـا لەوانەیـە کەسـێك بلـێ: پێغەمبـەرﷺو ئیمـام (أَبُوبَكْر)ﷺ لـەو کاتـدا لـە ئەشکەوتەکەدا نـەمابون، بـۆیێ کافرەکـان نەیانـدیتن؟ جا ئیمـام (الْبُوصِيرِي) وەڵام دەداتەوەو دەفەرموێ:

(**فَالصِّدْقُ**) راسـتی–کـە پێغەمبـەرەﷺ–(**فـى الْغـارِ**) لــە ئەشـکەوتەکەدا (**وَ**) هەروەها (**الصِّدِّيقُ**) ئیمام (أَبُوبَكْرالصِّدِّيق)یشﷺ لەگەڵ پێغەمبەرداﷺ (**لَـمْ يَرِمَـا**) لــە ئەشـکەوتەکەدا لانەچـوبونو هــەر لــەوێدا بـون، بـەڵام کافرەکـان نەیانـدیتن، بۆیێ (**وَهُمْ يَقُولُونَ**) کافرەکان دەیـانگوت: (**ما بِالْغارِ**) لـە نـاو ئەشکەوتەکەدا نیـە (**مِنْ أَرِمِ**) هیچ کەسێك.

جا بۆیێ گوتیان هیچ کەسێك لە ئەشکەوتەکەدا نیە، چونکە خـوای گـەورە بـە جـۆرە سەربازێکیخـۆی وەهـا بـەرگریی لـە پێغەمبـەریخـۆیﷺ کرد، کافرەکـان بیریـان لێنەدەکردەوە: کە داپیرۆچکەو کۆتر بون: داپیرۆچکە لە زارکی ئەشکەوتەکەدا تـەونی کرد، کۆتریش هێلانەی کرد، خوای گەورە بەم تەونو هێلانەیە کافرەکانی فریـو دانو گەڕانەوە، هەروەك ئیمامی (الْبُوصِيرِي) دەفەرموێ:

(**ظَنُّوا الْحَمامَ**) کافرەکـان گومانیـان بـرد: کـە کۆترەکـەو هــەم (**وَظَنُّوا الْعَنْكَبُوتَ**) گومانیـان بـرد: کـە داپیرۆچـکە (**عَلَـى خَيْـرِ الْبَرِيَّةِ**) لـە سـەر چـاکترینی خـەڵك کـە پێغەمبـەرەﷺ (**لَـمْ تَنْسُـجْ**) داپیرۆچـکە تـەونی نـەکردوە (**وَلَـمْ تَحُـمِ**) کۆترەکـەش بەدەورەی پێغەمبەرداﷺ نەسوڕاوەتەوە.

واتە: کافرەکان وەها تێگەیشتن: کۆترە کێویەکە پێغەمبەریﷺ نەدیتووە، بۆیێ لـە زارکی ئەشکەوتەکەدا هێلانەی کردوە ﴿عَنِ ابْنِ عَبَّاس رضي الله عنهما فِي حَـدِيثِ الْهِجْـرَةِ: وَخَرَجَ النَّبِيُّﷺ حَتّى لَحِقَ بِالْغارِ...فَلَمَّا أَصْبَحَ الْمُشْرِكُونَ اقْتَصُّوا أَثَرَهُﷺ فَصَـعَدُوا

الْجَبَل فَمرُّوا بالْغار فَرأَوْا عَلَى بابه نَسْجَ الْعَنْكَبُوت، فَقالُوا لَوْ دَخَلَ هَـــهُنا لَمْ يَكُـــنْ عَلَى بابِهِ نَسْجُ الْعَنْكَبُوت، فَمَكَثَ فيه ثَلاثَ لَيالٍ﴾رواه الإمام أحمد بإسناد حسن، لـه شـەوی کۆچکردنەکەدا پێغەمبەرﷺ لە (مَكَّة) چووە دەرەوە، تا هاتـە نـاو ئەشـکەوتەکە، جـا سـبەینێ کافرەکـان بـە شـوێنیدا هـاتن و بـە سـەرکێوی (ثَـوْر) کـەوتن و بـە لای ئەشکەوتەکەدا ڕابردن، جا کە تەونی داپیرۆچکەیان دیت، گوتیان: ئەگەر (مُحَمَّد)ﷺ هاتبا ناو ئەشکەوتەکە، تەونی داپیرۆچکە لە سەر دەرگەی ئەشکەوتەکە نـەدەبوو. جـا پێغەمبەرﷺ سێ ڕۆژان لە ناو ئەشکەوتەکەدا مایەوە.

﴿وَعَنْ زَيْد بن أَرْقَمَ وَالْمُغيرة بن شُعْبَةَ وَأَنَس بنِ مالكٍ﴾ في حَديث الْهِجْرَة:...أَمَرَاللهُ حَمامَتَيْنِ وَحْشِيَّتَيْنِ فَوَقَفَتا بِفَمِ الْغار...﴾ رواه ابن سعد والبيهقي وابو نعيم، قال الحافظ ابن كثير: هذا حديث غريب جداً، خـوای گـەورە فـەرمانی بـە دوو کـۆتری کێـوی کـرد: لـە زارکـی ئەشکەوتەکەدا ڕاوەستان...تا کۆتایی.

جـا لەوانەیـە کەسـێك بپرسـێ: چـۆن خـوای گـەورە بـەو دوو گیانلەبـەرە بـێهێزانـە بەرگریی لە پێغەمبەرﷺ کرد؟! خۆ پێغەمبەرﷺ (صَحابَة)ی چـەکدار و زرێپۆشـی هـەبون، بۆچـی بـە جـەنگکردن خـۆی نەپاراسـت؟ جـا ئیمـامی (البُوصِـيرِي) وەڵام دەداتەوەو دەفەرمویٚ:

(وِقايَـةُ الله) پاراسـتنی خـوای گـەورە (أَغنَـتْ) پێغەمبـەرﷺ ئیمـام (أَبُـوبَكْر)ی دەوڵەمەند کردن، واتە: پێویستیان نـەبو (عَنْ مُضاعَفَةٍ) بـە دەبـەرکردنی دوو قـات (مِنَ الدُّرُوعِ) لە زرێیەکانی پـۆلایی (وَ) هـەروەها دەوڵەمەنـدی کـردن (عَنْ عالٍ) لـە بەرزایی (مِنَ الأُطُمِ) قەڵایەکان. واتە: بە هۆی پاراستنی خـوا ئـەوان پێویسـتییان بـە پۆشینی زریٚو چوونە ناو قەڵایەکانی بەرز نەبو.

ئەمەش ئاماژەیە بۆ ئەم فەرموودەیـەی خـوای گـەورە: ﴿إِلاَّ تَنْصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللهُ إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذينَ كَفَرُوا ثانيَ اثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لا تَحْزَنْ إِنَّ اللهَ مَعَنَـا فَأَنزلَ اللهُ سَكينَتَهُ عَلَيْه وَأَيَّدَهُ بِجُنُــودٍ لَـمْ تَرَوْهَــا﴾التوبة: ٤٠، ئەگـەر ئێـوە یارمـەتی پێغەمبەرﷺ نەدەن، بێگومان خوای گەورە یارمەتیی دەدا، خودا لـەو کاتەش یارمەتی پێغەمبەریﷺدا: کە کافرەکان لـە (مَكَّة) دەریـانکردە دەرەوە، لـەو حاڵەتـەیدا کـە پێغەمبەرﷺ یەکێك بوو لە دووانەی بە یەکەوە لـە ئەشـکەوتەکەدا بـون، لـەو کاتـدا

پێغەمبەرﷺ بە (أَبُوبَكْر)ی هاوڕێی خۆی فەرموو: دڵتەنگ مەبەو مەترسە، خودامـان لەگەڵدایە، واتە: یارمەتیمان دەدا. جا خـوای گـەورە دڵنیـایی خـۆی دابەزانـدە سـەر پێغەمبەرﷺ، خوای گەورە پشتگیری پێغەمبەریﷺ کرد و بـەهێزی کـرد بـە چـەند سەربازێك کە ئێوە نەتاندیتن: کە (مَلائِكَة) بون.

لە بارەی (مُعْجِزَة)کانی ئەشکەوتەکە، (عاجز) فەرمویەتی:

کافـر و شـەیتـانی لـەعـیـن * هـاتـن لـە دویان چین بە چین
هـەتـا لـۆ (غـار)ێ داوەریـن * ئەو (غـار)ی پڕ (أَنْوار)ی مـن
کـە دیتیان تەونی (عَنْکَبُوت) * کـۆتـر لـە هـێـلانە بە جـووت
گـەڕانـەوە لـە فـایـدە ڕووت * نـەیـانـدەدیـت نـازداری مـن

ئینجا کە ئیمامی (البُوصِيرِي) باسـی ئـەوەی کـرد: خـوای گـەورە پێغەمبـەری خـۆی دەپارێزێ. ئەم جارە باسـی ئـەوە دەکـا: ئـەویش بـە خـاتری پێغەمبـەرﷺ لـە خـوا پاڕاوەتەوەو خوای گەورە پاراستویەتیو دەفەرموێ:

(**ما سامَنِي الدَّهْرُ**) خـەڵکی ئـەم زەمانـە توشـی نـەکردوم (**ضَيْماً**) هـیچ سـتەمێك، واتە: هەر کەسێك ویستبی ستەمێکم لێبکا، جا (**وَاسْتَجَرْتُ**) منیش تکـای پاراسـتنم لە خوا کردبێ (**بِهِ**) بە خاتری پێغەمبەرﷺ (**إلاّ**) ئیللا لە هـەموو حاڵەتێکدا (**وَنِلْتُ**) دەستم کەوتووە (**جِواراً**) پاراستنێکی خوای گەورە (**مِنْهُ**) لە لایـەن پێغەمبـەرەوەﷺ (**لَمْ يُضَمِ**) پاراستنەکەش بێڕێزیی لەگەڵ نەکراوە.

واتە: هەروەك بە دانانی ئەم (قَصِيدَة)یە لـە خـوا پاڕاوەتـەوەو خـوای گـەورە شـیفای نەخۆشیەکەی بۆ ناردوە، ئەوهاش ئەگەر کەسێك ویستبی زیانێکی لێبـدا، بـە خـاتری پێغەمبەرﷺ لە خوا پاڕاوەتەوەو خودا پاراستویەتی.

کەوابوو: پاڕانەوە لە خوا بە خاتری پێغەمبەرﷺ لە دوای وەفاتیشی هـەر دروسـتە، بە بەڵگـەی ئـەم حەدیسـە: ﴿عَنْ مالِك الدَّارِ: أَصابَ النَّاسَ قَحْطٌ فِي زَمَنِ عُمَـرَ رضي الله عنه، فَجاءَ رَجُلٌ -وَهُوَ بِلالُ بن الْحَرْث الْمُزَنِيُّ الصَّحابِيُّ رضي الله عنه- إِلَى قَبْرِ النَّبِيِّ ﷺ فَقالَ: يَا رَسُولَ اللهِ إِسْتَسْقِ لِأُمَّتِكَ فَإِنَّهُمْ قَدْ هَلَكُوا...﴾ الحديث، رواه البيهقي وابن أبيشيبة بإسناد صحيح، وذكره الحافظ العسقلاني في (فتح الباري، باب الإستسقاء)، والحافظ ابن كثير في (البداية والنهاية، عام الرّمادة)، واتـە: لە سەردەمی ئیمام (عُمَر)رضي الله عنه لە (عام الرَّمادَة)دا قاتیو بێبارانی توشـی خـەڵك بـوو، (صَحابَة)یەك -کە (بِلال بن الْحَرْث الْمُزَنِي) بوو رضي الله عنه- هاتە سەر گـۆڕی پێغەمبـەرﷺ

گوتی: (يَا رَسُولَ الله) دوعای باران بۆ ئوممەتت بکە، چونکە بە هیلاك چون.

جا کە ئیمامی (البُوصِيرِي) باسی کرد: خوای گەورە بەخاتری پێغەمبەرﷺ پاراستویەتی. ئەم جارە باسی ئەوە دەکا: کە بە هۆی خۆشویستن و شوێنکەوتنی پێغەمبەرﷺ قازانجی دونیا و قیامەتی بەدەست هێناوەو دەفەرموێ:

(وَلاَ الْتَمَسْتُ) هیچ کاتێك داوام نەکردوە (غِنَى الدَّارَيْنِ) دەوڵەمەندی دونیاو قیامەت، واتە: هەر کاتێك داوای دەوڵەمەندی دونیاو قیامەتم کردبێ، تا دەستم بکەوێ (مِنْ يَدِهِ) لە نیعمەتو بەرەکەتی پێغەمبەرﷺ (إلاّ) ئیللا لە هەموو حاڵەتێکدا (اسْتَلَمْتُ) وەرمگرتووە (النَّدَى) بەخشینێکی زۆری دونیاو قیامەت (مِنْ خَيْرِ مُسْتَلَمِ) لە چاکترین لێوەرگیراو: کە پێغەمبەرەﷺ.

کەواتە: موسوڵمان بە بەرەکەتی شوێنکەوتنی پێغەمبەرﷺ قازانجو دەوڵەمەندی دونیاو قیامەت وە دەست دێنێ؟ چونکە بۆ ژیانی دونیا-وەك پێغەمبەرﷺ- بە بژێوێکی کەم ڕازی دەبێو خۆی بە خواپەرستی خەریك دەکا و بە چاوتێری دەژیێ، هەروەك پێغەمبەرﷺ فەرمویەتی: ﴿إنَّ اللهَ تَعالَى يَقُولُ: يَا ابْنَ آدَمَ تَفَرَّغْ لِعبادَتِي أَمْلَأْ صَدْرَكَ غِنىً وَأَسُدَّ فَقْرَكَ﴾ حديث صحيح رواه الإمام أحمد والترمذي، خوای گەورە لە حەدیسێکی (قُدْسِي)دا دەفەرموێ: هۆ کوڕی (آدَم)، خۆت یەکلا بکەوە بۆ پەرستنی من، منیش دڵت پڕ دەکەم لە دەوڵەمەندی، هەژاریت پڕ دەکەمەوەو پێویستیت بە هیچ خەڵکێك نابێ.

هەروەها بۆ ژیانی قیامەتیش: شوێن ڕێبازەکەی پێغەمبەرﷺ دەکەوێو بە ژیانە خۆشەکەی قیامەت شاد دەبێ، چونکە خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللهُ﴾ آل عمران:٣١، ئەی پێغەمبەرﷺ بەم خەڵکە بڵێ: ئەگەر ئێوە خواتان خۆش ئەوێ، وەرن شوێن من بکەون، تا خوای گەورە ئێوەی خۆش بوێ.

کەواتە: خوای گەورە بە بەرەکەتی شوێنکەوتنی خۆشەویستەکەی خۆیﷺ، خۆشەویستی خۆی بە بەهەشتی خۆی دەوڵەمەند دەکا، والحمد لله تعالى.

جا ئەگەر کەسێك بڵێ: ئەو پێغەمبەرەﷺ چ پێغەمبەرێکە: کە بە شوێنکەوتنی وی دەوڵەمەندی دونیاو قیامەت دەست دەکەوێ؟ جا ئیمامی (البُوصِيرِي) وەڵام دەداتەوە: ئەو پێغەمبەرەﷺ لە لای خوداوە (وَحْي) بۆ هاتووەو دەفەرموێ:

لا تُنْكِرِ الْوَحْــيَ مِنْ رُؤْياهُ إنَّ لَهُ (٨٢) قَــلْباً إذا نامَتِ العَيْنانِ لَمْ يَنَمِ
وَذاكَ حِــينَ بُلُــوغٍ مِــنْ نُبُوَّتِه (٨٣) فَــلَيْسَ يُنْكَرُ فيه حالُ مُحْتَلِم

(لاتُنْكِرِ) ئینكاری مه‌كه **(الْوَحْيَ)** هاتنی (وَحْـي) بـۆ پێغه‌مبـه‌ر ﷺ **(مِنْ رُؤْياهُ)** كه سه‌ره‌تایه‌كه‌ی به خه‌ونی پێغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌ستی پێكرد ﴿عَنْ عائشَةَ -رضي الله عنها-: أَوَّلُ ما بُدِئَ به رَسُولُ اللهِ ﷺ مِنَ الْوَحْيِ الرُّؤْيا الصَّادِقَةُ فِي النَّوْمِ، فكانَ لا يَرى رُؤْياً إلاّ جائَتْهُ مِثْلَ فَلَقِ الصُّبْحِ...﴾ الحديث بطوله رواه البخاري ومسلم، سه‌ره‌تای ده‌ستپێكردنی (وَحْـي) بـۆ پێغه‌مبه‌ر ﷺ، خه‌ونی ڕاست بوو، كه له خه‌ودا ده‌یدیت، هه‌ر خه‌ونێكی ده‌یـدیت وه‌ك ڕۆشنایی سبه‌ینه ده‌هاته جێ.

جا له‌وانه‌یه كه‌سێك پێی سه‌یر بێو بڵێ: چۆن لـه خه‌ونـدا (وَحْـي) بـۆ پێغه‌مبـه‌ر ﷺ دێ؟! جا ئیمامی (الْبُوصِيرِي) وه‌ڵام ده‌داته‌وه‌و ده‌فه‌موێ:

(إنَّ لَهُ) به‌ڕاستی پێغه‌مبه‌ر ﷺ هه‌یـه‌تی **(قَلْباً)** دڵێكـی ئه‌وه‌نـده پـاك‌و هه‌شیار **(إذا نامَتِ العَيْنانِ)** هه‌ر كاتێك چاوه‌كانی بخه‌ون **(لَمْ يَنَمِ)** دڵه‌كه‌ی ناخه‌وێ.

حه‌زره‌تی (عائشَةَ رضي الله عنها) گوتی: ئه‌ی پێغه‌مبـه‌ری خـوا، تـۆ ده‌خـه‌وی پـێش ئـه‌وه‌ی نوێژی (وِتْر) بكه‌ی؟ پێغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: ﴿إنَّ عَيْنَيَّ تَنامانِ وَلا يَنامُ قَلْبِــي﴾ رواه البخاري، چاوه‌كانم ده‌خه‌ون، دڵه‌كه‌م ناخه‌وێ.

جا له‌وانه‌یه كه‌سێك بڵێ: پێغه‌مبه‌ر ﷺ له ته‌مه‌نی چل ساڵیدا بووه‌ته پێغه‌مبه‌ر ﷺ و (وَحْي)ی بۆ هاتووه، جا ئه‌گه‌ر خه‌ون بـه (وَحْـي) دابنـدرێ، ئـه‌وه خه‌ونـه‌كانی پـێش پێغه‌مبه‌رایه‌تیش هه‌ر به (وَحْي) داده‌ندرێن؟ جا ئیمامی (الْبُوصِيرِي) ئه‌م تێگه‌یشـتنه هه‌ڵه‌یه ڕه‌د ده‌كاته‌وه‌و ده‌فه‌رموێ:

(وَذاكَ) ئـه‌و خه‌ونـه‌ی بـه (وَحْـي) داده‌نـدرێ، ئـه‌و خه‌ونه‌یـه كـه **(حِينَ)** لـه‌و كاتـه‌ی **(بُلُوغٍ)** گه‌یوه‌ته **(مِنْ نُبُوَّتِهِ)** ته‌مه‌نی پێغه‌مبه‌رایه‌تی: كه ته‌مه‌نی چل ساڵی بوو.

واته: خه‌ونه‌كانی پێش ئه‌و ته‌مه‌نه، بـه (وَحْـي) دانانـدرێن، چونكه لـه حه‌دیسـه‌كه‌ی ڕابردووی (وَحْي)دا فـه‌رمووی: ﴿أَوَّلُ ما بُدِئَ به رَسُولُ اللهِ ﷺ مِــنَ الْــوَحْيِ الرُّؤْيـا الصّادِقَةُ﴾ سه‌ره‌تای ده‌ستپێكردنی (وَحْي) بۆ پێغه‌مبه‌ر ﷺ خه‌ونی ڕاست بوو.

كه‌وابوو: **(فَلَيْسَ يُنْكَرُ)** ئینكاری ناكرێ **(فِيهِ)** له‌و ته‌مه‌نه‌ی پێغه‌مبه‌رایـه‌تی‌دا **(حالُ مُحْتَلِمِ)** حاڵه‌تی (وَحْي)ی به خـه‌ون، واتـه: نـابێ ئینكـاری ئـه‌وه بكـرێ: كـه خـه‌ونی پێغه‌مبه‌ر ﷺ له ته‌مه‌نی پێغه‌مبه‌رایه‌تی‌دا به (وَحْي) دابندرێ.

جا بزانه: ماوەی ئەم جۆرە خەونانە شەش مانگ بوو، بۆیێ پێغەمبەرﷺ فەرمویەتی: (الرُّؤْيا الْحَسَنَةُ مِنَ الرَّجُلِ الصَّالِحِ جُزْؤٌ مِنْ سِتَّة وَأَرْبَعِينَ جُزْءًا مِنَ النُّبُــوَّة) رواه البخاري، خەونی ڕاست کە پیاوی چاك لە خەودا دەیبینێ، بەشێکە لە چلو شەش بەش لە پێغەمبەرایەتی.

واتە: چونکە (وَحْيِ) هەشیاری ماوەی (٢٣) بیستو سێ ساڵ بوو، (وَحْيِ) خەونیش شەش مانگ بوو، شەش مانگیش نیوی ساڵێکە، بیستو سێ ساڵەکەش چلو شەش نیوەی تێدایە، کەواتە شەش مانگی خەونەکە بەشێکی چلو شەش مانگەکەی هەشیاریەکەیە.

جا لەوانەیە کەسێك بڵێ: بۆچی پێغەمبەرﷺ وای نەکرد پێش ئەو تەمەنە ببێتە پێغەمبەر، تاکو خەونەکانی پێش ئەو تەمەنەیشی بە (وَحْي) دابندرێن؟ جا ئیمامی (الْبُوصِيرِي) وەڵام دەداتەوەو دەفەرموێ:

(**تَبارَكَ اللهُ**) پاکیو بێعەیبی بۆ خوایە، ڕەوا نیە ئەو پرسیارە بکرێ! چونکە (**مَا وَحْيٌ بِمُكْتَسَبٍ**) هیچ جۆرێکی (وَحْي) بە وەدەستهێنان نیە، واتە: بە هەوڵدان مرۆڤ نابێتە پێغەمبەرﷺ، هەر چەند مرۆڤەکەش پلەو پایەی زۆر بەرز بێ، بەڵکو بە دانانی خوای گەورە پێغەمبەرەکان-عليهم الصلاة والسلام- دەبنە پێغەمبەر، خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿اللهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسالَتَهُ﴾ الأنعام:١٢٤، خوای گەورە زاناترە، بەخۆی دەزانێ: کێ شیاوی پێغەمبەرایەتیەو دەیکاتە پێغەمبەر.

(وَ) هەروەها (**لانَبِيٌّ**) هیچ پێغەمبەرێك لە پێغەمبەرەکانی خوا-عليهم الصلاة والسلام- (**عَلَى غَيْبٍ**) لە سەر گوتنی (غَيْب)= شتی نادیار (**بِمُتَّهَمٍ**) تۆمەتبار نیە، چونکە خوای گەورە بە (وَحْي) ئەو (غَيْب)=نادیارەی داوەتە ئەو پێغەمبەرەﷺ، خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿عَالِمُ الْغَيْبِ فَلاَ يُظْهِرُ عَلَى غَيْبِهِ أَحَدًا * إِلاَّ مَنِ ارْتَضَى مِنْ رَّسُولٍ﴾ الجن:٢٦-٢٧، خوای گەورە زانای زانستی نادیارە، هیچ کەسێك شارەزای نادیاری خۆی ناکا، تەنها ئەو پێغەمبەرە نەبێ: کە خۆی هەڵێبژێرێو پێی ڕازیە زانستی نادیاری بداتێ.

ئینجا کە ئیمامی (الْبُوصِيرِي) ئەوەی ڕوون کردەوە: پێغەمبەرایەتی بە دانانی خوای گەورەیەو خوای گەورە لە سەر دەستی پێغەمبەری خۆی (مُعْجِزَة)کانیش دروست دەکا. ئەم جارەش باسی ئەوە دەکا: کە خوای گەورە لە سەر دەستی پێغەمبەرﷺ

–وەكو (مُعْجِزَة)– شیفای دەردەداران دەدا و دەفەرموێ:

(**كَمْ أَبْرَأَتْ وَصَباً**) چەندەها نەخۆشییی لابردونە (**بِاللَّمْسِ**) بە دەست پێداهێنان (**راحَتُهُ**) بەرە دەستی پێغەمبەرﷺ، واتە: شیفایان بۆ هاتووە ﴿عَنِ الْبَراءِ رضي الله عنه: أَنَّ عَبْدَاللهِ بنِ عَتيكٍ رضي الله عنه لَمَّا قَتَلَ أَبا رافِعٍ الْيَهُوديَّ انْكَسَرَتْ ساقُهُ، فَمَسَحَها رَسُولُ اللهِ ﷺ، قالَ: فَكَأَنَّها لَمْ أَشْتَكِها قَطُّ﴾رواه البخاري، لە کاتی کوشتنی (أَبی رافِع)ی جولەکە، حەزرەتی (عَبْدُاللهِ بنِ عَتِيكٍ) رضي الله عنه پێی شکا، جا پێغەمبەرﷺ دەستی خۆی پێدا هێنا و شیفای بۆ هات، وەك هیچ کاتێك پێی نەئێشابێ.

﴿وَعَنْ قَتادَةَ رضي الله عنه أَنَّهُ أُصِيبَتْ عَيْنُهُ يَوْمَ بَدْرٍ فَسالَتْ عَلَى وَجْنَتِه، فَغَمَزَ رَسُولُ اللهِ ﷺ حَدَقَتَهُ بِراحَتِه فَكانَ لا يَدْرِي أَيُّ عَيْنَيْه أُصِيبَ﴾حديث صحيح رواه البيهقي، لە غەزای (بَدْر) حەزرەتی (قَتادَة) رضي الله عنه تیرێکی وەچاوی کەوتو چاوەکەی رژا سەر کولمەکەی، جا پێغەمبەرﷺ بە لەپەدەستی خۆی چاوەکەی پاڵداوە شوێنی خۆی، چاوەکەی ئەوها چاك بۆوە: نەیدەزانی کام چاوی تیری وێکەوتووە.

(**وَأَطْلَقَتْ أُرَباً**) هەروەها بەرەدەستی پێغەمبەرﷺ چەندەها گرێی کردونەوە (**مِنْ رِبْقَةِ اللَّمَمِ**) لە گرێیەکانی شێتی. هەروەك ﴿لە غەزای (ذاتِ الرِّقاع) ئافرەتێك منداڵێکی شێتی هێنا خزمەت پێغەمبەرﷺ، جا پێغەمبەرﷺ دوعای بۆ کردو فەرمووی: ﴿بِسْمِ اللهِ أَنَا عَبْدُاللهِ –وَفِي رِوايَة–: أُخْرُجْ عَدُوَّ اللهِ أَنَا رَسُولُ اللهِ﴾رواه الإمام أحمد بسند صحيح، جا منداڵەکە شیفای بۆ هاتو شێتیەکەی نەما﴾.

هەروەها ئافرەتێکیتریش منداڵێکی شێتی هێنا، جا پێغەمبەرﷺ دەستی بە سینگی منداڵەکەدا هێنا و منداڵەکە رشاوە، شتێکی وەك کوجیلە سەگ لێی هاتە دەرەوە، جا ئەویش شیفای بۆ هاتو شێتیەکەی نەما، ئەمەش ئیمام (أحمد)و (الطبراني) گێراویەتیانەوە، جا هەر چەند (سَنَد)ی ئەم حەدیسە بێهێزە، بەڵام حەدیسەکەیرابردوو، شاهیدیەتی، هەروەك (الحافظ ابن كثير) فەرموویەتی.

ئینجا کە ئیمامی (الْبُوصِيرِي) باسی ئەوەی کرد: بە بەرەکەتی پێغەمبەرﷺ خوای گەورە شیفای دەردەدارانی ئادەمیزادانی داوە. ئەم جارە باسی ئەوەمان بۆ دەکا: کە بە بەرەکەتی پێغەمبەرﷺ خوای گەورە دەردێکی تری ئادەمیزادانو گیانلەبەرەکانیتریشی لابردوەو دەفەرموێ:

وَأَحيَتِ السَّنَةَ الشَّـــهْباءَ دَعْوَتُهُ (٨٦) حَتَّى حَكَتْ غُرَّةً فِي الْأَعْصُرِ الدُّهُمِ
بعارِضٍ جادَ أَوْ خِلْتَ الْبِطاحَ بِها (٨٧) سَـــيْبٌ مِنَ الْيَمِّ أَوْ سَيْلٌ مِنَ الْعَرِمِ

(وَأَحْيَتِ السَّنَةَ الشَّهْباءَ) سالّی سپی‌ی بێبارانی زیندوو کردەوە **(دَعْوَتُهُ)** دوعایەکەی پێغەمبەرﷺ، واتە: بە دوعای پێغەمبەرﷺ خوای گەورە ئەو زەمینەی بە باران زیندوو کردەوە: کە بە هۆی وشکە سالّیو بێبارانی ڕەنگی زەمینەکە سپیپات بوبوو **(حَتَّى)** تا بە جۆرێکی وەها بەو بارانە سەوزایی لە سەر زەمین پەیدا بوو **(حَكَتْ غُرَّةً)** سپیایی زەمینەکە وەك سپیایی نێوچاوانی ئەسپی قەرەبەش کەم بۆوە **(فِي الْأَعْصُرِ الدُّهُمِ)** بە بەراورد لەگەڵ سالّە سەوزەکانی‌تر.

واتە: ئەو سالّەی بە دوعای پێغەمبەرﷺ باران باری بە بەراورد لەگەڵ سالّەکانی‌تر، ئەوەندە سەوزایی لە زەمین پەیدا بوو، تا وای لێهات سپیایی وەك سپیایی نێوچاوانی ئەسپی قەرەبەش لە زەمین کەم بۆوە ﴿عَن أَنسٍ رضي الله عنه بَيْنَما رَسُولُ اللهِﷺ يَخْطُبُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، إِذْ جاءَهُ رَجُلٌ فَقالَ: يا رَسُولَ اللهِ قَحِطَ الْمَطَرُ فَادْعُ اللهَ أَنْ يَسْقِيَنا. فَـدَعَاﷺ فَمُطِرْنا إِلَى الْجُمُعَةِ الْمُقْبِلَةِ﴾ رواه البخاري، پێغەمبەرﷺ وتاری (جُمُعَة)ی دەدا، جا پیاوێك پێی گوت: ئەی پێغەمبەری خوا باران ناباری، لە خوا بپاڕێوە ئاومان بداتێ. جا پێغەمبەرﷺ دوعای کرد، جا تا (جُمُعَة)کەی‌تر بارانمان بۆ باری.

جا لە بەر ئەوەی لە (بَيْت)ی ڕابردوودا ئیمامی (الْبُوصِيرِي) بە ئاشکرایی باسی هەورو بارانی نەکرد، لەوانەیە کەسێك وا تێبگا: بە دوعای پێغەمبەرﷺ بە بێ هەور و باران زەمینەکە سەوز بووە. جا ئەم تێگەیشتنە ڕەد دەکاتەوەو دەفەرموێ:

(بِعارِضٍ) سەوزبوونی‌زەمین بە هەورێك بوو، کە خوای‌گەورە بە دوعای‌پێغەمبەرﷺ لە ئاسمان پەیدای کرد، ئینجا **(جادَ)** هەورەکەش بارانێکی زۆری پڕ ئاوی باراند **(أَوْ خِلْتَ)** تا وا تێگەیشتی‌و گومانت وا بوو: **(الْبِطاحَ)** دۆڵەکانی (مَكَّة)و (مَدِينَة)و دەوروبەریان **(بِها)** پێیاندا دەڕوا **(سَيْبٌ مِنَ الْيَمِّ)** لافاوێکی ڕۆیندە لە دەریاوە **(أَوْ سَيْلٌ مِنَ الْعَرِمِ)** یان ئاوێکی بەرهەڵدراو لە بەنداوی دۆڵەکە.

واتە: زەمین‌و دۆڵەکان بە هۆی بارانی زۆر، وەها دەهاتە بەرچاو: کە ئاوی دەریای بە سەردا هاتبێ، یان بەنداوێك بەرهەڵدرابێ‌و ئاوەکەی ئەو شوێنەی داگرتبێ.

ئەمەش ئاماژەیە بۆ حەدیسێکی‌تری لەم بابەتە، کە حەزرەتی (أَنس) رضي الله عنه فەرموویەتی: ﴿تا (جُمُعَة)کەی تر باران باری، جا پیاوێك گوتی: [يارَسُولَ اللهِ تَهَدَّمَ الْبِنـاءُ وَغَـرِقَ

الْمالُ، فَادْعُ اللهَ لَنا...حَتَّى سالَ وادِى قَناة شَهْراً، فَلَمْ يَجِئْ أَحَدٌ مِنْ ناحِيَةٍ إِلاّ حَدَّثَ بِالْجَوْدِ]﴾ رواه البخاري ومسلم، ئەی پێغەمبەری خوا خانوو ڕوخا، ماڵ نقوم بوو، لە خوا بپاڕێوە چی‌تر نەبارێ...باران ئەوەندە زۆر باری بوو: تا شیوی (قَناة)–لە لای (أُحُد)– ماوەی مانگێك هەر ڕووباری پێدا دەهات، جا هەرکەسێك لە هەر لایەك هاتبا (مَدِينَة)، باسی ئەو بارانە زۆرەی دەکرد.

﴿ اَلْفَصْلُ السَّادِسُ فِى شَرَفِ الْقُرْآنِ الْكَرِيمِ وَمَدْحِهِ ﴾

﴿ بەشی شەشەم: لە باسی گەورەیی‌و ستایشی قوڕئانی پیرۆز ﴾

ئینجا لەوانەیە کەسێك بڵێ: (مُعْجِزَة)کانی پێغەمبەرﷺ وەك ڕۆژی ڕوناك ئاشکران، مانگی شەوی چواردەش حەوجەی ئەنگوستیێ نیە، واتە: پێویستی بە ئاماژە نیە، ئیتر پێویست ناکا هەندە درێژەی پێ‌بدەی؟ جا ئیمامی (الْبُوصِيرِي) وەڵامی دەداتەوەو دەفەرموێ:

(دَعْنِى) وازم لێبێنە (وَوَصْفِيَ آياتٍ) تاکو بە هۆنراوە باسی چەند (مُعْجِزَة)یەك بکەم (لَهُ ظَهَرَتْ)کە لە بۆ پێغەمبەرﷺ ئاشکرا بوینە (ظُهُورَ نارِ الْقِرَى) وەك ئاشکرایی ئاگری میوانداری (لَيْلاً) لە شەوێدا (عَلَى عَلَمٍ) لە سەر کێوێکی بەرز.

عادەتی ناندەرەکانی عەڕەب ئەوها بوو: لە شەوێدا لە سەر کێوێکی بەرزی نزیك ماڵەکەیان ئاگریان دەکردەوە، تاکو لە دورەوە دیار بێ‌و ڕێبوارەکان بەو ئاگرە ماڵەکەیان ببیننەوەو ئەوانیش میوانداریيان بکەن‌و نانیان بدەنێ.

جا مەبەستی ئیمامی (الْبُوصِيرِي) ئەوەیە: هەرچەند (مُعْجِزَة)کانی پێغەمبەرﷺ وەك ئاگری سەر کێوێکی بەرز ئاشکران، بەڵام تکات لێدەکەم: وازم لێبێنە تاکو بە هۆنراوە باسی (مُعْجِزَة)کانی پێغەمبەرﷺ بکەم، بەڵکی منیش–بەو باسکردنە– بێمە ڕیزی ئەو کەسانەی ستایشی پێغەمبەریانﷺ کردووەو هەم –بەو باسکردنە– فەرمانی پێغەمبەرﷺ بەجێ‌دێنم کە فەرموویەتی: ﴿بَلِّغُوا عَنِّي وَلَوْ آيَةً﴾رواه البخاري، لەجیاتی من ڕابگەیێنن، هەرچەند ئایەتێکی قوڕئانیش بێ.

کەواتە: حەدیسەکانی پێغەمبەرﷺ زیاتر پێویستیان بە ڕاگەیاندن هەیە؟ چونك ئەوان–وەکو قوڕئان–پارێزراو نین.

فَالدُّرُّ يَزْدادُ حُسْناً وَهُوَ مُنْتَظِمٌ (٨٩) وَلَيْسَ يَنْقُصُ قَدْراً غَيْرَ مُنْتَظِمِ

فَما تَطاوُلُ آمالُ الْمَديحِ إِلَى (٩٠) مَا فيهِ مِنْ كَرَمِ الْأَخْلاقِ وَالشِّيَمِ

ئینجا ئەم جارەش ئیمامی (الْبُوصِيرِي) هۆی باسکردنی (مُعْجِزَة)کان بە هۆنراوە، باس دەکا و دەفەرموێ:

(**فَالدُّرُّ**) گەوهەر= لُؤْلُؤ= یاقوت (**يَزْدادُ حُسْناً**) جوانیەکەی زیاتر دەبێ (**وَهُوَ مُنْتَظِمٌ**) لەو حاڵەتەی بە داوێك ڕیز کرابێ، بەڵام (**وَلَيْسَ يَنْقُصُ قَدْراً**) ڕێزداریی گەوهەرەکەش هیچ کەم نابێتەوە (**غَيْرَ مُنْتَظِمِ**) لەو حاڵەتەی داوڕیزکراو نیە، چونکە یاقوت= گەوهەر لە خودی خۆیدا ڕێزدار و بەنرخە.

کەواتە: گشت (مُعْجِزَة)کانی پێغەمبەریش ﷺ تەنها تەنها لە خودی خۆیدا ڕێزدارە، هەرچەند بە بڵاویش لە کتێبەکانی (حَدِيث)و (سِيرَة)دا باس کراون، بەڵام ئەگەر وێکڕا لە یەك شوێندا کۆ بکرێنەوە، جوانتر دێنە بەرچاو، بە تایبەتیش ئەگەر بە هۆنراوە بێ، خەڵك زیاتر سودی لێدەبینێ، چونکە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: ﴿إِنَّ مِنَ الشِّعْرِ حِكْمَةً﴾ رواه البخاري، بەڕاستی هەندێك هۆنراوە دانایی‌و قسەی بە سود و لەجێیە.

ئینجا کە ئیمامی (الْبُوصِيرِي) لە هەردوو (بَيْت)ی‌ڕابردوودا فەرمووی: وازم لێبێنە تاکو بە هۆنراوە باسی (مُعْجِزَة)کانی پێغەمبەر ﷺ بکەم، چونکە هۆنراوە جوانتر دەبێ. لەوانەیە کەسێك بڵێ: ئایا تۆ دەتوانی بە هۆنراوە باسی هەموو ڕەوشتە بەرزەکانی پێغەمبەر ﷺ بکەی؟ ئەویش وەڵام دەداتەوەو بێ‌توانایی خۆی‌و خەڵکی تریش ئاشکرا دەکا و دەفەرموێ:

(**فَما تَطاوُلُ**) ئایا سودی چی‌یە درێژەدانی (**آمالُ الْمَدِيحِ**) ئومێدەکانی ستایشکار؟ کە هەوڵ ئەدا (**إِلَى مَا**) هەموو ئەو ڕەوشتانە بزانێ: کە (**فِيهِ**) لە پێغەمبەردا ﷺ هەنە (**مِنْ كَرَمِ الْأَخْلاقِ**) لە ڕەوشتە ڕێزدارەکان‌و هەم (**وَالشِّيَمِ**) لە تەبیعەت‌و عادەتە ڕێزدارەکان.

واتە: هەوڵدانی ستایشکار بە ئومێدی ئەوەی بتوانێ باسی هەموو سیفەتەکانی پێغەمبەر ﷺ بکا، هەوڵدانێکی بێ‌سودەو ئومێدەکەشی نایەتە جێ، چونکە (مُعْجِزَة)کان‌و ڕەوشتەکان‌و عادەتەکانی پێغەمبەر ﷺ زۆر لەوە گەورەتر و زۆرترن: کەسێك بتوانێ بە هۆنراوە باسیان بکا، بەڵکو خوای گەورە بەخۆی بە تەواوی مەدحی پێغەمبەری خۆی ﷺ کردوەو دەفەرموێ: ﴿وَإِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ﴾القلم:٤،

آياتُ حَــقٍّ مّنَ الرَّحْمَنِ مُحْـــدَثَةٌ (٩١) قَديمَةٌ صِـــفَةُ الْمَوْصُوف بِالْقِـــدَمِ
لَمْ تَقْتَرِنْ بِزَمانٍ وَهْـــيَ تُخْــبِرُنا (٩٢) عَـــنِ الْمَــعادِ وَعَنْ عادٍ وَعَنْ إرَمِ

بەڕاستی تۆ-ئەی پێغەمبەرﷺ- لە سەر ڕەوشتێکی گەورەی. کەوابوو: هەر ڕەفتار و ڕەوشتێکی بەرز و باش هەبێ لەم دونیایەدا، گشتی لە پێغەمبەرداﷺ کۆ بۆتەوە، بۆیێ حەزرەتی(عائِشَةَ)-رضي الله عنها-فەرمویەتی: ﴿كانَ خُلُقَهُ الْقُرْآنَ﴾حديث صحيح رواه الإمام أحمد وغيره، ڕەوشتی پێغەمبەرﷺ ڕەوشتی قورئان بوو.

ستایشکاریش دەڵێ:

وَلَمّا أَرادَ اللهُ لِلْمَعْلاةِ أَنْ تَجَسَّدا * قالَ لَها: كُوني. فَكانَتْ مُحَمَّداﷺ

کە خوای گەورە ویستی ڕەوشتی بەرز ببێتە جەستە، فەرمانی پێکرد: ببە. ئەویش بووە (مُحَمَّد)ﷺ.

ئینجا کە ئیمامی (الْبُوصيرِي) دانی نا: کە ناتوانی باسی هەموو (مُعْجِزَة)و ڕەوشتەکانی پێغەمبەرﷺ بکا، پێشتریش گفتی دابوو: باسی چەند (مُعْجِزَة)یەك بکا، ئەم جارە گفتەکەی خۆی دێنێتە جێو دەفەرموێ:

(**آياتُ حَقٍّ**) یەکێك لە (مُعْجِزَة)کانی پێغەمبەرﷺ ئایەتەکانی قورئانی پیرۆزنو هەموویان ڕاستن (**مِنَ الرَّحْمَنِ**) لە لایەن خوای بەخشندەوە (**مُحْدَثَةٌ**) هاتونەتە خوارەوەو لە لای ئێمەش دەخوێندرێنەوەو دەنووسرێنەوەو لەبەر دەکرێن، جا ئەو نووسینەو خوێندنەوەیە-بە پیتو دەنگەوە- پەیدا کراوەو ڕۆژ بە ڕۆژیش ئەوانە نوێ دەبنەوە.

بەڵام قورئانی پیرۆز لەو ڕووەی کە فەرموودەی خوایە، ئەوە دروستکراو و پەیداکراو نیە، بەڵکو (**قَدِيمَةٌ**) سیفەتێکی (أَزَلِي)یەو (**صِفَةُ الْمَوْصُوفِ**) سیفەتی ئەو خوایەیە کە وەسف کراوە (**بِالْقِدَمِ**) بە سیفەتی (الْقِدَمِ)=(أَزَلِيَّة)، واتە: هەبوونێکی بێ سەرەتا.

جا سیفەتی (الْقِدَم) لەم حەدیسە وەرگیراوە: ﴿کە پێغەمبەرﷺ دەچووە ناو مزگەوت ئەم دوعایەی دەکرد: (أَعُوذُ بِاللهِ الْعَظِيمِ وَبِوَجْهِهِ الْكَرِيمِ وَسُلْطانِهِ الْقَدِيمِ مِنَ الشَّيْطانِ الرَّجِيمِ)﴾ رواه أبوداود بسند صالح.

ئینجا کە ئیمامی (الْبُوصيرِي) لە (بَيْت)ی ڕابردوودا فەرمووی: قورئان سیفەتی خوایە. ئەم جارە ڕەدی (مُعْتَزِلَة) دەداتەوەو ئەوەمان بۆ باس ئەکا: کە قورئان دروستکراو نیەو هەر لە(أَزَل)دا سیفەتی خوایە. جا دەفەرموێ: (**لَمْ تَقْتَرِنْ بِزَمانٍ**) ئایەتەکانی

قورئان بەرامبەر هیچ ڕۆژگارێك نین، چونكە قورئان سیفەتی خوایە، خوای گەورەش بە زاتو سیفەتەوە (أزَلِي)و (أبَدِي)یە، ڕۆژگاریش دروستكراوی خوایە، كەوابوو: پێش دروستكردنی ڕۆژگار، لە (أزَل)دا قورئان سیفەتی خوایە، پێغەمبەرﷺ فەرمویەتی: ﴿كانَ اللهُ وَلَمْ يَكُنْ شَيْءٌ غَيْرُهُ﴾رواه البخاري، خوای گەورە لە (أَزَل)دا هەبوو، جگە لە خۆی هیچ شتێكیتر نەبو.

(وَهِيَ تُخْبِرُنا) ئایەتەكانی قورئان زانیاری داهاتوومان دەدەنێ (عَنِ الْمَعادِ) لەبارەی گەڕانەوەمان—لە دوای مردن— بۆ لای خوای گەورە، لە چەندەها ئایەتەكانی قورئاندا ئەو زانیاریە هاتووە، بۆ نمونە: خوای گەورە دەفەرموێ:﴿كَمَا بَدَأْنا أَوَّلَ خَلْقٍ نُعيدُهُ﴾ الانبياء:١٠٤، هەروەك لە سەرەتادا ئادەمیزادمان دروست كردوە، ئەوهاش دووبارە دروستی دەكەینەوە.

(وَ)هەروەها ئایەتەكانی قورئان زانیاری ڕابردووشمان دەدەنێ (عَنْ عادٍ) لەبارەی هۆزەكەی (عاد): كە گەلی حەزرەتی (هود) پێغەمبەرﷺ بونو ئیمانیان پێنەهێنا و خوای گەورە بە ڕەشە با لەناوی بردن (وَعَنْ إِرَمِ) هەروەها زانیاریمان دەدەنێ لەبارەی شاری (إرَم)ش: كە شوێنی دەوڵەتی (عاد) بوو، خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعادٍ * إِرَمَ ذَاتِ الْعِمَادِ * الَّتِي لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُها فِي الْبِلادِ﴾الفجر: ٦-٨، ئایا نابینی= نەتزانیوە: خوای گەورە چی لە هۆزی (عاد) كرد، ئەو هۆزەی خەڵكی (إرَم)ی خاوەن كۆشكو تەلاری بەرز بون، هۆزێكی ئەوەندە بەهێز و باڵا بەرز بون: خوای گەورە وێنەی ئەوانی لە شارەكاندا دروست نەكردبوو.

ئینجا ئیمامی (الْبُوصِيرِي) باسی ئەوەمان بۆ دەكا: كە قورئانی پیرۆز لە (مُعْجِزَة)كانی هەموو پێغەمبەران-علیهم الصلاة و السلام- گەورەترەو تایبەتە بە پێغەمبەری ئێمەﷺ، جا دەفەرموێ:

(دَامَتْ لَدَيْنا) ئایەتەكانی قورئانی پیرۆز لە لای ئێمە ماونەتەوەو هیچ گۆڕانكاری تێیاندا نەكراوەو هەر ئەوهاش دەمێننەوە، خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحافِظُونَ﴾الحجر:٩، بەڕاستی ئێمە قورئانمان ناردۆتە خوارەوە، بەڕاستی ئێمە پارێزەری قورئانین.

(فَفاقَتْ) جا بەم مانەوەیە قورئانی پیرۆز باڵاتر بووە (كُلَّ مُعْجِزَةٍ) لە گشت

(مُعْجِزَة)كانی‌تر كه (مِنَ النَّبِيِّينَ) كه له سەر دەستی پێغەمبەرەكانی‌تر-علیهم الصلاة والسلام- هاتون (إذْ جائَتْ) چونكه (مُعْجِزَة)كانی پێغەمبەرەكانی‌تر تەنها له سەردەمی ئەواندا هاتون‌و (ولَمْ تَدُمِ) له دوای خۆیان نەماونەوەو بڕاونەتەوە.

بەڵام قورئانی پیرۆز-كه (مُعْجِزَة)ی پێغەمبەری ئێمەیەﷺ- له دوای وەفاتیشی بێ گۆڕانكاری به پارێزراوی دەمێنێتەوە، پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی:﴿ما مِنَ الأَنْبياءِ نَبيٌّ إلاّ أُعْطِيَ مِنَ الآياتِ ما مِثْلُهُ آمَنَ عَلَيْهِ الْبَشَرُ، وَإنَّما كانَ الَّذي أُوتيتُهُ وَحْياً أَوْحاهُ اللهُ إلَيَّ، فَأَرْجُو أَنْ أَكُونَ أَكْثَرَهُمْ تابعاً يَوْمَ الْقِيامَةِ﴾رواه البخاري ومسلم، هەر پێغەمبەرێك له پێغەمبەرەكانی خوا-علیهم الصلاة والسلام-هەر ئەوەندە (مُعْجِزَة)ی دراونێ: كه به وێنەی (مُعْجِزَة) كه ئادەمیزادان ئیمانی پێ بێنن، جا (مُعْجِزَة)كه بڕاوەتەوە، بەڵام (مُعْجِزَة) كەی من-كه قورئانە- به (وَحْي) خوا بۆ منی ناردوەو نابڕێتەوە، بۆیێ تكام وایه: له ڕۆژی قیامەتدا له هەموانیان زیاتر شوێنكەوتەم هەبن. واتە: تكام وایە بە هۆی مانەوەی قورئان، ئوممەتی من له ئوممەتی پێغەمبەرەكانی‌تر-علیهم الصلاة والسلام-زیاتر بێ.

ئینجا ئیمامی (الْبُوصيري) باسی ڕێك‌وپێكی قورئان دەكا و دەفەرموێ:

(مُحَكَّماتٌ) ئایەتەكانی قورئان پتەو و ڕێك‌و جوانن (فَما تُبْقِينَ) ناهێڵنەوە (مِنْ شُبَهٍ) هیچ گومانێك (لِذي شِقاقٍ) بۆ كافری بەدبەخت، واتە: كافری بێ‌باوەڕ دان دێنێ به جوانی‌وپتەوی ئایەتەكانی‌قورئاندا، بەڵام له بەدبەختی‌خۆی ئیمانی پێ ناهێنێ. خوای‌گەورە دفەرموێ: ﴿كِتَابٌ أُحْكِمَتْ آيَاتُهُ ثُمَّ فُصِّلَتْ مِنْ لَّدُنْ حَكِيمٍ خَبِيرٍ﴾ هود:١، ئەم قورئانە كتێبێكە ئایەتەكانی پتەو و ڕێك‌و جوان كراون، ئینجا كاروباری دونیا و ئایینیش ڕوون كراوەتەوە له لایەن خودای كارلەجێ‌و خەبەردار.

(وَ) هەروەها (مَاتَبْغِينَ) ئایەتەكانی قورئان داوا ناكەن (مِنْ حَكَمٍ) هیچ دادوەرێك، چونكه قورئانی پیرۆز بەخۆی (حاكِم)= دادوەره به سەر هەموو دادوەرێك‌و بە سەر هەموو خەڵكی‌تریشدا، بۆیێ خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿أَفَغَيْرَ اللهِ أَبْتَغِي حَكَماً﴾ الأنعام:١١٤، چۆن جگه له خوا داوای دادوەرێكی‌تر بكەم؟!.

كەوابوو: هەر كەسێك باوەڕی به بڕیاری قورئان نەبێ، ئەوە كافرەو ئیمانی نیە، بۆیێ خوای‌گەورە سوێند دەخوا و دەفەرموێ: ﴿فَلا وَرَبِّكَ لا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لا يَجِدُوا فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجاً مِمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيماً﴾النساء: ٦٥،

سوێندم به خوای تۆ –ئەی پێغەمبەرﷺ– ئەوان ئیمان ناهێنن تا ئەتۆ ئەكەنـه (حَكَـم)= ناوبژیکار لەو کێشەیەی لە نێوانیاندا ڕوو ئەدا، ئینجـا لـه نـاو دڵیانیشـدا نـابێ هـیچ دڵتەنگیەك هەبێ به هۆی ئەو بڕیارەی تۆ داوتە، دەبی به ئاشکرایی‌و پەنهانی ملکەچـی بڕیارەکەت بن.

ئینجا کە ئیمامی (الْبُوصِيرِي) لـه (بَيْـت)ی ڕابـردوودا فـەرمووی: قورئـانی پـیرۆز هـیچ گومانێکی بۆ هیچ کافرێك نەهێشتۆتەوە. لەوانەیە کەسێك بڵێ: ئەی بۆچی کافرەکانی عەرەب–هەر هەموویان– ئیمانیان بە پێغەمبەرﷺ نەهێنا و جـەنگیان لەگـەڵ کـرد؟

جا ئیمامی (الْبُوصِيرِي) وەڵام دەداتەوەو دەفەرموێ:

(**ماحُورِبَتْ قَطُّ**) هێنەری ئایەتـەکانی قورئـان هـیچ کاتێك جـەنگی لەگـەڵ نـەکراوە، واتـە: هـەر کاتێـك بـه هـۆی هێنـانی قورئـان جـەنگ لەگـەڵ پێغەمبـەرﷺ کرابـێ‌و بەرهەڵستیی کرابێ (**إلاّ عادَ**) ئیللا گەڕاوەتەوە (**مِنْ حَرَبٍ**) به هۆی توندیی قورئان (**أَعْدَى ٱلأَعَادِي**) دوژمـنترین دوژمنـی ئیسـلام (**إلَيْها**) گەڕاوەتـەوە لای ئایەتـەکانی قورئان (**مُلْقِيَ السَّلَمِ**) چەکی فڕێ داوەو داوای ئاشتیی کردوە، جـا دوژمنەکـە: یـان موسوڵمان بووە، یان وازی لە جەنگ هێناوە.

بۆ نموونـه: یـەکێك لـه بـەهێزترین دوژمنـانی ئیسـلام (عُمَـر بـن الْخَطـاب) بـوو، جـا (أبوجهل) گوتی: هەر کەسێك (مُحَمَّد)ﷺ بکوژێ، سەد وشتری دەدەمـێ؟ جـا (عُمَر بن الْخَطاب) گوتی: من دەیکوژم. جا کاتێك ڕۆشتو له ڕێگەدا لایدا ماڵی خوشکەکەی خۆی...جا خوشکەکەی کاغەزێکی دایێ: سورەتی (طَه)ی تـا ئایـەتی ﴿إِنَّنِي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي﴾طه: ١٤، تێدا نووسراو بوو، واتە: بەڕاستی هـەر من خودامە، جگە لە من هیچ پەرستراوێکی‌تر نیە، کەوابوو: مـن بپەرسـتەو نوێـژم بـۆ بکە تا منت لە یاد بێ.

جا کە (عُمر) خوێندیەوە، یەکسەر کاری لێکرد و گوتی: ئەمە قسەیەکی چەند جوانە، ئـەو خوایـەی ئـەوها دەڵـێ، پێویسـتە لەگـەڵ ئـەودا هـیچ خودایـەك نەپەرسـترێ، (مُحَمَّد)ﷺم نیشان بدەن...جا (عُمر) موسوڵمان بوو.

واتـە: یەکسـەر بـە خوێندنـەوەی چـەند ئایـەتێکی قورئـان ئـەو دوژمنـە بـەهێزە لـە دوژمنایەتی گەڕاوەو چەکی فڕێدا و موسوڵمان بوو، جا لەئەنجامدا بووە ئیمام

(عمر)و (أميرالمؤْمنِين)=گەورەی ئیمانداران. فرضي الله عنه حيا وميتا. ئیتر زۆر لە کافرەکانیش پێکهـاتنی جـەنگ نـەکردنیان لەگـەڵ پێغەمبـەرﷺ مـۆر کـردوە، لـە بـەر درێـژی نەمنووسین.

ئینجا کە ئیمامی (الْبُوصِيرِي) لە (بَيْت)یڕابردوودا باسی کرد: ئەو کەسـانەی دوژمنـی پێغەمبەرﷺ بون، بە هۆی ئایەتەکانی قورئان تەسلیم بون‌و داوای ئاشتییان کـرد. ئەم جارە ئەوەمان بۆ باس دەکا: ئەو کەسەی بەرهەڵستی خودی قورئانیشی کردوە، ئەویش شکستی هێناوە. جا دەفەرموێ:

(رَدَّتْ) پوچـەڵی کردۆتـەوە (بَلاغَتُهـا) ڕەوانبێـژیی ئایەتـەکانی قورئـان (دَعْـوَى مُعارِضِها) هەوڵدانی بەرهەڵستکاری ئایەتەکانی قورئان.

واتە: ڕەوانبێژیی قورئان داوای ئەو کەسەی ڕەد کردۆتەوە، کە دەیەوێ بەرهەڵستی قورئان بکا و دەڵێ: من دەتوانم شتێکی وەك قورئان دابهێنم.

جا بە جۆرێکی وەها ئـەو داوایـەی ڕەد کردۆتـەوە: (رَدَّ الْغَيُورِ) وەك ڕەدکردنـەوەی پیاوی بە ناموس‌و بە غیرەت (يَدَ الْجانِي) دەستی تاوانکاری بێناموس (عَنِ الْحُرُمِ) لە ئافرەتە مەحرەمەکانی خۆی.

تەماشا بکە: خوای گەورە چۆن خـەڵکی لـەو داوایـە بـێ منـەت کـردوەو دەفـەرموێ: ﴿قُلْ لَئِنِ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِـيرًا﴾ الإسراء:٨٨، ئـەی پێغەمبـەرﷺ بڵـێ: ئەگـەر ڕەوانبێـژەکانی ئادەمیزاد و جنۆکە کۆ ببنەوە لـە سەر هێنانی وێنەی ئەم قورئانـە، نـاتوانن وێنـەی ئـەم قورئانە بێنن، هەرچەند هەندێکیشیان ببنە پاڵپشتی هەندێکیان.

ئیتر ئەوە ئەرز و ئەوە گەز، لەو ڕۆژەوە کە خوای‌گەورە ئەو مەیدانەی خواستۆتەوە، تا ئێستاش هیچ بەرهەڵستکارێکی قورئان بە ئاوات نەگەیشتووەو بووەتە گاڵتـەجاری ڕەوانبێـژەکان‌و خـەڵکی‌تـریش، تەماشـا بکـە: (مُسَيْلَمَةَ الْكَذّاب)عليه اللعنة، ویسـتی بەرهەڵستی سورەتی (النّازِعات)بکا و گوتی: (والطّاحِناتِ طَحْناً والْعاجِناتِ عَجْناً وَالْخابِزاتِ خَبْزاً). جا بەم قسە نارێکانە سوك‌و ڕسوا بوو.

هـەروەها ڕوو ڕەشـێکی‌تـریش بەرهەڵسـتی سـورەتی (الْقارِعَـة)ی کـرد و گـوتی: (الْفِيلُ مَاالْفِيل وَمـاأَدْراكَ مَاالْفِيل لَـهُ ذَنَـبٌ قَصِيرٌ وَخُرْطُومٌ طَوِيل إِنَّ ذلِك مِنْ خَلْقِ اللهِ لَقَلِيل). ئیتر قوڕ بەسەری ئەو کەسەی جەنگی قورئان دەکا و دێتە

لَها مَعان كَمَوْجِ الْبَحْرِ فِي مَـــدَد (٩٧) وَفَوْقَ جَوْهَرِه فِي الْحُسْنِ وَالْقِيَمِ
فَما تُعَدُّ وَلا تُحْـصَى عَـــجائِبُها (٩٨) وَلا تُسامُ عَلَى الإكْــثارِ بِالسَّـــأَمِ

مەیدانی سەرشۆڕیو گاڵتەجاری.

ئینجا کە ئیمامی (الْبُوصِيرِي) لـە (بَيْت)ی‌ڕابـردوودا فـەرمووی: ڕەوانبێـژی‌ی قورئـان شکستی هێناوەتە سەر بەرهەڵستکارەکانی. لەوانەیە کەسێك بە گومانـەوە بڵـێ: ئایا قورئان لە ڕووی واتەکەشیەوە هـەر ڕەوانبێـژی‌ی تێدایـە؟ جـا ئیمـامی (الْبُوصِيرِي) وەڵام دەداتەوەو دەفەرموێ:

(لَهامعَانٍ) ئایەتەکانی قورئان مانای ئەوەندە زۆریان هەنە: سەرژمێر ناکرێن، چـونکە لـە زۆری‌دا (كَمَوْجِ الْبَحْرِ) وەك شـەپۆلی دەریانـە (فِـي مَـدَدٍ) لـە پاڵپشـتی‌کردنـی یەکتری‌دا.

واتە: هەروەك شەپۆلەکانی دەریا بە دوای یەکتری‌دا دێن‌و پاڵپشتی یـەکتری دەکـەن، ئەوهاش مانایەکانی قورئانی پیرۆز پاڵپشتی یەکتری دەکەن‌و مەبەستی یەکتری ڕوون دەکەنەوە، بەڵام مانای ئایەتەکانی قورئان کۆتاییان نایێ، خوای گـەورە دەفـەرموێ: ﴿قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدادًا لِكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَنْ تَنْفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّي وَلَوْ جِئْنَـا بِمِثْلِهِ مَدَدًا﴾الكهف:١٠٩، ئەی پێغەمبەرﷺ بڵێ: ئەگەر ئـاوی دەریـا مەرەکـەب بـێ بـۆ نووسینەوەی فـەرمودەکانی خـوای مـن، ئـەوە ئـاوی دەریـا دەبـڕێو نـامێنێ، بـەڵام فەرموودەکانی خوای من هەر دەمێـنن‌و کۆتاییـان نـایێ، هەرچـەند بـە وێنـەی ئـاوی دەریاش ئاوی‌تر بە پاڵپشت بێنین.

(وَ) هـەروەها (فَـوْقَ جَـوْهَرِهِ) مانـای ئایەتـەکانی قورئـان لـە سـەرەوەی گەوهـەری دەریانە (فِي الْحُسْنِ) لە جوانی‌دا، هەم (وَالْقِيَمِ) لە بەنرخی‌دا، چونکە خوای گـەورە بە (جوانتر) مەدحی قورئانی کـردوەو دەفـەموێ: ﴿اَللّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ﴾الزمر:٢٣، خوای‌گەورە جوانترین فەرموودەی ناردۆتە خوارەوە کە قورئانی پیرۆزە.

ئینجا کە ئیمامی (الْبُوصِيرِي) لە (بَيْت)ی‌ڕابردوودا فەرمووی: مانایـەکانی ئایەتـەکانی قورئان وەك شەپۆڵەکانی دەریا زۆرن‌و لە گەوهـەری دەریـاش جـوانتر و بـە نـرختن. ئەم جارە دەفەرموێ:

کەوابوو: (فَما تُعَدُّ) نـاژمێردرێن‌و (وَلاتُحْصَـى) سـەرژمێر نـاکرێن (عَجائِبُها) واتـەو مانا سەرسوڕهێنەر و بێ‌وێنەکانی ئایەتەکانی قورئان.

دەگێڕنەوە: کیژۆڵەیەکی عەرەب شیعرێکی گوت، جا (الأصْمعِي) گوتی: ئای تۆ چەند ڕەوانبێژی! کیژۆڵەکەش گوتی: ڕەوانبێژیی من بە چی دادەندرێ بەرامبەر فەرموودەی خوای گەورە: ﴿وَأَوْحَيْنَا إِلَى أُمِّ مُوسَى أَنْ أَرْضِعِيهِ فَإِذَا خِفْتِ عَلَيْهِ فَأَلْقِيهِ فِي الْيَمِّ وَلا تَخَافِي وَلا تَحْزَنِي إِنَّا رَادُّوهُ إِلَيْكِ وَجَاعِلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ﴾القصص:٧، بە دایکی (مُوسَى) پێغەمبەرمان ڕاگەیاند: شیری خۆت بدە (مُوسَى)، جا هەر کاتێك لە (فِرْعَوْن) ترسای زیانێك لە (مُوسَى) بدا، یەکسەر فڕێی بدە ناو ڕوباری (نِیل)، ترسی لەناوچوونی (مُوسَى)ت نەبێو غەمباریش مەبە، ئێمە (مُوسَى) دەگەڕێنینەوە لای تۆ، هەم دەیکەنە پێغەمبەرﷺ.

جا کیژۆڵەکە گوتی: خوای گەورە لەم ئایەتەدا: دوو فەرمانو دوو قەدەغەو دوو هەواڵو دوو مژدەی کۆ کردونەوە.

(وَ) هەروەها (**لاتُسامُ**) واز لە قورئان ناهێندرێ (**عَلَى الإكْثارِ**) هەرچەند زۆریش بخوێندرێتەوە (**بِالسَّأَمِ**) بەهۆی وەڕەزبوون.

واتە: هەرچەند زۆر جاریش قورئان بخوێندرێتەوە، مرۆڤ لێی وەڕەز= بێزار نابێ، چونکە فەرموودەی خوایە، بەڵام لە قسەی خەڵکی وەڕەز دەبێ، بۆیێ پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: ﴿...لا يَشْبَعُ مِنْهُ الْعُلَماءُ وَلا يَخْلَقُ عَلَى كَثْرَةِ الرَّدِّ وَلا تَنْقَضِي عَجائِبُهُ...﴾ رواه الترمذي بسند غريب، زانایان لە قورئانی پیرۆز تێر نابن، قورئان-هەرچەند زۆریش بگوترێتەوە- کۆن نابێو مرۆڤ لێی وەڕەز نابێ، سەرسوڕهێنەرەکانی قورئان کۆتاییان نایێ.

هەی ئافەرین بۆگەلی کورد، کە دەڵێن: (**زۆر گۆتن قورئان خۆشە**).

ئینجا کە ئیمامی (الْبُوصِيرِي) لە (بَيْت)ی ڕابردوودا فەرمووی: **هەرچەند زۆر جاریش قورئان بخوێندرێ، مرۆڤ لێی وەڕەز نابێ**. ئەم جارە باسی خێر و سودەکانی خوێندنی قورئان دەکا و دەفەرموێ:

(**قَرَّتْ**) شادمانو ڕۆناك بوو (**بِها**) بە هۆی خوێندنی ئایەتەکانی قورئان (**عَيْنُ قارِيها**) چاوی خوێنەرەکەی، واتە: بە هۆی خوێندنی قورئان چاوی قورئانخوێنەکە شادمانو دڵخۆش دەبێ، خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿أَلا بِذِكْرِ اللهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ﴾الرعد:٢٨، ئاگادار بن بە زیکری خوا دڵەکان ئارامو شادمان دەبن.

جا له بەر ئەوەی قورئانخوێنەكە دڵخۆش دەبێ (**فَقُلْتُ لَهُ**) منیش پێم گوت: (**لَقَدْ ظَفِرْتَ**) بەڕاستی بەختەوەر بوییو وەدەستت هێنا (**بِحَبْلِ اللهِ**) پەیمانی خودا، واتە: بە ئایەتەكانی قورئان ڕێبازی خوای گەورەت وەدەست هێناوە، كەوابوو: (**فَاعْتَصِم**) دەست بەو قورئانەوە بگرە، دەتگەینیتە سەر ڕێی ڕاستو گومڕا نابی، پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: ﴿أَلاَ وَإِنِّي تارِكٌ فِيكُمْ ثَقَلَيْنِ، أَحَدُهُما: كِتابُ اللهِ هُوَ حَبْلُ اللهِ مَنِ اتَّبَعَهُ كانَ عَلَى الْهُدَى وَمَنْ تَرَكَهُ كانَ عَلَى الضَّلالَة...﴾رواه مسلم، ئاگادار بن: من دوو شتی قەدرگران بۆ ئێوە بەجێ دێلم، یەكەمیان: قورئانی پیرۆزە، ئەو قورئانە پەیمانی خوایە، هەر كەسێك شوێنی بكەوێ، ئەوە لە سەر ڕێی ڕاستە، هەر كەسێكیش وازی لێبێنێ، ئەوە لە سەر گومڕاییە...

ئینجا ئیمامی (**الْبُوصِيرِي**) مژدەیەكیتریش دەداتە قورئانخوێنەكەو دەفەرموێ:

(**إِنْ تَتْلُها**) ئەگەر تۆ ئایەتەكانی قورئان بخوێنی (**خِيفَةً مِنْ**) لە ترسی (**حَرِّ نارِ لَظَى**) گەرمایی ئاگری دۆزەخ، ئەوە (**أَطْفَأْتَ**) تۆ دەكوژێنیەوە (**نارَ لَظَى**) ئاگری دۆزەخ (**مِنْ وِرْدِها**) بە هۆی شوێنی هێنانی ئاوی ئایەتەكان (**الشَّبِمِ**) كە ئاوێكی سارد و فێنكە.

واتە: هەروەك بە ئاوی سارد تێنووەتی لادەچێو ئاگر دەكوژێندرێتەوە، ئەوهاش بە هۆی خوێندنی قورئان، ئاگری دۆزەخ لە خۆت دەكوژێنیەوەو لە تێنووەتی دۆزەخ ڕزگار دەبیو بە بەهەشت شاد دەبێ.

پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: ﴿يَجِيءُ الْقُرْآنُ يَوْمَ الْقِيامَة فَيَقُولُ: يارَبِّ حَلِّه فَيُلْبَسُ تاجَ الْكَرامَة، ثُمَّ يَقُولُ: يارَبِّ زِدْهُ فَيُلْبَسُ حُلَّةَ الْكَرامَة، ثُمَّ يَقُولُ: يارَبِّ ارْضَ عَنْهُ فَيَرْضَى عَنْهُ، فَيُقالُ لَهُ: اقْرَأْ وَارْقَ وَتُزادُ بِكُلِّ آيَةٍ حَسَنَةً﴾ رواه الترمذي بسند صحيح، لە ڕۆژی قیامەتدا قورئانی پیرۆز دێتو بۆ قورئانخوێنەكەی دەپاڕێتەوەو دەڵێ: خوایە ئەم قورئانخوێنە جوان بكە. ئینجا تاجی ڕێزداریی لە سەر دەندرێ، ئینجا دەڵێ: خوایە زیاتری بدێ. ئینجا خشڵی ڕێزداریی دەبەر دەكرێ، ئینجا دەڵێ: خوایە لێی ڕازی بە. خوای گەورەش لێی ڕازی دەبێ، جا پێی دەگوترێ: قورئان بخوێنەوە-واتە: وەك لە دونیادا دەتخوێند-و لە نهۆمەكانی بەهەشت سەركەوەو بە خوێندنی هەر ئایەتێكیش چاكەیەكت بۆ زیاد دەكرێ.

واتە: هەر کەسێکیش خوا لێی ڕازی ببێو بچێتە بەهەشت، ئەوە لە بەهەشت نایەتە دەرەوەو بەدبەخت نابێ.

ئینجا کە ئیمامی (الْبُوصِيرِي) لە(بَيْت)ی ڕابردوودا فەرمووی: ئەگەر لە ترسی ئاگری دۆزەخ قورئان بخوێنی، ڕزگار دەبی. ئەم جارە ئەوەمان بۆ ڕوون دەکاتەوە: ئەگەر قورئانخوێنەکە گوناهباریش بێو بە ئیمانەوە مردبێ، قورئان شەفاعەتی بۆ دەکا، هەرچەند چوبێتە ناو دۆزەخیش، جا دەفەرموێ:

(كَأنَّها الْحَوْضُ) ئایەتەکانی قورئان وەك ئاوی حەوزن، واتە: ئاوی ڕوباری (الْحَياة)= ڕوباری ژیان، کە لە بەر دەرگەی بەهەشتە **(تَبْيَضُّ الْوُجُوهُ)** جەستەکانی ڕەشبوو سپی دەبنەوە **(بِهِ)** بە ئاوەکەی بەهەشت **(مِنَ الْعُصاةِ)** جەستەی هەندێك گوناهباران **(وَقَدْ جاؤُوهُ)** لەو حاڵەتەی گوناهبارەکان دێنە سەر ئاوەکەی بەهەشت **(كَالْحُمَمِ)** وەك خەڵوزەکان سوتاون و ڕەش بوینە.

پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: ﴿إذا دَخَلَ أَهْلُ الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ وَأَهْلُ النّارِ النَّـــارَ، يَقُــولُ اللهُ تَعالَى: مَنْ كانَ في قَلْبِهِ مِثْقالُ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ مِنْ إيمانٍ فَأَخْرِجُوهُ. فَيُخْرِجُونَ مِنْها حُمَمًا قَدْ اُمْتُحِشُوا، فَيُلْقَوْنَ فِي نَهْرِ الْحَياةِ، فَيَنْبُتُونَ كَما تَنْبُتُ الْحِبَّةُ فِي حَمِيــلِ السَّــيْلِ﴾ رواه البخاري ومسلم، کاتێ بەهەشتیەکان چوونە ناو بەهەشت، دۆزەخیەکانیش چونە ناو ئاگر، خوای گەورە دەفەرموێتە شەفاعەتکاران: هەر کەسێك بە ئەندازەی دنکە گلێرەیەك ئیمانی لە دڵدا بوبێ، ئێوە لە دۆزەخ بیهێننە دەرەوە. جا شەفاعەتکارەکان هەندێك خەڵوز دێننە دەرەوە کە بە تەواوی سوتاون، جا خەڵوزەکان فڕێ دەدرێنە ناو ڕوباری (الْحَياة)=ڕوباری ژیان لە بەر دەرگەی بەهەشت، جا زیندوو دەبنەوە، هەروەك دنکەکەی ناو لیتەی لافاو زوو سەوز دەبێ.

جا مەبەست ئەوەیە: هەر وەك بە شەفاعەتی شەفاعەتکاران گوناهبارەکانی ڕەشبوو لە دۆزەخ دەهێندرێنە دەرەوەو بە ئاوی بەهەشت زیندوو دەبنەوەو سپی دەبنەوە، ئەوهاش قورئانی پیرۆز شەفاعەت دەکا و گوناهبارەکانی ڕەشبوو لە دۆزەخ دێنێتە دەرەوەو سپییان دەکاتەوە، پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: ﴿اَلصِّيامُ وَالْقُرْآنُ يَشْــفَعانِ لِلْعَبْدِ يَوْمَ الْقِيامَةِ...وَيَقُولُ الْقُرْآنُ: مَنَعْتُهُ النَّوْمَ بِاللَّيْلِ فَشَفِّعْنِي فِيهِ: فَيُشَفَّعانِ لَــهُ﴾ حديث صحيح رواه الإمام أحمدوالطبراني، ڕۆژوو و قورئان لە ڕۆژی قیامەتدا شەفاعەت بۆ بەندە

دەکەن...قورئان دەڵێ: خودایە لە شەویدا نوستم لەو قورئانخوێنە قەدەغە کردوە، کەوابوو: شەفاعەتم بۆ وی قبوڵ بکە، جا خوای گەورە شەفاعەتەکەیان قبوڵ دەکا.

ئینجا کە ئیمامی (الْبُوصِيرِي) سودەکانی قورئانی لە ڕۆژی قیامەتدا باس کردن، ئەم جارە سودەکانی دونیایشی باس دەکا و دەفەرموێ:

(وَكَالصِّراطِ) ئایەتەکانی قورئان وەکو پردی دۆزەخە: کە خەڵك بەگوێرەی کردەوەکانی بە سەریدا دەڕوا بۆ بەهەشت، هەروەك پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: ﴿فَيَمُرُّ أَوَّلُكُمْ كَالْبَرْقِ...ثُمَّ كَمَرِّ الرِّيحِ ثُمَّ كَمَرِّ الطَّيْرِ وَشَدِّ الرِّجالِ، تَجْرِي بِهِمْ أَعْمالُهُمْ، وَنَبِيُّكُمْ قائِمٌ عَلَى الصِّراطِ يَقُولُ: رَبِّ سَلِّمْ سَلِّمْ...﴾رواه مسلم، سەرەتایەکەتان وەك بروسك بە سەر پردەکەدا ڕادەبری...ئینجا وەك با، ئینجا وەك باڵندەو وەك غاردانی پیاوان، کردەوەکانی خۆیان دەیانڕوێنن، لەو حاڵەتەشدا پێغەمبەری خۆتانﷺ لە سەر پردەکە ڕاوەستاوەو دەڵێ: خودایە سەلامەت بکە، سەلامەت بکە.

واتە: هەروەك بە تێپەڕبوونی سەر پردی دۆزەخ، مرۆڤ دەگاتە مەبەستی خۆی کە بەهەشتە، ئەوهاش بە دەستپێوەگرتنی قورئان دەگاتە هەمان مەبەستی خۆی.

(وَ) هەروەها **(كَالْمِيزانِ)** ئایەتەکانی قورئان وەك تەرازووی ڕۆژی قیامەتە **(مَعْدِلَةً)** لە ڕووی دادپەروەریەوە، خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿وَنَضَعُ الْمَوازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيامَةِ فَلا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئاً﴾الأنبياء: ٤٧، ئێمە تەرازووی دادپەروەری دائەنێین لە ڕۆژی قیامەت، هیچ کەسێك شتێکی کەمیش ستەمی لێناکرێ.

واتە: هەروەك تەرازووی قیامەت دادپەروەریی تێدایەو ستەمی تێدا نیە، ئەوهاش یاسای قورئان دادپەروەریی تێدایەو ستەمی تێدا نیەو بە دەستپێوەگرتنی قورئان دادپەروەری دەچەسپێو جێگیردەبێ.

کەوابوو: **(فَالْقِسْطُ)** هەوڵدان بۆ دادپەروەری **(مِنْ غَيْرِها)** لە سەرچاوەیەکی تری جگە لە قورئان **(فِي النّاسِ)** لە ناو خەڵکیدا **(لَمْ يَقُمِ)** بەردەوام نەبوەو جێگیریش نابێ، چونکە خوای گەورە هەر بەخۆی ئەم خەڵکەی دروست کردوەو هەر بەخۆیشی دەزانێ چۆن یاسای بەڕێوەبردنی بۆ دابنێ، هەروەك دەفەرموێ: ﴿إِنَّ اللهَ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لا تَعْلَمُونَ﴾النحل:٧٤، بەڕاستی خوای گەورە ئەزانێ، ئێوە نازانن.

ئینجا کە ئیمامی (الْبُوصِيرِي) مەدحی قورئانی کرد و ڕوونی کردەوە: قورئانی پیرۆز

لا تَعْجَبَنْ لِحَسُـودٍ راحَ يُنْكِـرُها (١٠٣) تَجاهُلاً وَّهْــوَ عَيْنُ الحاذِقِ الْفَهِمِ
قَدْ تُنْكِرُ الْعَيْنُ ضَوْءَ الشَّمْسِ مِنْ رَّمَدٍ (١٠٤) وَيُنْكِرُ الْفَمُ طَعْمَ الْماءِ مِنْ سَقَمِ

بەختەوەری دونیا و قیامەتی تێدایە. جێی خۆیەتی کەسێك بڵێ: کە ئەو قورئانە ئەوەندە ڕێزدار و بە سودە، بۆچی زۆرینەی ئەو خەڵکە ڕەفتاری پێناکا و باوەڕیان پێی نیە؟ جا وەڵام دەداتەوەو دەفەرموێ:

(**لاتَعْجَبَنْ**) پێت سەیر نەبێو سەرت سوڕ نەمێنێ (**لِحَسُودٍ**) لەو حەسودەی (**راحَ**) ڕۆییو دەستی پێکردوە (**يُنْكِرُها**) ئینکاری ئایەتەکانی قورئان دەکا و دانی پێدا ناهێنێ (**تَجاهُلاً**) نەزانی خۆی ئاشکرا دەکا (**وَهُوَ**) لە حاڵەتێکدا ئەو حەسودە نەزان نیە، بەڵکو (**عَيْنُ الْحاذِقِ**) خودی زیرەکێکی (**الْفَهِمِ**) زۆر تێگەیشتووە.

واتە: لە لای تۆ سەیر نەبێ: کەسانێك باوەڕیان بە قورئان نیەو خۆیان بە نەزان دێننە بەرچاو، لە حاڵەتێکدا ئەوان تێگەیشتوونو زۆر چاك دەزانن قورئان ڕاستەو گومانی تێدا نیە، بەڵام بە هۆی بەدڕەوشتیو حەسودی دانی پێدا ناهێننو لە سەر هەمان ڕێبازی جولەکەو دیانەکان دەڕۆن، کە خوای گەورە باسیان دەکا و دەفەرموێ: ﴿وَدَّ كَثِيرٌ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يَرُدُّونَكُمْ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِكُمْ كُفَّارًا حَسَدًا مِنْ عِنْدِ أَنْفُسِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْحَقُّ﴾ البقرة:١٠٩، زۆر لە جولەکەو دیانەکان خۆزگەی ئەوە دەکەن: لە دوای موسوڵمانبوونتان بتانگەڕێننەوەو بتانکەنە کافر، بە هۆی حەسودیبردنیان بە ئێوە، پاش ئەوەی بۆیان ڕوون بۆتەوە: کە ئایینی ئێوە ئایینێکی ڕاستەو گومانی تێدا نیە.

ئینجا ئیمامی (**الْبُوصِيرِي**) ویچواندێك بۆ ئەو حەسودە دێنێو تێیدا ئاشکرا دەکا: داننەهێنانی حەسودەکە بە هۆی ئەوە نیە: کە قورئان عەیبێکی هەبێ، بەڵکو عەیب لە حەسودەکەدا هەیە، هەروەك دەفەرموێ:

(**قَدْ تُنْكِرُ الْعَيْنُ**) هەندێ جار چاو ئینکاری دەکا و ڕازی نابێ (**ضَوْءَ الشَّمْسِ**) بە تیشکی ڕۆژ=هەتاو (**مِنْ رَمَدٍ**) بە هۆی چاوئێشان، هەروەك (**وَيُنْكِرُ الْفَمُ**) دەم ڕازی نابێ (**طَعْمَ الْماءِ**) بە تامی ئاوی خۆشو سارد (**مِنْ سَقَمٍ**) بە هۆی نەخۆشی، هیچ عەیبێکیش: نە لە ڕۆژ و نە لە ئاودا نیە.

کەوابوو: ئەو کەسەی دان بە قورئاندا ناهێنێو ئینکاری دەکا، ئەوە نەخۆشیی لە ناو دڵدایە، هەروەك (الْوَلِيد بن الْمُغِيرة)لعنه الله، بە هۆی نەخۆشی کوفر ئینکاری قورئانی

يا خَيْرَ مَنْ يَمَّمَ الْعافُونَ ساحَتَهُ (١٠٥) سَعْياً وَفَوْقَ مُتُونِ الْأَيْنُقِ الرُّسُمِ

دەكرد و لێیشی تێگەیشتبوو و دەشیزانی ڕاستەو گوتی: ﴿وَاللهِ إِنَّ لِقَوْلِهِ الَّذِي يَقُولُهُ حَلاوَةً وَإِنَّ عَلَيْهِ لَطَلاوَةً، وَإِنَّهُ لَمُثْمِرٌ أَعْلاهُ مُغْدِقٌ أَسْفَلُهُ وَإِنَّهُ لَيَعْلُو وَلا يُعْلَى عَلَيْهِ﴾ رواه اسحاق بن راهوَيه، سوێندم بە خوا: ئەو قورئانەی (مُحَمَّد)ﷺ دەیڵێ، شیرنایەتی‌ی هەیەو جوانی‌ی لە سەرە، سەرەوەی بەردەرەو بنەوەی پڕ ئاوە، ئەو قورئانە زاڵ دەبێو زاڵبوون بە سەری‌دا نابێ.

﴿ اَلْفَصْلُ السَّابِعُ: فِي إِسْرائِهِ وَمِعْراجِهِ ﷺ ﴾

﴿بەشی حەفتەم: لە باسی شەوڕۆیی‌و سەرکەوتنی پێغەمبەرﷺ بۆ ئاسمانەکان﴾

(**اَلإِسْراء**): شەوڕۆیی پێکردنی پێغەمبەرﷺ لە (مَكَّة)ی پیرۆزەوە بۆ (الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى)-لە (فَلَسْطِين)- لە بەشێکی شەوی‌دا.

(**الْمِعْراج**): سەرکەوتنی پێغەمبەرﷺ لە (الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى)وە بۆ سەرەوەی هەر حەفت ئاسمانەکان لە هەمان شەوەکەی شەوڕۆیی‌دا.

ئەم (مُعْجِزَة) گەورەیە بە گیان‌و جەستەی پێغەمبەرﷺ بوو و خەون نەبو، لە شەوی هەینی (٢٧) بیست‌و حەفتی مانگی (رَجَب)، ساڵی دوانزەی پێغەمبەرایەتی، واتە: بە ساڵێك‌و چەند مانگێك پێش کۆچکردنی پێغەمبەرﷺ، ڕووی دا. جا تکایە: ئەم باسە بە تەواوی لە (مێرگ‌و گوڵزاری بەهار)دا بخوێنەوە.

ئینجا کە ئیمامی (الْبُوصِيرِي) باسی قورئانی پیرۆزی کرد، کە گەورەترین (مُعْجِزَة)ی پێغەمبەرەﷺ، ئەم جارە باسی (مُعْجِزَة)یەکی‌تری پێغەمبەرﷺ دەکا: کە شەوڕۆیی‌و سەرکەوتنی پێغەمبەرەﷺ بۆ ئاسمانەکان، جا پێش بچێتە ناو باسەکە-بە دواندن= گفتوگۆی ڕووبەڕوو- باسی زیارەتی پێغەمبەرﷺ دەکا و دەفەرموێ:

(**يا خَيْرَ مَنْ**) هۆ ئەو پێغەمبەرەی ﷺ چاکترینی ئەو کەسانەی: کە (**يَمَّمَ الْعافُونَ**) داواکارانی چاکە سەردانیان دەکەن‌و دێنە (**ساحَتَهُ**) دەوروبەری ماڵەکانیان.

جا بۆیێ باسی دەوروبەری ماڵەکەی کرد، چونکە دەوروبەری ماڵەکەی پێغەمبەرﷺ مێرگێکە لە مێرگەکانی بەهەشت، هەروەك پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: ﴿مَا بَيْنَ بَيْتِي وَمِنْبَرِي رَوْضَةٌ مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ، وَمِنْبَرِي عَلَى حَوْضِي﴾ رواه البخاري ومسلم، نێوان مینبەرەکەم‌و ماڵەکەم-کە گۆڕەکەی منی تدایە- مێرگێکە لە مێرگەکانی بەهەشت،

مێنبەرەکەم لە سەر حەوزی کەوسەرەکەمە.

ئینجا ئەو کەسانەش کە زیارەتی پێغەمبەرﷺ دەکەن (سَعْياً) بە پیادەییو بە پەلە دێن، هەم (وَفَوقَ مُتُونِ) لە سەر پشتی (الأَيْنُقِ) ئەو وشترانەش دێن: کە (الرَّسْمِ) جێی پێیەکانیان لە زەویدا دیارە.

چۆنیەتی زیارەتکردنی پێغەمبەرﷺ : پێش زیارەتکردنی پێغەمبەرﷺ، دوو ڕەکعەت (تَحيَّةَ الْمَسْجِد) لە مزگەوتی پێغەمبەرداﷺ بکە، ئینجا بڕۆ لای گۆڕی پێغەمبەرﷺ سەلامی لێبکەو بڵێ: (اَلسَّلامُ عَلَيْكَ يارَسُولَ اللهِ) چونکە پێغەمبەر فەرموویەتی: ﴿ما مِنْ أَحَدٍ يُسَلِّمُ عَلَيَّ إلاَّ رَدَّ اللهُ عَلَيَّ رُوحِي حَتَّى أَرُدَّ عَلَيْهِ السَّلامَ﴾ رواه أبوداود بسند صَحيح، هەر کەسێك سەلامم لێبکا، خوای گەورە گوفتارم دەداتەوە تا وەڵامی سەلامەکەی بدەمەوە.

جا چۆنیەتی زیارەتکردنەکەم بە درێژی لە (مێرگو گوڵزاری بەهار)و لە (ڕووناکی رب العالمین)دا ڕوون کردۆتەوە.

بەڵام ئەو خێرەش لە دەست خۆت مەدە: کە هەموو نوێژەکانت بە جەماعەت لە مزگەوتی پێغەمبەرداﷺ بکەی، چونکە پێغەمبەرﷺفەرموویەتی: ﴿مَنْ صَلَّى فِي مَسْجِدي أَرْبَعِينَ صَلاةً لا تَفُوتُهُ صَلاةٌ كُتِبَتْ لَهُ بَراءَةٌ مِنَ النَّارِ وَبَراءَةٌ مِنَ الْعَذابِ وَبَرِئَ مِنَ النِّفاقِ﴾ حديث صحيح رواه الإمام أحمد والطبراني، هەر کەسێك لە مزگەوتی مندا چل نوێژ بکاو هیچ نوێژێکی لە دەست نەچێ، ئەوە ڕزگاربوونێکی لە ئاگر بۆ دەنوسرێو ڕزگاربوونێکیشی لە عەزابی خوا بۆ دەنوسرێو لە (نفاق)و درۆ و فێڵبازی دور دەکەوێتەوە.

ئینجا هەروەك (مُعْجِزَة)ی شەوڕۆییو سەرکەوتنو (مُعْجِزَة)کانیتریش نیشانەی ڕاستیی پێغەمبەرنﷺ، ئەوهاش پێغەمبەریشﷺ بەخۆی نیشانەی ڕاستیو پوختی ئایینی ئیسلامە، هەروەك ئیمامی (الْبُوصيري)دەفەرموێ:

(وَمَنْ) هۆ ئەو پێغەمبەرەیﷺ (هُوَ الآيَةُ الْكُبْرَى) بەخۆی گەورەترین نیشانەیە (لِمُعْتَبِرٍ) بۆ گشت ئەو کەسانەی بیر دەکەنەوەو بە دوای بەڵگەکانی ناسینی حەقو ناحەقدا دەگەڕێن، واتە: بە تەنها ناسینی پێغەمبەرﷺ، ئەوان دەزانن: ڕێبازەکەی ڕاستە، هەروەك خوایگەورە دەفەرموێ: ﴿وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَى صِراطٍ مُسْتَقِيمٍ﴾الشورى:٥٢،

سَرَيْتَ مِنْ حَرَمٍ لَيْلاً إلَى حَرَمٍ (١٠٧) كَمَا سَرَى الْبَدْرُ فِي داجٍ مِّنَ الظُّلَمِ
وَبِتَّ تَرْقَى إلَى أَنْ نِلْتَ مَنْزِلَةً (١٠٨) مِنْ قابِ قَوْسَيْنِ لَمْ تُدْرَكْ وَلَمْ تُرَمِ

بەڕاستی تۆ –ئەی پێغەمبەرﷺ– ڕێنموونی خەڵك ئەكەی بۆ ڕێگایەكی ڕاست.
(وَمَنْ) هۆ ئەو پێغەمبەرەیﷺ (هُوَ النِّعْمَةُ الْعُظْمَى) بەخۆی گەورەترین نیعمەتە (لِمُغْتَنِمِ) بۆ گشت ئەو كەسانەی دەیانەوێ بەختەوەری وەدەست بێنن، جا بەختەوەری بەردەوامیش لەو ئیسلامەدایە: كە پێغەمبەرﷺ هێناویەتی، خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿إِنَّ اللهَ اصْطَفَى لَكُمُ الدِّينَ فَلا تَمُوتُنَّ إلاّ وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ﴾البقرة: ٣٢١، خوای گەورە ئایینی ئیسلامی بۆ ئێوە هەڵبژاردوە، كەوابوو: نەكەن ئێوە بمرن، تا تەنها هەر بە موسوڵمانی دەمرن.
جا بزانە: (مُعْجِزَة)ی شەوڕۆیی و سەركەوتن بۆ ئاسمانەكان، تایبەتە بە پێغەمبەرﷺ، بۆیێ ئیمامی (الْبُوصِيرِي) –بە دواندن– بە پێغەمبەرﷺ دەڵێ:
(**سَرَيْتَ**) ئەی پێغەمبەرﷺ شەوڕێیت كرد (**مِنْ حَرَمٍ**) لە (حَرَم)ی (مَكَّة)وە (**لَيْلاً**) لە بەشێكی كەمی شەوێكدا (**إلَى حَرَمٍ**) بۆ (حَرَم)ی (بَيْتِ الْمُقَدَّس)=(الْمَسْجِدِ الأَقْصَى)، (**كَمَا سَرَى الْبَدْرُ**) وەك شەوڕۆیی مانگی شەوی چواردە (**فِي داجٍ**) لە شەوی تاریكدا (**مِنَ الظُّلَمِ**) لە چەندەها تاریكی.
خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلاً مِّنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾الإسراء: ١، پاكو بێعەیبی بۆ ئەو خوایەی شەوڕۆیی كرد بە بەندەی خۆی –مُحَمَّدﷺ– لە بەشێكی شەوێدا لە (اَلْمَسْجِدِالْحَرام)وە لە (مَكَّة)ی پیرۆز، بۆ (اَلْمَسْجِدِالأَقْصَى)=(بَيْتِ الْمُقَدَّس) لە (فَلَسْطِين)، ئەو (اَلْمَسْجِدِالأَقْصَى)ی پیتو بەرەكەتمان كردۆتە دەورەی، ئەو شەوڕۆییە بۆ ئەوە بوو هەندێك لە بەڵگەكانی توانای خۆمان نیشانی پێغەمبەرﷺ بدەین، بەڕاستی خوای گەورە بیسەر و بینەرە.
ئینجا كە پێغەمبەرﷺ گەیشتە (الْمَسْجِدِالأَقْصَى) لەوێ (مِعْراج)ی بۆ داندرا و بۆ ئاسمانەكان سەركەوت، هەروەك ئیمامی (الْبُوصِيرِي) دەفەرموێ:
(**وَبِتَّ**) هەر لەو شەوەدا –ئەی پێغەمبەرﷺ– دەستت پێكرد (**تَرْقَى**) بۆ هەر حەفت ئاسمانەكان سەر دەكەوتی، بە هاوڕێیەتی حەزرەتی (جُبْرائِيل)عليه السلام (**إِلَى أَنْ نِلْتَ مَنْزِلَةً**) تا لە ئاسمانەكان تێپەڕیو گەیشتە پلەیەكی ئەوەندە بەرز (**مِنْ قابِ**

قَوْسَيْنِ) كه له نزيكی‌دا به ئه‌ندازه‌ی قابی دوو كه‌وانان بوو (لَمْ تُدْرَكْ) ئه‌و پله‌یه‌- له پێش تۆدا- هیچ كه‌سێك نه‌یگه‌یوه‌تیێو هه‌م (وَلَمْ تُرَمِ) داواش نه‌كراوه، چونكه ئه‌و پله‌یه تایبه‌ت به تۆیه.

كه‌وابوو: له دوای پێغه‌مبه‌ریش ﷺ هیچ كه‌سێك ناگاته ئه‌و پله‌یه‌و هیچ كه‌سێكیش داوای ناكا، پێغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رموویه‌تی: ﴿ثُمَّ عُرِجَ بِي حَتَّى ظَهَرْتُ لِمُسْتَوًى أَسْمَعُ فِيهِ صَرِيفَ الْأَقْلامِ...قال ﷺ: ثُمَّ انْطَلَقَ بِي جِبْرِيلُ حَتَّى نَأْتِيَ إِلَى سِدْرَةِ الْمُنْتَهَى...﴾ الحديث بتمامه رواه البخاري ومسلم، ئینجا بۆ ئاسمانه‌كان سه‌ركه‌وتنم پێكرا، تا گه‌یشتمه ئه‌و ئاسته‌ی گوێم له سیره‌ی پێنووسه‌كان بوو-كه (مَلائِكَة) بریاره‌كانی خوای گه‌وره‌یان ده‌نووسی-...ئینجا (جُبْرائِيل) له‌گه‌ڵ خۆیا به‌ره‌و سه‌ره‌وه‌تر بردمی تا هاتینه لای دره‌خته‌كه‌ی (سِدْرَةَ الْمُنْتَهَى).

واته: زانستی (مَلائِكَة)و پێغه‌مبه‌ران-عليهم الصلاة والسلام- له (سِدْرَةَالْمُنْتَهَى) كۆتایی دێ، بۆیێ حه‌زره‌تی (جُبْرائِيل) عليه السلام له‌وێ له پێغه‌مبه‌ر ﷺ جیا بۆوه.

له‌م باره‌یه‌وه (عاجز) فه‌رمویه‌تی:

له فه‌وقی ئه‌و خودایه به‌س * ناگاته جێی ئه‌و شاهه كه‌س

له عاله‌مێ جودایه به‌س * لوءلوئی گه‌وهه‌رداری من

جا پێش سه‌ركه‌وتن بۆ ئاسمانه‌كان، له (الْمَسْجِدالأقْصَى)دا پێغه‌مبه‌ر ﷺ پێشنوێژی بۆ پێغه‌مبه‌ران-عليهم الصلاةوالسلام-كرد، هه‌روه‌ك ئیمامی (الْبُوصِيرِي) ده‌فه‌رموێ:

(وَقَدَّمَتْكَ) ئه‌ی پێغه‌مبه‌ر ﷺ ئه‌تۆیان- بۆ پێشنوێژی- وه‌پێش خۆیان خست (جَمِيعُ الْأَنْبِياءِ) هه‌موو پێغه‌مبه‌ره‌كان-عليهم الصلاةوالسلام- (بِها) له (الْمَسْجِدالأقْصَى)دا، له هه‌مان شه‌وی شه‌وڕۆیی‌دا (وَ) هه‌روه‌ها (الرُّسُلِ) هه‌موو پێغه‌مبه‌ره‌كانی (مُرْسَل)ش بۆ پێشنوێژی تۆیان وه‌پێش خست (تَقْدِيمَ مَخْدُومٍ) وه‌ك وه‌پێشخستنی گه‌وره‌یه‌كی خزمه‌تكراو (عَلَى خَدَمٍ) له سه‌ر خزمه‌تكاره‌كانی.

پێغه‌مبه‌ر ﷺ له حه‌دیسه‌كه‌ی شه‌وڕۆیی‌دا فه‌رموویه‌تی: ﴿...ثُمَّ مَضَيْنا حَتَّى أَتَيْنا بَيْتَ الْمُقَدَّسِ فَرَبَطْتُ الدَّابَّةَ بِالْحَلَقَةِ الَّتِي تَرْبُطُ بِهَا الْأَنْبِياءُ، ثُمَّ دَخَلْنا الْمَسْجِدَ فَنُشِرَتْ لِيَ الْأَنْبِياءُ مَنْ سَمَّى اللهُ وَمَنْ لَمْ يُسَمِّ، فَصَلَّيْتُ بِهِمْ﴾ رواه الطبراني فى الكبير بسند صحيح ورواه الإمام أحمد ومسلم وابن أبي‌حاتم بمعناه، ئینجا من‌و (جُبْرائِيل) ڕۆیشتین تا هاتینه (بَيْتَ الْمُقَدَّسِ)، جا

(الْبُراق)م بەستەوە لەو ئالْقەیەی پێغەمبەرەكان ولاغی خۆیان لیّدەبەستەوە، ئینجا چوینە ناو (الْمَسْجِدالأَقْصَى)و پێغەمبەرەكانم بۆ كۆ كرانەوە: ئەوانەی خوا لە قورئانـدا باسـی كردونو ئەوانەی باسی نەكردون، جا من پێشنوێژیم بۆكردن.

جا بزانە: بۆیێ لـە واتـەی (فَنُشِـرَتْ لِـيَ الْأَنْبِيـاء) گوتمـان: پێغەمبـەرەكانم بـۆ كـۆ كرانەوە، چونكە پێغەمبـەرﷺ فەرموویـەتی: ﴿الأَنْبِياءُ أَحْياءٌ فِي قُبُورِهِمْ يُصَلُّونَ﴾حدیث صحیح رواه أبویعلی، پێغەمبەران-عليهم الصلاة والسلام-زیندوونە لە گۆڕەكانیاندا نوێژ دەكەن.

ئینجا لەوانەیە لێرەدا كەسانێك بپرسن: خۆ پێغەمبـەرەكان-عليهم الصلاة والسلام-شـوێنیان لـە ئاسمانەكانـە-هـەروەك لـە حەدیسـی (صـحیح)دا هـاتووە-ئـەی بۆچـی لـە (الْمَسْجِد الأَقْصَى)دا كۆ كرانەوە؟

وەلام: كۆكردنەوەی پێغەمبەرەكان-عليهم الصلاة والسلام- لە (الْمَسْجِدالأَقْصَى)دا بۆ ڕێزلێنـانو پێشـوازی لـە پێغەمبـەرﷺ بـوو، ئینجـا لـە ئاسمانـەكانیش پێغەمبـەرﷺ بـەلای هەندێكیان ڕابرد و سەلامی لێكردن، هەروەك ئیمامی(الْبُوصِيرِي) دەفەرموێ:

(وَأَنْتَ) تۆ-ئەی پێغەمبـەرﷺ-لـە دوای پێشـنوێژی بۆكردنیـان (تَخْتَـرِقُ) دەتـبڕی (السَّبْعَ الطِّباقَ) هەر حەفت ئاسمانەكانی بەسەریەكتردا (بِهِمْ) لەو حاڵەتـەی بـە لای پێغەمبەرەكاندا-عليهم الصلاة والسلام- ڕادەبردی بۆ سەرەوەی ئاسمانەكان=ئەو شوێنەی خـوا بۆی بڕیار دابووی.

واتـە: ﴿پێغەمبەرﷺ لە ئاسمانی یەكەمدا باب (آدَم)یﷺ دیـت، لـە ئاسمـانی دووەمـدا حەزرەتی (يَحْيَى) پێغەمبەر و حەزرەتی (عِيسى) پێغەمبەری-صلی الله وسلم علیهما- دیـتن، لە ئاسمـانی سێیەمدا حەزرەتی (يُوسُـف) پێغەمبـەریﷺ دیـتو لـە ئاسمـانی چـوارەمدا حـەزرەتی (إِدْرِيس) پێغەمبەریﷺ دیتو لە ئاسمانی پێنجەمدا حـەزرەتی (هـارُون) پێغەمبـەریﷺ دیتو لە ئاسمانی شەشەمدا حەزرەتی (مُوسى) پێغەمبەریﷺ دیتو لە ئاسمانی حەفتەمـدا حەزرەتی (إِبْراهِيم) پێغەمبەریﷺ دیت﴾.(البخاری)و (مسلم) گێڕاویەتیانەوە.

(فِي مَوْكِبٍ) لـە حاڵـەتی سـەركەوتندا لـە كۆمـەڵێكی شـكۆداردا بـووی كـە كۆمـەڵی (مَلائِكَة) بوو (كُنْتَ فِيهِ) لـەو كۆمەڵەشـدا تـۆ-ئـەی پێغەمبـەرﷺ- بویـە (صـاحِبَ الْعَلَمِ) سەرقافڵەو خاوەنی ئاڵای ئەو كۆمەڵە.

واتـە: هـەر تـۆ-ئـەی پێغەمبـەرﷺ-میوانـە ڕێزدارەكـەی ئـەو میواندارییـە بـویو

هەر تۆ مەبەستو ئامارە بۆکراو بوی، لەو کاتەی لە هەر ئاسمانێکدا حەزرەتی (جُبْرائِيل)عليه السلام داوای دەکرد دەرگەی ئاسمانی بۆ بکرێتەوەو ناوی تۆی دەهێنا، یەکسەر دەرگەیان دەکردەوەو بەخێرهاتنیان دەکردی، هەروەك لە حەدیسەکەی (الإسْراء وَالْمِعْراج)دا پێغەمبەرﷺ فەرمویەتی: ﴿...فَانْطَلَقْتُ مَعَ جِبْرِيلَ حَتَّى أَتَيْنَا السَّمَاءَ الدُّنْيَا، قِيلَ: مَنْ هَذَا؟ قَالَ: جِبْرِيلُ. قِيلَ: مَنْ مَعَكَ؟ قَالَ: مُحَمَّدٌ. قِيلَ: وَقَدْ أُرْسِلَ إِلَيْهِ؟ قَالَ: نَعَمْ. قِيلَ: مَرْحَبًا بِهِ وَلَنِعْمَ الْمَجِيءُ جَاءَ...﴾ الحديث، رواه البخاري ومسلم، جا لەگەڵ حەزرەتی (جُبْرائِيل)عليه السلام بۆ ئاسمان سەرکەوتین تا گەیشتینە ئاسمانی یەکەم، جا حەزرەتی (جُبْرائِيل)عليه السلام داوای کرد دەرگەی ئاسمانەکەیان بۆ بکرێتەوە، (مَلائِكَة) فەرموویان: ئەوە کێیە؟ حەزرەتی (جُبْرائِيل)عليه السلام فەرمووی: من (جُبْرائِيل)م. (مَلائِكَة) فەرموویان: کێ لەگەڵتدایە؟ حەزرەتی (جُبْرائِيل)عليه السلام فەرمووی: (مُحَمَّد)مﷺ لەگەڵدایە. (مَلائِكَة) فەرموویان: لە لایەن خواوە داوا کراوە بێتە ئاسمان؟ حەزرەتی (جُبْرائِيل)عليه السلام فەرمووی: بەڵێ. (مَلائِكَة) فەرموویان: مەرحەبای لێبێ، باشترین هاتن هاتنی ئەوە...

ئینجا لە هەر ئاسمانێکدا وەك ئاسمانی یەکەم حەزرەتی (جُبْرائِيل)عليه السلام داوای دەکرد دەرگەی ئاسمانەکە بکەنەوە، (مَلائِكَة)ش هەمان پرسیارەکانیان دەکردنو دەرگەیان دەکردەوە.

ئینجا لەوانەیە کەسێك وا تێبگا: حەزرەتی (جُبْرائِيل)عليه السلام هەر لەگەڵ پێغەمبەرداﷺ بووە تا (قابَ قوسَيْن). جا ئیمامی (الْبُوصِيرِي) ئەو تێگەیشتنە ڕەد دەکاتەوەو دەفەرموێ:

(حَتَّى) ئەی پێغەمبەرﷺ بە ئەندازەیەکی وەها تۆ لە ئاسمانەکان تێپەڕیی، تا (إِذا) گەیشتیە شوێنێکی وەها (لَمْ تَدَعْ) نەتهێشتەوە (شَأْواً) کۆتایی هیچ بڵندایێك (لِمُسْتَبِقٍ) بۆ ئەو کەسەی بیەوێ پێشبڕکێ بکا (مِنَ الدُّنُوِّ) لە نزیکی، چونکە تەنها تۆ-ئەی پێغەمبەرﷺ-لە (سِدْرَةُالْمُنْتَهَى) تێپەڕیی، هیچ (مَلائِكَة)و هیچ پێغەمبەرێك لەوێ تێنەپەڕیوە.

(وَ) هەروەها (لامَرْقىً) هیچ پلەیەکی بەرزیت نەهێشتەوە (لِمُسْتَنِمٍ) بۆ هیچ پلە بەرزێك: کە حەزرەتی (جُبْرائِيل)و فریشتەکانیتری پایە بەرزن، چونکە حەرزەتی

(جُبْرائِيل) لـە (سِدْرَةُالْمُنْتَهى) لـە پێغەمبـەرﷺ جیا بـۆوەو گـوتی: نـاتوانم لێـرەوە بەرەو پێشتر بێم ﴿وَما مِنَّا إلاّ لَهُ مَقامٌ مَّعْلُومٌ﴾الصافات:١٦٤، هەر (مَلائِكَة)ێـك لـە ئێمـە شوێنێکی زانداراوی هەیە.

واتە: لە ترسی خوا ناوێرن بەولاوەتر برۆن، پێغەمبـەرﷺ فەرموویـەتی: ﴿مَرَرْتُ لَيْلَةَ أُسْرِيَ بِي بِالْمَلإِ الْأَعْلَى، وَجِبْرِيلُ كَالْحِلْسِ مِنْ خَشْـيَةِ اللهِ﴾رواه الطبراني في الاوسط بسند صحيح، لەو شەوەی شەورۆییم پێکرا، بە لای (مَلائِكَة)کانی پایە بـەرزدا ڕابـردم، لـەو حاڵەتەدا (جُبْرائِيل) وەك جلێکی شڕیکۆن بوو لە ترسی خوا.

ئینجا کە ئیمامی (الْبُوصِيرِي) لە(بَيْت)یڕابـردوودا فـەرمووی: هـیچ پلەیـەکی بـەرزت نەهێشـتەوە بـۆ هـیچ پلەبـەرزێك. ئـەم جـارە ئـەوەمان بـۆ بـاس دەکـا: کـە پلـەی پێغەمبەرﷺ -هەروەك لە پلەی (مَلائِكَة) بەسەرەوەترە-لە پلـەی پێغەمبـەرەکانیش -عليهم الصلاة والسلام-بەسەرەوەترەو دەفەرموێ:

(**خَفَضْتَ**) ئەی پێغەمبەرﷺ لە شەوی (مِعْراج)دا لە پلـەی خـۆت نـزمترت کـرد (**كُلَّ مَقامٍ**) هەموو پلەیەکی پێغەمبەران-عليهم الصلاة والسلام-، واتـە: پێغەمبـەران-عليهم الصلاة والسلام- هەرچـەند لـە پێغەمبەرایـەتیدا یەکسـانن‌و هـەموویان پلـە بـەرز و پایـەدارن، بـەڵام (**بِالْإضافَةِ**) بە نیسبەت پلەی پێغەمبەرﷺ، هەموویان لە ژێر پلەی پێغەمبەرنﷺ، جا ئەو ڕێزلێنانەش بە بڕیاری خوای گەورەیە، کە دەفـەرموێ: ﴿تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّـلْنا بَعْضَـهُمْ عَلَـى بَعْـضٍ﴾ البقرة:٢٥٣، ئـەو پێغەمبەرانـە هەنـدێکمان لـە هەنـدێکیان گەورەتر کردوە لـە پلەو پایەدا.

(**إذْ**) ئەی پێغەمبەرﷺ بۆیێ پلەو پایەت بەرزترە، چونکە (**نُودِيتَ**) لە لایەن خـواوە بانگ کرای (**بِالرَّفْعِ**) بە پایە بەرزی تا بەرز بکرێیەوە بۆ ئاسمانەکان، یان واتە: خوای گـەورە بـە پلەیـەکی بـەرزی پێغەمبەرایـەتی بـانگی کـردویو دەفـەرموێ: ﴿يا أَيُّهَاالنَّبِيُّ﴾و ﴿يا أَيُّهَاالرَّسُولُ﴾ هۆ پێغەمبەر.

واتە: لەو حاڵەتەی خوای گەورە بانگت دەکا، وەك پێغەمبەرەکانیتر-عليهم الصلاة والسلام- ناوت ناهێنێ‌و نافەرموێ: (يا مُحَمَّد) هۆ مُحَمَّد. بەڵام پێغەمبەرەکانیتر-عليهم الصلاة والسلام- بە ناوی خۆیان بانگیان دەکا و دەفەرموێ: (يا نُوح)، (يا إبراهيم)، (يا مُوسى)، (يا عِيسى)...هتد، ئەمەش نیشانەیەکیترە کـە پێغەمبـەرﷺ لـە هـەموویان گـەورەترە، هەروەك ئیمامی (البيهقي) لە (شُعَب الإيمان)دا ڕوونی کردۆتەوە.

هەر بۆیێ خوای گەورە قەدەغەی کردوە: جگە لە ناوی پێغەمبەر، بە ناوێکیتر بانگی پێغەمبەرﷺ بکەین، یان ناوی بهێنین، خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿لا تَجْعَلُوا دُعَــاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَاءِ بَعْضِكُمْ بَعْضًا﴾النور:٦٣، وا مەکەن: بانگی پێغەمبەرﷺ بکەن لــە نێوان خۆتاندا بە ناوی خۆی، وەك هەنـدێکتان بـانگی هەنـدێکتان دەکـەن. واتـە: بـە پێغەمبەر ناوی بهێنن‌و بانگی بکەن.

جا لەبارەی‌بانگکردنی‌پێغەمبەرﷺ ئیمامی (الْبُوصِيرِي) وێچواندنێکی (نَحْوِي) دەکا و دەفەرموێ: بانگکردنەکەت ئەی پێغەمبەرﷺ (مِثْلَ الْمُفْرَدِ الْعَلَمِ) وەك بـانگکردنی (مُنادَی)ی (مُفْرَد)ی (مَعْرِفَة)یە.

واتە: هەروەك لە زانستی (نَحُو)دا ئەو جۆرە (مُنادَی)یە (مَبْنِـي)یـە لـە سـەر (ضَـمَّة)، واتە: لە سەر ئەو نیشانەیەی پێی (مَرْفُوع) دەبـێ‌و بۆری دەدرێتـێ‌و دەگـوترێ: (يـا مُحَمَّدُ). ئەوهاش هەر یەك لە (النَّبِيُّ)و (الرَّسُولُ) بووەتە (مُنادَی)یەکی (مُعْرَب)و بۆری دراوەتێ‌و (مَرْفُوع) بووە، بەڵام لەبەر ئەوەی (مُعْرَب) لە (مَبْنِـي) ڕەسـەنتر و بـاڵاترە، ئەوهاش بانگکردن بە (النَّبِيُّ)و (الرَّسُولُ) -کە (مُنادَی)یەکی (مُعْرَب)ن- ڕێزدارترە لە (يا مُحَمَّدُ)، کە (مُنادَی)یەکی (مَبْنِي)یە، وَاللهُ أَعْلَم.

ئینجا ئیمامی (الْبُوصِيرِي) باسی ئەو ڕێزداریانە دەکا: کە پێغەمبەرﷺ لە (مِعْـراج)دا وەدەستی هێناون‌و دەفەرموێ:

(**كَيْما تَفُوزَ**) ئەی پێغەمبەرﷺ ئەو سەرکەوتنەت بۆ سەرەوەی ئاسمانەکان بۆ ئەوە بوو: تاکو وەدەست بێنی (**بِوَصْلٍ**) بەیەکگەیشتنێك (**أَيِّ مُسْتَتِرٍ**) ئەو بەیەکگەیشتنە تەواو داپۆشراو بوو (**عَنِ الْعُيُونِ**) لـە چاوی هـەموو خـەڵك، مەبەسـت دیتنـی خـوای گەورەیە.

واتە: لە دونیادا هیچ کەسێك خوای گەورەی نەدیتووە، بەڵام بە فەرموودەی بەهێز لە لای زۆربەی زانایان لە شەوی (مِعْراج)دا پێغەمبەرﷺ بە هەردوو چـاوی خـۆی خـوای گەورەی دیتووە، هەروەك ئیمامی (النَّوَاوِي) لە (شرح صـحيح مسـلم)دا فەرموویـەتی، بە بەڵگەی ئەم حەدیسـە: ﴿عَنْ ابْنِ عَبَّاس-رضي الله عنهما- أَتَعْجَبُونَ أَنْ تَكُونَ الْخُلَّةُ لإِبْرَاهِيمَ وَالْكَلامُ لِمُوسَى وَالرُّؤْيَةُ لِمُحَمَّدٍﷺ؟﴾ أخرجه النسائي والحاكم بإسناد صحيح، ئایا پێتان سەیرە دۆستایەتی خوا بۆ (إِبْراهِيم) پێغەمبەر بێﷺ، قسەکردنی خـوا بـۆ (مُوسَى) پێغەمبـەر بێﷺ، دیتنی خوا بۆ (مُحَمَّد) بێﷺ؟.

(وَ) هەروەها سەرکەوتنەکەت بۆ ئەوە بوو: کە وەدەست بێنی (سِرٍّ) نهێنی‌یەك (أيِّ مُكْتَتَمٍ) ئەو نهێنی‌یە تەواو شاراوەو پەنهان بوو لە هەموو خەڵك، خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿فَأَوْحَى إِلَى عَبْدِهِ ما أَوْحَى﴾النجم:١٠، لە شەوی (مِعْراج)دا خوای گەورە (وَحْي)ی نارد بۆ بەندەی خۆی-مُحَمَّدﷺ-، ئەو (وَحْي)یەی ناردی.

واتە: نهێنی ی ئەو (وَحْي)یە بۆ هیچ کەسێك ڕوون نەکراوەتەوە، چونکە لە حەدیسەکەی (مِعْراج)دا پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: ﴿...فَأَوْحَى إِلَيَّ مَا شاءَ أَنْ يُوحِيَ﴾ رواه الطبراني في الأوسط بسند صحيح، جا خوای گەورە (وَحْي)ی بۆ ناردم ئەو (وَحْي)یەی بەخۆی حەزی کرد بینێرێ.

ئینجا کە ئیمامی (الْبُوصِيرِي) لە (بَيْت)ی ڕابردوودا باسی کرد: ئەو نهێنی‌یەی لە شەوی (مِعْراج)دا لە نێوان خواو پێغەمبەرداﷺ هەبوو، هیچ کەسێك نایزانێ. ئەم جارە باسی بەرهەمەکانی شەوی (مِعْراج) دەکا: کە دەست ئوممەتی پێغەمبەرﷺ کەوتون‌و دەفەرموێ:

(فَحُزْتَ) ئەی پێغەمبەرﷺ لە شەوی (مِعْراج)دا کۆت کردەوە (كُلَّ فِخارٍ) گشت شانازی‌یەك (غَيْرَ مُشْتَرَكٍ) هیچ کەسێك لەو شانازیانەدا هاوبەشی تۆ نەبو، چونکە تایبەت بە تۆ بون.

جا ئەو شانازیانەش: دیتنی خوای گەورەو ئەم سێ خەلاتانەن: ﴿عَنْ عَبْدِاللهِ رضي الله عنه: ...فَأُعْطِيَ رَسُولُ اللهِﷺ الصَّلَواتِ الْخَمْسِ، وَخَواتِيمَ الْبَقَرَةِ، وَغُفِرَ لِمَنْ لَمْ يُشْرِكْ بِاللهِ مِنْ أُمَّتِهِ شَيْئاً الْمُقْحِماتُ﴾رواه مسلم، لە شەوی (مِعْراج)دا پێغەمبەرﷺ سێ خەلاتی درانێ: پێنج نوێژەکان، ئایەتی ﴿آمَنَ الرَّسُولُ﴾ تا کۆتایی سورەتی (الْبَقَرة)، خوای گەورە بڕیاری دا-جگە لە کافربوون- لە گوناهە گەورەکانی ئوممەتی خۆش بێ‌و بە یەکجاری لە دۆزەخدا نەمێنێتەوە.

(وَجُزْتَ) ئەی پێغەمبەرﷺ تۆ ڕابردی‌و تێپەڕ بووی (كُلَّ مَقامٍ)لە گشت شوێنێك‌و لە گشت پلەیەك (غَيْرَ مُزْدَحَمٍ) هیچ کەسێك لەو شوێنەدا پاڵەپەستەی نەکردی.

واتە: لەو کاتەی لە (سِدْرَةِالْمُنْتَهى) تێپەڕی‌ی، هیچ خەڵکێك هاوڕێیەتی نەکردی، هەروەك باسمان کرد.

جا لە بەرئەوەی ئەو پلەوپایەی پێغەمبەرﷺ لە شەوی (مِعْراج)دا وەدەستی

وَجَـــلَّ مِقْدارُ مَا وُلِّيتَ مِنْ رُتَبٍ (١١٥) وَعَزَّ إِدْراكُ مَا أُولِيتَ مِنْ نِعَـــمٍ
بُشْرَى لَنَا مَعْشَرَ الْإِسْـــلامِ إِنَّ لَنَا (١١٦) مِنَ الْعِنايَةِ رُكْناً غَـــيْرَ مُنْهَـــدِمِ

هێناوه، نایەتە باس کردن، ئیمامی (الْبُوصِيرِي) بێتوانایی خۆی ئاشکرا دەکا و دەفەرموێ:

(وَجَلَّ) ئەوەندە گەورەیە، باسی ناکرێ (مِقْدارُ) ئەندازەی (مَا وُلِّيتَ) ئەوەی دراوەتە بەر دەستت (مِنْ رُتَبٍ) لە پلەو پایە بەرزەکان (وَعَزَّ) قەدەغەیەو ناگونجێ بۆ هیچ کەسێك (إِدْراكُ) گەیشتن‌و وەدەستهێنانی (مَا أُولِيتَ) ئەوەی دراوەتە تۆ لە لایەن خواوە (مِنْ نِعَمٍ) لە نیعمەت‌و چاکەکان.

واتە: نیعمەتەکانی خوا لەگەڵ پێغەمبەرﷺ ئەوەندە زۆر و گەورەنە: مەحاڵە هیچ کەسێك بیانگاتێ‌و وەدەستیان بێنێ، خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿وَأَنزلَ اللهُ عَلَيْكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُنْ تَعْلَمُ وَكَانَ فَضْلُ اللهِ عَلَيْكَ عَظِيمًا﴾النساء:١١٣، ئەی پێغەمبەرﷺ خوای گەورە بۆ تۆی ناردۆتە خوارەوە ئەم قورئانەو قسەی لەجێ- کە فەرموودەکانی جگە لە قورئانن- خوای گەورە تۆی فێرە زانستێکی وەها کردوە: کە پێشتر نەتدەزانی، نیعمەت‌و چاکەی خوا لەگەڵ تۆ زۆر گەورەیە. واتە: نیعمەتێك خوا بە گەورە ناوی بێنێ، چۆن بەندەی بێهێز دەتوانێ باسی بکا؟!.

ئینجا کە ئیمامی (الْبُوصِيرِي) باسی ئەوەی کرد: بەرهەمەکانی (مِعْراج) سودی بۆ ئۆممەتی ئیسلام هەیە: ئەم جارە مژدەمان دەداتێ: ئەو بەرهەم‌و پێزداریانەی وەدەست ئۆممەتی ئیسلام کەوتون، بەردەوامن‌و (نَسْخ) نابنەوەو ناگۆڕێن، هەروەك دەفەرموێ:

(بُشْرَى لَنَا) مژدەیەکی زۆر خۆش بۆ ئێمەیە (مَعْشَرَ الْإِسْلامِ) هۆ گەلی ئیسلام، مژدەکەش ئەمەیە: (إِنَّ لَنَا) بە تایبەتی بۆ ئێمەی موسوڵمان هەیە -(مِنَ الْعِنايَةِ) بە هۆی بایەخ پێدانی خوا بە ئێمە- (رُكْناً) پاڵپشتی‌و شەریعەتێکی وەها: کە (غَيْرَ مُنْهَدِمِ) ئەو پاڵپشتیە ناڕوخێ‌و ناگۆڕێ.

*- لە ناو لێناندا خوای‌گەورە پاڵپشتیی کردوین‌و بایەخی پێداوین‌و دەفەرموێ: ﴿هُوَ سَمَّاكُمُ الْمُسْلِمِينَ مِنْ قَبْلُ وَفِي هَذَا﴾ الحج:٧٨، خوا ناوی لە ئێوە ناوە موسوڵمان لە پێش هاتنی قورئان، وە لە قورئانیشدا ناوی ناون موسوڵمان.

*- هەم لە شەریعەتیشدا خوای‌گەورە پاڵپشتیی کردوین‌و بایەخی پێداوین‌و

دەفەرموێ: ﴿اَلْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْـلامَ دِيناً﴾ المائدة: ٣، ئەمڕۆ شەریعەتی ئیسلامم بۆ ئێوە تەواو کرد و نیعمەتی خۆم بە سەر ئێوەدا تەواو کرد، ڕازی بوم ئیسلام ئایینی ئێوە بێ.

کەواتە: ئەگەر خوا بە شتێك ڕازی بێ، لە ڕازیبوونی خۆی پەشیمان نابێتەوە.

هەروەها تایبەتیەکیتریش ئەمەیە: خوای گەورە ئێمەی کردۆتە چاکترینی هەموو ئوممەتەکان، هەروەك ئیمامی (الْبُوصِيرِي) دەفەرموێ:

(**لَمَّا**) لە بەرئەوەی (**دَعَا اللهُ**) خوای گەورە ناوی ناوە (**داعِينَا**) لە پێغەمبەری ئێمە ﷺ -(**لِطاعَتِهِ**) کە بانگمان ئەکا بۆ عیبادەتو پەرستنی خوا- (**بِأَكْرَمِ الرُّسْلِ**) بە ڕێزدارترینی پێغەمبەران -عليهم الصلاة والسلام- ناوی هێناوە، کە خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿إِنَّ أَكْـرَمَكُمْ عِنْـدَ اللهِ أَتْقَـاكُمْ﴾ الحجرات: ١٣، ڕێزدارترتان لە لای خوا، لەخوا ترسترەکانتانن.

واتە: بێگومان: پێغەمبەران -عليهم الصلاة والسلام- لە هەموو کەسێك لەخواترسترن، پێغەمبەری ئێمەش ﷺ لەو لەخواترسانەدا پێشەوای هەموویانە، کەوابوو: لە هەموانیان ڕێزدارترە، هەروەك پێغەمبەر ﷺ بەخۆی فەرموویەتی: ﴿أَنَا قَائِدُ الْمُرْسَلِينَ وَلَا فَخْرَ﴾ حديث حسن رواه الدارمي بسند موثوق، من پێشەوای پێغەمبەرانم، هیچ شانازیەکم مەبەست نیە.

واتە: بەڵام بۆ زانینی ئێوە وا دەڵێم.

جا کە پێغەمبەری ئێمە ﷺ ئەو ڕێزدارە بێ، بێگومان: (**كُنَّا**) ئێمەش بوینە (**أَكْرَمَ الْأُمَمِ**) ڕێزدارترینی ئوممەتان، هەروەك خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿كُنْتُمْ خَيْـرَ أُمَّـةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ﴾ آل عمران: ١١٠، ئێوە- ئەی ئوممەتی (مُحَمَّد) ﷺ- چاکترین ئوممەتن کە بۆ بەرژەوەندی خەڵك ئاشکرا کرابێ.

﴿ اَلْـفَـصْلُ الـثّـامِن: في جِهـادِ الـنَّـبِـيِّ ﷺ ﴾

﴿ بەشی هەشتەم: لە باسی غەزای پێغەمبەر ﷺ لە دژی کافرەکان ﴾

ئینجا کە ئیمامی (الْبُوصِيرِي) باسی کرد: پێغەمبەر ﷺ لە سەرکەوتنی ئاسمانەکاندا پلەی هەرە بەرزی وەدەست هێناوە. ئەم جارە باسی ئەوەمان بۆ دەکا: کە لە سەر زەمینیش پێغەمبەر ﷺ لە غەزایەکانیدا سەرکەوتنی وەدەست هێناوە بە سەر دوژمنانی ئیسلامدا، جا دەفەرموێ:

راعَتْ قُلوبَ الْعدَى أَنْباءُ بعْثَته (١١٨) كَنبْأَة أَجْـفَلَتْ غُـفْلاً مّنَ الْغَـنَمِ
مَازالَ يَلْقَاهُمُ فِي كُلِّ مُعْـتَرَك (١١٩) حَتَّى حَكَوْا بِالْقَنَا لَحْماً عَلَى وَضَمِ

(راعَتْ) ترساندی (قُلوبَ الْعِدَى) دڵی دوژمنەکانی ئیسلام (أَنْباءُ بِعْثَتِه) هەواڵەکانی بوونی بە پێغەمبەرﷺ.

واتە: بڵاوبوونەوەی هەواڵی بوونی بە پێغەمبەرﷺ، دوژمنانی ئیسلامی ترساند، جا ئەو ترسەش یەکێکە لە تایبەتیەکانی پێغەمبەرﷺ کە فەرموویەتی: ﴿أُعْطِيتُ خَمْساً لَمْ يُعْطَهُنَّ أَحَدٌ قَبْلِي: نُصِرْتُ بِالرُّعْبِ مَسِيرَةَ شَـهْرٍ...﴾الحديث رواه البخاري ومسلم، پێنج شتی تایبەتیم دراونێ، کە نەدراوەنە هیچ پێغەمبەرێکی پێش خۆم: سەرکەوتنم دراوەتێ بەوەی دوژمن لێم دەترسێ لە ئەندازەی دوری یەك مانگ.

جا ئەو ترسانەی دوژمنیش (كَنَبْأَةٍ) وەك نەڕەی شێر (أَجْفَلَتْ) ترساندبێتیو ڕەواندبێتیەوە (غُفْلاً) کۆمەڵێکی بێئاگا و گێلێ (مِنَ الْغَنَمِ) لە بزنو مەڕەکان.

واتە: هەروەك بزنو مەڕ لە دەنگی شێر دەڕەونەوەو هەڵدێن، ئەوهاش کافرەکانی گێل وازیان لە گوێڕایەڵی قوڕئان دەهێنا و لە پێغەمبەرﷺ دەڕەوینەوە، خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿فَمَا لَهُمْ عَنِ التَّذْكِرَةِ مُعْرِضِينَ * كَأَنَّهُمْ حُمُرٌ مُسْتَنْفِرَةٌ * فَرَّتْ مِنْ قَسْوَرَةٍ﴾المدثر:٤٩-٥١، لە بەرچی کافرەکان واز لە قوڕئان دێنو گوێی لێڕاناگرن، وەك بڵێی ئەوان کەرەکانی کێوین لە ترسی شێر ڕەوینەوەو هەڵاتون.

ئینجا کە کافرەکان سودیان لە قوڕئان وەرنەگرتو بانگەوازیەکەی پێغەمبەریانﷺ قبوڵ نەکرد، بەوەش نەوەستان، بەڵکو پێغەمبەرﷺ موسوڵمانەکانیان لە (مَكَّة)ی پیرۆز دەرکردنە دەرەوەو موڵكوماڵیشیان لێ داگیر کردن، بۆیێ ئەم جارە بە فەرمانی خوا: پێغەمبەرﷺ شمشێری لە کافرەکان بەکار هێنا و دەستی بە غەزا کرد لە دژی ئەوان، هەروەك ئیمامی (الْبُوصِيرِي) دەفەرموێ:

(مَازالَ) بەردەوام (يَلْقَاهُمْ) پێغەمبەرﷺ لەگەڵ (صَحابَة)کانیﷺ بەرەنگاری کافرەکان دەبۆوەو جەنگی لەگەڵ دەکردن (فِي كُلِّ مُعْتَرَكٍ) لە گشت ئەو شوێنانەی دەبونە مەیدانی جەنگ.

واتە: هیچ کاتێك پێغەمبەرﷺ لە جەنگی کافرەکان نەترساوە، بەڵکو بەخودی خۆی لە (٢٧) غەزادا بەشداری کردوەو بە (إِجْماع)ی موسوڵمانان: ئەگەر موسوڵمانەکانیش لە جەنگدا شکابن، پێغەمبەرﷺ بەخۆی نەبەزیوەو لە جەنگدا هەڵنەهاتووە، بەڵکو

هەر لە مەیدانی جەنگدا ماوەتەوەو بەرەو پێش هەڵمەتی بردوە. ئیمام (عَلي)ﷺ فەرمویەتی: ﴿كُنّا إذا حَمِيَ الْبَأْسُ وَلَقِيَ الْقَوْمُ الْقَوْمَ إتَّقَينا بِرَسُولِ اللهِﷺ فَلا يَكُــونُ أَحَدٌ مِنّا أَدْنَى إلَى الْعَدُوِّ مِنْهُﷺ﴾ حديث صحيح رواه النسائي والحاكم، لەو کاتەی جەنگ گەرم دەبوو و کافر و موسوڵمان دەگەیشتنە یەکتری، ئێمە خۆمان بە پێغەمبەرﷺ دەپاراست، هیچ کەسێك لە ئێمە بۆ لای دوژمن نزیکتر نەبو لە پێغەمبەرﷺ.

جا پێغەمبەرﷺ بەردەوام جەنگی لەگەڵ کافرەکان دەکرد (حَتَّى) تا (حَكَوْا) کافرەکانی کوژراو وێدەچون (بِالْقَنا) بە هۆی لێدانی ڕمی (صَحابَة)کانﷺ (لَحْماً) وەك گۆشتی پارچەکراو بون (عَلَى وَضَمٍ) لە سەر تەپلەی گۆشتفرۆش.

واتە: لاشەکانی کافرەکان بە پارچەکراوی لە مەیدانی جەنگدا بەجێ دەهێشتران، چونکە کافرەکان دەبەزین‌و کوژراوەکانی خۆیان نەدەناشت.

ئینجا ئیمامی (الْبُوصيرِي) باسی ترسنۆکی کافرەکان دەکا و دەفەرموێ:

(وَدُّوا) کافرەکان دەیانخواست‌و پێیان خۆش بوو (الْفِرارَ) هەڵبێن‌و نەیەنە مەیدانی جەنگ، بەڵام هەڵاتنیشیان دەست نەکەوت، بۆیێ (فَكادُوا) نزیك بوو کافرەکان لە ترسی پێغەمبەروﷺ (صَحابَة)کانﷺ (يَغْبِطُونَ) خۆزگە بکەن‌و بخوازن –(بِهِ) بە هۆی ئەو هەڵاتنە–(أَشْلاءَ) وەك ئەو پارچە گۆشتانە بن: کە (شالَتْ) بەرز دەبنەوە (مَعَ الْعِقْبانِ) لەگەڵ هەڵۆیەکان‌و هەم (وَالرَّخَمِ) لەگەڵ داڵەشەکان.

واتە: هەندێ جار کافرەکان نەیاندەتوانی لە مەیدانیجەنگ ڕابکەن، بۆیێ دەیانخواست وەك ئەو پارچە گۆشتانەیان لێهاتبا: کە هەڵۆ و داڵەش بە هەوادا بەزریان دەکەنەوە، نەوەك بکەونە بەر شمشێر و ڕمی (صَحابَة)کانﷺ.

ئیمام(ابن اسحاق) لە غەزای (بَدْر) دەگێڕێتەوە: کە (عُمَیر بن وَهْب) هات‌و (صَحابَة)کانیﷺ بەسەر کردنەوەو گەڕاوە، گوتی:(یا مَعْشَرَ قُرَیْشٍ اَلْبَلایا تَحْمِلُ الْمَنایا) وشترەکانی (مَدِینَة) مردنیان هەڵگرتووە...ئینجا (عُتْبَة)ش گوتی: (فَارْجِعُوا وَخَلُّوا بَیْنَ مُحَمَّدٍﷺ وَبَیْنَ سائِرِ الْعَرَبِ) کەوابوو: ئەم جەنگە مەکەن‌و بگەڕێنەوەو واز لە (مُحَمَّد)ﷺو عەرەکان بێنن.

جگە لەمەش: (أُمَيَّة)لعنه الله، لە گەرمەی جەنگدا بەخۆی تکای لە حەزرەتی (عَبْدالرَّحْمن بن عَوْف)ﷺ کرد: تاکو بە دیل بیگرێ؟ نەوەك بە دەستی (صَحابَة)کانﷺ بکوژرێ،

بەڵام لە ئەنجامدا بە دەستی حەزرەتی (بِلال)و (صَحابَة)كانی ترﷺ -هەر- كوژرا، هەروەك لە (البداية والنهاية)دا گێڕدراوەتەوە.

ئینجا كە لە(بَيْت)ی ڕابردوودا ئیمامی (الْبُوصِيرِي) فەرمووی: كافرەكان لە جەنگدا خۆزگەی هەڵاتنیان دەكرد لە ترسی پێغەمبەرﷺ (صَحابَة)كانﷺ. ئەم جارە باسی ئەوەمان بۆ دەكا: كافرەكان لە ماڵەوەش لە ترسی پێغەمبەرﷺ (صَحابَة)كانﷺ شەو و ڕۆژیان لێ دەشێورا، هەروەك دەفەرموێ:

(**تَمْضِي اللَّيَالِي**) شەوەكانو ڕۆژەكان دەڕۆیشتن (**وَلا يَدْرُون عِدَّتَها**) كافرەكان نەیاندەزانی ژمارەیان چەندە، چونكە لە ترسی پێغەمبەرﷺ (صَحابَة)كانﷺ نە بە شەوێو نە بە ڕۆژێ كافرەكان دڵنیا نەبونو بەردەوام بیریان لە هێرشی پێغەمبەرﷺ دەكردەوە (**مالَمْ تَكُنْ**) تا ئەو كاتەی ئەو شەوانە، نەدەبونە (**مِنْ لَيَالِي الأَشْهُرِ الْحُرُمِ**) شەوەكانی (الْأَشْهُرِالْحُرُمِ)= چوار مانگەكەی حەڕامو ڕێزدار: كە (ذوالْقَعْدَة)و (ذُو الْحِجَّة)و (مُحَرَّم)و (رَجَب)ن.

واتە: لەو چوار مانگانەدا كافرەكان دڵنیا دەبونو هەستیان بە جیاوازی شەو و ڕۆژ دەكرد، چونكە لە سەرەتادا غەزاكردن لەو چوار مانگانەدا حەڕام بوو، هەروەك خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ﴾ البقرة:٢١٧، ئەی پێغەمبەرﷺ لەبارەی جەنگ لە (اَلشَّهْرُالْحَرام)دا پرسیارت لێدەكەن؟ بڵێ: جەنگ لە (اَلشَّهْرُالْحَرام)دا گوناهێكی گەورەیە.

ئینجا لەمەودوا لەو چوار مانگانەشدا غەزا حەڵاڵ كرا، بەڵكو واجبیش كرا و تا دونیا وێران دەبێ واجبیەكەی غەزا هەر بەردەوامە، خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿فَإِذَا انْسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرُمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَاحْصُرُوهُمْ وَاقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ﴾التوبة:٥، هەر كاتێك (اَلأَشْهُرُالْحُرُم) تەواو بون، ئێوە كافرەكان بكوژن لە هەر كاتو شوێنێكدا دەیانگەنێ، بیانگرنو گەمارۆیان بدەنو لە هەموو ڕێگایەك بۆیان لە بۆسە دانیشن.

ئینجا لەوانەیە كەسێك بڵێ: ئەوە زانیمان خوای گەورە فەرمانی كردوە: غەزا بكرێ، زانیمان دوژمنانی ئیسلام لە ترسی غەزا تۆقیون، بەڵام پێم بڵێ: سود و مەبەستی غەزا چییە؟ جا ئیمامی (الْبُوصِيرِي) وەڵام دەداتەوە: ئایینی ئیسلام وەك میوانێ

ڕێزدار دابەزیوەو داواکاریشی هەیە، واجبە: خاوەن ماڵ داواکاریەکەی جێبەجێ بکا و بەرگریی لێبکا و میوانداریشی بکا. جا (صَحابَة)کانیش ﷺ بە بێ گەردی میوانداری ئەو ئیسلامەیان کرد، هەروەك دەفەرموێ:

(**كَأَنَّما الدِّينُ**) وەك بڵێی: ئایینی ئیسلام (**ضَيْفٌ**) میوانێکە (**حَلَّ ساحَتَهُمْ**) دابەزیوەتە گۆڕەپانی ماڵی (صَحابَة)کان ﷺ (**بِكُلِّ قَرْمٍ**) لەگەڵ گشت جوامێرێکی ئازاو نەترس، جا ئەو میوانەش (**إِلَى لَحْمِ الْعِدا**) بۆ گۆشتی دوژمنانی ئیسلام (**قَرِمٍ**) تامەزرۆیەو حەزی لێیە.

واتە: ئایینی ئیسلام لە (مَكَّة)ی پیرۆزەوە هاتە (مَدِينَة)ی پیرۆز و بە هاوڕێیەتی پێغەمبەر ﷺ و (صَحابَة) ئازاو نەترسەکان ﷺ، جا عادەت ئەوهایە: خاوەن ماڵ لە میوان دەپرسێ: حەزت لە چیە بۆت ئامادە بکەین؟

جا ئەم میوانەش وەڵام دەداتەوە: من تامەزرۆی پارچە پارچەکردنی گۆشتی دوژمنانی ئیسلامم، تاکو بتوانم دادپەروەریی خوا لە سەر زەمینی خوا بچەسپێنم و ستەم نەهێڵم، هەروەك خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿وَمَا لَكُمْ لا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْ هَذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ أَهْلُهَا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ وَلِيّاً وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ نَصِيراً﴾النساء:٧٥، ئەی ئیمانداران بۆچی ئێوە جەنگ ناکەن لە ڕێگای خوا و لە ڕێگای ڕزگارکردنی چەوساوەکان: لە پیاوانو ئافرەتانو منداڵان، کە لە بەردەستی کافرەکاندا هاوار ئەکەنو دەڵێن: خودایە دەربازمان بکە لەو دێیەی دانیشتووەکانی ستەمکارن، خودایە لە لای خۆتەوە سەرپەرشتکارێکمان بۆ دابنێو یارمەتیدەرێکمان بۆ دابنێ تاکو لەم تەنگانەیە ڕزگارمان بکا.

جا کە ئیمامی (الْبُوصِيرِي) لە(بَيْت)ی ڕابردوودا فەرمووی: ئەو میوانە ڕێزدارە تامەزرۆی پارچەکردنی گۆشتی دوژمنانی ئیسلامە. ئەم جارە ئەوەمان بۆ باس دەکا: کە میوانەکەش لەگەڵ خاوەن ماڵ میوانداریەکە ئامادە دەکا و بەخودی خۆی لەگەڵ (صَحابَة)کانیدا ﷺ دەڕواتە جەنگی کافرەکان، واتە: نەك وەك سەرکردەکانیتر لە ماڵەوە دابنیشێو خەڵکیش بنێرێتە بەرەی جەنگ، هەروەك ئیمامی (الْبُوصِيرِي) دەفەرموێ:

يَجُرُّ بَحْرَ خَمِـيسٍ فَوْقَ سَابِحَـةٍ (١٢٣) يَرْمِي بِمَوْجٍ مِّنَ الأَبْطَالِ مُلْتَطِمِ
مِنْ كُلِّ مُنْتَدِبٍ لِلَّـهِ مُحْتَسِبٍ (١٢٤) يَسْطُو بِمُسْتَأْصِلٍ لِلْكُفْرِ مُصْطَلِمِ

(يَجُرُّ) ئەو میوانە ئازاو ڕێزدارە -کە پێغەمبەرەﷺ- بە دوای خۆیدا دەهێنێتە مەیدانی جەنگ (بَحْرَ خَمِيسٍ) لەشکرێکی ئەوەندە زۆر، کە وەك دەریا شەپۆل دەدا، جا ئەو لەشکرەش (فَوْقَ سابِحَةٍ) لە سەر پشتی ئەو ئەسپانەیە: کە وەك مەلەوان بە سەر زەمیندا غار دەدەن (يَرْمِي) ئەو لەشکرە دەهاوێتە لای کافرەکان (بِمَوْجٍ) بە شەپۆلێکی کەرستەی جەنگ (مِنَ الأبْطالِ) ئەو لێدانو هاویشتنەش لە لای پاڵەوانە ئازاو نەترسەکانەوەیە (مُلْتَطِمٍ) شەپۆلی لێدانەکەش یەك بە دوای یەکتریدا دێن.

جا ئەو سیفەتانەی ئیمامی (الْبُوصِيرِي) باسی کردن لە چەند ئایەتێکی قورئان وەرگیراون، بۆنموونە: خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَكَفَى بِاللهِ شَهِيدًا * مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ﴾ الفتح:٢٨و٢٩، خوای گەورە ئەو خوایەیە کە پێغەمبەری خۆی ناردوە بە ڕێنموونیو ئایینی ڕاست، تاکو بە سەر هەموو ئایینێکدا سەرکەوتووی بکا، خوای گەورەش بەسە لە ڕووی شاهیدیەوە: کە شاهیدی دەدا (مُحَمَّد) پێغەمبەری خوایەﷺ، ئەوانەی لەگەڵ (مُحَمَّد)ش دان -کە (صَحابَة)کانن رضي الله عنهم- لە دژی کافرەکان توندوتیژنو لە نێوان خۆیاندا بە بەزەیین.

ئینجا ئیمامی (الْبُوصِيرِي) وەسفی پاڵەوانەکانی ئەو لەشکرە زۆرەی پێغەمبەرﷺ دەکا و دەفەرموێ:

(مِنْ كُلِّ مُنْتَدِبٍ لِلَّهِ) پاڵەوانەکانی لەشکرەکە گشتیان لەو کەسانە بون: کە گوێڕایەڵی بانگەوازی خوا بونو وەڵامی بانگەوازیەکەی خودایان داوە بۆ غەزاکردن (مُحْتَسِبٍ) پاداشتی غەزایەکەیان لە خوا داوا دەکرد، چونکە هەموو کردەوەکانیان بە بێگەردی بۆ خوا بون (يَسْطُو) هەر پاڵەوانێك لەو پاڵەوانانە هەڵمەتی دەبردە سەر دوژمنانی ئیسلام (بِمُسْتَأْصِلٍ لِلْكُفْرِ) بە چەکێکی وەها: کە کوفری لە ڕەگو ڕیشەوە دەردەهێنا و (مُصْطَلِمِ) لە ناوی دەبرد، بە جۆرێکی وەها: هیچ ئاسەوارێکی کوفر نەدەما.

جا ئەوەش ئاماژەیە بۆ (صَحابَة)کانی غەزای (أُحُد) رضي الله عنهم: کە بە برینداری لە

حَتَّى غَدَتْ مِلَّةُ الإِسْلامِ وَهْيَ بِهِمْ (١٢٥) مِنْ بَعْدِ غُرْبَتِها مَوْصُولَةَ الرَّحِمِ
مَكْفُولَةً أَبَداً مِنْهُمْ بِخَيْرِ أَبٍ (١٢٦) وَخَيْرِ بَعْلٍ فَلَمْ تَيْتَمْ وَلَمْ تَئِمِ

(حَمْراءِالأَسَد) كافرەكانیان ڕاو نانو بەزاندنیان، هەروەك خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقَوْا أَجْرٌ عَظِيمٌ﴾ آل عمران: ١٧٢، ئەوانەی گوێرایەڵی خواو پێغەمبەرﷺ بون بۆ غەزای (حَمْراءُالأَسَد)، لە دوای ئەوەی لە غەزای (أُحُد) برینیان توش بوو، ئەوانەی چاکەیان کرد و لەگەڵ پێغەمبەرﷺ بۆ غەزایەکە ڕۆیشتنو لە خوا ترسان، ئەوانە پاداشتێکی گەورەیان هەیە لە لای خوا.

جا لەوانەیە کەسێك بپرسێ: ئایا غەزای ئەو پاڵەوانانە بەرهەمی هەبوو؟ جا ئیمامی (الْبُوصِيرِي) وەڵام دەداتەوە:

بەڵێ، ئەو پاڵەوانانە بەردەوام لە هەڵمەتدا بون (حَتَّى) تا (غَدَتْ) وای لێهات (مِلَّةُ الْإِسْلامِ) ئەم ئایینەی ئیسلام (وَهِيَ بِهِمْ) لەو حاڵەتەی ئایینەکە بە هاوڕێیەتی ئەو پاڵەوانانە سەرکەوتنی وەدەست هێنا و بڵاو بۆوە (مِنْ بَعْدِ غُرْبَتِها) پاش ئەوەی لە ناو خەڵکیدا ئایینێکی نامۆ و نەناسراو بوو، چونکە شوێنکەوتەکانی کەم بون، وای لێهات (مَوْصُولَةَ الرَّحِمِ) ئایینەکە پەیوەندی خزمایەتی پێگەیشتو بە ئاشکرایی خەڵك پەیوەندیی پێوە دەکرد.

ئەوەش ئاماژە بۆ ئەم حەدیسە کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: ﴿بَدَأَ الْإِسْلامُ غَرِيباً، وَسَيَعُودُ كَما بَدَأَ غَرِيباً، فَطُوبَى لِلْغُرَباءِ﴾رواه مسلم، سەرەتای ئایینی ئیسلام بە غەریبی دەستی پێکرد–واتە: لە ناو خەڵکیدا نامۆ و نەناسراو بوو و شوێنکەوتەکانی کەم بون– لە مەودواش دەگەڕێتەوە بۆ حاڵەتی سەرەتایەکەیو شوێنکەوتەکانی کەم دەبنەوە، جا خۆشی بۆ ئەو کەسانەی لەوکاتدا دەست بە ئیسلامەوە دەگرنو خەڵك بە نامۆیان تێدەگەن.

ئینجا ئەم جارە ئیمامی (الْبُوصِيرِي) ئەوەمان بۆ ڕوون دەکاتەوە: کە بە هۆی پێغەمبەرﷺو (صَحابَة)کانرضي الله عنهم، ئایینی ئیسلام بەردەوام پارێزراو بوو و ترسی کافرەکانو ستەمی تێدا نەبو، هەروەك دەفەرموێ:

(مَكْفُولَةً أَبَداً) ئایینی ئیسلام بەردەوام سەرپەرشتکراو و پارێزراو بوو (مِنْهُمْ) لە کافرەکان (بِخَيْرِ أَبٍ) بە چاکترین باوك: کە پێغەمبەرەﷺ، واتە: پێغەمبەرﷺ وەك

باوك دڵسۆزەو بە بەزەیی‌یە لەگەڵ ئوممەتی ئیسلام، پێغەمبەرﷺ فەرمویەتی: ﴿إِنَّما أَنَا لَكُمْ مِثْلُ الْوالِدِ لِوَلَدِه﴾ حديث صحيح رواه ابن ماجه والدارمي، من بۆ ئێوە، وەك باوكم بۆ ڕۆڵەی خۆی.

(وَ) هەروەها پارێزراو بوو بە (خَيْرِ بَعْلٍ) چاكترین مێرد: كە پێغەمبەرەﷺ، واتە: چاكترین مێرد بۆ ژنەكانی خۆی: كە ئەوانیش دایكی ئیمەنە، هەروەك خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿النَّبِيُّ أَوْلَى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِهِمْ وَأَزْوَاجُهُ أُمَّهَاتُهُمْ﴾الأحزاب:٦، پێغەمبەرﷺ لەپێشترە بۆ ئیمانداران: لە گیانی خۆیان، ژنەكانی پێغەمبەریشﷺ دایكانی ئیماندارانن.

پێغەمبەریشﷺ فەرموویەتی: ﴿أَنَا خَيْرُكُمْ لِأَهْلِي﴾حديث صحيح رواه الترمذي وابن ماجة، من لە هەمووتان چاكترم بۆ خێزانەكانی خۆم.

بۆیێ (فَلَمْ تَيْتَمْ) ئایینی ئیسلام نەبووە یەتیم، چونكە پێغەمبەرﷺ وەك باشترین باوك سەرپەرشتیی دەكرد (وَلَمْ تَئِمِ) ئایینی ئیسلام نەبووە بێوەژن، چونكە پێغەمبەرﷺ وەك باشترین مێرد بەڕێوەی دەبرد و بەرگریی لێدەكرد.

جا بە داخەوە ئێستا ئایینی ئیسلام وەك منداڵی یەتیمو بێوەژنی مێرد مردووی لێهاتووەو كەسێك نیە بەرگریی لێبكا، (إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ راجِعُونَ).

ئینجا كە ئیمامی (الْبُوصِيرِي) لە (بَيْت)ی‌ڕابردوودا باسی كرد: ئایینی ئیسلام بە هۆی پێغەمبەرﷺو (صَحابَة)كانرضي الله عنهم پارێزراو بوو. ئەم جارەش باسی ئازایەتی پێغەمبەرﷺو (صَحابَة)كانرضي الله عنهم دەكا و دەفەرموێ:

(هُمُ) ئەو پاڵەوانانەی لەگەڵ پێغەمبەرداﷺ بون (الْجِبالُ) لە جەنگدا وەك چیایەكان بون: خۆ ڕاگر و بەهێز بونو نەدەبەزینو هەڵنەدەهاتن، چونكە خوای گەورە هەڵاتنی لە جەنگدا بە گوناهێكی گەورە داناوەو دەفەرموێ: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا زَحْفاً فَلا تُوَلُّوهُمُ الأَدْبَارَ * وَمَنْ يُوَلِّهِمْ يَوْمَئِذ دُبُرَهُ إِلاَّ مُتَحَرِّفاً لِقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّزاً إِلَى فِئَةٍ فَقَدْ بَاءَ بِغَضَبٍ مِنَ اللهِ وَمَأْوَاهُ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ﴾الأنفال: ١٥و١٦، هۆ ئەو كەسانەی باوەڕتان هێناوە هەر كاتێك گەیشتنە كافرەكانو لە جەنگدا لێك نزیك بونەوە، نەكەن ببەزنو پشت بدەنە كافرەكان، هەر كەسێك لە كاتی جەنگدا پشت بداتە كافرەكانو ببەزێ تەنها بۆ فێڵێكی جەنگ نەبێ‌و بۆ لای كۆمەڵێكی‌فریاكەوتن

نەبێ- بێگومان ئەو هەڵاتووە بە غەزەبو توڕەیی خواوە دەگەڕێتەوە، شوێنەکەشی جەهەننەمەو خراپترین شوێنە.

جا ئەگەر باوەڕ ناکەیو گومانت هەیە: کە لە ترسی هەڕەشەی ئەو ئایەتە (صَحابَة)کانﷺ خۆڕاگر و بەهێزبون، ئەوە (**فَسَلْ**) پرسیار بکە (**عَنْهُمْ**) لەبارەی (صَحابَة)کانﷺ (**مُصَادِمَهُمْ**) لەو کافرانەی ڕوبەڕویان دەبونەوە، واتە: پرسیار لە مێژوو نووسەکانیان بکە، چونکە ئەوان نەماون پرسیاریان لێبکەی، جا کە مێژووی ئەوانت خوێندەوە، ئەو کاتە دەزانی (**مَاذا رَأى**) دژومن چ بەهێزیەکی دیتووە (**مِنْهُمْ**) لەو پاڵەوانانە (**فِي كُلِّ مُصْطَدَمٍ**) لەگشت مەیدانێکی ڕوبەڕوبوونەوەدا: کە بۆ جەنگکردن دەگەیشتنە یەکتری.

ئینجا ئیمامی (الْبُوصِيري) چەند شوێنێکی غەزای (صَحابَة)کانﷺ باس دەکا، تاکو پرسیاری پاڵەوانیەتی (صَحابَة)کانیان لێبکەینو دەفەرموێ:

(**وَسَلْ حُنَيْناً**) پرسیار لە غەزای (حُنَيْن) بکە.

(**حُنَيْن**): دۆڵێکە لە نێوان (مَكّة)و (طائف)، ئەم غەزایە لە مانگی (شَوّال)ی ساڵی هەشتەمی کۆچیدا ڕووی دا و کافرەکان شکان.

(وَ) هەروەها (**سَلْ بَدْراً**) پرسیار لە غەزای (بَدْر) بکە.

(**بَدْر**): گوندێکە لە نێوان (مَكّة)و (مَدينَة)، دەکەوێتە ڕۆژئاوای باشوری (مَدينَة)، ئەم غەزایە لە مانگی ڕەمەزان ساڵی دووەمی کۆچیدا ڕووی دا و کافرەکان شکانو حەفتا کەسیان لێ کوژرا و حەفتایتریش بە دیل گیران.

(وَ) هەروەها (**سَلْ أُحُداً**) پرسیار لە غەزای (أُحُد) بکە.

(**أُحُد**): کێوێکە لە باکوری ڕۆژهەڵاتی (مَدينَة)ی پیرۆز، ئەم غەزایە لە مانگی (شَوّال) ساڵی سێیەمی کۆچی ڕووی دا، حەفتا (صَحابَة) شەهید بون، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا (صَحابَة)کانﷺ مەیدانی جەنگیان بەجێ نەهێشت تا کافرەکان بە ناچاری مەیدانەکەیان بەجێ هێشتو گەڕانەوە بۆ (مَكّة)ی پیرۆز.

خوای گەورە لەم ئایەتەدا باسی ئازایەتی (صَحابَة)کانی (أُحُد) دەکا و دەفەرموێ: ﴿وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللهُ وَعْدَهُ إِذْ تَحُسُّونَهُمْ بِإِذْنِهِ حَتَّى إِذَا فَشِلْتُمْ وَتَنَازَعْتُمْ فِي الْأَمْرِ وَعَصَيْتُمْ مِنْ بَعْدِ مَا أَرَاكُمْ مَا تُحِبُّونَ مِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الدُّنْيَا وَمِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الْآخِرَةَ ثُمَّ صَرَفَكُمْ عَنْهُمْ لِيَبْتَلِيَكُمْ وَلَقَدْ عَفَا عَنْكُمْ وَاللهُ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ﴾آل عمران: ١٥٢، بەڕاستی

خوای گەورە وەعدەی خۆی هێنا جێ، کە سەرکەوتنی دانێ لەو کاتەی بە ئیزنی خوای گەورە کافرەکانتان دەکوشتن‌و بە شمشێرەکانتان ئەوانتان ڕادەماڵین، ئەو سەرکەوتنەش هەر بەردەوام بوو تا ئێوە ترسان‌و ململانەتان کرد لەبارەی مانەوە لە سەر چیایەکە، ئێوە لە فەرمانی پێغەمبەری سەرکردەﷺ دەرچون پاش ئەوەی خوای گەورە ئەو سەرکەوتنەی دابونێ کە پێتان خۆش بوو، هەندێك لە ئێوە دونیایان دەوێ بۆیێ لە چیایەکە دابەزین، هەندێکیش قیامەتیان دەوێ-کە ئەو دە کەسانە بون لە سەر چیایەکە مانەوەو شەهید کران-، ئینجا بە هۆی ئەو تاوانە خوای گەورە ئێوەی لە کافرەکان گەڕاندەوەو کافرەکانی بە سەر ئێوەدا زاڵ کردن تا ئێوە تاقی بکاتەوە، بەڕاستی خوا ئێوەی عەفو کرد لەو تاوانە-ئەگەر نا: ئەو تاوانە شیاوی سزایەکی گەورەتر بوو- خوای گەورە خاوەنی نیعمەتە لە سەر ئیمانداران.

جا ئەم سێ غەزایانە (**فُصُولُ حَتْفٍ**) وەرزەکانی بەهیلاکچوون بون (**لَهُمْ**) بۆ کافرەکان (**أَدْهَى**) ئەو بەهیلاکچوونە کارەساتتر و موسیبەتتر بوو (**مِنَ الْوَخَمِ**) لە مردنێکی بە کۆمەڵ کە بە هۆی نەخۆشیەکی بڵاوبوویەوە بێ.

ئینجا ئیمامی (**الْبُوصِيرِي**) باسی جوامێریو لێزانیی (**صَحابَة**)کانﷺ دەکا لە بەکارهێنانی چەکدا، جا دەفەرموێ:

(**اَلْمُصْدِرِى**) ئەو پاڵەوانانە کشێنەرەوەن، واتە: دەگەڕێننەوە (**الْبِيضِ**) شمشێرە سپیەکانیان (**حُمْراً**) بە سۆرایەتی خوێنەوە دەیانگەڕێننەوە (**بَعْدَ ما وَرَدَتْ**) پاش ئەوەی شمشێرە سپیەکان ڕادەوەشێندران‌و دەگەیشتنە (**مِنَ الْعِدا**) لای دوژمنەکانیان (**كُلَّ مُسْوَدٍّ**) دەگەیشتنە گشت ڕەشایەتیەکان (**مِنَ اللِّمَمِ**) لەو بناگوێیانەی مووی ڕەشیان پێوەیە.

واتە: شمشێرە سپیەکانیان لە سەرکی کافرەکان دەدەن‌و بە خوێنی کافرەکان سۆر دەبن، ئینجا دەیکشێننەوەو تا کۆتایی جەنگ خوێنەکەی لێناسڕنەوە، چونکە ماوەیان نیەو هەر لە هەڵمەتبردندانە.

حەزرەتی (عَبْدالرَّحْمن بن عَوْفﷺ) لە باسی کوشتنی (أَبُوجَهْل)لعنه الله فەرموویەتی: ﴿...فَابْتَدَراهُ بسَيْفَيْهِما فَضَرَباهُ حَتَّى قَتَلاهُ، فَقالَ النَّبيُّﷺ: أَيُّكُما قَتَلَهُ؟ قالَ كُلٌّ مِنْهُما: أَنَا قَتَلْتُهُ. قالَﷺ: هَلْ مَسَحْتُما سَيْفَيْكُما؟ قَالا: لا. فَنَظَرَ النَّبيُّﷺ فِي السَّيْفَيْنِ، فَقالَ: كِلاكُما قَتَلَهُ...﴾رواه البخاري ومسلم، جا هەردوو کوڕە لاوەکان هەڵمەتیان بردە سەر

وَالْكَاتبِينَ بسُمْرِ الْخطّ ما تَرَكَتْ (١٣٠) أَقْلامُهُمْ حَرْفَ جسْمٍ غَيْرَ مُنْعَجمِ
شاكِي السِّلاحِ لَهُمْ سِيمَا تُمَيِّزُهُمْ (١٣١) وَالْوَرْدُ يَمْتازُ بالسِّيما عَنِ السَّلَمِ

(أَبُوجَهْل) بە شمشێرەكانیان لێیاندا و كوشتیان، جا پێغەمبەرﷺ فەرمووی: كامتان (أَبُوجَهْل)ی كوشتووە؟ هەردووكیان گوتیان: من كوشتومە. جا پێغەمبەرﷺ فەرمووی: شمشێرەكانتان سڕیوەتەوە؟ گوتیان: نا. جا پێغەمبەرﷺ تەماشای هەردوو شمشێرەكانی كرد و فەرمووی: هەردووكتان (أَبُوجَهْل)تان كوشتووە.

جا هەروەك (صَحابَة)كانﷺ لە بەكارهێنانی شمشێردا لێزان بون، ئەوهاش لە بەكارهێنانی ڕمو تیردا لێزان بون، هەروەك ئیمامی (الْبُوصِيرِي) دەفەرموێ:

(**وَالْكَاتِبِينَ**) ئەو پاڵەوانانە نووسەرن (**بِسُمْرِ الْخَطِّ**) بەو سەرە ڕمە بۆرانەی لە شاری (خَطّ)، یان لە درەختی (خَطّ) دروست كراون.

واتە: هەروەك نووسەر پێنووسەكەی دادەنێتە سەر كاغەز و شوێنی نووسینەكەش دیارە، ئەوهاش (صَحابَة)كانﷺ ڕمەكانیان دەچەقاندە ناو لاشەی كافرەكانو (**ماتَرَكَتْ أَقْلامُهُمْ**) پێنووسەكانیان= ڕمەكانیان هیچ شوێنێكیان نەهێشتەوە (**حَرْفَ جِسْمٍ**) لە هیچ لایەكی لاشەی كافرەكان (**غَيْرَ مُنْعَجِمٍ**) بە بێ نوختە دانان.

واتە: گشت شوێنێكی لاشەی كافرەكان ئاسەواری ڕمی (صَحابَة)كانیﷺ پێوە دیار بوو. جا ئەمەش ئاماژەیە بۆ ئەم حەدیسە، كە پێغەمبەرﷺ لەبارەی ڕم فەرموویەتی: ﴿جُعِلَ رِزْقِي تَحْتَ ظِلِّ رُمْحِي، وَجُعِلَ الذِّلَّةُ والصَّغارُ عَلَى مَنْ خالَفَ أَمْرِي﴾ رواه البخاري، بژێوی من خراوەتە ژێر سێبەری ڕمی من، زەلیلیو سەرشۆڕیش خراوەتە سەر ئەو كەسەی دژایەتی فەرمانی من دەكا.

جا لە بەر ئەوەی ئیمامی (الْبُوصِيرِي) تەنها باسی شمشێر و ڕمی كرد، لەوانەیە كەسێك وا تێبگا: (صَحابَة)كانﷺ چەكیتریان نەبوبێ. جا ئیمامی (الْبُوصِيرِي) ئەو تێنەگەیشتنە هەڵەیە ڕەد دەكاتەوەو دەفەرموێ:

(**شاكِي السِّلاحِ**) پڕچەكیی بەهێز= چەكی تەواو و بەهێز (**لَهُمْ**) بۆ (صَحابَة)كانﷺ (**سِيمَا**) نیشانەیە (**تُمَيِّزُهُمْ**) ئەو نیشانەیە جیایان دەكاتەوە لە كافرەكان، چونكە خوای گەورە فەرمانی پێكردبون: خۆیان پڕچەك بكەنو خۆیان بۆ دوژمنانی ئیسلام بەهێز بكەن. هەروەك دەفەرموێ: ﴿وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِباطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخَرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لا تَعْلَمُونَهُمُ اللهُ يَعْلَمُهُمْ﴾الأنفال: ٦٠، ئامادە بكەن بۆ دژایەتی كافرەكان هەرچەندی لە تواناتاندا هەیە لە هێزی چەك

هاوێشتن‌و ڕاگرتنی ولاغی جەنگی، تاکو بەو هێزە دوژمنی خوا و دوژمنی خۆتان بترسێنن، هەم هەندێك دوژمنی‌تری جگە لەوانیش بترسێنن کە ئێوە نازانن چ دوژمنێکن، هەر خوا ئەیانزانێ.

جا (صَحابَة)کانﷺ بەو نیشانەیە جیا دەکرێنەوە لە کافرەکان، هەروەك (وَالْوَرْدُ) درەختی گوڵەباغ (يَمْتَازُ) جیا دەبێتەوە (بِالسِّيمَا) بە نیشانەی خۆی: کە گوڵەکەی ڕەنگی جوانەو بۆنی خۆشە (عَنِ السَّلَمِ) لە درەختی (سَلَمْ) جیا دەبێتەوە، چونکە کڵۆکی (سَلَم) ڕەنگی زەردەو وەك گوڵەباغ بۆنی خۆش نیەو جوانیش نیە.

کەوابوو: (صَحابَة)کانﷺ گوڵەباغی باغەکانی غیرەت‌و ئازایەتی‌و بە نوری (جهاد)و خواپەرستی ڕوویان دەدرەوشێتەوە، هەروەك خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ﴾الفتح:٢٩، (صَحابَة)کانﷺ نیشانەی خۆیان لە ڕووی خۆیاندایە لە ئاسەواری سوجدەبردن بۆ خوای گەورە.

ئینجا ئیمامی (الْبُوصِيرِي) باسی سەرکەوتنی (صَحابَة)کانﷺ دەکا و دەفەرموێ: (تُهْدِي إِلَيْكَ) بە دیاری بۆ تۆ دەنێرێ (رِياحُ النَّصْرِ) بایەکانی سەرکەوتن (نَشْرَهُمُ) بۆنە خۆشەکەی هەواڵی سەرکەوتنی (صَحابَة)کانﷺ بە سەر دوژمنانی ئیسلامدا، واتە: بای سەرکەوتن، هەواڵی سەرکەوتنی (صَحابَة)کانﷺ بە دیاری بۆ تۆ دەنێرێ، مەبەستیش بە بای سەرکەوتن بای (صَبا)یە، پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: ﴿نُصِرْتُ بالصَّبا وَأُهْلِكَتْ عادٌ بِالدَّبُورِ﴾رواه البخاري ومسلم، بە بای (صَبا) سەرکەوتنم دراوەتێ، گەلی (عاد)ش بە ڕەشە با بە هیلاك درا.

جا کاتێ تەماشای (صَحابَة)کانﷺ دەکەی (فَتَحْسَبُ) وا گومان دەبەی‌و وا تێدەگەی (الزَّهْرَ فِي الْأَكْمَامِ) وەك خونچە کڵۆکی ناو بەرگەکانە (كُلَّ كَمِي) گشت ئازا و دلێرێکی (صَحابَة)کانﷺ، واتە: گشت (صَحابَة)یەك لە ناو زری‌و چەکی خۆیدا وەکو خونچە کڵۆکی نەپشکفتووی ناو بەرگی خۆیەتی.

ئەمەش ئامارەیە بۆ حەدیسەکەی ئیمام (العَبّاس)ی مامی پێغەمبەرﷺ کە لە باسی غەزای (فَتْحِ مَكَّة)دا فەرموویەتی: ﴿...حَتَّى مَرَّ رَسُولُ اللهِﷺ فِي كَتِيبَتِهِ الْخَضْرَاءِ وَفِيهَا الْمُهاجِرُونَ وَالْأَنْصارُ، لا يُرَى مِنْهُمْ إلاّ الْحَدَقُ مِنَ الْحَدِيدِ...﴾رواه الإمامان: ابن كثير والحلبي فى سيرتيهما، تا پێغەمبەرﷺ لەگەڵ هێزە تایبەتیە سەوزەکەی خۆی ڕابرد-کە لە

كَأَنَّهُمْ فِي ظُهُورِ الْخَيْلِ نَبْتُ رُبَا (١٣٣) مِنْ شِدَّةِ الْحَزْمِ لا مِنْ شَدَّةِ الْحُزُمِ
طارَتْ قُلُوبُ الْعِدا مِنْ بَأْسِهِمْ فَرَقًا (١٣٤) فَمَا تُفَرِّقُ بَيْنَ الْبَهْمِ وَالْبُهُمِ

(مُهاجِر)و (الأَنْصار)ەکان پێك هاتبوو، تەنها گلێنەی چاویان دیار بوو، چونکە بە چەكو زرێی ئاسن خۆیان پۆشیبوو.

ئینجا ئیمامی (الْبُوصِيرِي) باسی سوارچاکیی (صَحابَة)کانﷺ دەکا و دەفەرموێ:

(**كَأَنَّهُمْ**) وەك بڵێی (صَحابَة)کانﷺ وێدەچن (**فِي ظُهُورِ الْخَيْلِ**) لە سەر پشتی ئەسپەکانیان (**نَبْتُ رُبا**) وەك داربەڕووی سەر تەپۆڵکەکانن.

واتە: لە جەنگدا (صَحابَة)کانﷺ لە سەر پشتی ئەسپەکانیان ناکەونە خوارەوە، هەروەك داربەڕووی سەر تەپۆڵکەکانیش با و لافاو کاری لێناکا.

جا ئەو سوارچاکیەی (صَحابَة)کانیشﷺ (**مِنْ شِدَّةِ الْحَزْمِ**) بە هۆی بەهێزی خۆڕاگریی خۆیان بوو (**لا**) نەك (**مِنْ شَدَّةِ الْحُزُمِ**) بە هۆی بەستنی تەنگە= پشتێنەکانی زینی ئەسپەکان.

ئیتر بۆ (صَحابَة)کانﷺ ئەو شانازیە بەسە: کە خوای گەورە سورەتێکی قورئانی بە ناوی (الْعادِيات)= ئەسپەکانی (صَحابَة)کانو گشت (مُجاهِد)ەکانیتر ناردۆتە خوارەوە، لەو سورەتەدا خوای گەورە سوێند بەو ئەسپانە دەخوا کە ئەوان لە سەر پشتیان سوار دەبنو غەزا دەکەن، خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ * وَالْعَادِيَاتِ ضَبْحاً﴾ سوێند دەخۆم بەو ئەسپانەی لە غەزادا غار دەدەنو دەنگی (ئوح ئوح) لە هەناسەیان دێتە دەرەوە ﴿فَالْمُورِيَاتِ قَدْحاً﴾ جا سوێند بەو ئەسپانەی بە هۆی غاردان پڕوشکە ئاگر لە بن سمەکانیان دەردەکەن ﴿فَالْمُغِيرَاتِ صُبْحاً﴾ جا سوێند بەو ئەسپانەی لە کاتی بەیاندا هێرش دەکەنە سەر دوژمنانی ئیسلام ﴿فَأَثَرْنَ بِهِ نَقْعاً﴾ جا ئەسپەکان بەو غاردانە تۆز و غوباریان لە زەمین پەیدا کرد ﴿فَوَسَطْنَ بِهِ جَمْعاً﴾ جا ئەسپەکان بەو غاردانە چونە ناو کۆمەڵی دوژمنانی ئیسلام.

جا کە ئەوە سیفەتی ئەسپەکان بێ، ئەبێ سیفەتی سوارئەسپەکان چۆن بێ؟!

ڕەحمەتی خوا لە ئیمامی (الْبُوصِيرِي)، زۆر چاکی پێکاوە.

ئینجا کە ئیمامی (الْبُوصِيرِي) باسی پڕچەکیو سوار چاکیی (صَحابَة)کانیﷺ کرد، ئەم جارە باسی بەرهەمو ئەنجامی ئەو سیفەتە چاکانە دەکا و دەفەرموێ:

(**طارَتْ**) فڕی، واتە: هاتە لەرزین (**قُلُوبُ الْعِدا**) دڵی دوژمنانی ئیسلام (**مِنْ بأْسِهِمْ**)

به هۆی بەهێزیو توندی (صَحابَة)کانﷺ له جەنگدا (فَرَقًا) له ترسی (صَحابَة)کانﷺ، هەروەك خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿وَيَحْلِفُونَ بِاللهِ إِنَّهُمْ لَمِنْكُمْ وَمَا هُمْ مِنْكُمْ وَلَكِنَّهُمْ قَوْمٌ يَفْرَقُونَ﴾التوبە:٥٦، کافرەکانی (مُنافِق) سوێند بە خوا دەخۆن: ئەوان لە چینی ئێوەی ئیماندارن. له حاڵەتێکدا ئەوان لە چینی ئێوە نینو کافرن، بەڵام ئەوان گەلێکن لە ئێوەی ئیماندار دەترسێن، بۆیێ سوێندی بە درۆ دەخۆن.

جا بە ئەندازەیەکی وەها دوژمنانی ئیسلام لە (صَحابَة)کانﷺ دەترسان: کە (فَمَا تُفَرِّقُ) دڵی ئەوان جیاوازی نەدەکرد (بَيْنَ الْبَهْمِ) لە نێوان بەرخەکانی ساوا و (وَالْبُهُمِ) لە نێوان پاڵەوانەکانی ئازا.

جا وا تێمەگە: ئەو وێچواندنە زێدەڕۆیی تێدایە، چونکە خوای گەورە پشتگیریی دەکا و دەفەرموێ: ﴿لَأَنْتُمْ أَشَدُّ رَهْبَةً فِي صُدُورِهِمْ مِنَ اللهِ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لا يَفْقَهُونَ﴾ الحشر:١٣، بەڕاستی ئێوەی موسوڵمان ترستان بەهێزترە لە دڵی (مُنافِق)و جولەکاندا، لە ترسی خودا، واتە: ئەو کافرانە زیاتر لە ئێوە دەترسێن نەك لە خودا؟ چونکە ئەوان گەلێکن تێناگەنو نازانن گەورەییو هێزی خوا چەندە.

جا لەوانەیە کەسێك بپرسێ: خۆ ژمارەی کافرەکان لە (صَحابَة)کانﷺ زیاتر بوو، ئەی هۆی چی بوو هەر (صَحابَة)کانﷺ سەرکەوتوو بون، جا ئیمامی (الْبُوصِيرِي) وەڵام دەداتەوە:

ئەو سەرکەوتنەی (صَحابَة)کانﷺ بە هۆی شوێنکەوتنی پێغەمبەرﷺ بوو، کەوابوو: (وَمَنْ تَكُنْ) هەر کەسێك ببێ (بِرَسُولِ اللهِ) بە هۆی پێغەمبەرﷺ (نُصْرَتُهُ) پشتیوانیی بکریو سەرکەوتنی بدرێتێ، واتە: وەك (صَحابَة)کانﷺ بەرگری لە ڕێبازی پێغەمبەرﷺ بکا، ئەویش وەکو (صَحابَة)کانﷺ -بە بەرەکەتی پێغەمبەرﷺ- سەرکەوتنی بۆ دەبێ، بە شێوەیەکی وەها: (إِنْ تَلْقَهُ الْأُسْدُ) ئەگەر کۆمەڵی شێرەکان بیگەنێ (فِي آجَامِها) لە ناو بیشەڵانی خۆیاندا، ئەوە لە بەر خاتری پێغەمبەرﷺ (تَجِمِ) شێرەکان بێدەنگ دەبنو ملکەچیی بۆدەکەن.

جا ئەمەش ئاماژەیە بۆ بەسەرهاتەکەی حەزرەتی (سَفِينَة)ﷺ-کە خزمەتکارێکی پێغەمبەرﷺ بوو- و فەرموویەتی: ﴿لە غەزای (رُوم) کەشتیەکەمان شکا، جا من سواری تەختەیەکی کەشتیەکە بوم تا گەیشتمە دورگەیەکی ناو دەریاکە، لە ناکـ

شێرم لێ پەیدا بوو، جا منیش بە شێرەکەم گوت: (إِنِّي سَفِينَةُ مَوْلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ) من (سَفِينَة)م خزمەتکاری پێغەمبەرم ﷺ. جا شێرەکە دەستی بە کلك تەکاندن کرد و هات لە تەنیشتم دەڕۆیشت تا ڕاستەڕێی کردم، جا شێرەکەش گەڕاوە ناو بێشەڵانەکەی خۆی﴾. ئیمام(عبدالرزاق)و ئیمامی (البیهقي) گێڕاویەتیانەوە.

جا کە ئیمامی (الْبُوصِيرِي) لە (بَيْت)ی ڕابردوودا فەرمووی: هەر کەسێك بە هۆی پێغەمبەر ﷺ پشتیوانیی بکرێ، سەرکەوتوو دەبێ. ئەم جارە ئەوەمان بۆ باس دەکا: کە ئەو سەرکەوتنە شتێکی بەردەوامە، هەتا مرۆڤ یارمەتی ڕێبازی پێغەمبەر ﷺ بدا، خودا یارمەتیی دەدا، جا دەفەرموێ:

(وَلَنْ تَرَى) بە تەئکید= بێگومان نابینی (مِنْ وَلِيٍّ) هیچ دۆستێکی پێغەمبەر ﷺ (غَيْرِ مُنْتَصِرٍ) سەرکەوتوو نەبێ (بِهِ) بە پێغەمبەر ﷺ.

واتە: هەر کەسێك دۆستایەتی پێغەمبەر ﷺ بکا و بەرگری لە ڕێبازەکەی بکا، بێگومان بە بەرەکەتی پێغەمبەر ﷺ سەرکەوتوو دەبێ، چونکە خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿وَمَنْ يَتَوَلَّ اللهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا فَإِنَّ حِزْبَ اللهِ هُمُ الْغَالِبُونَ﴾المائدە:٥٦، هەر کەسێك دۆستایەتی خواو پێغەمبەر ﷺو ئیمانداران بکا و یارمەتی ئایینی ئیسلام بدا، ئەوە بێگومان هەر گرۆهی خوا زاڵبوو و سەرکەوتووە.

(وَلا) هەروەها نابینی (مِنْ عَدُوٍّ) هیچ دوژمنێکی پێغەمبەر ﷺ (غَيْرِ مُنْقَصِمٍ) پارچەکراو و پشت شکاو نەبێ، واتە: بەڵام بەو مەرجەی موسوڵمانان بە بێگەردی بەرگری لە ئیسلام بکەن، چونکە خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ تَنْصُرُوا اللهَ يَنْصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ * وَالَّذِينَ كَفَرُوا فَتَعْسًا لَهُمْ وَأَضَلَّ أَعْمَالَهُمْ﴾ محمد ﷺ٧و٨، هۆ ئەو کەسانەی ئیمانتان هێناوە، ئەگەر ئێوە یارمەتی ئایینی خوا بدەن، خودا سەرکەوتنتان دەداتێو لە جەنگدا پێیەکانتان جێگیر دەکا، ئەوانەی کافر بوینە بەهیلاکچوون بۆ ئەوانەو خوای گەورە کردەوەکانیانی پوچەڵ کردوەو سودی لێنابینن.

جا لەوانەیە کەسێك بڵێ: ئەوە زانیمان: موسوڵمانان لە بەر خاتری پێغەمبەر ﷺ لە دونیادا سەرکەوتنیان دەدرێتێو بە سەر کافرەکاندا زاڵ دەبن، ئایا لە قیامەتیش ئەو خاترەی پێغەمبەر ﷺ ڕەچاو دەکرێو موسوڵمانان لە بەر خاتری وی ڕزگار دەبن؟

جا ئیمامی (الْبُوصِيرِي) وەڵام دەداتەوەو دەفەرموێ:

(**أَحَلَّ أُمَّتَهُ**) پێغەمبەرﷺ ئوممەتی خۆی دابەزاندوەو دایناوە (**فِي حِرْزِ مِلَّتِه**) لە ناو قەڵاتی ئایینی خۆی، واتە: ئوممەتی خۆی بە ئایینی خۆی پاراستووە، کە وەك قەڵاتێکی پارێزراوەو مەترسیی لە سەر نیە، چونکە ئەوها خوای گەورە گفتی پێداوە ﴿عَنْ عَبْدالله بن عَمْرو رضي الله عنهما: أَنَّ النَّبيَّﷺ تَلا قَوْلَهُ تعالَى: (رَبِّ إِنَّهُنَّ أَضْلَلْنَ كَثِيراً) الآيَةَ، وقَوْلَهُ تَعالَى: (إِنْ تُعَذِّبْهُمْ فَإِنَّهُم عِبادُكَ) الآيَةَ، فَرَفَعَﷺ يَدَيْه وَقالَ: اَللّهُمَّ أُمَّتِي، أُمَّتِي، وَبَكَى...فَقالَ اللهُ تَعالَى: ياجِبْرِيلُ اذْهَبْ إِلَى مُحَمَّدٍ فَقُلْ: إِنّا سَنُرْضِيكَ فِي أُمَّتِكَ وَلا نَسُوءُكَ﴾رواه مسلم، پێغەمبەرﷺ ئەو دوو ئایەتانەی ڕابردووی خوێندنەوە، جا دەستەکانی بەرز کردنەوەو دوعای کرد و فەرمووی: خودایە ئوممەتی من، ئوممەتی من، واتە: ڕەحم بە ئوممەتی من بکە. جا پێغەمبەرﷺ گریا...جا خوای گەورە فەرمووی: (جُبْرائِيل) بڕۆ لای (مُحَمَّد)ﷺ پێی بڵێ: لەبارەی ئوممەتت ڕازیت دەکەین و دڵتەنگت ناکەین. واتە: ڕەحم بە هەموو ئوممەتت دەکەین.

ئیمامی (النّواوي) فەرموویەتی: ئەم حەدیسە موژدەیەکی گەورەی تێدایە بۆ ئەم ئوممەتەی ئیسلام، بە هۆی ئەو وەعدەی خوا داویەتیێ، هەم ئومێدترینی حەدیسەکانە بۆ ئوممەتی ئیسلام.

جا پێغەمبەرﷺ بە جۆرێکی وەها بە قەڵاتی ئایین ئوممەتی خۆی پاراستووە: (**كَاللَّيْثِ**) وەکو شێر (**حَلَّ**) دابەزیبێ (**مَعَ الْأَشْبالِ**) لەگەڵ بەچکەکانی (**فِي أَجَمٍ**) لە ناو بێشکەڵانێکدا.

واتە: هەروەکو ئەگەر شێر لەگەڵ بەچکەکانی لە ناو بێشکەڵانێکدا بێ، هیچ شتێك ناتوانێ زیانی لێبدا، ئەوهاش هەرکەسێك وەگەڵ پێغەمبەرﷺ بکەوێو بێتە ناو ئایینی ئیسلام، ئاگری کوفر زیانی لێنادا، هەروەك لە حەدیسێکی (قُدْسِي)ی بێ هێزدا هاتووە: خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿لا إِلَهَ إِلاّ اللهُ حِصْنِي، فَمَنْ دَخَلَ حِصْنِي أَمِنَ مِنْ عَذابِي﴾أخرجه أبو نعيم فى الحلية وابن النجار، وضعفه الحافظ العراقي في تخريج أحاديث الاحياء، (لَآإِلَهَ إِلاّاللهُ) قەڵاتی منە، هەرکەسێك بێتە ناو قەڵاتی من، لە عەزابی من ئەمین دەبێ.

جا لەوانەیە کەسێك بڵێ: ئەوەی لە ڕابردوودا گوترا، وا دەگەیەنێ: ئایینی ئیسلام تەنها بە هێزی چەك سەرکەوتنی وەدەست هێناوە. جا ئیمامی (البُوصِيرِي) ئەو بۆچوونە بەوە ڕەد دەکاتەوە: کە بەکارهێنانی چەك– لە ڕاستیدا– بۆ پاراستنی

كَمْ جَدَّلَتْ كَلماتُ اللهِ مِنْ جَدلٍ (١٣٨) فيهِ وَكَمْ خَصَمَ الْبُرْهانُ مِنْ خَصِمِ
كَفاكَ بِالْعِلْمِ فِي الْأُمِّيِّ مُعْجِـزَةً (١٣٩) فِي الْجاهِلِيَّةِ وَالتَّأْدِيبِ فِي الْيُـتُمِ

ئايين بوو، چونكه به هۆی قورئانی پـیرۆز و (مُعْجِزَة)كـانی‌تـری پێغه‌مبـه‌رﷺ زۆرتـر خه‌ڵك موسوڵمان بووه. جا ده‌فه‌رمویٚ:

(كَمْ جَدَّلَتْ) زۆر كه‌سی ده‌مكوت كردون (كَلِماتُ اللهِ) قورئانی پیرۆز (مِنْ جَدلٍ) له‌و كه‌سه‌ی زۆر ململانـه‌و مشـتو مـڕی ده‌كـرد (فيهِ) لـه‌باره‌ی ئـاییـنی ئیسـلام، كـه زۆر پرسیاریان له پێغه‌مبه‌رﷺ ده‌كردن‌و گومانیان له ئیسلامدا په‌یدا ده‌كردن، جا خوای گـه‌وره بـۆ ده‌مكـوتكردنی ئـه‌وان یه‌كسـه‌ر ئایه‌تـه‌كانی قورئـانی بـۆ پێغه‌مبـه‌رﷺ ده‌ناردنه خواره‌وه.

بۆ نمونـه: ﴿وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلاَّ قَلِيلاً﴾ الاسراء:٨٥، ئه‌ی پێغه‌مبه‌رﷺ كافره‌كان له‌باره‌ی ڕوح=گیان پرسـیارت لێده‌كـه‌ن؟ لـه‌ وه‌ڵامدا بڵێ: ڕوح نهێنیه‌كی شاراوه‌ی خودایه‌و جگه له خوا هـیچ كه‌سـێك نـایزانیٚ، ئێوه‌ش ته‌نها به‌شێكی كه‌م زانستتان دراوه‌تیٚ.

(وَكَمْ خَصَمَ الْبُرْهـانُ) زۆر جار به‌ڵگه‌و (مُعْجِزَة)ی پێغه‌مبه‌رﷺ زاڵ بـووه‌و لای بـردوه (مِنْ خَصِمِ) كێشه‌ی ئه‌و كه‌سه‌ی زۆر كێشه ده‌كا لـه‌باره‌ی ئیسـلام ﴿عَنْ أَنَـسٍ رضي الله عنه سَأَلَ أَهْلُ مَكَّةَ النَّبِيَّ ﷺ آيَةً؟ فَانْشَقَّ الْقَمَرُ بِمَكَّةَ، فَنَزَلَتْ (اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ)﴾ رواه الشيخان، دانیشتووانی (مَكَّة) داوای (مُعْجِزَة)یه‌كیان له پێغه‌مبه‌رﷺ كـرد؟ جـا لـه (مَكَّة)دا مانگ دوو لـه‌ت بـوو، جـا خـوای گـه‌وره ئایـه‌تی (اِقْتَرَبَـتِ السَّـاعَةُ وَانْشَـقَّ الْقَمَرُ)ی نارده خواره‌وه، واته: دونیا وێران بوون نزیك بووه‌و مانگ دوو لـه‌ت بوو.

جـا كـه ئیمـامی (الْبُوصِـيرِي) باسـی ئـه‌وه‌ی كـرد: (مُعْجِـزَة)كـانی پێغه‌مبـه‌رﷺ كێشه‌چی‌ی ده‌مكوت كردوه. ئه‌م جاره باسی ئه‌وه‌مان بۆ ده‌كـا: كـه زانـایی‌و دانـایی پێغه‌مبه‌رﷺ له خۆی‌دا (مُعْجِزَة)یه‌و ده‌فه‌رمویٚ:

(كَفـاكَ) بـۆ تـۆ به‌سـه (بِـالْعِلْمِ) ئـه‌و زانسـته زۆره‌ی (فِـي الْأُمِّـيِّ) لـه‌و پێغه‌مبـه‌ره نه‌خوێنـده‌واره‌دا هه‌یـه‌ﷺ (مُعْجِـزَةً) لـه ڕووی (مُعْجِـزَة)وه (فِـي الْجاهِلِيَّـةِ) لـه سه‌رده‌می نه‌فامی‌و بیٚزانستی‌دا. واته: ئه‌و (مُعْجِزَة)یه به‌سه: كه ئـه‌و هـه‌موو زانسـته زۆره خوای گه‌وره له سه‌رده‌مێكی بیٚزانستدا داویه‌تیه ئه‌و پێغه‌مبه‌ره نه‌خوێنده‌واره‌ی نازانیٚ بنووسیٚ‌و بخوێنێته‌وه‌ﷺ.

﴿اَلْـفَـصْلُ التَّاسِعُ فِـى الـتَّوَسُّـلِ بِـالـنَّـبِـيِّ ﷺ﴾

خَدَمْتُهُ بِمَدِيحٍ أَسْتَقِـيلُ بِهِ (١٤٠) ذُنُوبَ عُمْرٍ مَضَى فِي الشِّعْرِ وَالْخِدَمِ

بەڵگە لە سەر نەخوێندەواریی پێغەمبەرﷺ خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿اَلَّـذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِى يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِى التَّوْرَاةِ وَالْإِنْجِيلِ)...تـا (أُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾الاعراف:١٥٧، ڕەحمەتی خوا لەو کەسانەی شوێن ئەو پێغەمبەرە نەخوێندەوارە دەکەون–کە ناوی (مُحَمَّد)ەﷺ– سیفەتی ئەو پێغەمبەرەیان دەست دەکەوێ لە لایەن خۆیان نووسراوە لە (تَوْرَاة)و لە (إِنْجِيل)دا...ئەوانە براوەی بەختەوەرن لە دونیا و لە قیامەت.

هەروەها پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: ﴿قُولُوا﴾ لە سەلەوات لێدانەدا بڵێن: ﴿أَللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ﴾حديث صحيح رواه الدارقطني والبيهقي.

(وَ) هەروەها ئەو (مُعْجِزَة)یە بۆ تۆ بەسە: (التَّأْدِيب) ئەو ئەدەبو ڕەوشتە جوانەی (فِي الْيُتْمِ) لە یەتیمدا هەیە، کە پێغەمبەرەﷺ، چونکە تەمەنی پێغەمبەرﷺ لە ناو زگی دایکیدا دوو مانگ بوو، باوکی وەفاتی کرد، خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيماً فَآوَى﴾الضحى:٦، ئەی پێغەمبەرﷺ ئەدی تۆ کاتی خۆی یەتیم نەبوی، خوای گەورە تۆی حاواندەوە؟ واتە: بە باپیرەتو مامت بەخێوی کردی.

لەمە گەورەتر (مُعْجِزَة) کامە * (يَتِيم) بە ئەدەب (أُمِّي) عەللامە

﴿اَلْـفَـصْلُ التَّاسِعُ فِـى الـتَّوَسُّـلِ بِـالـنَّـبِـيِّ ﷺ﴾

﴿ بەشی نۆیەم: لە باسی پاڕانەوە لە خوا بە خاتری پێغەمبەرﷺ ﴾

ئینجا کە ئیمامی (الْبُوصِيرِي) مەدحی پێغەمبەریﷺ کرد و باسی (مُعْجِزَة)و (مِعْرَاج)و غەزایەکانی پێغەمبەریﷺ کرد، هەستی کرد: بەم کارە باشە لە پێغەمبەرﷺ نزیک بۆتەوە، بۆیێ بە خاتری ئەم کارە باشەو بە خاتری پێغەمبەرﷺ لە خوا دەپاڕێتەوە: تاکو لە گوناهەکانی خۆش ببێو بیبورێ، چونکە خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ﴾المائدة:٣٥، ئەی ئەو کەسانەی ئیمانتان هێناوە، لە خوا بترسنو هەوڵ بدەن لە خوا نزیک ببنەوە بە خاتری کردەوە چاکەکانتان.

بۆیێ ئیمامی (الْبُوصِيرِي) دەفەرموێ:

(خَدَمْتُهُ) خزمەتی پێغەمبەرمﷺ کرد (بِمَدِيحٍ) بە ستایشکردنێك، واتە: بەم

قەسیدەیە مەدحی پێغەمبەرم ﷺ کرد (أَسْتَقِيلُ) تکای لێبوردن لە خوا دەکەم (بِهِ) بە خاتری ئەو ستایشکردنەم (ذُنُوبَ عُمْرٍ) تاکو لە گوناهەکانی ئەو تەمەنەم خۆش ببێ: کە (مَضَى) ڕۆیشتو بەسەرم برد (فِي الشِّعْرِ) لە شیعر گۆتنی دونیا و هەم (وَالْخِدَمِ) لە خزمەتکردنی پیاوانی دونیا بەو شیعرانەم.

ئەوەش ئاماژەیە بۆ ئەو سەردەمەی کە پێشتر ئیمامی (الْبُوصِيرِي) پەیوەندیی لەگەڵ کاربەدەستانی دونیا هەبوو و شیعری پێدا هەڵدەگۆتن، جا لە بەر ئەوەی لەو ڕەفتارەی پەشیمانەو هەست ئەکا ئەوەندە تەمەنەی بەفیڕۆ داوە، بۆیێ بە خاتری ئەم قەسیدەیە –کە لە مەدحی پێغەمبەر ﷺ دایناوە– تکا لە خوا دەکا: لە بەفیڕۆدانی ئەوەندە تەمەنەی خۆش ببێ، چونکە خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ﴾هود:١١٤، بەڕاستی چاکەکان خراپەکان لادەبەن.

هەم پێغەمبەریش ﷺ فەرموویەتی: ﴿...وَأَتْبِعِ السَّيِّئَةَ الْحَسَنَةَ تَمْحُهَا﴾حديث حسن رواه الترمذي، بە دوای هەر خراپەیەکدا چاکەیەك بکە، تاکو چاکەکە خراپەکە بسڕێتەوە.

جا لەوانەیە کەسێك بپرسێ: ئایا شیعر گۆتن بە سەر پیاوانی دونیادا و خزمەتکردنی پیاوانی دونیا، مرۆڤ توشی گوناهـ دەکا و پێویستی بە تکای لێبوردن هەیە؟ جا ئیمامی (الْبُوصِيرِي) وەڵام دەداتەوەو دەفەرموێ:

بەڵێ، بۆیێ تکای لێبوردن دەکەم (إِذْ قَلَّدانِي) چونکە شیعرگۆتنەکەم و خزمەتکردنی پیاوانی دونیا بەو شیعرانەم، وەك پەتی ئاژەڵ خستیانە ئەستۆی من (مَا) چەند تاوانێکی وەها: کە (تُخْشَى) ترس هەبوو (عَواقِبُهُ) لە دەرەنجامی ئەو تاوانانە: کە سزای خوای گەورەیە، چونکە پێغەمبەر ﷺ زەمی شیعری دونیایی کردوەو فەرموویەتی: ﴿لَأَنْ يَمْتَلِئَ جَوْفُ أَحَدِكُمْ قَيْحاً خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَمْتَلِئَ شِعْراً﴾رواه البخاري ومسلم، واتە: ناو هەناوی یەکێکتان پڕ کێم بێ، بۆی باشترە لەوەی پڕ شیعری ناهەق بێ. واتە: بەردەوام شیعری دونیایی بڵێ.

جا بە جۆرێکی وەها شیعر و خزمەتی پیاوانی دونیا، پەتی تاوانیان خستە ئەستۆی من (كَأَنَّنِي) وەك بڵێی: من (بِهِمَا) بە هۆی تاوانی ئەو شیعر و خزمەتە (هَدْيٌ) دیاریی پەت لەملکراوم (مِنَ النَّعَمِ) لەو بزنو مەڕ و وشتر و مانگایەی پەتی لە مل دەکرێو ڕادەکێشرێو بە دیاری بۆ (مَكَّة) دەنێردرێ.

أَطَعْتُ غَيَّ الصِّبَا فِي الْحالَتَيْنِ وَما (١٤٢) حَــصَلْتُ إِلاّ عَلَى الْآثامِ وَالنَّدَمِ
فَيَا خَسَــارَةَ نَفْسٍ فِي تِجــارَتِها (١٤٣) لَمْ تَشْتَرِ الدِّينَ بِالدُّنْيَا وَلَمْ تَسُمِ

واتە: هەروەك ئەو جۆرە ئاژەڵانەی دیاری ئەنجامەكەی سەربڕینە، ئەوها منیش بە هۆی ئەو شیعر و خزمەتەم ترسام ئەنجامەكەم بەهیلاكچوون بێو تووشی سزای خوا ببم، بۆیێ تكای لێبوردن لە خوا دەكەم.

ئینجا كە ئیمامی (الْبُوصِيرِي) لە هەردوو (بَيْت)ی ڕابردوودا ئەوەی باس كرد: كە لە بەشێكی تەمەنیدا سەرقاڵی شیعر و خزمەتی پیاوانی دونیا بووە. ئەم جارە باسی هۆكارەكەو ئەنجامە بێسودەكەیان دەكا و دەفەرموێ:

(**أَطَعْتُ**) گوێڕایەڵ بوم (**غَيَّ الصِّبَا**) بۆ گومڕایی تەمەنی هەرزەكاریمو تازە لاویم، واتە: شوێن هەواو هەوەسی سەرەتای تەمەنم كەوتم (**فِي الْحالَتَيْنِ**) لە هەردوو حاڵەتی شیعر گۆتنو خزمەتی پیاوانی دونیا بە شیعرەكانم، بەڵام (**وَما حَصَلْتُ**) بەو شوێنەكەوتنەم هیچم وەدەست نەهێنا (**إِلاّ**) تەنها (**عَلَى الْآثامِ**) كەوتمە سەر تاوانەكانو (**وَالنَّدَمِ**) پەشیمانیم لە كارەكانیڕابردووم، چونكە ئەو كارانەم بۆ خوا نەبوەو تەمەنی گەنجایەتیم بەفیڕۆ داوە.

واتە: دەبوا هەر لە سەرەتای تەمەنمدا خواپەرستیم كردبا، تاكو هاتبامە ڕیزی ئەو حەفت كەسانەی لە مەیدانی مەحشەردا گەرما و دڵتەنگی نابینن، پێغەمبەرﷺ فەرمویەتی: ﴿سَبْعَةٌ يُظِلُّهُمُ اللهُ فِي ظِلِّه يَوْمَ لا ظِلَّ إِلاَّ ظِلُّهُ...وَشَابٌّ نَشَأَ فِي عِبادَةِ رَبِّه﴾ رواه الشيخان، حەفت جۆرە كەس هەنە خوای گەورە لە ڕۆژی قیامەت لە سێبەری (عَرْش)ی خۆی دایاندەنێ كە جگە لە سێبەری وی هیچ سێبەرێكیتر نیە...یەكێك لەو حەفت كەسانە: گەنجێكە لە خواپەرستیدا پێگەیشتبێو گەنجایەتیخۆی لە خواپەرستیدا بەسەر بردبێ.

ئینجا كە ئیمامی (الْبُوصِيرِي) لە(بَيْت)ی ڕابردوودا پەشیمانی خۆی ئاشكرا كرد: لە هەردوو كردەوەكانی تەمەنیڕابردووی. ئەم جارە خەفەتباری خۆی ئاشكرا دەكا لەو زەرەرەی بەو كردەوانە كردویەتیو دەفەرموێ:

(**فَيَا خَسَارَةَ نَفْسٍ**) ئای لەو زەرەرە گەورەی نەفسی من كردویەتی! (**فِي تِجارَتِها**) لە كاتی بازرگانیەكەیدا، واتە: لەو تەمەنەیڕابردوویدا، كە لە هەواو هەوەسی دونیادا بەسەری برد و هیچی بۆ قیامەت نەكرد، جا بۆیێ نەفسی من زەرەری كرد:

وَمَنْ يَّبِعْ آجِـــلاً مِـــنْهُ بِعَاجِـــلِهِ (١٤٤) يَبِنْ لَهُ الْغَبْنُ فِي بَيْعٍ وَفِي سَلَمِ
إِنْ آتِ ذَنْباً فَمَا عَهْدِي بِمُنْتَقِضٍ (١٤٥) مِنَ النَّبِيِّ وَلا حَبْلِي بِمُنْصَـــرِمِ

چونکه (لَمْ تَشْتَرِ الدِّينَ) به تەواوی ئایینی نەکڕی (بِالدُّنْيَا) به دونیا، واتـه: ئـاییـنی بە سەر دونیادا هەڵنەبژارد، هەم (وَلَمْ تَسُمِ) مامڵەتی کڕینیشی نەکرد و گوێی نـەدا بانگەوازیەکەی خوا، کە دەفەرموێ: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا هَلْ أَدُلُّكُـــمْ عَلَـــى تِجَـــارَةٍ تُنْجِيكُمْ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ * تُؤْمِنُونَ بِاللهِ وَرَسُولِهِ وَتُجَاهِدُونَ فِـــي سَـــبِيلِ اللهِ بِـــأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾الصف:١٠و١١، هۆ ئەو کەسانەی باوەڕتـان بـه خواو پێغەمبەرﷺ هەیە، ئایا شارەزاتان بکەم لـە بازرگانیەکی بە قـازانج، بازرگانیەکـه ڕزگارتان بکا لـە عەزابێکی بە ئازار؟ بازرگانیەکە ئەمەیە: بەڕاستیو بێ گەردی باوەڕتان بە خواو پێغەمبەرﷺ هەبێو لـە ڕێگەی خوا بە ماڵتـانو بـە گیانتـان (جِهـاد) بکـەنو تێبکۆشن بۆ بەرزکردنەوەی ئایینی ئیسلام، ئەو بازرگانیە-کە باوەڕ و (جِهاد)کردنە بۆ ئێوە باشترە، ئەگەر ئێوە بزانن.

جا بۆ بەهێزکردنی (بَيْت)ی ڕابردوو ئیمامی (الْبُوصِيرِي) دەفەرموێ:

(وَمَنْ) هەر کەسێك (يَبِعْ) بفرۆشێ (آجِلاً مِنْهُ) دواڕۆژی خۆی، واتـه: قیامـەتی خـۆی بفرۆشێ (بِعَاجِلِهِ) بە دونیای خۆی، واتە: لە جیـاتی قیامـەت دونیـا وەربگرێ، ئـەوە (يَبِنْ لَهُ) بـۆی ئاشـکرا دەبـێ (الْغَبْنُ) تێشـکانو زەرەرێکـی تـەواو (فِي بَيْعٍ) لـه فرۆشتنی حازر و (وَفِي سَلَمٍ) لە فرۆشتنی بە قەرز، واتە: لە هیچیێکیان قازانج ناکـا و بە ئاشکرایی زەرەر دەکا، هەروەك خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿أُولَئِكَ الَّذِينَ اشْـــتَرَوُا الضَّلالَةَ بِالْهُدَى فَمَا رَبِحَتْ تِجَارَتُهُمْ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ﴾البقرە:١٦، ئەوانە ئەو کەسـانەن: کە گومڕابوونیان کڕیوە بە ئیمانهێنان، واتە: لـە جیاتی ئیمان کافربوونیان وەرگرتـووە، بۆیێ بازرگانیەکەیان قازانجی نەدا و ئەوانیش هەستیان بـەو زەرەرە نـەکرد: کـە بوینـه زەرەرمەندی دونیا و قیامەت، چونکە ڕێگەی ڕاستیان نەگرتووە.

ئینجا کە لە چەند(بَيْت)ێکی ڕابردوودا ئیمامی (الْبُوصِيرِي) زۆر دابەزیـە سـەر نەفسـی خۆیو بەزەرەرمەنـدی دانـا، لـەوە ترسـا: نەفسـەکەی بێئـومێد بـبێ لـە لێبـوردنی گوناهەکانی تەمەنی ڕابردووی، بۆیێ ئەم جـارە دەسـت بـە دڵدانـەوەی نەفسـی خـۆی دەکا و ئومێدی شەفاعەتی پێغەمبەریﷺ دەداتیو دەفەرموێ:

(إِنْ آتِ ذَنْباً) ئەگـەر لـە دوای تۆبـەکردنم لـە گوناهـەکانی ڕابـردووم، ئـەم جـارەش

گوناهێکیتر بکەم، هێشتا (فَمَا عَهْدِي بِمُنْتَقِضٍ) بەو گوناهە پەیمانی من-کە ئیمانداریمە- هەڵوەشاوە نیە (مِنَ النَّبِيِّﷺ) لە پێغەمبەرﷺ.

(وَ) هەروەها بەو گوناهە (لا حَبْلِي) پەیوەندیشم لەگەڵ پێغەمبەرﷺ-کە ئوممەتی ویم-(بِمُنْصَرِمٍ) پچڕاو نیە، چونکە من هەر ئیماندارمو هیچ کوفرێکشم نەکردوەو بە گوناهکردنیش لە ئوممەتی پێغەمبەرﷺ ناچمە دەرەوە، پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: ﴿ثَلاثٌ مِنْ أَصْلِ الْإِيمان: اَلْكَفُّ عَمَّنْ قالَ: لاإِلَهَ إلاّاللهُ، وَلا نُكَفِّرُهُ بِذَنْبٍ وَلاَ نُخرِجُهُ مِنَ الإِسْلامِ بِعَمَلٍ...﴾الحديث، رواه أبوداود بسند صحيح، سێ شت لە بنچینەی ئیمانن، یەکێکیان: وازهێنانە لەو کەسەی شادەی هێناوە، بە هیچ گوناهێك کافری نەکەینو بە هیچ کردەوەیەك لە جوغزی ئیسلام دەری نەکەین.

ئینجا کە لە(بَيْت)ی ڕابردوودا ئیمامی (الْبُوصِيرِي) فەرمووی: پەیوەندیم لەگەڵ پێغەمبەرﷺ نەپچڕاوە. ئەم جارە زیاتر باسی پەیوەندیەکەی دەکا و دەفەرموێ:

(فَإِنَّ لِي ذِمَّةً) بەڕاستی من پەیمانێکی دڵنیاییم هەیە (مِنْهُ) لە پێغەمبەرﷺ (بِتَسْمِيَتِي) بە هۆی ناولێنانم بە (مُحَمَّداً) وەك ناوی پێغەمبەرﷺ.

واتە: کە ناوی (مُحَمَّد)م لێندراوە، دیارە پێغەمبەرمﷺ خۆش دەوێو بەو ناوەشم خۆشحاڵم، چونکە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: ﴿سَمُّوا بِإِسْمِي وَلا تَكْتَنُوا بِكُنْيَتِي﴾ رواه البخاري ومسلم، ناوی من لە مناڵەکانتان بنێن، بەڵام (كُنْيَة)ی من بۆ خۆتان دامەنێن.

واتە: ناسناوی (أَبُوالْقاسِم) بۆ خۆتان دامنێن.

(وَهُوَ) پێغەمبەرﷺ (أَوْفَى الْخَلْقِ) لە هەموو خەڵکێك وەفادارترە (بِالذِّمَمِ) بۆ بەجێهێنانی پەیمانەکان، واتە: پێغەمبەرﷺ بەخۆی فەرموویەتی: ﴿اَلْمَرْءُ مَعَ مَنْ أَحَبَّ﴾ رواه البخاري ومسلم، مرۆڤ لە ڕۆژی قیامەتدا لەگەڵ ئەو کەسەدایە کە لە دونیادا خۆشی ویستووە.

کەواتە: منیش پێغەمبەرمﷺ خۆش دەوێو دڵنیام: لەڕۆژی قیامەت بە هۆی ئەو خۆشویستنە شەفاعەتم بۆ دەکاو ڕزگار دەبم.

جا کە ئیمامی (الْبُوصِيرِي) لە (بَيْت)ی ڕابردوودا فەرمووی: پێغەمبەرﷺ لە هەموو کەسێك وەفادارترە بۆ بەجێهێنانی پەیمانەکان. ئەم جارە ئەوەمان بۆ ڕوون دەکاتەوە: کە ئەویش وەکو موسوڵمانەکانیتر چاوەڕوانی بەجێهێنانی ئەو پەیمانە دەکا، چونکە زۆر پێویستیی بە شەفاعەت هەیەو دەفەرموێ:

إِنْ لَمْ يَكُنْ فِي مَعَادِي آخِذاً بِيَدِي (١٤٧) فَضْلاً وَإِلاَّ فَقُلْ يَا زَلَّةَ الْقَدَمِ
حَاشَاهُ أَنْ يُحْرِمَ الرَّاجِي مَكَارِمَهُ (١٤٨) أَوْ يَرْجِعَ الْجَارُ مِنْهُ غَيْرَ مُحْتَرَمِ

(**إِنْ لَمْ يَكُنْ**) ئەگەر ئەوە نەبێ (**فِي مَعَادِي**) لە زیندووبوونەوەی قیامەتم (**آخِذاً بِيَدِي**) پێغەمبەرﷺ دەستم نەگرێو شەفاعەتم بۆ نەکا (**فَضْلاً**) لە گەورەیی‌و چاکەی خۆی، هەم (**وَإِلاَّ**) لە بەر ئەو پەیمانەی لەگەڵ ئەویم هەیە: کە ئیماندارم‌و ئوممەتی ویم، ئەویش پەیمانی داوەو فەرموویەتی: ﴿لِكُلِّ نَبِيٍّ دَعْوَةٌ مُسْتَجَابَةٌ، فَتَعَجَّلَ كُلُّ نَبِيٍّ دَعْوَتَهُ، وَإِنِّي إِخْتَبَأْتُ دَعْوَتِي شَفَاعَةً لِأُمَّتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ، فَهِيَ نَائِلَةٌ–إِنْ شَاءَ اللهُ– مَنْ مَاتَ مِنْ أُمَّتِي لاَ يُشْرِكُ بِاللهِ شَيْئاً﴾ رواهُ البُخاري ومُسلم، هەر پێغەمبەرێك دوعایەکی قبوڵکراوی هەیەو لە دونیادا دوعایەکەی خۆی کردوە، منیش دوعایەکەی خۆم هێشتۆتەوە تاکو ببێتە شەفاعەت بۆ ئوممەتم لە ڕۆژی قیامەت، ئەم شەفاعەتەی من–إِنْ شَاءَ اللهُ– گشت کەسێك لە ئوممەتم ئەگرێتەوە بەو مەرجەی بە ئیمانەوە مردبێ‌و هاوبەشی بۆ خوا دانەنابێ.

جا ئەگەر پێغەمبەرﷺشەفاعەتم بۆ نەکا، ئەو کاتە (**فَقُلْ**) هاواری بەدبەختی بکەو بڵێ: (**يَا زَلَّةَ الْقَدَمِ**) ئای هاوار لە بەر هەڵخلیسکانی پێیەکانم لە سەر پردی جەهەننەم‌و کەوتنە خوارەوەم بۆ ناو ئاگری دۆزەخ.

جا کە ئیمامی (**البُوصِيرِي**) لە (**بَيْت**)یڕابردوودا فەرمووی: ئەگەر پێغەمبەرﷺ شەفاعەتم بۆ نەکا، دەبێ هاواری بەدبەختی بکەم. ئەم جارە ئەوەمان بۆ ڕوون دەکاتەوە: کە ئەو ئەگەرە لە پێغەمبەرﷺ چاوەڕوان ناکرێ‌و دەفەرموێ:

(**حَاشَاهُ**) پێغەمبەرﷺ پاك‌و بەرییە لەوەی (**أَنْ يُحْرِمَ**) بێبەش بکا (**الرَّاجِي**) ئەو کەسەی تکای لێدەکا (**مَكَارِمَهُ**) ڕێزی لێبنێ‌و شەفاعەتی بۆ بکا (**أَوْ**) یان (**يَرْجِعَ**) بگەڕێتەوە (**الْجَارُ**) ئەو کەسەی تکای پاراستنی لێدەکا (**مِنْهُ**) لە لای پێغەمبەرەوەﷺ (**غَيْرَ مُحْتَرَمِ**) بە بێ ڕێزلێنان.

واتە: پێغەمبەرﷺ ئەوەندە گەورەو ڕێزدارە: پاکە لەو عەیبەی تکای تکاکار ڕەد بکاتەوەو ڕێز لەو کەسە نەنێ: کە تکای پاراستنی لێدەکا ﴿عَنْ جابرٍ﵁: مَا سُئِلَ النَّبِيُّﷺ عَنْ شَيْءٍ قَطُّ فَقَالَ: لاَ﴾ رواه البخاري ومسلم، پێغەمبەرﷺ هەرشتێکی لێ داوا کرابا، هەرگیز نەیدەفەرموو: نا.

جا کە پێغەمبەرﷺ خاوەنی ئەو ڕەوشتە جوانەو ئەو شەفاعەتە زۆرە بێ، دڵنیام ئێمەش بە دڵشکاوی ناگەڕێندرێینەوە.

وَمُنْذُ أَلْزَمْتُ أَفْكارِي مَدائِحَـهُ (١٤٩) وَجَـدْتُهُ لِخَـلاصِي خَيْرَ مُـلْتَزِمِ
وَلَنْ يَّفوُتَ الْغِنَى مِنْهُ يَداً تَرِبَتْ (١٥٠) إِنَّ الْحَـيَا يُنْبِتُ الْأَزْهارَ فِي الْأَكَمِ

جا لەوانەیە کەسێك لە ئیمامی (الْبُوصِيرِي) بپرسێ: تۆ-بەخۆت-هیچت لە پێغەمبەرﷺ داوا کردوە، ئەویش بۆی جێبەجێ کردبێ؟ جا ئیمامی (الْبُوصِيرِي) وەڵام دەداتەوە:

بەڵێ، (وَمُنْذُ) لەو کاتەوە (أَلْزَمْتُ أَفْكارِي) بە پێویستم داناوە لە سەر بیر و ئەندێشەکانیخۆم (مَدائِحَهُ) مەدحو ستایشەکانی پێغەمبەرﷺ، لەو کاتەوە (وَجَدْتُهُ) پێغەمبەرمﷺ دیتووەو دەستم کەوتووە (لِخَلاصِي) بۆ ڕزگاربوونم لە گشت بەڵایەك (خَيْرَ مُلْتَزِمِ) چاکترین بەجێهێنەر و وەفادار بووە.

واتە: لەو ڕۆژەوە کە دەستم بە مەدحی پێغەمبەرﷺ کردوە، پێغەمبەرﷺ بۆ ڕزگارکردنی من، چاکترین وەفادار و فریاکەوتە بووە.

ئەمەش ئاماژەیە بۆ تووشبوونی بە دەردی ئیفلیجیو دانانی ئەم قەسیدەیە: کە پێغەمبەرﷺ لە خەوندا پەشتەماڵەکەی خۆی لێوەرپێچا و خوای گەورە شیفای بۆ نارد، هەروەك لە سەرەتادا باسم کرد.

جا ئەم جارە ئیمامی (الْبُوصِيرِي) باسی ئەوەمان بۆ دەکا: کە شەفاعەتی پێغەمبەرﷺ ئەوەندە زۆرە: بەشی هەموو کەسێکی موسوڵمان دەکا، هەروەك دەفەرموێ:

(وَلَنْ يَفوُتَ الْغِنَى) نافەوتێو لەدەست ناچێ دەوڵەمەندبوون (مِنْهُ) بە شەفاعەتی پێغەمبەرﷺ (يَداً تَرِبَتْ) لە دەست ئەو کەسەی زۆر زۆر پێویستەو کردەوەی باشی کەمە، چونکە شەفاعەتی پێغەمبەرﷺ گشت موسوڵمانێك دەگرێتەوە، هەروەك (إِنَّ الْحَيَا) بارانی سودبەخش (يُنْبِتُ الْأَزْهارَ) کڵوکان دەڕوێنێ (فِي الْأَكَمِ) لە سەر تەپۆڵکەکان، هەرچەند ئاویشیان لە سەر ڕاناوەستێ.

واتە: گشت موسوڵمانێك لە ڕۆژی قیامەت بە شەفاعەتی پێغەمبەرﷺ دەوڵەمەند دەبێ، هەرچەند کردەوەی باشیشی کەم بێ، چونکە شەفاعەتەکەی گشتییە، هەروەك بارانی گشتی سودی بۆ کڵوکەکانی سەر تەپۆڵکەکانیش هەیە، هەرچەند ئاویشیان لێڕاناوەستێ. پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: ﴿إِنِّي لَأَشْفَعُ يَوْمَ الْقِيامَةَ لِـأَكْثَرَ مِمّا عَلَى وَجْهِ الْأَرْضِ مِنْ شَجَرٍ وَحَجَرٍ وَمَـدَرٍ﴾حديث حسن رواه الإمام أحمد، لە ڕۆژی

وَلَمْ أُرِدْ زَهْرَةَ الدُّنْيَا الَّتِي اقْتَطَفَتْ (١٥١) يَدا زُهَيْرٍ بِمَا أَثْنَى عَلَى هَرِمٍ

﴿ اَلْفَصْلُ الْعاشِرُ: فِي الْمُناجاةِ وَعَرْضِ الْحاجاتِ ﴾

يا أَكْرَمَ الْخَلْقِ مَالِي مَنْ أَلُوذُ بِهِ (١٥٢) سِواكَ عِنْدَ حُلُولِ الْحادِثِ الْعَمِمِ

قیامەت من شەفاعەت دەكەم بۆ خەڵكێكی زۆرتر لەو درەخت‌و بەرد و گڵمەتەی لە سەر ڕووی زەمینە.

جا لەوانەیە كەسێك لە ئیمامی (الْبُوصِيرِي) بپرسێ: ئایا تۆ بۆ وەدەستهێنانی كەلوپەل‌و پاداشتی دونیا مەدحی پێغەمبەرتﷺ كردوە، یان بۆ پاداشتی قیامەت؟ ئەویش وەڵام دەداتەوە:

من بۆ پاداشتی قیامەت مەدحی پێغەمبەرمﷺ كردوەو (وَلَمْ أُرِدْ) بەو مەدحەم نەمویستووە (زَهْرَةَ الدُّنْيا) كڵۆكی دونیا، واتە: نەمویستووە جوانی‌و خۆشی دونیام دەست بكەوێ (الَّتِي) ئەو كڵۆكەی (اقْتَطَفَتْ) كە جنیتی‌و وەری‌گرتووە (يَدا زُهَيْرٍ) هەردوو دەستەكانی (زُهَيْر)ی شاعیر، كە زۆر پارەو كەلوپەلی دونیای وەرگرت (بِما أَثْنَى) لە بەرامبەر ئەو مەدحەی كردبوی (عَلَى هَرِمٍ) لە سەر (هَرِم بن سنان) كە دەوڵەمەندێكی عەرەبی سەردەمی خۆی بوو، (زُهَيْر)ی شاعیریش مەدحی دەكرد، ئەویش لە بەرامبەر مەدحكردنەكە پارەی دەدایێ.

مەبەستی ئیمامی (الْبُوصِيرِي) ئەوەیە: من وەك ئەو شاعیرە كەلوپەلی دونیام مەبەست نیە، بەڵكو بۆ پاداشتی قیامەت مەدحی پێغەمبەرمﷺ كردوە.

﴿ اَلْفَصْلُ الْعاشِرُ: فِي الْمُناجاةِ وَعَرْضِ الْحاجاتِ ﴾

﴿ بەشی دەیەم: لە باسی پاڕانەوەو دەرخستنی پێویستیەكان ﴾

ئینجا كە ئەم قەسیدەیە نزیكی كۆتایی بوو، دووبارە ئیمامی (الْبُوصِيرِي)—بە دواندنی ڕووبەڕوو— تكای شەفاعەت لە پێغەمبەرﷺ دەكا و دەفەرموێ:

(يا أَكْرَمَ الْخَلْقِ) هۆ ڕێزدارترینی دروستكراوی خوا، واتە: هۆ پێغەمبەرﷺ چونكە بە (إِجْماع)ی هەموو زانایانی ئیسلام: پێغەمبەرﷺ لە هەموو دروستكراوێكی خوا ڕێزدارترە، پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: ﴿أَنا سَيِّدُ النَّاسِ يَوْمَ الْقِيامَةِ﴾رواه البخاري ومسلم، من گەورەی هەموو خەڵكم لە ڕۆژی قیامەتدا.

*—حەدیسەكەی ڕابردووی ﴿أَبِي مُوسَى الأَشْعَرِي رضي الله عنه فِي قِصَّةِ سَفَرِهِﷺ مَعَ عَمِّهِ إِلَى الشّامِ...فَأَخَذَ الرّاهِبُ بِيَدِهِﷺ وَقالَ: هذا سَيِّدُ الْعالَمِينَ هذا رَسُولُ رَبِّ الْعالَمِينَ...﴾

الحديث، حسن رواه الترمذي والبيهقي، وقال الحاكم: حديث صحيح، كە پێغەمبەرﷺ لەگەڵ مامی خۆی بە سەفەر چووە (شام)، ڕاهیبەکە دەستی پێغەمبەریﷺ گرتو گوتی: ئەمە گەورەی هەموو عالەمە، ئەمە پێغەمبەری پەروەردگاری عالەمە.

*-هەم ﴿عَنِ ابْنِ عَبّاسٍ رضي الله عنهما: أَنَّ رَجُلاً ذَكَرَ أَبَا الْعَبّاس فنالَ مِنْهُ فَلَطَمَهُ الْعَبّاسُ فَاجْتَمَعُوا فَقالُوا: وَاللهِ لَنَلْطِمَنَّ الْعَبّاسَ كَما لَطَمَهُ. فَبَلَغَ ذَلِكَ رَسُولَ اللهِﷺ فَخَطَبَ فَقالَ: (مَنْ أَكْرَمُ النّاسِ؟ فَقالُوا: أَنْتَ يا رَسُولَ اللهِ)...﴾الحديث، صحيح رواه الإمام أحمد والنسائي والحاكم، پیاوێك بە خراپە باسی باوکی ئیمام (العَبّاس)ی کرد-کە دەکاتە باپیری پێغەمبەرﷺ- جا ئیمام (العَبّاس)ﷺ لەپەدەستێکی لە دەمو لوتی پیاوەکە دا، جا خزمەکانی لێدراوەکە ویستیان لە ئیمام (العَبّاس)ﷺ بدەن، جا پێغەمبەرﷺ وتارێکی دا و فەرمووی: (کێ لە هەموو کەسێك ڕێزدارترە؟ گوتیان: تۆ-ئەی پێغەمبەری خوا- لە هەموو کەسێك ڕێزدارتری)...تا کۆتایی حەدیسەکە.

جا بزانە: دروستە-بە دواندنی ڕووبەڕوو- لە دوای وەفاتیش بانگی پێغەمبەرﷺ بکرێ، بە بەڵگەی حەدیسەکەی ڕابردووی (مالك الدّار) کە فەرموی: ﴿أَصابَ النّاسَ قَحْطٌ فِي زَمَنِ عُمَرَ، فَجاءَ رَجُلٌ-وَهُوَ بِلالُ بنُ الْحَرْثِ الْمُزَنِيُّ الصَّحابِيُّﷺ- إِلَى قَبْرِ النَّبِيِّﷺ فَقالَ: يَا رَسُولَ اللهِ إِسْتَسْقِ لأُمَّتِكَ فَإِنَّهُمْ قَدْ هَلَكُوا...﴾الحديث، صحيح رواه البيهقي وابن أبي‌شيبة بإسناد صحيح، وذكره الحافظ العسقلاني في (فتح الباري، باب الإستسقاء)، والحافظ ابن كثير في (البداية والنهاية، عام الرّمادة)، لە سەردەمی ئیمام (عُمَر)ﷺ لە (عام الرَّمادَة)دا قاتیو بێبارانی توشی خەڵك بوو، (صَحابَة)یەك-کە (بِلالُ بنُ الْحَرْثِ الْمُزَنِيُّ) بووﷺ- هاتە سەر گۆڕی پێغەمبەرﷺ گوتی: (يَا رَسُولَ اللهِ) دوعای باران بۆ ئوممەتت بکە، چونکە بە هیلاك چون...تا کۆتایی حەدیسەکە.

(مَالِي مَنْ) هیچ کەسێکم نیە **(أَلُوذُ بِهِ)** پەنای بۆ ببەم تکای پاراستنی لێبکەم **(سِوَاكَ)** جگە لە تۆ-ئەی پێغەمبەرﷺ- **(عِنْدَ حُلُولِ الْحادِثِ)** لە کاتی هاتنی ڕووداوەکەی **(الْعَمِمِ)** گشتیی قیامەت، کە هەموو کەسێك دەگرێتەوە.

واتە: لە کاتی هاتنی وەستانی مەیدانی (مَحْشَر)، کە موسوڵمانو کافر گشتیان وێکڕا لەو مەیدانە ڕادەگیرێن، جگە لە تۆ-ئەی پێغەمبەرﷺ- هیچ کەسێکیترم دەست ناکەوێ پەنای بۆ ببەم: تاکو شەفاعەتم بۆ بکا، چونکە پێغەمبەرەکانیتریش ناوێرن لە مەیدانی (مَحْشَر)دا شەفاعەت بکەن.

جا ئەمەش ئاماژەیە بۆ ئەم حەدیسە: ﴿عَنْ أَنَس بن مَالكٍ رضي الله عنه: عَنِ النَّبيِّ ﷺ: يَجْمَعُ اللهُ النَّاسَ يَوْمَ الْقِيَامَة، فَيَهْتَمُّونَ لِذَلكَ فَيَقُولُونَ: لَو اسْتَشْفَعْنَا إِلَى رَبِّنَا حَتَّى يُرِيحَنَا مِنْ مَكَانِنَا هَذَا، قَالَ: فَيَأْتُونَ آدَمَ، ثُمَّ نُوحًا، ثُمَّ إِبْرَاهِيمَ، ثُمَّ مُوسَى، ثُمَّ عيسَى عليهم الصلاة والسلام...وَكُلٌّ وَاحدٍ منْهُم يَقُولُ: لَسْتُ هُنَاكُمْ. قَالَ النَّبيُّ ﷺ: فَيَأْتُونِي فَأَسْتَأْذِنُ رَبِّي فَيُؤْذَنُ لِي...﴾ الحديث بتمامه رواهُ البخاري ومُسلِم، خوای گەورە ئەم خەڵکە لە مەیدانی (مَحْشَر) کۆ ئەکاتەوە، جا هەوڵ ئەدەنو ئەڵێن: وا باشە داوای تکا بکەین لە لای خوا، تاکو لەم ڕاوەستانە بمانحەسێنێتەوە. جا ئەچنە لای حەزرەتی باب (آدَم)و (نُوح)و (إِبْرَاهِيم)و (مُوسَى)و (عِيسَى)عليهم الصلاة والسلام، تاکو لە لای خوا تکایان بۆ بکەن، جا هەر یەکەیان ئەڵێ: من لەو پلەیە نیم. پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ئینجا دێنە لای من، منیش ئیزن لە خوا وەرئەگرمو خوا ئیزنم ئەدا. واتە: تکایان بۆ ئەکەمو خوای گەورە تکام وەرئەگرێو دادگای (مَحْشَر) دەست پێ ئەکا.

ئینجا ئیمامی (الْبُوصِيرِي) درێژە بە تکای خۆی دەدا و دەفەرموێ:

(**وَلَنْ يَّضِيقَ**) بەرتەسك نابێ -(**رَسُولَ اللهِ**) هەی پێغەمبەری خوا ﷺ- (**جاهُكَ**) ڕێزداریو پلەو پایە بەرزی تۆ (**بِي**) لە من، واتە: ڕێزداریو پلەوپایەی پێغەمبەر ﷺ بەرتەسك نیە، بەڵکو بەرفراوانەو بەشی منیش دەکا: تاکو شەفاعەتم بۆ بکا (**إذا الْكَرِيمُ**) لەو کاتەی لە ڕۆژی قیامەت، خوای گەورە (**تَحَلَّى**) ناو لە خۆی دەنێ (**بِاسْمِ مُنْتَقِمِ**) بە ناوی تۆڵەسێن=سزادەر.

واتە: لەو کاتەی لە ڕۆژی قیامەت، خوای گەورە دەیەوێ سزای تاوانباران بدا و دەفەرموێ: ﴿...أَنَا الْمَلكُ أَنَا الدَّيَّانُ﴾ رواه البخاري، زاد الإمام أحمد بإسناد حسن: ﴿وَلا يَنْبَغِي لأَحَدٍ منْ أَهْلِ النَّارِ أَنْ يَدْخُلَ النَّارَ وَلَهُ عنْدَ أَحَدٍ منْ أَهْلِ الْجَنَّة حَقٌّ، حَتَّى أُقُصَّهُ منْهُ...﴾ الحديث، من مەلیکم من تۆڵەسێنم، نابێ هیچ کەسێك لە دۆزەخیان بچێتە دۆزەخ، لەو حاڵەتەی مافێکی لە سەر کەسێکی بەهەشتی هەبێ، تا تۆڵەی مافەکەی بۆ دەسێنم لە بەهەشتیەکە...

جا ئەگەر مرۆڤ مافی خەڵکیشی لە سەر نەبێ، لەو کاتەدا زۆر پێویستی بە شەفاعەت هەیە: کە خوای گەورە فەرمان بە باب (آدَم) ﷺ دەکا و دەفەرموێ: ﴿أَخْرِجْ بَعْثَ النَّارِ: منْ كُلِّ أَلْفٍ تِسْعَمِائَةٍ وَتِسْعَةً وَتِسْعِينَ. فَذَاكَ حِينَ يَشِيبُ الصَّغِيرُ (وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ

حَمْلٍ حَمْلَهَا وَتَرَى النَّاسَ سُكَارَى وَمَا هُمْ بِسُكَارَى وَلَكِنَّ عَذَابَ اللهِ شَدِيدٌ﴾الحج: ٢... رواه البخاري ومسلم، كۆمەڵی دۆزەخیان لە ناو نەتەوەكەی خۆت دەركە دەرەوە: لە هەر هەزارێك نۆسەدو نەوەدو نۆ كەس دەركە دەرەوە بۆ دۆزەخ. جا لەم ڕۆژەدا منداڵ مووی سەری سپی دەبێ‌و گشت گیانلەبەرێكی ئاوس بەر داوێ‌و دەبینی خەڵك سەرخۆشن، لە ڕاستیدا سەرخۆش نین، بەڵام عەزابی خوا زۆر بەهێزە.

ئینجا كە ئیمامی (الْبُوصِيرِي) باسی ڕێزداری‌و گەورەیی پێغەمبەری ﷺ كرد: كە هەر ئەو تاكە هیوا و ئومێدی ڕۆژی قیامەتە. ئەم جارە باسی ئەوەمان بۆ دەكا: كە ئێمەی موسوڵمان لە بەر خاتری پێغەمبەر ﷺ بەختەوەر دەبین: هەم لە دونیا و هەم لە قیامەت. جا دەفەرمویٚ:

(**فَإِنَّ مِنْ جُودِكَ**) بەڕاستی—ئەی پێغەمبەر ﷺ— بەشێكی خاتری تۆیە (**الدُّنْيَا**) چاكەی دونیا و هەم (**وَضَرَّتَها**) چاكەی هەوێی دونیا كە قیامەتە.

واتە: ئەو چاكەو نیعمەتانەی خوای گەورە لە دونیادا داویەتیە ئێمەی موسوڵمان‌و هەم ئەو چاكەیەش كە لە قیامەت پێمان دەبەخشیٚ، هەردووكیان لە بەر خاتری پێغەمبەرە ﷺ، چونكە لە دونیادا و لە قیامەتدا پێغەمبەر ﷺ بۆ ئوممەتی خۆی پاڕاوەتەوەو خوای گەورە پاڕانەوەی قبوڵ كردوە:

١-لە دونیادا: ﴿عَنْ عَبْدِاللهِ بن عَمْرٍو رضي الله عنهما: أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ تَلا قَوْلَهُ تَعالَى: (رَبِّ إِنَّهُنَّ أَضْلَلْنَ كَثِيراً...)الآيَةَ، وقَوْلَهُ تَعالَى: (إِنْ تُعَذِّبْهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبادُكَ...)الآيَةَ، فَرَفَعَ ﷺ يَدَيْهِ وَقالَ: اللَّهُمَّ أُمَّتِي، أُمَّتِي. وَبَكَى...فَقالَ اللهُ تَعالَى: يا جِبْرِيلُ اذْهَبْ إِلى مُحَمَّد فَقُلْ: إِنَّا سَنُرْضِيكَ فِي أُمَّتِكَ وَلا نَسُوءُكَ﴾رواه مسلم، پێغەمبەر ﷺ ئەو دوو ئایەتانەی ڕابردووی خوێندنەوە، جا دەستەكانی بەرز كردنەوەو دوعای كرد و فەرمووی: خودایە ئوممەتی من، ئوممەتی من. واتە: ڕەحم بە ئوممەتی من بكە. جا پێغەمبەر ﷺ گریا...جا خوای گەورە فەرمووی: (جُبْرائِيل) برۆ لای (مُحَمَّد) ﷺ پێی بڵێ: لەبارەی ئوممەتت ڕازیت دەكەین‌و دڵتەنگت ناكەین. واتە: ڕەحم بە هەموو ئوممەتت دەكەین.

٢-لە قیامەتدا: لە دوای قبوڵبوونی شەفاعەتە گەورەكەی مەیدانی (مَحْشَر)، پێغەمبەر ﷺ بە تایبەتی بۆ ئوممەتی خۆی دەپاڕێتەوەو فەرموویەتی: ﴿...فَأَرْفَعُ رَأْسِي فَأَقُولُ: يا رَبِّ أُمَّتِي أُمَّتِي. فَيُقالُ: يَا مُحَمَّدُ أَدْخِلِ الْجَنَّةَ مِنْ أُمَّتِكَ مَنْ لا حِسابَ

عَلَيْهِ مِنَ الْبَابِ الْأَيْمَنِ مِنْ أَبْوابِ الْجَنَّةِ، وَهُمْ شُرَكاءُ النَّاسِ فِي ماسِوَى ذَلِكَ مِنَ الْأَبْوابِ...﴾ الحديث، رواه البخاري ومسلم، جا سەری خۆم بەرز دەکەمەوەو دەڵێم: هۆ خودای من، ئوممەتی من، ئوممەتی من. واتە: ڕەحم بە ئوممەتی من بکە. جا پێم دەگوترێ: هۆ (مُحَمَّد) ئەوانەی لە ئوممەتی تۆ لێپێچانەوەیان لە سەر نیە، لە دەرگای ڕاستەی بەهەشتەوە بیانبە ناو بەهەشت، ئەوان جگە لەو دەرگایەش هاوبەشی خەڵکن لە دەرگاکانی‌تری بەهەشت.

(وَ) هەروەها –ئەی پێغەمبەرﷺ– (مِنْ عُلُومِكَ) بەشێکی زانستەکانی تۆیە (عِلْمُ اللَّوْحِ وَالْقَلَمِ) ئەو زانستەی قەڵەم لە (اللَّوْحِ الْمَحْفُوظ)دا نووسیویەتی.

واتە: پێغەمبەرﷺو (اللَّوْح) هەردووکیان دروستکراوی خودان، بەڵام پێغەمبەرﷺ لە (اَللَّوْح)و (الْقَلَم) گەورەترە، هەم ئەو زانستەی خوا بە (وَحْي) داویەتیە ئەم دروستکراوە –کە پێغەمبەرەﷺ– زیاترە لەو زانستەی بە فەرمانی خوا (الْقَلَم) لە (اللَّوْح)دا نووسیویەتی؟ چونکە زانستی (اللَّوْح) زانستێکی دونیاییی‌یەو بە کۆتایی دونیا زانستەکەی (اللَّوْح) کۆتایی دێ، هەروەك پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: ﴿أَوَّلُ مَا خَلَقَ اللهُ –تَبارَكَ وَتَعالَى– اَلْقَلَمُ، فَقَالَ لَهُ أُكْتُبْ. قَالَ: يارَبِّ وَمَا أَكْتُبُ؟ قالَ: أُكْتُبْ مَقَادِيرَ كُلِّ شَيْءٍ حَتَّى تَقُومَ السَّاعَةُ﴾ حديث صحيح رواه أبوداود، یەکەم شت کە خوا دروستی کرد، (قَلَمْ)= پێنووس بوو، جا پێی فەرموو: بنووسە. (قَلَمْ) گوتی: خوایە چی بنووسم؟ فەرمووی: ئەندازەی هەموو شتێك بنووسە تا دونیا وێران ئەبێ.

بەڵام زانستی پێغەمبەرﷺ دونیاییی‌و قیامەتی‌یەو بە کۆتایی دونیا کۆتایی نایێ، بە بەڵگەی ئەم حەدیسانە:

١–﴿عَنْ عُمَرَ﷛: قامَ فِينَا النَّبِيُّ ﷺ مَقاماً فَأَخْبَرَنا عَنْ بَدْإِ الْخَلْقِ حَتَّى دَخَلَ أَهْلُ الْجَنَّةِ مَنازِلَهُمْ وَأَهْلُ النَّارِ مَنازِلَهُمْ﴾رواه البخاري، ئیمام (عُمَر)﷛ فەرمووی: پێغەمبەرﷺ لە ناوماندا هەڵسا ڕاوەستا وتاری بۆ داین، جا لە سەرەتای دروستکردنی بوونەوەرەوە بۆی باس کردین، تا بەهەشتیەکان چونە شوێنی خۆیان، دۆزەخیش چونە شوێنی خۆیان. واتە: پێغەمبەرﷺدوای دونیا وێرانبوونیشی بۆ(صَحابَة)کان باس کردوە.

٢– لە حەدیسە درێژەکەی (الْمَلأُ الْأَعْلَى)دا پێغەمبەرﷺ فەرمویەتی: خوای گەورە لێی پرسیم: ﴿فِيمَ يَخْتَصِمُ الْمَلَأُ الْأَعْلَى؟ قُلْتُ: لا أَدْرِي رَبِّ. قَالَهَا ثَلاثًا، قَالَﷺ:

فَرَأَيْتُهُ وَضَعَ كَفَّهُ بَيْنَ كَتِفَيَّ حَتَّى وَجَدْتُ بَرْدَ أَنَامِلِه بَيْنَ ثَدْيَيَّ فَتَجَلَّى لِي كُلُّ شَيْءٍ وَعَرَفْتُ...﴾ رواه الترمذي وقال: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، لە چیدا (مَلائِكَة)ی پایە بەرز كێشە دەكەن؟ گوتم: نازانم خودای من. سێ جار وەهای فەرموو، پێغەمبەرﷺ فەرمووی: جا دیتم خوای گەورە دەستی خۆی لە نێوان هەردوو شانەكانم دانا، تا هەستم بە ساردایی پەنجەكانی كرد لە نێوان هەردوو مەمكەكانم، (واتە: خوای گەورە زانستی خۆی خستەناو دڵی من، تا هەستم بە ئاسەواری زانستەكە كرد لە ناو دڵمدا)، جا هەموو شتێكم بۆ ئاشكرا بوو و هەموو شتێكم زانی.

٣-پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: ﴿أُوتِيتُ مَفَاتِيحَ كُلِّ شَيْءٍ إِلاَّ الْخَمْسَ: (إِنَّ اللهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الأَرْحَامِ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَاذَا تَكْسِبُ غَداً وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ إِنَّ اللهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ) لقمان:٣٤﴾ حديث صحيح رواه الإمام أحمد والطبراني وأبويعلى، كلیلەكانی زانستی هەموو شتێكم دراونێ، تەنها پێنج (غَيب)= پەنهانەكان نەبێ، كە خوای گەورە لەم ئایەتەدا باسی كردون: (زانستی كاتی دونیا وێرانبوون لە لای خوایە، هەر خوا بارانی سودبەخش ئەبارێنێ، هەر خوا ئەزانێ چی لە ناو منداڵدانەكاندایە—واتە چاكی و خراپی و هەبوونی و...هتد— وە هیچ كەسێك نازانێ سبەینێ چی ئەكا، وە هیچ كەسێك نازانێ لە كوێ ئەمرێ.

٤- هەرچەند قورئان لە (اللَّوْح)دا نووسراوە، بەڵام پێغەمبەرﷺ قورئانو زیاتریش لە قورئان، فەرموودەیتری بە (وَحْي) بۆ هاتون، پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: ﴿أَلا وَإِنِّي أُوتِيتُ الْقُرْآنَ وَمِثْلَهُ مَعَهُ﴾حديث صحيح رواه الإمام أحمد وأبوداود، ئاگادار بن: من قورئانم دراوەتیو وێنەی قورئانیش زانستیترم لەگەڵ قورئان دراوەتێ.

واتە: ئەو زانستانەی جگە لە قورئان خوای گەورە بە (وَحْي) بۆ پێغەمبەریﷺ ناردونو پێیان دەگوترێ: (الْحَدِيث)=فەرموودەكانی پێغەمبەرﷺ.

ئینجا كە ئیمامی (الْبُوصِيرِي) تكای شەفاعەتی لە پێغەمبەرﷺ كرد، ئەم جارە دڵی خۆی دەداتەوە: تاكو لە ڕەحمەتی خوا بێئومێد نەبێو دەفەرموێ:

(يَا نَفْسُ) ئەی (نَفس)ی من **(لا تَقْنَطِي)** بێئومێد مەبە لە ڕەحمەتی خوا **(مِنْ زَلَّةٍ)** بە هۆی گوناهێك، هەرچەند **(عَظُمَتْ)** گوناهەكەش گەورە بێ، چونكە خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿لاَ تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللهِ إِنَّ اللهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا﴾الزمر:٥٣، ئەی

بەندەکانی من بێئومێد مەبن لـە ڕەحمـەتی خـوا، چـونکە خـوای گـەورە لـە هـەموو گوناهەکان خۆش دەبێ.

جـا کـە خـوای گـەورە لـە هـەموو گوناهـەکان خـۆش بـبێ، ئـەو کاتـە (**إِنَّ الْكَبائِرَ**) بەڕاستی گوناهە گەورەکان (**فِي الْغُفْرانِ**) لە بەرامبەر لێخۆشبوونی خـوادا (**كَاللَّمَمِ**) وەکو گوناهـە بچوکەکانن، بـەو مەرجـەی گوناهەکـە کـافربوون نـەبێ، خـوای گـەورە دەفـەرموێ: ﴿إِنَّ اللَّهَ لاَ يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَـاءُ﴾ النساء:٤٨، خوا لـەوە خۆش نابێ کە هاوبەشی بۆ دابندرێ، وە لـە گوناهەکانی لـە (كُفـر) بـەرەو خوارتر خۆش ئەبێ، ئەگەر بە خۆی حەز بکا لـە کەسێك خۆش ببێ.

ئینجا کە ئیمامی (الْبُوصِيرِي) دڵی خۆی داوەو فەرمووی: بێئومێد مەبە لە ڕەحمەتی خوا. لەوانەیە بیرکردنەوەیەکی بڵێ: بێئومێـد نـابم، بـەڵام دەترسـم ڕەحەمـەتی خـوا هەموو گوناهەکانم نەگرێتەوە؟ جا وەڵام دەداتەوەو دەفەرموێ:

(**لَعَلَّ رَحْمَةَ رَبِّـي**) تکام وایە: ڕەحمەتی خودای مـن (**حِينَ يَقْسِمُها**) لـەو کاتـەی لـە ڕۆژی قیامەت بە سەر گوناهباراندا بەشی دەکا (**تَـأْتِـي**) ڕەحمەتەکە بۆ من بـێ (**عَلَـى حَسَبِ الْعِصْيانِ**) بەگوێرەی زۆری گوناهەکانم (**فِي الْقِسَمِ**) لە بەشکردنەکاندا.

واتـە: بـە ئەنـدازەی زۆری گوناهـەکانم ڕەحمـەتێکی زۆرم بـەر بکـەوێو گوناهـەکانی گەورەو بچوکم بگرێتەوە.

جا بۆیێ ئەو تکایە دەکەم، چونکە خـوای گـەورە دەفـەرموێ: ﴿وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ﴾الأعراف:١٥٦، ڕەحمەتی من بەرفراوانەو بەشی هەموو شتێك دەکا.

هەروەها پێغەمبەرﷺ فەرموویـەتی: ﴿جَعَلَ اللهُ الرَّحْمَةَ مِأَةَ جُزْءٍ، فَأَمْسَكَ عِنْدَهُ تِسْعَةً وَتِسْعِينَ جُزْءً وَأَنْزَلَ فِي الْأَرْضِ جُزْءً واحِداً، فَمِنْ ذَلِكَ الْجُزْءِ يَتَـراحَمُ الْخَلائِـقُ﴾رواه البخاري ومسلم، خوای گەورە ڕەحمەتی خۆی کردۆتە سەد بەش، جا نەوەدو نۆ بەشـی لـە لای خۆی هێشتۆتەوەو تەنها یەك بەشی دابەزاندۆتە سەر زەمین، جا بەو بەشـە خـەڵك ڕەحم بە یەکتری دەکەن.

واتـە: بـە نـەوەدو نـۆ بەشـەکەیتریش لـە ڕۆژی قیامـەت خـوای گـەورە ڕەحـم بـە بەندەکانی خۆی دەکا، إن شاء الله ئێمەش بێبەش نابین لەو ڕەحمەتە زۆرانە.

ئینجـا کـە ئیمـامی (الْبُوصِيرِي) لـە (بَيْت)ی ڕابـردوودا تکـای کـرد: ڕەحمـەتی خـوا

يا رَبِّ وَاجْعَلْ رَجائِي غَيْرَ مُنْعَكِسِ (١٥٧) لَدَيْكَ وَاجْعَلْ حسابِي غَيْرَ مُنْخَرِمِ
وَالْطُفْ بِعَبْدِكَ فِي الدّارَيْنِ إِنَّ لَهُ (١٥٨) صَبْراً مَّتَى تَدْعُهُ الأَهْوالُ يَنْهَزِمِ

به ئەندازەی زۆری گوناهەکان بێ. ئەم جارە لە خوا دەپاڕێتەوە: ئەو تکایەی وەربگرێو سەرشۆڕی نەکا. جا دەفەرموێ:

(**يا رَبِّ**) هۆ خودای من (**وَاجْعَلْ رَجائِي**) تکای من بۆ ڕەحمەتی تۆ، وا لێبکە (**غَيْرَ مُنْعَكِسِ**) بە پێچەوانەی ئومێدی من نەبێ (**لَدَيْكَ**) لە لای تۆ، بەڵکو بەگوێرەی ئومێدو بۆچوونی من بێ بەرامبەر ڕەحمەتی تۆ، کە هیوادارم لێم خۆش ببی.

(**وَ**) هەروەها خودای من (**اجْعَلْ حِسابِي**) بیروباوەڕی من بە لێبوردنی تۆ وا لێبکە (**غَيْرَ مُنْخَرِمِ**) نەپچڕاو بێ بە بەردەوامی. واتە: بەردەوام بیروباوەڕم ئەوها بێ: تۆ خوایەکی بە ڕەحمیو لێم دەبوری، چونکە -ئەی خوایە- بەخۆت لە حەدیسی (قُدْسِی)دا دەفەرموی: ﴿أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي بِي﴾رواه البخاري ومسلم، من لە لای بیرو بۆچوونی بەندەی خۆمم بەرامبەر بە من.

واتە: ئەگەر باوەڕی وا بێ: لەگەڵی بە ڕەحم دەبم. ئەوە ڕەحمی پێدەکەم، ئەگەر باوەڕیشی وا بێ: ڕەحمی پێناکەم. ئەوە ڕەحمی پێناکەم.

بۆیێ پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: ﴿لا يَمُوتُ أَحَدُكُمْ إِلاَّ وَهُوَ يُحْسِنُ الظَّنَّ بِاللهِ تَعالَى﴾ حديث صحيح رواه ابوداود، کەستان نەمرێ، تا بیرو بۆچوونی خۆی بەرامبەر بە خوا جوان دەکا. واتە: باوەڕی وابێ: خوا ڕەحمی پێدەکا و لێی خۆش دەبێ.

ئینجا ئیمامی (البُوصِيرِي) کۆتایی بە دوعایەکانی خۆی دێنی و دەفەرموێ:

(**وَالْطُفْ**) خودایە بە سۆزیو میهرەبانی بە کار بێنە (**بِعَبْدِكَ**) لەگەڵ بەندەی خۆت: (مُحَمَّد البُوصِيرِي)ی دانەری ئەم قەسیدەیە.

هەروەها خودایە بەسۆزیو میهرەبانی بە کار بێنە لەگەڵ بەندەی خۆت (عَبْدالله هەرتەلی)ی ڕوونکەرەوەی ئەم قەسیدەیە.

جا ئەی خودایە بە سۆزیو میهرەبانی بە کار بێنە لەگەڵ بەندەی خۆت (**فِي الدّارَيْنَ**) لە دونیاو لە قیامەت، چونکە (**إِنَّ لَهُ صَبْراً**) بەندەی تۆ ئارامیو خۆڕاگریەکی ئەوەندە بێهێزی هەیە (**مَتَى تَدْعُهُ الأَهْوالُ**) هەر کاتێک بەڵاو ڕووداوە گەورەو بە ترسەکان داوای بکەنو توشی ببن (**يَنْهَزِمِ**) خۆڕاگریەکەی نامێنێو هەڵدێ.

بۆیێ زۆر پێویستیم بە یارمەتیو چاکەی تۆ هەیە ئەی خوای گەورەو میهرەبان، لێت

وَأْذَنْ لسُحْب صَلاة مّنْكَ دائمَة (١٥٩) عَلَى النَّبــيِّ بمُنْهَــلٍّ وَمُنْسَــجِمِ
مَا رَنَّحَتْ عَذَبَات الْبَان ريحُ صَباً (١٦٠) وَأَطْرَبَ الْعِيسَ حَادى الْعِيس بالنَّغَمِ

دەپاڕێمەوە بەم دوعایەی سبەینان‌و ئێواران، کە پێغەمبەرﷺ دەیکرد: ﴿اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعافيةَ في الدُّنْيا وَالْآخرَة، اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعافيةَ فــي دينــي وَدُنْيايَ وَأَهْلي وَمالي، اَللَّهُمَّ اسْتُرْ عَوْراتي وَآمنْ رَوْعاتي، اَللَّهُمَّ احْفَظْني منْ بَيْنِ يَدَيَّ، وَمنْ خَلْفي، وَعَنْ يَميني، وَعَنْ شمَالي، وَمنْ فَوْقي، وَأَعُوذُ بعَظَمَتــكَ أَنْ أُغْتَــالَ مــنْ تَحْتي﴾ رواهُ أبوداود بسند صحيح، خودایە: من تکای لێبوردن‌و بێ بەڵاییت لێدەکەم لە دونیا و لە قیامەت، خودایە: تکای لێبوردن‌و بێ‌بەڵاییت لێدەکەم لە ئایینم، لە دونیام لە خێزان‌و منداڵەکانم، لە ماڵم، خوادیە: عەیبەکانم داپۆشەو لە ترسەکان ئەمین‌و دڵنیام بکە، خوایە بمپارێزە: لە لای (پێشەوەم)، لە لای (پشتەوەم)، لە لای (راستەم)، لە لای (چەپەم)، لە لای (سەرەوەم)، بە گەورەیی‌تۆ خۆم ئەپارێزم نەوەکو لە لای (خوارەوەم) بە فێڵ بکوژرێم.

ئینجا کە ئیمامی (الْبُوصيرِي) کۆتایی بە دوعایەکانی خۆی هێنا، ئەم جارە دەستی بە سەلەوات لێدان کرد لە سەر پێغەمبەرﷺ، چونکە مەرجی قبوڵبوونی دوعا: سەلەوات لێدانە، هەروەك ئیمام (عَلي)رضي الله عنه فەرموویەتی: ﴿كُلُّ دُعاء مَحْجُوبٌ حَتَّــى يُصَلِّيَ عَلَى مُحَمَّد وَآلِ مُحَمَّدﷺ﴾رواه الطبراني في الأوسط، ورجاله ثقات، ﴿وَيُرْوَى مثْلُهُ عَــنْ عُمَررضي الله عنه﴾، گشت دوعایەك قەدەغەکراوە لە قبوڵبوون، تا دوعاخوێنەکە سەلەوات لێدەدا: لە سەر پێغەمبەرﷺو (آل)ی پێغەمبەرﷺ.

جا ئیمامی (الْبُوصيرِي) سەلەوات لێدەدا و دەفەرموێ:

(وَأْذَنْ) خودایە فەرمان بکە (لِسُحْبِ صَلاةٍ) بە هەوری سەلات‌و سەلام (مِنْكَ) ئەو سەلات‌و سەلامە لە لای تۆوە بڕژێنە خوارەوە (دائمَةٍ) بە بەردەوامی (عَلَى النَّبِـيِّ) بۆ سەر پێغەمبەرەکەی خۆت (مُحَمَّدالْمُصْطَفَى)ﷺ، جا ئەو هەورە سەلات‌و سەلام ببارێنێ بۆ سەر پێغەمبەرﷺ (بِمُنْهَلٍّ) بە ڕێژنەو هەم (وَمُنْسَجِمٍ) بە نەرمی.

جا ئەو سەلات‌و سەلامانە هەر بەردەوام بن (مَا) بە بەردەوامی ئەو ماوەیەی: کە (رَنَّحَتْ) دەجولێنێ (عَذَبَاتِ الْبانِ) لقەکانی درەختی (بان)ی بۆنخۆش (رِيحُ صَباً) بای (صَبا)ی ڕۆژهەڵات. واتە: تا دونیا ماوەو بای ڕۆژهەڵات لقی درەختەکان دەجولێنێ، سەلات‌و سەلام هەر لە سەر پێغەمبەرﷺ بن.

ثُمَّ الرِّضَا عَنْ أَبِي بَكْرٍ وَعَنْ عُمَرٍ * وَعَنْ عَلِيٍّ وَعَنْ عُثْمانَ ذِي الْكَرَمِ
وَالآلِ وَالصَّحْبِ ثُمَّ التَّابِعِينَ فَهُمْ * أَهْلُ التُّقَى وَالنَّقَى وَالْحِلْمِ وَالْكَرَمِ

جا ئیمامی (الْبُوصِيرِي) ئاماژه بۆ ئەوه دەكا: كه پێویسته ئەم قەسیدەیه به سەدا و ئاوازێكی خۆش بخوێندرێتەوەو دەفەرموێ:

(وَ) هەروەها سەلاتو سەلام بەردەوام بن: تا (أَطْرَبَ الْعِيسَ) وشترەكان دەهێنێته جۆش‌و خرۆش (حَادِي الْعِيسِ) لێخوڕی وشترەكان (بِالنَّغَمِ) به ئاواز و دەنگه خۆشەكەی. واته: چونكه تەبیعەتی وشتر ئەوهایه: ئەگەر به دەنگێكی خۆش سرودی بۆ بگوترێ، دێته جۆش‌و خرۆش‌و خێراتر دەڕوا و هەست به ماندووبوون ناكا ﴿عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: كانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ في سَفَرٍ، وَكانَ مَعَهُ غُلامٌ أَسْوَدُ يُقالُ لَهُ: أَنْجَشَةُ يَحْدُو، فَقالَ لَهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ: وَيْحَكَ يا أَنْجَشَةُ رُوَيْدَكَ بِالْقَوارِيرِ﴾رواه البخاري ومسلم، له سەفەرێكدا پێغەمبەر ﷺ كۆیلەیەكی ڕەشی لەگەڵدا بوو، پێی دەگوترا: (أَنْجَشَة)، ئەم كۆیلەیه سرودی بۆ وشترەكان دەگوت، جا پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ماڵوێران ئەی (أَنْجَشَةَ) مۆڵەتێك بده وشترەكان‌و ئاگاداری شوشەكان به.

واته: ئەو ئافرەتانەی له سەر پشتی وشترەكان سوار بوینه، وەكو شوشه ناسكن، ئەگەر وشترەكان خێراتر بڕۆن، زیانیان پێ‌دەگا.

جا بزانه: لێرەدا قەسیدەی (الْبُرْدَة)ی ئیمامی (الْبُوصِيرِي) كۆتایی هات، بەڵام كەسێكی ڕێزدار چەند (بَيْت)ێكی له سەر زیاد كردون، ئێمەش به كورتی ئەوانیش ڕوون دەكەینەوه، إن شاء الله تعالى:

(ثُمَّ) ئینجا له دوای سەلات‌و سەلام (الرِّضَا) خودایه ڕازی ببه (عَنْ) له ئیمام (أَبِي بَكْرٍ)و (وَعَنْ) له ئیمام (عُمَر)و (وَعَنْ) له ئیمام(عَلِيّ) و (وَعَنْ) له ئیمام (عُثْمان)ی (ذِي الْكَرَمِ) خاوەن بەخشین؟ چونكه له دابینكردنی پێویستیەكانی لەشكری (تَبُوك) له هەموو (صَحابَة)كان باڵا دەستتربوو، كه پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ﴿...مَنْ جَهَّزَ جَيْشَ الْعُسْرَةِ فَلَهُ الْجَنَّةُ. فَجَهَّزَهُ عُثْمانُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ﴾رواه البخاري في الوقف، هەر كەسێك پێویستیەكانی (جَيْشُ الْعُسْرة)=لەشكری (تَبُوك) پێك بێنێ، بەهەشتی بۆ دەبێ؟ جا ئیمام (عُثْمان) رَضِيَ اللهُ عَنْهُ پێویستیەكانی لەشكرەكەی پێك هێنا.

(وَ) هەروەها خودایه ڕازی ببه له (الآلِ) خزمه موسوڵمانەكانی پێغەمبەر ﷺ (وَالصَّحْبِ) له سەحابەكانی پێغەمبەر ﷺ (ثُمَّ التَّابِعِينَ) ئینجا لەو موسوڵمانەی

بە دوای (صَحابَة)کاندا هاتون تا سێ سەدەی کۆچی تەواو دەبن، کە پێیان دەگوترێ: (السَّلَفُ الصّالِح) پێشینە باشەکان (فَهْم) چونکە ئەوانەی ڕابردوو (أَهْلُ التُّقَى) خاوەنی دڵێکی لەخواترسن (وَالنَّقَى) خاوەنی دڵێکی پاکو بژاردەن (وَالحِلْم) خاوەنی میهرەبانین (وَالْكَرَمِ) خاوەنی بەخشندەیین، کەواتە: ئەوانە بژاردەی ئۆممەتی پێغەمبەرن ﷺ.

(يارَبِّ) هۆ خودای من (بِالْمُصْطَفَى) بە خاتری (مُحَمَّد الْمُصْطَفَى)ی پێغەمبەری خۆت ﷺ (بَلِّغْ مَقاصِدَنا) بمانگەینە مەبەستەکانی خۆمان، واتە: ئاواتەکانمان، هەم لە دونیا و هەم لە قیامەت (وَاغْفِرْ لَنا) هەر بە خاتری پێغەمبەر ﷺ لێمان خۆش ببە (مَامَضَى) لە گوناهەکانی ڕابردوومان (يا واسِعَ الْكَرَمِ) هۆ ئەو خوایەی بەخشندەیی و میهرەبانیت بەرفراوانە بۆ هەموو خەڵك.

جا بزانە: (تَوَسُّل)= پاڕانەوە لە خوا بە خاتری پێغەمبەر ﷺ دروستە، چونکە (صَحابَة)کان رضي الله عنهم کردویانە: هەم لە ژیانی پێغەمبەردا ﷺ، هەم لە دوای وەفاتیشی:

١-(تَوَسُّل) لە ژیانی پێغەمبەردا ﷺ: ﴿عَنْ عُثْمانَ بن حُنَيْف رضي الله عنه: أَنَّ رَجُلاً ضَرِيرَ الْبَصَر أَتَى النَّبيَّ ﷺ، فَقَالَ: أُدْعُ اللهَ أَنْ يُعَافِيَني. قَالَ ﷺ: إنْ شِئْتَ دَعَوْتُ، وَإنْ شِئْتَ صَبَرْتَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكَ. قَالَ: فَادْعُهُ. فَأَمَرَهُ ﷺ: أَنْ يَتَوَضَّأَ فَيُحْسِنَ وُضُوءَهُ، وَيَدْعُوَ بِهَذا الدُّعَاء: (أَللَّهُمَّ إنِّي أَسْأَلُكَ وَأَتَوَجَّهُ إلَيْكَ بِنَبِيِّكَ مُحَمَّدٍ ﷺ نَبيِّ الرَّحْمَة، يا مُحَمَّدُ إنِّي تَوَجَّهْتُ بِكَ إلَى رَبِّي فِي حَاجَتِي هَذه لِتُقْضَى لِي، اَللَّهُمَّ فَشَفِّعْهُ فِيَّ)﴾ حديث صحيح رواه ابن ماجه والترمذي، پیاوێکی کوێر گوتیە پێغەمبەر ﷺ: دوعام بۆ بکە خوا چاوەکانم چاك بکاتەوە. پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ئەگەر حەز دەکەی دوعات بۆ دەکەم، وە ئەگەر سەبر بگری باشترە. گوتی: دوعام بۆ بکە. ئینجا پێغەمبەر ﷺ فەرمانی پێ کرد: دەستنوێژ بشوا و ئەم دوعایە بکا: (خوایە من لێت ئەپاڕێمەوەو ڕوو ئەکەمە لای تۆ بە خاتری پێغەمبەرەکەت (مُحَمَّدْ) ﷺ کە پێغەمبەرێکی ڕەحمەتە، (یَا مُحَمَّدْ) ﷺ من بە خاتری تۆ ڕووم کردە لای خوا تاکو خوا ئەم کارەم بۆ بکا -چاوم چاك بکاتەوە- خوایە: خاتری پێغەمبەر ﷺ وەربگرە لە کارەکەی مندا).

٢-(تَوَسُّل) لە دوای وەفاتی پێغەمبەر ﷺ: ﴿وَعَنْ أَسْماءَ رَضِيَ اللهُ عَنها: هَذه جُبَّةُ رَسُولِ اللهِ ﷺ كَانَ يَلْبَسُهَا، فَنَحْنُ نَغْسِلُهَا لِلْمَرْضَى يُسْتَشْفَى بِهَا﴾ رواهُ مُسْلِم في اللباس، (أَسْماء) فەرمووی: ئەمە (جُبَّة)=کەوایەکەی پێغەمبەرە ﷺ کاتی خۆی ئەیکردە بەر، ئێستاش

وَاغْفِرْ إِلَهِى لِكُلِّ الْمُسْلِمِينَ بِما * يَتْلُونَ فِى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى وَفِى الْحَرَمِ
بِجَاهِ مَنْ بَيْتُهُ فِى طَيْبَةَ حَرَمٌ * وَإِسْمُهُ قَسَمٌ مِنْ أَعْظَمِ الْقَسَمِ

ئێمه بۆ نەخۆشەكان ئەیشۆین، تاكو بە ئاوشۆرەكەی شیفایان بۆ بێ‌و چاك ببنەوە.

هەم: ﴿عَن مالك الدَّار: أَصابَ النَّاسَ قَحْطٌ فِى زَمَنِ عُمَرَ رضي الله عنه، فَجاءَ رَجُلٌ -وَهُوَ بِلاَلُ بن الْحَرْث الْمُزَنِيُّ الصَّحابِيُّ صلى الله عليه وسلم- إِلَى قَبْرِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم فَقالَ: يَا رَسُولَ اللهِ إِسْتَسْقِ لِأُمَّتِكَ فَإِنَّهُمْ قَدْ هَلَكُوا...﴾ الحديث، رواه البيهقي وابن أبي‌شيبة بإسناد صحيح، وذكره الحافظ العسقلاني في (فتح الباري، باب الإستسقاء)، والحافظ ابن كثير في (البداية والنهاية، عام الرّمادة)، لە سەردەمی ئیمام (عُمَر رضي الله عنه) لە (عام الرَّمادَة)دا قاتی‌و بێبارانی توشی خەڵك بوو، (صَحابَة)یەك -كە (بِلاَلُ بنِ الْحَرْثِ الْمُزَنِيُّ) بوو صلى الله عليه وسلم- هاتە سەر گۆڕی پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم گوتی: (يَا رَسُولَ الله) دوعای باران بۆ ئوممەتت بكە، چونكە بە هیلاك چون.

(وَاغْفِرْ إِلَهِى) ئەی خودای من خۆش ببە (لِكُلِّ الْمُسْلِمِينَ) لە هەموو موسوڵمانان (بِما) بە خاتری ئەو قورئانەی (يَتْلُونَ) موسوڵمانەكان دەیخوێنن (فِى) لە (الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى)= (بَيْت الْمُقَدَّس) لە (فَلَسْطِين)، هەم (وَفِى الْحَرَمِ) لە (حَرَم)ی (مَكَّة)ی پیرۆزیش دەیخوێنن.

(بِجاهِ مَنْ) بە خاتری شكۆمەندی ئەو پێغەمبەرەی صلى الله عليه وسلم (بَيْتُهُ) ماڵەكەی وی= مزگەوتەكەی (فِى طَيْبَةَ) لە (مَدِينَة)ی پیرۆزدا (حَرَمٌ) حەرامكراو و ڕیزدارە، پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم فەرموویەتی: ﴿إِنَّ إِبْراهِيمَ عليه السلام حَرَّمَ مَكَّةَ وَدَعَا لأَهْلِهَا، وَإِنِّى حَرَّمْتُ الْمَدِينَةَ كَما حَرَّمَ إِبْراهِيمُ مَكَّةَ...﴾ رواه مسلم، (إِبْراهِيم) پێغەمبەر عليه السلام (مَكَّة)ی حەرام كردوە= ڕێزی لێناوەو دوعای بۆ دانیشتووەكانی كردوە: ئەمین بن‌و خوا رزقیان بداتێ. منیش (مَدِينَة)م حەرام كردوە= ڕێزم لێناوە، هەروەك (إِبْراهِيم) عليه السلام (مَكَّة)ی حەرام كردوە.

ئینجا بزانە: خوای گەورە ناوی لە (مَدِينَة)ی پیرۆز ناوە (طابَة)، پێغەمبەریش صلى الله عليه وسلم ناوی ناوە (طَيْبَة)، هەروەك لە (صحيح مسلم)دا گێڕدراوەتەوە.

جا بۆیش لێرەدا باسی ئەو سێ جێیانەی كرد، چونكە لە هەموو شوێنێكی سەرزەمین ڕێزدارترن، هەریەكەیان بە پلەی خۆی، هەروەك پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم فەرموویەتی: ﴿صَلاةٌ فِى مَسْجِدِى هَذا خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ صَلاةٍ فِيما سِواهُ إِلاَّ الْمَسْجِدَ الْحَرامَ﴾ رواه البخاري ومسلم، زاد ابن ماجه والبزار: ﴿وَصَلاةٌ فِى الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ أَفْضَلُ مِنْ مِأَةِ أَلْفِ صَلاةٍ فِيمَا سِواهُ﴾

والبيهقي والبزار: ﴿وَفِي بَيْتِ الْمَقْدِسِ خَمْسُمأَة صَلاَة﴾ يەك نوێژ لـە نـاو مزگـەوتی منـدا خێری زیاترە لە هەزار نوێژ لە ناو مزگەوتـەكانـیتـردا جگـە لـە (اَلْمَسْـجِدُالْحَرام)ی (مَكَّة)، چونكە یەك نوێژ لە (اَلْمَسْجِدُالْحَرام)دا خێرتـرە لـە سـەد هـەزار نوێـژی لـە مزگەوتەكانیتردا، هەم یـەك نوێـژ لـە (بَيْـت الْمُقَـدَّس)= (مَسْجِدُالْأَقْصَـى)دا خێـری بە پێنجسەد نوێژە.

(وَ) هـەروەها (اِسْـمُهُ) نـاوی ئـەو پێغەمبـەرەﷺ (قَسَمٌ) سـوێندە، واتـە: سـوێند پێخوراوە (مِنْ أَعْظَمِ الْقَسَمِ) لە گەورەترین سـوێندە، چـونكە سـوێندخۆرەكە خـوای گەورەیەو لـە هـەموو شـتێك گـەورەترە، سـوێند پێخوراوەكـەش پێغەمبـەرەﷺو لـە هەموو خەڵك گـەورەترە ﴿عَنِ ابْنِ عَبّاس رضي الله عنهما: ماخَلَقَ اللهُ تَعالَى نَفْساً أَكْرَمَ عَلَيْه مِنْ مُحَمَّدﷺ وَما حَلَفَ اللهُ تَعالَى بِحَياة أَحَدٍ قَطُّ إلاّ بِحَياة مُحَمَّدﷺ، قالَ تَعالَى: (لَعَمْرُكَ إِنَّهُمْ لَفِي سَكْرَتِهِمْ يَعْمَهُونَ)الحجر:٧٢﴾رواه أبويعلى وابن مردويه والبيهقي وأبونعيم، خوای گـەورە هیچ كەسێكی دروست نەكردوە: كە لە لای خـۆی ڕێزدارتـر بـێ لـە پێغەمبـەرﷺ، خوای گەورە بە ژیانی هیچ كەسێك سوێندی نەخواردوە تەنها بـە ژیـانی پێغەمبـەرﷺ نەبێ، خوای گەورە لە سوێندەكەیدا دەفەرموێ: (بە ژیانی تۆ- ئەی مُحَمَّدﷺ- ئـەو كافرانە لە گومڕاییخۆیاندا دەجولێنەوە).

﴿ئاگاداری﴾ ئەوەی ڕابردوو سوێندخواردنی خوای گەورە بوو بە دروستكراویخۆی، هەروەك لە چەند ئایەتێكیتری قورئاندا خوای گەورە سوێندی بـە دروسـتكراویخـۆی خـواردوەو دەفـەرموێ: (وَالْفَجْرِ)، (وَاللَّيْلِ)، (وَالنَّهارِ)، (وَالشَّمْسِ)، (وَالْقَمَرِ)...هتـد، بەڵام بۆ ئێمـە دروسـت نیـە سـوێند بـە دروسـتكراوی خـوا بخۆین: وەك سـوێندم بـە پێغەمبەرﷺ، یان بە فلانە پیاوچاكە، یان بـە قـەبری پێغەمبـەرﷺ، یـان بـە قـەبری فلانە پیاوچاكە، یان بە سەری باوكم، یان بە قەبری باوكم.

كەواتە: ئەو جۆرە سوێندانە ناپەسندن، بەڵكو ئیمامی (الشافعي)و چەند زانایـەكیتـر بە گوناهیان داناوەو سوێندخۆرەكە گوناهبار دەبێ، چونكە پێغەمبەرﷺ فەرمویەتی: ﴿أَلاَ إِنَّ اللهَ-عَزَّ وَجَـلَّ- يَنْهَاكُمْ أَنْ تَحْلِفُوا بِآبَائِكُمْ، فَمَنْ كانَ حَالِفاً فَلْيَحْلِفْ بِاللهِ تَعالَى﴾ رواه الشيخان، ئاگادار بن خوای گەورە ئێوە قەدەغە دەكـا: سـوێند بـە سـەری باوكتـان بخۆن، جا هەر كەسێك سوێند دەخوا با سوێند بە خوای گەورە بخوا.

جا بزانە: ئەگەر سوێندخۆرەكە مەبەستی ئەوە بێ: سوێند پێخوراوەكە وەكو خوا

وَهَـــذه بُرْدَةُ الْمُخْـــتارِ قَدْ خُـــتِمَتْ * وَالْحَمْدُ للَّـــه فـــي بَدْءٍ وَفي خَـــتَمٍ

أَبْياتُهَا قَـــدْ أَتَتْ سِـــتِّينَ مَـــعْ مِـــأَةٍ * فَـــرِّجْ بِها كَرْبَنَا يَا واسِـــعَ الْكَـــرَمِ

به گەورە دابنێ، ئەو کاتە کافر دەبێ، هەروەك له کتێبەکانی مەزهەبی (الشافعي)دا فەرمویانە؟ چونکە پێغەمبەرﷺ فەرمویەتی: ﴿مَنْ حَلَفَ بغَيْرِ الله فَقَدْ أشْـرَكَ﴾ رواه أبوداود وغيره بسند حسن، هەر کەسێك سوێند بخوا بە شتێکی جگە لە خوا، ئەوە هاوبەشی بۆ خوا داناوەو کافر دەبێ.

(وَهَذِهِ) ئەم قەسیدەیە (بُرْدَةُ الْمُخْتارِ) ناوی (بُرْدَة)ی پێغەمبەری بژاردەیەﷺ، چونکە لە خەوندا پەشتەماڵەکەی خۆی لە ئیمامی (الْبُوصِيرِي) وەرپێچا، هەروەك لە پێشەکیدا باسمان کرد (قَدْ خُتِمَتْ) قەسیدەکە تەواو کرا (وَالْحَمْدُ لِلَّهِ) حەمد و سوپاس بۆ خوا (فِي بَدْءٍ) لە دەستپێکردنیدا، هەم (وَفِي خَتَمٍ) لە تەواو کردنیدا.
(أَبْياتُهَا) هۆنراوەکانی ئەم قەسیدەیە (قَدْ أَتَتْ سِتِّينَ مَعْ مِأَةٍ) گەیشتە سەدو شەست (بَيْت) * (فَرِّجْ بِها كَرْبَنَا) بەم قەسیدەیە خەمو خەفەتمان بڕەوێنە (يَا واسِعَ الْكَرَمِ) هۆ ئەو خوایەی بەخشندەییو میهرەبانیت بەرفراوانە بۆ هەموو خەڵك...کۆتایی.

اَلْحَمْدُ لله، [مانگی شەوی چواردە * ڕوونکردنەوەی قەسیدەی (الْبُرْدَة)] تەواو بوو، لە ماڵی خۆم لە شاری هەولێر، لە شەوی سێشەممە(١٧) حەڤدەی مانگی مەولودی پێغەمبەرﷺ ساڵی (١٤٣٤) هەزارو چوار سەدو سی وچواری کۆچی، بەرامبەر(٩)ی ڕێبەندان، ساڵی (٢٧١٢)ی کوردیو (٢٩)ی کانونی دووەمی ساڵی (٢٠١٣)ی زایینی.

منیش بەندەی گوناهبار و بێدەسەڵات: (عبدالله عبدالعزيز هەرتەلی)م، خودا لە خۆمو دایکمو باوکمو خۆشەویستەکانم خۆش ببێو بەر شەفاعەتی پێغەمبەرمانﷺ بێخیو بە بەهەشت شادمان بکا، آمین، وَصَلَّى اللهُ عَلَى سَيِّدنا مُحَمَّد وَآله وَصَحْبه أَجْمَعِـينَ، وَالْحَمْدُ لَلَّه رَبِّ الْعَالَمِينَ، وَلاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ إلاّ بالله الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ، سُبْحانَ الله وَبِحَمْدِه سُبْحانَ الله الْعَظِيمِ.

هەولێر – کوردستان

(١٧)ی ربيع الاول – (١٤٣٤)ی کۆچی

(٩)ی ڕێبەندان – (٢٧١٢)ی کوردی

(٢٩)ی كانون الثاني – (٢٠١٣)ی زایینی

اَلْقَصِيدَةُ الْمُضَرِيَّةُ فِى الصَّلَاةِ عَلَى خَيْرِ الْبَرِيَّةِ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ ﷺ

للإمام مُحَمَّد الْبُوصِيرِي

يا رَبِّ صَلِّ عَلَى الْمُخْتَارِ مِنْ مُضَرٍ * وَالأَنْبِيَا وَجَمِيعِ الرُّسْلِ مَا ذُكِرُوا

وَصَلِّ رَبِّ عَلَى الْهَادِى وَشِيعَتِهِ * وصَحْبِهِ مَنْ لِطَيِّ الدِّينِ قَدْ نَشَرُوا

وَجَاهَدُوا مَعَهُ فِى اللهِ وَاجْتَهَدُوا * وَهَاجَرُوا وَلَهُ آوَوْا وَقَدْ نَصَرُوا

وَبَيَّنُوا الْفَرْضَ وَالْمَسْنُونَ وَاعْتَصَبُوا * لِلَّهِ وَاعْتَصَمُوا بِاللهِ فَانْتَصَرُوا

أَزْكَى صَلَاةٍ وَأَنْمَاهَا وَأَشْرَفَهَا * يُعَطِّرُ الْكَوْنَ رَيًّا نَشْرِهَا الْعَطِرُ

مَعْبُوقَةً بِعَبِيقِ الْمِسْكِ زَاكِيَةً * مِن طِيبِهَا أَرَجُ الرِّضْوَانِ يَنْتَشِرُ

عَدَّ الْحَصَى وَالثَّرَى وَالرَّمْلِ يَتْبَعُهَا * نَجْمُ السَّمَا وَنَبَاتُ الأَرْضِ وَالْمَدَرُ

وعَدَّ وَزْنِ مَثَاقِيلِ الْجِبَالِ كَمَا * يَلِيهِ قَطْرُ جَمِيعِ الْمَاءِ وَالْمَطَرُ

وَعَدَّ مَا حَوَتِ الْأَشْجَارُ مِنْ وَرَقٍ * وَكُلِّ حَرْفٍ غَدَا يُتْلَى وَيُسْتَطَرُ

وَالْوَحْشِ وَالطَّيْرِ وَالأَسْمَاكِ مَعْ نَعَمٍ * يَلِيهِمُ الْجِنُّ وَالْأَمْلَاكُ وَالْبَشَرُ

وَالذَّرُّ وَالنَّمْلُ مَعْ جَمْعِ الْحُبُوبِ كَذَا * وَالشَّعْرُ وَالصُّوفُ وَالأَرْيَاشُ وَالْوَبَرُ

وَمَا أَحَاطَ بِهِ الْعِلْمُ الْمُحِيطُ وَمَا * جَرَى بِهِ الْقَلَمُ الْمَأْمُورُ وَالْقَدَرُ

وَعَدَّ نَعْمَائِكَ اللَّاتِي مَنَنْتَ بِهَا * عَلَى الْخَلَائِقِ مُذْ كَانُوا وَمُذْ حُشِرُوا

وَعَدَّ مِقْدَارِهِ السَّامِي الَّذِى شَرُفَتْ * بِهِ النَّبِيُّونَ وَالْأَمْلَاكُ وَافْتَخَرُوا

وَعَدَّ مَا كَانَ فِى الْأَكْوَانِ يَا سَنَدِى * وَمَا يَكُونُ إِلَى أَنْ تُبْعَثَ الصُّوَرُ

فِى كُلِّ طَرْفَةِ عَيْنٍ يَطْرِفُونَ بِهَا * أَهْلُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِينَ أَوْ يَذَرُوا

مِلْءَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِينَ مَعْ جَبَلٍ * وَالْفَرْشِ وَالْعَرْشِ وَالْكُرْسِى وَمَا حَصَرُوا

مَا أَوْجَدَ اللهُ مَعْدُوماً وَأَعْدَمَهُ * بَعْدَ الْوُجُودِ صَلَاةً لَيْسَ تَنْحَصِرُ

تَسْتَغْرِقُ الْعَدَّ مَعْ جَمْعِ الدُّهُورِ كَمَا * تُحِيطُ بِالْحَدِّ لَا تُبْقِى وَلَا تَذَرُ

لَا غَايَةً وَانْتِهَاءَ يَا عَظِيمُ لَهَا * وَلَا لَهَا أَمَدٌ يُقْضَى فَيُعْتَبَرُ

وَعَدَّ أَضْعَافِ ما قَدْ مَرَّ مِنْ عَدَدٍ * مَعْ ضِعْفِ أَضْعَافِهِ يَا مَنْ لَهُ الْقَدَرُ
كَمَا تُحِبُّ وَتَرْضَى سَيِّدِى وَكَمَا * أَمَرْتَنَا أَنْ نُصَلِّى أَنْتَ مُقْتَدِرُ
مَعَ السَّلامِ كَمَا قَدْ مَرَّ مِنْ عَدَدٍ * رَبِّ وَضاعِفْهُمَا وَالْفَضْلُ مُنْتَشِرُ
وَكُلُّ ذَلِكَ مَضْرُوبٌ بِحَقِّكَ فِى * أَنْفَاسِ خَلْقِكَ إِنْ قَلُّوا وَإِنْ كَثُرُوا
يا رَبِّ وَاغْفِرْ لِقَارِيهَا وَسَامِعِهَا * وَالْمُسْلِمِينَ جَمِيعاً أَيْنَمَا حَضَرُوا
وَوالِدِينا وَأَهْلِينَا وَجِيرَتِنَا * وَكُلُّنَا سَيِّدِى لِلْعَفْوِ مُفْتَقِرُ
وَقَدْ أَتَيْتُ ذُنُوباً لا عِدَادَ لَهَا * لَكِنَّ عَفْوَكَ لا يُبْقِى وَلا يَذَرُ
وَالْهَمُّ عَنْ كُلِّ مَا أَبْغِيهِ أَشْغَلَنِى * وقَدْ أَتَى خاضِعاً وَالْقَلْبُ مُنْكَسِرُ
أَرْجُوكَ يا رَبِّ فِى الدَّارَيْنِ تَرْحَمُنا * بِجاهِ مَنْ فِى يَدَيْهِ سَبَّحَ الْحَجَرُ
يا رَبِّ أَعْظِمْ لَنا أَجْراً ومَغْفِرَةً * فَإِنَّ جُودَكَ بَحْرٌ لَيْسَ يَنْحَصِرُ
وَاقْضِ دُيُوناً لَها الأَخْلاقُ ضَائِقَةٌ * وَفَرِّجِ الْكَرْبَ عَنَّا أَنْتَ مُقْتَدِرُ
وَكُنْ لَطِيفاً بِنَا فِى كُلِّ نازِلَةٍ * لُطْفاً جَمِيلاً بِهِ الأَهْوالُ تَنْحَسِرُ
بِالْمُصْطَفَى الْمُجْتَبَى خَيْرِ الأَنامِ ومَنْ * جَلالَةً نَزَلَتْ فِى مَدْحِهِ السُّوَرُ
ثُمَّ الصَّلاةُ عَلَى الْمُخْتارِ ما طَلَعَتْ * شَمْسُ النَّهارِ وَما قَدْ شَعْشَعَ الْقَمَرُ
ثُمَّ الرِّضَا عَنْ أَبِى بَكْرٍ خَلِيفَتِهِ * مَنْ قامَ مِنْ بَعْدِهِ لِلدِّينِ يَنْتَصِرُ
وَعَنْ أَبِى حَفْصٍ الْفارُوقِ صاحِبِهِ * مَنْ قَوْلُهُ الْفَصْلُ فِى أَحْكامِهِ عُمَرُ
وَجُدْ لِعُثْمانَ ذِى النُّورَيْنِ مَنْ كَمُلَتْ * لَهُ الْمَحاسِنُ فِى الدَّارَيْنِ وَالظَّفَرُ
كَذا عَلِيٌّ مَعَ ابْنَيْهِ وَأُمِّهِما * أَهْلُ الْعَباءِ كَمَا قَدْ جاءَنا الْخَبَرُ
سَعْدٌ سَعِيدُ ابْنُ عَوْفٍ طَلْحَةٌ وَأَبُو * عُبَيْدَةَ وزُبَيْرٌ سادَةٌ غُرَرُ
وَحَمْزَةٌ وَكَذا الْعَبَّاسُ سَيِّدُنَا * وَنَجْلُهُ الْحَبْرُ مَنْ زَالَتْ بِهِ الْغِيَرُ
وَالآلُ وَالصَّحْبُ وَالأَتْباعُ قاطِبَةً * ما جَنَّ لَيْلُ الدَّياجِى أَوْ بَدا السَّحَرُ

* * *

اَلْقَصِيدَةُ الْمُحَمَّدِيَّةُ ﷺ للإمام مُحَمَّد الْبُوصِيرِي

مُـحَـمَّـدٌ أَشْرَفُ الْأَعْرَابِ وَالْعَجَمِ * مُحَمَّدٌ خَيْرُ مَنْ يَمْشِي عَلَى قَدَمِ
مُـحَـمَّـدٌ باسطُ الْمَعْرُوف جَامِعُهُ * مُحَمَّدٌ صاحِبُ الْإِحْسَانِ وَالْكَرَمِ
مُـحَـمَّـدٌ تاجُ رُسْلِ اللهِ قاطِبَةً * مُحَمَّدٌ صادِقُ الْأَقْوالِ وَالْكَلِمِ
مُـحَـمَّـدٌ ثابتُ الْمِيثاقِ حافِظُهُ * مُحَمَّدٌ طَيِّبُ الْأَخْلاقِ وَالشِّيَمِ
مُـحَـمَّـدٌ رُوِيَتْ بالنُّورِ طِينَتُهُ * مُحَمَّدٌ لَمْ يَزَلْ نُوراً مِنَ الْقِدَمِ
مُـحَـمَّـدٌ حاكِمٌ بالْعَدْلِ ذُو شَرَفٍ * مُحَمَّدٌ مَعْدِنُ الْإِنْعامِ وَالْحِكَمِ
مُحَمَّدٌ خَيْرُ خَلْقِ اللهِ مِنْ مُضَرٍ * مُحَمَّدٌ خَيْرُ رُسْلِ اللهِ كُلِّهِمِ
مُـحَـمَّـدٌ دِينُهُ حَقٌّ نَدِينُ بِهِ * مُحَمَّدٌ مُجْمِلاً حَقّاً عَلَى عَلَمِ
مُـحَـمَّـدٌ ذِكْرُهُ رُوحٌ لِأَنْفُسِنا * مُحَمَّدٌ شُكْرُهُ فَرْضٌ عَلَى الْأُمَمِ
مُـحَـمَّـدٌ زِينَةُ الدُّنْيا وَبَهْجَتُها * مُحَمَّدٌ كاشِفُ الْغُمَّاتِ وَالظُّلَمِ
مُـحَـمَّـدٌ سَيِّدٌ طابَتْ مَناقِبُهُ * مُحَمَّدٌ صاغَهُ الرَّحْمنُ بِالنِّعَمِ
مُـحَـمَّـدٌ صَفْوَةُ الْبارِي وَخِيرَتُهُ * مُحَمَّدٌ طاهِرٌ مِنْ سائِرِ التُّهَمِ
مُحَمَّدٌ ضاحِكٌ لِلضَّيْفِ مُكْرِمُهُ * مُحَمَّدٌ جارُهُ وَاللهِ لَمْ يُضَمِ
مُـحَـمَّـدٌ طابَتِ الدُّنْيا بِبَعْثَتِهِ * مُحَمَّدٌ جاءَ بالآياتِ وَالْحِكَمِ
مُـحَـمَّـدٌ يَوْمَ بَعْثِ النّاسِ شافِعُنا * مُحَمَّدٌ نُورُهُ الْهادِي مِنَ الظُّلَمِ
مُـحَـمَّـدٌ قائِمٌ لِلَّهِ ذُو هِمَمٍ * مُحَمَّدٌ خاتِمٌ لِلرُّسْلِ كُلِّهِمِ

* * *

ناوەرۆکی ڕوونکردنەوەی (قَصِيدَةُ الْبُرْدَةِ)